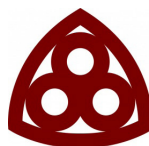

Mikroregion osadniczy we Wleniu w X-XVIII w. Ewidencja elementów krajobrazu kulturowego

Małgorzata Chorowska
Paweł Duma
Mirośław Furmanek
Ivo Łaborewicz
Maria Legut-Pintal
Anna Łuczak
Mirośław Masojć
Jerzy Piekalski
Małgorzata Wistuba

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

**NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA**
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Wrocław 2014

Spis treści

Uwagi wstępne

1. Okręg wleński – „Lähneweichbild” do końca XVIII w. w zasobach archiwalnych
2. Analiza warunków naturalnych. Wprowadzenie do kartograficznego, cyfrowego opracowania uwarunkowań środowiskowych i geomorfologicznych
3. Analiza uwarunkowań lokalizacji stanowisk osadniczych i preferencji osadniczych
4. Rekonstrukcja form osadniczych na Górze Zamkowej
- 5a. Próba rekonstrukcji granic dystryktu (weichbildu) wleńskiego
- 5b. Analiza krajobrazu kulturowego dystryktu wleńskiego na podstawie danych ALS
- 5c. Wyniki badań nieinwazyjnych przeprowadzonych w Dębowym Gaju, gm. Lwówek Śląski i w Łupkach, gm. Wleń w 2014 r.
6. Próba rekonstrukcji pierwotnego układu przestrzennego miasta Wleń ustaleni czasu jego powstania
7. Znaki graniczne z okolic Wlenia
8. Rozwój sieci dróg w obrębie dystryktu wleńskiego
- 9a. Relikty prawa penitencjarnego w krajobrazie okolic Wlenia
- 9b. Przestrzenna analiza lokalizacji szubienic
10. Zaplecze surowcowe
11. Wnioski

Uwagi wstępne

Instrumentarium metodyczne archeologii historycznej uległo w dwu ostatnich dziesięcioleciach intensywnym przemianom, wzbogacającym w istotny sposób zakres możliwości poznawczych. Głównym czynnikiem zmiany była intensyfikacja badań interdyscyplinarnych, bądź zintegrowanych i związany z tym import metod i technik wykorzystywanych w dyscyplinach sąsiednich, zarówno humanistycznych, jak i przyrodniczych. Archeologiczne badania Wlenia trwają z przerwami od końca lat 80. XX w., a poczynione odkrycia otworzyły nowy rozdział dyskusji nad początkami zamków na Śląsku i w Polsce. Dostępne w tej chwili metody otwierają szansę znaczącego poszerzenia spektrum badań, budowę nowego kwestionariusza pytań i kompleksowe naświetlenie procesów osadniczych, warunkowanych cechami środowiska naturalnego, czynnikami społecznymi i gospodarczymi. Badania Wlenia mogą wyjść poza zamek, stanowiący centralny punkt mikroregionu tworzonego na jego szerokim zapleczu.

Celem obecnego projektu była budowa interdyscyplinarnej bazy źródłowej do analizy warunków oraz przebiegu historycznego rozwoju mikroregionu wleńskiego w czasach przedindustrialnych. Głównym założeniem metodycznym było pozyskanie nowych informacji technikami nieinwazyjnymi, ale przy wykorzystaniu istniejącego już, tradycyjnego zaplecza źródłowego. Nie kwestionowano przy tym w zasadniczy sposób dotychczasowych osiągnięć badawczych, nastawiając się raczej na ich wzbogacenie, a zwłaszcza na poszerzenie spektrum obserwacji, analizę uwarunkowań, przyczyn i skutków zachodzących przemian. Podjęte działania miały charakter źródłoznawczy, z elementami analizy. Przeprowadzono tradycyjną kwerendę źródeł archiwalnych (Rozdział 1.), spodziewając się nowych informacji o rozwoju wiejskiego zaplecza osadniczego. Analizę warunków naturalnych przeprowadzono pod kątem przydatności terenu mikroregionu do celów osadniczych i gospodarczych (Rozdział 2.). Na tej bazie, wykorzystując także skaning lotniczy (ALS) i techniki GIS, przeprowadzono analizę preferencji osadniczych (Rozdział 3). Korzystając z technik prospekcji nieinwazyjnej podjęto próbę odtworzenia przemian osady towarzyszącej grodowi, zamkowi, a następnie nowożytnemu założeniu pałacowemu na Górze Zamkowej (Rozdział 4). Możliwie wnikliwą próbę analizy struktur osadniczych i gospodarczych w mikroregionie, określanym w późnym średniowieczu jako *weichbild* lub *dystrykt*, zawarto w Rozdziale 5. Podstawą tego wycinka badań były analizy ALS i metoda geomagnetometryczna, nałożone na wyniki kwerendy archiwalnej. Założone w XIII w. miasto Wleń nie miało do tej pory analizy pierwotnego układu przestrzennego. Pierwszą próbę rekonstrukcji struktury lokacyjnej zawarto w nich Rozdziale 6. Przeprowadzone badania powierzchniowe wzbogaciły w istotny sposób bazę informacji o wleńskich znakach granicznych. Ich lokalizacja i zróżnicowanie są podstawą prób rekonstrukcji granic administracyjnych i własnościowych (Rozdział 7). Analizy GIS dały możliwość próby rekonstrukcji sieci drożnej, zweryfikowanej następnie historycznymi źródłami kartograficznymi (Rozdział

UWAGI WSTĘPNE

8). Przeprowadzone wcześniej wykopaliskowe badania szubienicy przy wsi Modrzewie zostały rozwinięte do analiz reliktyw egzekucji prawa penitencjarnego w całym weichbildzie. Wzbogacono je o analizę źródeł kartograficznych i rekonstrukcję zasięgu widoczności, opracowaną na bazie GIS (Rozdział 9). Informacje o dostępnej bazie surowcowej przedstawiono na podstawie materiałów kartograficznych i analiz geomorfologicznych (Rozdział 10).

Do raportu dołączono sprawozdania z badań AZP na obszarach 81-15 i 82-15.

W ramach projektu realizujący go zespół zaangażował się w organizację lokalnego święta „Jubileusz 800- lecia nadania praw miejskich dla Wlenia” W ramach tej uroczystości, w miejscowym Domu Kultury, zorganizowano sesję popularnonaukową z referatami skierowanymi do mieszkańców miasta i okolic.

Pozyskane w trakcie realizacji projektu materiały wykorzystane zostaną do opracowania monografii. Sformułowanie tekstu planujemy w roku 2015, a wydanie w roku 2016. Równolegle przygotujemy anglojęzyczny artykuł dla któregoś z indeksowanych czasopism.

1. Okręg wleński – „Lähne weichbild” do końca XVIII w. w zasobach archiwalnych

Przedmiotem opracowania jest obszar nazwany umownie okręgiem wleńskim, stanowiącym tzw. „weichbild”, czyli obszar administracyjno-sądowniczy, z centrum we Wleniu, jaki funkcjonował w średniowieczu. W szczególności starano się dotrzeć do wszystkich zachowanych materiałów archiwalnych z okresu od XIV do końca XVIII wieku. W okresie tym interesujący obszar administracyjnie wchodził w skład Państwa Polskiego (od ok. 990 r.) następnie niezależnych księstw śląskich (po 1140 r.), głównie księstwa jaworskiego (świdnicko-jaworskiego), które po 1392 r. przeszły pod zwierzchność Korony Czeskiej, a w 1742 r. zostały zajęte zbrojnie przez Prusy i wcielone do tego państwa. Niemal do końca XVIII w. funkcjonował na Śląsku podział administracyjny na księstwa. Te dzieliły się na weichbildy. Interesujący nas teren leżał głównie na obszarze nowożytnego weichbildu lwóweckiego, a jego południowo-wschodnie obszary w obrębie weichbildu jeleniogórskiego.

Opracowanie zawiera informacje archiwalne o 31 miejscowościach oraz o zamku Wleń/Lenno, znajdujących się na terenie „weichbildu wleńskiego”, który jako samodzielny funkcjonował najdalej do końca XIII w., stając się następnie - w większości - częścią weichbildu lwóweckiego. Wszystkim opisom nadano jednakowy układ informacji: nazwa obecna, położenie geograficzne i współczesne administracyjne, dawne nazwy, krótkie dzieje z naciskiem na zmiany właścicieli danej miejscowości, krótka charakterystyka ogólna. Informacje te czerpano w dużej mierze z literatury, której wybór (ograniczony najczęściej do publikacji o charakterze ogólnym) zamieszczono na końcu każdej części. Jednak istotą opracowania było zgromadzenie informacji o zachowanych archiwaliach, głównie w oparciu o zbiory Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze, które – zgodnie z zasadą pertynencji – jest jedynym archiwum historycznym dla tego obszaru. Z uwagi jednak na fakt, iż część interesującej dokumentacji przechowywana jest w dwóch archiwach wrocławskich: Państwowym i Archidiecezjalnym, ujęto (w miarę możliwości) także informacje o tam przechowywanej dokumentacji. Kwerendzie poddano także źródła ikonograficzne oraz archeologiczne, wykorzystane następnie w analitycznych częściach raportu.

W trakcie gromadzenia materiałów dokonano dokładnego przeglądu środków ewidencyjnych Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze. Wynik tych prac wykazał, iż dla interesującego obszaru zachowało się stosunkowo niewiele dokumentacji aktowej sprzed 1800 r. Najbardziej odczuwalny jest jej brak dla centrum okręgu, czyli dla jedynej w nim miasta Wlenia. Zachował się zespół nr 83/14 „Akta miasta Wlenia [Magistrat Lähn]”, liczący 518 j.a. = 9,50 mb, ale obejmuje on wyłącznie dokumentację z lat 1806-1944. Wcześniejsze akta spłonęły całkowicie w wielkim pożarze miasta, jaki wybuchł w 18 sierpnia 1813 r. Podobnie akta zespołu

nr 83/93 „Sąd Obwodowy we Wleniu [Amtsgericht Lähn]”, liczący 295 j.a. = 3,50 mb pochodzą dopiero z lat [1856-1878] 1879-1943.

Równie niewiele dokumentów zachowało się dla poszczególnych wsi. Wszystkie zgromadzono w zespole nr 83/121 „Kolekcja I — Zbiór szczątków różnych zespołów niemieckich”. Są tu następujące materiały: nr 83/121/3, „Przywileje dla miejscowości Sobota, powiat Lwówek Śląski” z lat 1684-1695 – 2 dokumenty; nr 83/121/14, „Akta gminy Płoszczyna [Gemeinde Flachenseiffen]“ z lat 1729-1821 – 1 j.a. = 0,16 mb; nr 83/121/17, „Akta gminy Wojciechów [Gemeinde Ullersdorf–Liebenthal]” z lat 1597-1845 – 2 j.a. = 0,13 mb; nr 83/121/22, „Księgi metrykalne kościoła ewangelickiego w Radomicach [Kirchenbücher Evangelische Kirche Wünschen-dorf]”, z lat 1765-1913 – 2 j.a. = 0,12 mb. Jak wynika z zachowanego w Archiwum Państwowym wykazu („Ver-zeichnis der Archivalien des Kreises Löwenberg 1328-1927”) także przed 1945 rokiem niewiele akt sprzed 1800 r. znajdowało się w poszczególnych miejscowościach „okręgu wleńskiego”. Wszystkie wymienione w tym opracowaniu dokumenty zostały wymienione przy opisie archiwaliów dla poszczególnych miejscowości. Dają one pewne wyobrażenie o tych miejscowościach i ich przeszłości.

Podobnie niewiele zachowało się dokumentów dóbr rycerskich. W Archiwum Państwowym w Jeleniej Górze znajduje się tylko jeden taki zespół „Akta majątku Dębowy Gaj” z lat 1560-1937, liczący 282 j.a. = 3,30 mb. Wszystkie odszukane akta zostały wymienione w poszczególnych opisach.

Przy opracowaniu sięgnięto również do dwóch zespołów sąsiednich miast, a mianowicie Lubomierza i Lwówka Śląskiego, w których spodziewano się odszukać informacje dla miejscowości okręgu wleńskiego. W przypadku Lubomierza (zespół nr 83/13, „Akta miasta Lubomierza [Magistrat Liebenthal]” z lat 1483-1945, liczący 233 j.a. = 5,40 mb) nie natrafiono na interesujące nas materiały. Znalazły się one natomiast w drugim zespole (nr 83/10, „Akta miasta Lwówka Śląskiego [Magistrat Löwenberg]” z lat 1492-1943, liczącym 3691 = 83,40 mb). Odszukane tu akta dotyczą miejscowości Dębowy Gaj, Mojesz, Płóczki i Sobota.

Większość opisanych wsi ma metrykę średniowieczną (XIII-XIV wiek) i powstała z reguły jako miejscowości prywatne (rycerskie). W XIV, czasem w XV wieku, część z nich stała się własnością klasztoru benedyktynek w Lubomierzu: Golejów, Marczów, Nagórze, Pławna, Płóczki, Przeździeca i Wojciechów. Wyjątkiem był Mojesz, który w połowie stanowił własność klasztorną, a w połowie miejską, należąc do Lwówka Śląskiego. Praktycznie wszystkie wsie to ulicówki o charakterze rolniczym, a co najmniej do końca XVII wieku w dużej mierze utrzymujące się ponadto z tkactwa.

ALFABETYCZNY WYKAZ OPRACOWANYCH MIEJSCOWOŚCI:

- Bełczyna
- Bystrzyca
- Chrońnica
- Czernica
- Dębowy Gaj
- Dłużec
- Golejów
- Janówek
- Klecza
- Łupki
- Maciejowiec
- Marczów
- Mojesz
- Nagórze
- Nielestno
- Pilchowice

- Pławna
- Płoszczyna
- Płoszczyńska
- Płóczki
- Pokrzywnik
- Przeździeca
- Radomice
- Radomiłowice
- Rząśnik
- Sobota
- Strzyżowiec
- Tarczyn
- Wleń
- Wojciechów
- Zadole
- Zamek Wleń w Łupkach, znany także pod nazwą Lenno

BEŁCZYNA

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś na Wysoczyźnie Ostrzycy, w południowo-zachodniej części Pogórza Kaczawskiego, położona w dolinie strumienia Chełst, rozciągająca się ze wschodu na zachód na przestrzeni ok. 1,2 km, na wysokości 330-375 m n.p.m.

Dawne nazwy

Suzinbach – 1212
Susinbach – 1242
Susenbach – 1300
Süssenbach – 1726
Suzinów – 1945
Bełczyna -1947

Własność wsi

Początki wsi wiąże się z osadnictwem związanym z kasztelania wleńską w XII wieku.

Do ok. 1300 r. należała najprawdopodobniej do Libenthalów z Lubomierza

Najpóźniej na początku XV wieku staje się własnością klasztoru benedyktynek w Lubomierzu, i jest nią aż do sekularyzacji w 1810 roku.

W 1810 roku stała się wsią królewską, a następnie weszła w skład majątku w Bystrzycy.

Cechy charakterystyczne

Układ stanowi połączenie wsi łańcuchowej, w zasadzie leśno-łanowej, z ulicówką, w zachodniej części mogącej nosić ślady okolicy (?).

Położona na trasie pomiędzy zamkiem i miastem Wleń, a zamkiem Grodziec, u stóp góry Ostrzyca, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców, lecz nie dotarto do wzmianek o zajęździe lub gospodzie sprzed XIX wieku.

Nie posiadała kościoła ani żadnej kaplicy.

Jako własność kościelna (klasztorna) do 1810 roku ciążyła bardziej do Przeździecy i Marczoła, niż do bliżej położonej Bystrzycy.

Typowa wieś rolnicza, niemal bez rzemieślników, lecz z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Bełczyna.

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Süßenbach znajdowały się trzy księgi ławnicze (Schöppenbuch) z lat: 1590-1673, 1699-1810 i 1813-1840. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, t. 1 A-B, S. Rospond, Warszawa – Wrocław 1970

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 7, Pogórze Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2002, s. 69-71

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

BYSTRZYCA

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona częściowo (od północy) w granicach Grzbietu Północnego Gór Kaczawskich oraz Rowu Wlenia na Pogórzu Kaczawskim, w południowo-zachodniej części Pogórza Kaczawskiego, w dolinie strumienia Wierzbnik, rozciągająca się z południowego-zachodu na północy-wschód, na przestrzeni ok. 3,1 km na wysokości 265-420 m n.p.m.

Dawne nazwy

Biztric, Bistic – 1217

Wizental – 1268

Biztruchzto – 1277

Wessental – 1319

Wiesenthal – 1320

Gręba – 1945
Bystrzyca – 1945

Własność wsi

Jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, stanowiła część dóbr nazywanych Starym Folwarkiem Wleńskim (die alten Vollwerk Vlan), zwanego „auf der Hube”, obejmującym też okoliczne wsie.

W 1217 roku utworzono tu oddzielną parafię z kościołem pw. Najświętszej Maryi Panny.

W 1520 roku istniała tu już gmina ewangelicka.

Wieś zapewne od początku stanowiła własność rycerską, lecz pierwszego jej właściciela z nazwiska znamy dopiero z 1670 roku, gdy był nim Hans Sigismund von Festenberg, zwany Packisch.

W drugiej połowie XVII wieku dzieliła się na dwie posiadłości. W 1677 roku jedna należała do rodu Zedlitzów, właścicielem drugiej był J. Ch. von Schweinitz. Tak też było w 1687 roku. W 1733 roku właścicielem całej wsi był Moritz Christian von Schweiniz. W 1739 roku, po jego śmierci, wieś podzielono pomiędzy synów. W 1765 roku właścicielem obu części wsi był von Winckler. W 1775 roku wieś należała do Bernarda von Schweinichen.

W 1726 roku płacono następujące podatki z majątków znajdujących się w poszczególnych częściach wsi: z Górnego 870 talarów, zaś z Dolnego 859 talarów. Ponadto chłopi z obu części płacili łącznie 1 315 talarów.

W 1765 roku majątek w Bystrzycy Górnej był szacowny na 10 079 talarów, a zamieszkiwało go: 7 kmieci, 16 zagrodników oraz 30 chałupników, z których 4 było rzemieślnikami. Wartość majątku w Bystrzycy Dolnej szacowano na większą sumę, bo na 13 592 talary, a zamieszkiwało go 9 kmieci, 22 zagrodników oraz 40 chałupników, z których aż 9 było rzemieślnikami.

W 1742 roku w opuszczonym dworze górnym urządzony został pierwszy we wsi ewangelicki dom modlitewny. Nowy kościół ewangelicy wybudowali tu w 1772 roku.

W 1786 roku w całej wsi mieszkało 16 kmieci, 86 zagrodników i 18 chałupników, a ponadto istniały tu: dwa kościoły (katolicki i ewangelicki), dwie plebanie, szkołę ewangelicką, trzy folwarki, dwa młyny wodne.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to na przeważającej jej długości ulicówka, jednak w części środkowej bardzo rozbudowana (czyżby dawna okolnica?) z dwoma dworami umieszczonymi naprzeciw siebie – w tym też miejscu kościół i cmentarz.

Położona na trasie pomiędzy Wleniem, a zamkiem Grodziec i Złotoryją, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Bystrzyca.

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Wiesenthal znajdowały się następujące księgi:

- „Schöppenbuch von Ober- und Nieder-Wiesenthal“, z lat 1515-1640
- „Schöppenbuch von Ober- und Nieder-Wiesenthal“, z lat 1529-1653
- „Schöppenbuch von Ober- und Nieder-Wiesenthal“, z lat 1637-1750
- „Schöppenbuch von Ober- und Nieder-Wiesenthal“, z lat 1800-1849
- „Schöppenbuch von Ober- und Nieder-Wiesenthal“, z lat 1819-1834

O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta dotyczące Bystrzycy:
Księgi parafialne

- sygn. Va 25., „Kirchenrechnungsbuch von Wiesenthal, Pfarreu Lähn“, z lat 1781-1815
- Akta parafii wygasłych
- sygn. II C 270, „Klein-Röhrsdorf – Wünschendorf“, z lat 1836-1865
- Akta parafii i miejscowości
- sygn. (Bystrzyca 1), „Betreffend den Pfarrwald zu Wiesenthal“, z lat 1782-1783
- sygn. (Bystrzyca 2), „Verwüstung des Pfarrwidmutsforsters. Patronat“, z lat 1835 i 1838

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

T. Kozaczewski, Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku (miejscowości B-G), „Prace Naukowego Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki” nr 23, Seria Monografie 11, Wrocław 1990

J.H. Rinck, Das Jubelbüchlein für die evangelische Gemeinde Wiesenthal, Sützenbach und Mühlwaldau..., Hirschberg 1842

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, t. 1 A-B, S. Rospond, Warszawa – Wrocław 1970

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 7, Pogórze Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2002, s. 129-133

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

CHROŚNICA

Położenie

Gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie.

Wieś położona w zachodniej części Gór Kaczawskich, pomiędzy masywem Okola w Grzbiecie Północnym i Chrośnickimi Kopami w Grzbiecie Południowym tychże gór, położona w dolinie górnej części strumienia Lipki lub Chrośnickiego Potoku, rozciągająca się z południowego-zachodu na północy-wschód, na przestrzeni ok. 2,6 km na wysokości 410-485 m n.p.m.

Dawne nazwy

Ludwigsdorf – 1305

Luschdorf – 1677

Ludwigsdorf – 1726

Ludwików – 1945

Chrośnica – 1946

Własność wsi

Według niektórych badaczy i popularyzatorów Chrośnicę wzmiankowały dokumenty z 1217 roku, ale może tu chodzić o inną wieś w weichbildzie lwóweckim, np. Chmielno, lub Chromiec. Od początku wieś wchodziła w skład majątku znajdującego się w sąsiedniej Bystrzycy, choć „funkcjonalnie była bardziej powiązana z Czernicą”.

W 1660 roku właścicielem wsi był Siegmund Festenberg Packisch.

W 1672 roku właścicielem wsi był Moritz Christian Schweiniz z Biedrzychowic, a w latach 1677 i 1687 J. Ch. Schweiniz z Bystrzycy.

Po 1750 r. wieś należała do von Schweinichenów.

Cechy charakterystyczne

Jest to typowa wieś łańcuchowa, położona na bocznej trasie między Nielestnem i Czernicą.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Posiadająca kościół z przełomu XIII/XIV wieku pod wezwaniem św. Jadwigi

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Chrośnica.

W Archiwum Państwowym we Wrocławiu, w zespole „Akta majątku Magnisów w Bożkowie” z lat 1529-1945, znajdują się plany katastralne m.in. majątku w Chrośnicy.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta dotyczące Chrośnicy:

Akta parafii wygasłych

sygn. II C 27 c., „Ludwigsdorf. Kreis Schönau“, z lat 1835.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

T. Kozaczewski, Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku (miejscowości B-G), „Prace Naukowego Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki” nr 23, Seria Monografie 11, Wrocław 1990

J.H. Rinck, Das Jubelbüchlein für die evangelische Gemeinde Wiesenthal, Sützenbach und Mühlwaldau..., Hirschberg 1842

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 6, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 76-82

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

CZERNICA

Położenie

Gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie.

Wieś położona w Górach Kaczawskich, w dolinie potoku Lipki, rozciąga się łukiem wygiętym na południe ze wschodu na zachód, na długości ok. 5,0 km i na wysokości 270-325 m n.p.m.

Dawne nazwy

Lanfenow – 1305

Langenau – 1566

Dłużewo – 1945

Czernica – 1947

Własność wsi

Jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, ulokowanych w XIII wieku w obrębie kasztelanii wleńskiej, stanowiąc jednak własność prywatną rodzin rycerskich. Ok. 1300 r. należało do rodziny von Langenow, a potem m.in. Kittliców, a potem Seidlitzów i Schaffgotschów. Ci ostatni w 1543 r. wybudowali tu dwór, w którym urodził się Christoph Schaffgotsch. We wsi co najmniej od 1305 r. istniał kościół pod wezwaniem św. Michała Archanioła. W 1574 r. odbyła się tu słynna dysputa teologiczna pastorów protestanckich na temat grzechu pierworodnego. W 1598 r. wieś stała się siedzibą rodziny von Lest (nabył ją Melchior von Lest ze Skały). Dnia 30 kwietnia 1672 r. Oswald von Lest, podczas pijatyki, zabił w tutejszym dworze swojego brata Nicolausa. W XVII wieku wieś zmienia wielu właścicieli, do których należą: Heinrich Gottlob von Dobschütz (1690-1709) Christoph Ferdinand von Dobschütz (1709-1748), Henriette Sophie de domo von Dobschütz i Christian Ludwig von Schweinitz z Biedrzychowic (1748-1774); Friedrich Wilhelm Heinrich von Festenberg-Packisch (1776-1782); Hans Heirnich Wilhelm von Festenberg-Packisch (1782-1787); a następnie Jeremias von Förster. W latach 1743-1744 wzniesiono tu kościół ewangelicki. W połowie XVIII stulecia wieś podzielono na dwa majątki. Jej górna i środkowa część należała do Schweinizów, zaś dolna do von Kottulinskich. W drugiej połowie XVIII wieku mieszkało w całej wsi: 44 kmieci, 26 zagrodników, 165 chałupników, w tym 31 rzemieślników, głównie tkaczy.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to ulicówka z dwoma kościołami i dworem (zespołem pałacowym).

Położona na trasie pomiędzy zamkami Lenno i Wleniem, a Świerzawą i Złotoryją, zapewne stanowiła punkt etapowy dla kupców.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

Przed 1945 rokiem w archiwum majątku w Czernicy, należącym do von Klitzinga, znajdowały się następujące księgi i akta:

- 1467, Aussteller: Prokonsul u. Konsuln der Stadt Löwenberg Fassung in lat. Sprache; Siegel nicht mehr vorhanden Betr. unter Bezugnahme auf eine ältere Urkunde vom April 1333 eine geistliche Angelegenheit des Schreibers Andreas Gunther in Zobten (Czoboten)
- 1526, Donnerstag nach St. Veitstag. Aussteller: Hans Seidlitz v. d. Bielau, Landeshauptmann Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel, zerbrochen Christoph Nimptsch von Flachenseiffen läßt in einem ewigen Erbkauf dem Pankratz Hornig von Perwigsdorf(?) das Vorwerk zu Flachenseiffen mit Zubehör auf. P. Hornig und seine Erben sollen dem Christ. Nimptsch mit Eidespflicht zu aller Untertänigkeit, ewigen Erbzins usw. verbunden sein
- VII. 1528, Freitag nach Elisabeth. Aussteller: Hans Seidlitz v. d. Bielau, Landeshauptmann Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel halb zerbrochen Antonius v. Schaffgotsch von Kynast läßt an Bernhard Schaffgotsch von Schildau (seinen leibl. Bruder) 200 ungar. Gulden und 100 Schock mit den Gütern um Schmiedeberg. Doch behält sich Antonius Schaffgotsch bei Lebzeiten die Vollmacht über seine Güter
- 1528, Freitag vor Pfingsten. Aussteller: Hans Seidlitz v. d. Bielau, Landeshauptmann Gesch. zu Schönwaldau, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel mit zerbrochenem Rand Christoph Nimptsch von Schirwitzdorf läßt in einem ewigen Erbkauf dem Caspar Nimptsch von Schönwaldau Gut und Dorf Flachenseiffen mit allem Zubehör, Ober- und Niedergerichten usw.
- 1596, Montag nach Allerheiligen. Aussteller: Rudolf II. Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel, z. T. zerbrochen Verleihung des Mannrechtes zu Schweidnitz an Hans von Gelhorn zu Cunzendorf, Hans von Zedlitz zu Wilkau, Christoph von Schindel zu Wenig-Wornau(?), Georg von Seidlitz zu Birkholz, Magister Wenzel Otter und Jeremias Zachauer. Gerichtsrechte für Georg von Seidlitz, Wenzeslaus von Borschnitz zum Prauss
- 1.VII.1598, Aussteller: Brandanus von Zedlitz auf Hartmannsdorf, Landeshauptmann Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Wachssiegel, z. T. gebrochen Christoph und Caspar Schaffgotsch (Gebrüder) lassen nach dem Tode des Balthasar Schaffgotsch von Kynast, Greiffenstein, Lehnhaus und Plagwitz in einem Erbkauf dem Melchior von Lest auf Hohlstein und in Abwesenheit seiner selbst, seinem Sohn, dem Sebastian von Lest das Dorf Langenau mit allem Zubehör auf
- 1.VII.1598, Urkunde gleichen Inhalts, Erbkauf für Flachenseiffen
- 20.XII.1603, Aussteller: Adam von Lest auf Hohlstein, Landeshauptmann Wachssiegel (Jauer-Schweidnitz) Frau Elisabeth Meewald, Witwe Heinrichs von Predell zur Wiese gelobt, die Rechte und Güter ihres Sohnes Heinrichs von Predell und der anderen unmündigen Kinder nicht anzutasten. Zeugen: Hans von Zedlitz, Landesältester, Balthasar v. Glaubitz auf Groß- und Wenig-Walditz, Albrecht von Zedlitz und Meewald und Herr Conrad von Nimptsch von Reuersdorf auf Meewald, Kanzler der Fürstentümer
- 25.VIII.1625, Aussteller: Caspar von Warnsdorf auf Ober- und Nieder-Giessmannsdorf, Landeshauptmann Gesch. zu Jauer, gegeb. zu Schweidnitz Siegel abgeschnitten Nicolaus von Zedlitz auf Ketschdorf hat dem Valentin von Redern auf Probsthain zum rechten Unterpfand seine Güter Nimmersath, Ketschdorf, Streckenbach, Kunzendorf und Seitendorf mit Zubehör, Ober- und Niedergerichten um 5000 Taler, jeden zu 72 Kreuzer, mit 6%iger jährl. Verzinsung aufgelassen. Die Verpfändung reicht von Bartholomä 1625 bis Bartholomä 1626
- 5.II.1667, Aussteller: Christoph Leopold Schaffgotsch, Landeshauptmann Wachssiegel (Jauer-Schweidnitz) Barbara Spiller geb. von Lest nebst ihren ergebenen Vormündern Maximilian von Gaffron und Melchior von Lest auf Kauffung sagen aus, daß sie von Oswald von Lest, Siegmund von Redern, „curatorio uxoris“ Barbara Helena geb. Lestin und der übrigen Langenauischen Verordneten ohne alle Präensionen befriedigt worden wären. Verzicht auf Ansprüche
- 10.VII.1670, Aussteller: Christoph Leopold Schaffgotsch, Landeshauptmann Wachssiegel (Jauer-Schweidnitz) Frau Margarete Lest geb. Tschammer und ihr ehelicher Curator Abraham Adam von Lest lassen an Oswald und Niklas von Lest zu Händen des ihrerseits konstituierten Bevollmächtigten Gottfried Daniel, jur. prakt. zu Jauer das Dorf Flachenseiffen mit allem Zubehör auf. Bestätigung vom 10.VII.1670

- 10.VII.1670, Aussteller: Christoph Leopold Schaffgotsch Siegel abgeschnitten (Jauer-Schweidnitz) Abraham Ludwig von Lest auf Kauffung, nach einem bereits 24.X.1647 konst. Kommissariat, und Frau Anna Margarethe Lest geb. Tschammer nebst ihrem ehelichen Curator Abraham Adam von Lest haben den Gebr. Oswald und Niklas von Lest und zwar zu Händen des Gottfried Daniel das Dorf Langenau aufgelassen mit allem Zubehör, Ober- und Niedergerichten
  - 13.VIII.1686, Aussteller: Hans Friedrich Freiherr von Nimptsch, Landeshauptmann Wachssiegel, gut erhalten (Jauer-Schweidnitz) Gottfried Daniel d. J., Advokat zu Jauer, veranlaßt, daß Frau Magdalena Tugendreich Döbschütz geb. von Reibnitz auf Langenau ihrem Ehwirt, dem Heinrich Gottlob von Döbschütz auf Lichtenau 18 weisse Groschen jährl. Erbzins auf Christoph Opitzens Garten aufläßt, die auf ihrem Gut Langenau haften, womit er und seine Erben (ohne weitere Rechte für ihren Ehemann) belehnt sein möchten
  - 7.II.1697, Aussteller: Joh. Joachim Michael, Reichs- und Erbschatzmeister, Burggraf zu Rheinegg, etc. Landeshauptmann Reste eines Wachssiegels Gesch. und gegeben. zu Schweidnitz Casimir Jos. Fiebing läßt im Namen des Ferdinand Wilh. von Dohalsky auf Lauterbach kraft dessen Vollmacht dem Bernh. Friedrich von Schindel auf Röversdorf und Bolko („Polkau“. Bolkoburg?) und zwar zu Händen des jur. prakt. Joh. Siegm. Behnisch das Gut Lauterbach im Weichbild Landeshut zum Unterpfund um 2000 Taler schles., jeden derselben zu 36 weisse Groschen, den Groschen zu 12 Heller ger. mit 6%iger jährlicher Verzinsung. Einzelheiten über die Auszahlung
  - 15.VI.1718, Aussteller: Leopold I. Ohne Siegel, Initialen, Handzeichnungen, farb. Innenbild und Wappen von künstl. Qualität Konfirmationsbriefe (für die von K. Rudolf II. bestätigte) Ordnung und Satzung für die Meister und Freifechter von der Feder, daß sie in den öffentlichen Fechtschulen und in den Ausrufen nicht weniger als die Meister des langen Schwerts sich der Bruderschaft von St. Marco und der Formalien bedienen mögen. Besondere Ausstellung für Joh. Hofmann von Elsse aus Schles. gebürtig, Bierbrauer und Freifechter von der Feder
  - 21.IV.1777, Oberamtsregierung in Breslau. Siegel abgeschnitten. Lehnbrief über Gut Langenau für Friedr. Wilh. Heinrich von Festenberg-Packisch
  - 21.IV.1777, Oberamtsregierung in Breslau. Rotes Siegel in Kapsel. Lehnbrief über Gut Flachenseiffen für Friedrich Wilhelm Heinrich von Festenberg-Packisch
  - 1614-1715, Commissiones nebst Nachrichten über die Streitigkeiten betr. Johnsdorfer Scholtisei
  - 1623-1635, Kaufbuch und Vormundschaftsbuch von Langenau Ausgestellt unter der Herrschaft von Langenau und Flachenseiffen (Deckel erhalten; vorn sind Seiten herausgeschnitten, hinten fehlen viele Seiten)
  - 28.III.1648, Brief der Susanna Sumerfeld geb. von Reibnitz an den Landeshauptmann, Reichsgraf von Starhemberg
  - 1650-1709, Akt. Vol. betr. Herrschaft. Erb- und Vormundschaftsverträge, Quittungen Schloßbeschreibung vom J. 1706, Auffassungen
  - 1657, Briefe von Joachim von Spiller an O. Freiherr von Nostitz, Landeshauptmann
  - 1672-1705, Acta betr. Angelegenheiten der Magdalena Tugendreich Seidlitz geb. von Reibnitz
  - 18.IV.1678, Aussteller: Hans Friedr. Freiherr von Nimptsch, Landeshauptmann Vormundschaftsordnung für Abraham Sigismund, Sohn des Sigismund von Redern auf Matzdorf und Georg Friedrich von Falkenhain auf Dambritsch hinterlassenen Sohn Hans Abraham von Falkenhain (Cop. Akt. Form.)
  - 20.IV.1678, Ausgestellt in Langenau, bestätigt 3.VI.1678 in Jauer. Hans Sigmund von Redern auf Matzdorf im Namen seines unmündigen Sohnes Abraham Sigmund, Herrn Georg Friedrich von Falkenhain auf Dambritsch hinterlassene Waise, Hans Abraham und Oswald von Lest auf Langenau und Flachenseiffen verpfänden die Güter Langenau und Flachenseiffen um 30000 (Thaler?) schles.... (Cop.)
  - 1681-1717, Acta betr. die Weigerung der Langenauer Bauern den ganzen Tag Robothdienste zu leisten. Nachricht von der Obergerichtsbarkeit
  - 19.IX.1692, Christ. von Tschirnhaus, Joh. Jacobi und Joh. Chrysostom. Belitz(?) an den Landeshauptmann betr. Heinrich Gottl. Döbschütz auf Langenau und Flachenseiffen
  - 1705, Verzeichnis der Wirkestühle zu Langenau und Flachenseiffen

- 1720, Steuerrechnung der Ritterschaften der beiden Fürstentümer Schweidnitz und Jauer
  - 1739-1747, Vormundschaftsakten des Herrn von Schweinitz auf Friedersdorf, die unmündige Anna Christiane Helena von Seydlitz betr.
  - 1.-4.XI.1745, Inventar über die sämtliche Verlassenschaft der Frau Margarethe von Seidlitz geb. von Schweinitz. Ausgefertigt in Dirsdorf
  - 4.II.1748, Rationes decidendi in causa der Hans von Zedlitz'schen Erben. Die Gebr. Freih. von Glaubitz als Erben ihres Vaters, Hans Christ. von Glaubitz
  - 1748, Designation über den Fundum instructum der Güter Langenau und Flachenseiffen, nach welchem sie von der Frau Sophie von Schweinitz geb. Freiin von Glaubitz übernommen werden
  - 1748-1751, Acta die Erbsonderung der Freiherr von Glaubitzschen Erbschaft betr.
  - 1749-1767, Acta in Prozessachen des Dom. Oberlangenau ca. Dom. zu Kleppelsdorf in pto. eines zu Giesshübel neu errichteten Schankhauses
  - 1750, Acta betr. der von Schweinitz auf Langenau ca. den Fürstbischof von Breslau
  - 1751-1752, Acta betr. die Besetzung der kath. Pfarrstellen zu Langenau und Flachenseiffen
  - 1752, Acta betr. die Freiherr von Glaubitzsche Erbsonderung insonderheit den jüngsten Sohn Hans Christoph Gottlob Freiherr von Glaubitz
  - 1753-1754, Acta betr. Substitution des Balthasar Abraham Freiherr von Glaubitzschen Vermögens
  - 18.XI.1754, Testament der Helena Sophie verw. Freiin von Glaubitz, geb. von Nostitz
  - 1776, Zinsgefälle der Untertanen bei den hochadl. von Schweinitzschen Pupillargütern Langenau und Flachenseiffen
  - 1750-1830, Schöppenbuch von O. (Lagerort: kath. Kantor)
  - 1823-1840, Schöppenbuch von O. (Lagerort: Gemeindevorsteher)
  - 1753-1774, Kommunikantenbuch von O. (Lagerort: prot. Pfarrer)
  - 1742-1771, Currenden und Cop. frid. Verordnungen (Lagerort: prot. Pfarrer)
  - 1802-1833, Currenden und Cop. frid. Verordnungen (Lagerort: prot. Pfarrer)
  - 1836-1879, Currenden und Cop. frid. Verordnungen (Lagerort: prot. Pfarrer)
  - 1772-1801, Currenden und Cop. frid. Verordnungen (Lagerort: prot. Pfarrer)
- O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

W Archiwum Państwowym we Wrocławiu znajduje się zespół „Depozyty rodzinne (Familien und einzelne Personen), Rep. 132d z lat 1257-1847, w którym znajdują się m.in. akta rodziny von Klitzing, w nich: dokumenty spraw majątkowo-własnościowych oraz akta spraw majątkowych z lat 1649-1742, zapewne dotyczące też Czernicy, a być może pokrywające się częściowo z wyżej wymienionymi?

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

T. Kozaczewski, Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku (miejscowości B-G), „Prace Naukowego Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki” nr 23, Seria Monografie 11, Wrocław 1990

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

R. M. Łuczyński, Zamki, dwory i pałace w Sudetach, Legnica 2008, s 84-88

Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, t. 1 A-B, S. Rospond, Warszawa – Wrocław 1970

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 6, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 95-103

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

DĘBOWY GAJ

Położenie

Gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona w północno-wschodniej części Pogórza Izerskiego, na wschodnim krańcu Wzniesień Gradowskich, rozciągająca się z zachodu na wschód, na przestrzeni ok. 1,3 km na wysokości ok. 220 m n.p.m.

Dawne nazwy

Sebeneche – 1300

Sebinezchen – 1613

Siebenaichen – 1617

Siebeneichen – 1765

Dębice – 1945

Dębowy Gaj – 1947

Własność wsi

Wieś lokowana przed 1300 rokiem, jako własność rycerska. W XV wieku należała do Zedlitzów – w 1475 roku wzmiankowany był Nicolas von Zedlitz, zaś od 1560 do 1590 roku Franz von Zedlitz. Tenże miał tu wybudować zamek, który w XVII wieku przebudowano w późnorenesansowy pałac.

Na początku XVII wieku wieś stała się własnością Heinricha von Reichenbacha i należała potem do jego następców.

W 1682 roku zakończył się proces pomiędzy Heinrichem von Reichenbachem a miastem Lwówek Śląski o nielegalne ważenie piwa w obrębie mili miejskiej, który ten pierwszy przegrał i skazany został na zapłacenie grzywny.

W XVIII wieku wieś nadal należała do Reichnenbachów. W 1724 roku otwarto tutaj gorzelnię.

W 1726 roku tutejszy majątek rycerski płacił 1 617 talarów podatku, zaś tutejsi chłopci płacili 620 talarów.

W 1751 roku wieś należała do baronowej von Schmetteu, a w 1765 roku wartość jej majątku określono na 31 123 talary. W tym czasie we wsi mieszkało 10 kmieci, 26 zagrodników, 89 chałupników i 7 rzemieślników.

W 1783 roku wieś należała do hrabianki Henriette von Ponin-Poninsky.

Cechy charakterystyczne

Jest to typowa wieś łańcuchowa.

Powstała na terenie dawnego osadnictwa – na południe od wsi odkryto grodzisko zwane Babi Gródek z okresu kultury łużyckiej.

Przez cały czas własność rycerska. Co najmniej od 1525 lub 1560 roku znajdował się w niej dwór rycerski, przebudowany w latach 1618-1621, a następnie w 1754 roku przekształcony w pałac. Na cmentarzu w XVII wieku znajdowała się kaplica grobowa właścicieli wsi.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia

Źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r. zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”

- sygn. 3194, „Akten des Magistrats wider das Dominium Siebeneichen betreffend Feststellung der richtigen Heer- und Landstrassen von Loewenberg nach Siebeneichen“, 1752-1783

W Archiwum Państwowym we Wrocławiu znajduje się zespół archiwalny „Akta majątku Dębowy Gaj“ z lat 1560-1937, liczący 282 j.a. = 3,30 mb, jego zawartość stanowią:

- akta dotyczące tytułów prawnych: granice majątku, protokoły oszacowania dóbr, umowy dotyczące podziałów, kontrakty kupna, sprzedaży i dzierżaw, z lat 1560-1876 – 42 j.a.

- sprawy administracyjno-gospodarcze: księgi i rejestry dotyczące spaw leśnych, rolnictwa, hodowli, kamieniołomów, wapienników, czynszów, recesy uwłaszczeniowe, z lat 1754-1937 – 110 j.a.

- sprawy procesowe, z lat 1709-1868 – 105 j.a.

- sprawy szkół i kościołów, z lat 1765-1895 – 16 j.a.

- sprawy opieki społecznej z lat 1852-1897 – 7 j.a.

Inne archiwalia

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Siebeneichen znajdowały się następujące księgi i dokumenty: Schöppenbuch (nicht vollständig erhalten), z lat 1580-1630

Urbarium bei der hochfreih. Reichenbachschen Herrschaft Siebeneichen, Hellau, Lauterseiffen und Ransdorf (!) (vgl. Dom. Siebeneichen), z kwietnia 1715

Acta betr. den verbotenen Bierschank zu Siebeneichen, z 29.03.1770 r.

Ponadto przed 1945 r. u właściciela miejscowego folwarku Th. Waetjena, znajdowały się następujące dokumenty:

Acta die Exemption des Gutes Siebeneichen von dem Löwenbergischen Meilenrecht und das Bräu-Urbar betr. nebst dem, was in Ao. 1545 vor den kaiserl. praetendierten u. kgl. Commissarien in Ansehung der Landvogtei und Obergerichten, Brauen, Malzen, Schlachten, Backen, Wein- und Bier-Schenken, Kretschmar-Verlag und dergl. im Löwenbergschen Weichbild von den Gutsbesitzern ist eingebracht worden, z lat 1630-1699

Urbarium der Hochfreih. Reichenbachischen Herrschaft von Siebeneichen und Hellau, Lauterseiffen und Ransdorf (!) Copia Dasselbe. Original, z kwietnia 1715 r.

Acta die Meilenvermessung zwischen Siebeneichen und Löwenberg und dem dahin einschlagenden Bräuurbar nebst Haltung strittiger Handwerker in Siebeneichen betr., z lat 1751-1760

Übersichten über den Besitz und Realzustand der Rustikalstellen auf der Herrschaft Siebeneichen, z 1771 r.

Kontrakte von den Gütern Siebeneichen, Hartau, Kreibau, Kaiserswaldau, Obsendorf und Wandris, z lat 1815-1816

1828 Ablösungsrezeß von Radmannsdorf

Ponadto:

Original Transakt und Sentenz in Ansehung der Mühl-Wehr- und dahin einschlagenden Streitigkeiten zwischen der Henriette Freiin von Schmettau zu Siebeneichen gegen Carl Nikol. Freiherr von Hohberg zu Zobten, darin enthalten:

1553 Abschriftlicher Vertrag zwischen Franz von Zedlitz und Christoph von Ryme (mit Bestätigung von 1554) wegen Erbauung der Mühle und des Wehres zu Siebeneichen

1571 Abschriftlicher Vertrag zwischen Franz von Zedlitz und Christ. Von Ryme

- 1573 Abschriftlicher Vertrag zwischen Franz von Zedlitz und Christ. Von Ryme betr. Schleuse, Hälter, Teiche, Flügel bei den Brücken, Zaun, Steinpfähle im alten Bober und die Auswerfung derselben
- 1592 Entscheid im Streit zwischen Franz von Zedlitz und Christ. von Lest auf Hohndorf wegen Trennung des von Zedlitzschen Mühlwehres (Copia)
- 1680 Sentenz zwischen Heinrich Freiherr von Reichenbach auf Siebeneichen und Joachim Friedrich von Braun auf Zobten betr. Bober-Mühle-Wehr und andere Strittigkeiten (Cop.)
- 1681 Vergleich in diesen Angelegenheiten (Cop.)
- 1748 Bestätigung dieses Vergleichs
- 26.III.1751 Kgl. Oberamtssentenz in Sachen der Freiin von Schmettau und des intervenierenden Obristen von Vitztum-Eickstett gen. ca. den Freiherrn von Hohberg auf Zobten
- 29.X.1751 Appellationssentenz der Freiin von Schmettau gegen Freih. von Hohberg (Weitere Prozessdok. von 1752, 1753, 1754, 1756, 1756(?), 1758, 1759)
- 1762-1775 Prozessakte um den Kretschem in Siebeneichen mit Abschriften von 1698, 1742, 1651, 1695, 1725 (Joh. Gottl. Schumann ca. Freiin von Schmettau)
- 1764 Commissoriale an den Justizrat von Weyrach die Setzung der Merk- und Sicherheitspfähle betr. (zwischen Siebeneichen und Zobten)
- 1765 Acta betr. die evgl. Schule in Siebeneichen, Hellau, Lauterseiffen und Radmannsdorf
- 1767-1784 Acta betr. die kath. Kirche in Lauterseiffen und die dortige Wiedemuth
- 1771 dasselbe; unter Beisein des Justizrates von Weyrach
- 1790-1815 Extract sämtl. Käufe der Gemeinde Siebeneichen und Hellau
- Akta Seelenregister (wykazy mieszkańców)
- 1794-1795 Siebeneichen
- 1799-1800 Siebeneichen
- 1793 Lauterseiffen
- 1794 Radmannsdorf
- 1725 Besteuerungsregister von Siebeneichen und Hellau
- 1748 Aus dem Steuerkataster vom 27.VII.1742, approbiert 1748. Dom. Siebeneichen, Radmannsdorf, Lauterseiffen
- 1748-1753 Acta der Freiin von Schmettau auf Siebeneichen ca. Freiherr von Hohberg betr. die Differentien des Wehres, der Mühle etc. zu Siebeneichen
- 1753-1754 Extract aus den in Nieder-Schosdorf Bunzlauischen Kreises publ. kgl. Verordnungen
- 1761-1824 Acta betr. Begrenzungen in Siebeneichen
- 6.V.1771 Zeugen-Rotulus in Beweissachen der Freiin von Schmettau auf Siebeneichen ca. Gemeinde zu Lauterseiffen
- 1775 Prozeßakte Kretschmer Joh. Gottlob Schumann ca. Freiin von Schmettau
- 5.IV.1777 Sentenz in Sachen der Gärtner zu Lauterseiffen wider ihre Grundherrschaft Henriette Freiin von Schmettau
- 1783 Abkommen zwischen der Gräfin Henriette von Ponin-Poninsky und der Bauernschaft zu Siebeneichen, Hellau und Radmannsdorf betr. der Dienste
- 1783 Siebeneichener und Lauterseiffener Bauern Gespann und DienstSchuldigkeiten
- 1783-1821 Sammlung kgl. preuß. Gesetze und Verordnungen die Gemeinheitsteilung, Dienstablösung und Mühlenordnung nebst Gewichtstabellen des zur Mühle gebrachten Getreides betr. (z. T. Abschriften)
- 1789-1824 Vermessungsregister der Herrschaft Siebeneichen
- 1791-1792 Acta betr. die Fleischerei in Siebeneichen
- 1828 Ablösungsrezeß in Siebeneichen

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Die Gemeindeakten des Kreises Löwenberg (Schlesien), oprac. Doris Baumert, Stadtoldendorf 2008 (Selbstverlag)

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

T. Kozaczewski, Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku (miejscowości B-G), „Prace Naukowego Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki” nr 23, Seria Monografie 11, Wrocław 1990

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 A-Ł, Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 182-185

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

DŁUŻEC

Położenie

Wieś w gminie Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś łańcuchowa położona wzdłuż potoku Bukownica (Ober Langen-Neundorf Wasser) na Pogórzu Kaczawskim, pomiędzy Wzniesieniami Płakowickimi na północy a Wysoczyzną Ostrzycy na południu, rozciągająca się ze wschodu na zachód na przestrzeni ok. 3,8 km na wysokości 230-270 m n.p.m.

Dawne nazwy

Nova Villa – 1242

Neundorf – 1668

Langen Neundorf – 1786

Lang Neundorf – 1825

Marysin – 1945

Dłużec – 1947

Własność wsi

Jedną z najstarszych wsi w okolicach Lwówka Śląskiego, powstała już w XIII wieku, choć jej dzieje są bardzo słabo reprezentowane w zachowanych materiałach źródłowych. Wiadomo, że w 1540 roku Magistrat Lwówka Śląskiego zakupił od klasztoru w Nowogrodźcu prawo patronatu miejscowej szkoły.

Wieś nie posiadała własnej parafii, należąc do kościoła w Sobocie. Ok. 1500 roku wzniesiono tu kościół filialny. W drugiej połowie XVII wieku osiadła tu grupa Schwenckfeldystów, którzy byli prześladowani przez władzę, co w 1726 roku zmusiło ich do emigracji, początkowo do Saksonii, a potem do USA.

W 1765 r. wieś należała do barona von Hochberga z Soboty. W 1786 r. Dłużec Górny należał do Vitzhama von Eckstäedta, zaś wieś Średnia i Górna do barona von Zedlitz.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to typowa ulicówka. Kościół z ok. 1500 r.
Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Dłużca.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta dotyczące Dłużca:

Akta parafii

(sygn. 1), „Nachrichtliche Vermerkung des anteils Ober-Langen-Neundorfer Untertanen, was sie ihrer Herrschaft an Zinsen, Diensten und Gespanste zu Guben verbunden sind”, z 1724 roku

(sygn. 2), „Akten betreffend Kirche, Küsterei und Schule“, z lat 1742-1839, 1850

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Langneundorf znajdowały się następujące księgi i akta:

„Schöppenbuch von Mittel- und Nieder-Langneundorf“, z lat 1782-1812

„Schöppenbuch von Mittel- und Nieder-Langneundorf“, z lat 1813-1834

„Schöppenbuch von Mittel-, Nieder- und Ober-Langneundorf“, z lat 1648-1700

„Schöppenbuch von Mittel-, Nieder- und Ober-Langneundorf“, z lat 1760-1801

„Rechnungsbuch“, z lat 1655-1728

„Rechnungsbuch“, z lat 1731-1741

„Erbschafts- und Rechnungsbuch“, z lat 1815-1829

„Kriegsschäden von Mittel- und Nieder-Langneundorf“, z roku 1813

O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji. Inne

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

T. Kozaczewski, Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku (miejscowości B-G), „Prace Naukowego Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki” nr 23, Seria Monografie 11, Wrocław 1990

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 7, Pogórze Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2002, s. 156-160

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

GOLEJÓW

Położenie

Gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona we wschodniej części Wzgórz Radoniowskich, rozciągająca się z zachodu na wschód, na przestrzeni ok. 2,1 km na wysokości ok. 320-440 m n.p.m.

Dawne nazwy

Rudigersdorf – 1300

Rohrsdorff – 1667

Röhrsdorff – 1726

Klein Röhrsdorff – 1765

Zbójna, Zbójna Góra – 1945

Golejów – 1947

Własność wsi

Wieś lokowana w XIII wieku, jako własność rycerska, należąc do rodu von Liebenthal z Lubomierza. W 1278 i 1307 przekazana stopniowo na własność lubomiernskich benedyktynek. W 1510 r. klasztor wykupił tu dziedziczne sołectwo. W XIV w. wybudowano tu kościół p.w. św. Feliksa i Adaukta.

Cechy charakterystyczne

Jest to typowa wieś łańcuchowa.

Początkowo własność rycerska, następnie klasztorna (klasztor benedyktynek w Lubomierzu).

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Golejowa.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta dotyczące Golejowa:

Akta parafii

(sygn. 1) „Akten betreffend die Beschwerdesachen mehrerer Mitglieder der katholischen Gemeinde gegen den Pfarradministrator Benedikt Sommer”, z 1846 r.

(sygn. 2) „Vermögen der St. Trinitas-Kapelle in Matzdorf”, z lat 1872-1873

(sygn. 3) „Betreffend Patronat von Klein Roehrsodrf“ z XX w.

(sygn. 4) „Betreffend Glöcknerposten in Wünschendorf, Verkauf des Glöcknerheuses, Gartens und Akers“, z lat 1825-1842

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

T. Kozaczewski, Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku (miejscowości B-G), „Prace Naukowego Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki” nr 23, Seria Monografie 11, Wrocław 1990

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

J.H. Rinck, Das Jubelbüchlein für die evangelische Gemeinde Wiesenthal, Sützenbach und Mühlwaldau..., Hirschberg 1842

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 A-Ł, Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 215-220

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

JANÓWEK

Położenie

Gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie.

Wieś położona w granicach Gór Kaczawskich na północnych stokach Chrośnickich Kop, rozciąga się w środkowej części doliny strumienia Lipka, ze wschodu na zachód, na przestrzeni ok. 1,8 km na wysokości 350-390 m n.p.m.

Dawne nazwy

Iohnsdorf – 1677

Johnsdorf – 1676

Janów – 1945

Janówek – 1947

Własność wsi

Nie ma żadnych pewnych informacji o początkach wsi. Na scenie dziejowej pojawia się na pewno dopiero w XVI w., gdy odnotowano tu bunty chłopskie, pod koniec tego stulecia. Przynależała do dóbr i parafii w Rząśniku, których właścicielem była w XVII w. rodzina von Niptsch. W 1765 r. właścicielem Janówka był Franz Kahlin. Pod koniec XVIII w. wieś weszła w skład posiadłości von Schweinitzów.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi: ulicówka, obecnie brak zabudowy sprzed 1800 r. Istniały tu dwa młyny, nigdy nie było kościoła.

Wieś położona na trasie pomiędzy Wleniem, a Świerzawą i Złotoryją, mogła stanowić punkt etapowy dla kupców.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Janówek.

Przed 1945 rokiem w budynku miejscowej szkoły znajdowało się sześć następujących ksiąg gminy Jonsdorf:

- „Teiles eines Schöppenbuches“, z lat 1671-1760
  - „Schöppenbuch“, z lat 1762-1824
  - „Steuerbuch und Gerichtsatteste“, z lat 1750-1759
  - „Fried. Erlasse für die Gemeinde Johnsdorf“, z lat 1763-1765
  - „Abschriften kgl. preußischer Verfügungen“, z lat 1750-1765
  - „Abschriften kgl. preußischer Verfügungen“, z lat 1760-1763
- O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

J.H. Rinck, Das Jubelbüchlein für die evangelische Gemeinde Wiesenthal, Sützenbach und Mühlwaldau..., Hirschberg 1842

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 6, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 143-145

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

KLECZA

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na południowo-wschodnim krańcu Wzgórz Radomickich na Pogórzu Izerskim, w dolinie Bobru, ku któremu opada. Rozciągająca się z północnego-wschodu na południowy-zachód na przestrzeni ok. 1 km na wysokości 350-440 m n.p.m.

Dawne nazwy

- Hossikisdorf – 1349
- Hussdorf – 1687
- Husdorf – 1816
- Koralewo – 1945
- Klecza – 1946

Własność wsi

Jedna ze starszych wsi w okolicach Wlenia, której powstanie łączy się czasem z tamtejszą kasztelanią i jej gródkiem, dla którego miała być osadą służebną. Prawdopodobnie w jej okolicach istniały pola złoto-nośne, eksploatowane głównie w XIV wieku.

W 1349 r. proboszcz Nicolaus z Wlenia przekazał czynsze z Kleczy dla benedyktynek z Lubomierza w zamian za odprawianie mszy w języku polskim.

W XVII w. we wsi znajdowały się dwa majątki, należne do dwóch różnych ośrodków: jeden pod zamek we Wleniu, drugi do Nielestna.

W 1786 r. górną część wsi, należącą do hr. Kuttulinskyego z Nielestna zamieszkiwało 6 kmieci, 17 zagrodników, 12 chałupników; dolna część wsi, należąca do barona von Grunfelda liczyła 17 zagrodników i 14 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi: ulicówka.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Klecza.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 (A-Ł), Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 326-328

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

ŁUPKI

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona w północno-wschodniej części Pogórza Izerskiego, zlokalizowana w dolinie strumienia Jamna, rozciągająca się ze wschodu na zachód na przestrzeni ok. 0,7 km na wysokości ok. 240-260 m n.p.m.

Dawne nazwy

Schieffer – 1677
Łupki – 1945

Własność wsi

Być może w XIII w. istniała tu jakaś osada, która jednak się nie rozwinęła. Dopiero w XVII w. wieś pojawia się w dokumentacji, należąc do dóbr zamkowych we Wleniu a tym samym do właścicieli zamku.

W 1786 r. zamieszkiwał tu jeden kmieć oraz 9 zagrodników i 23 chałupników. We wsi znajdował się ponadto młyn.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to na przeważającej jej długości ulicówka, jednak w części zachodniej z bardziej rozrzuconą zabudową.

Położona na trasie pomiędzy Wleniem, a Lwówkiem Śląskim, niedaleko od Wzgórza Zamkowego we Wleniu.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Łupki.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 (A-Ł), Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 484-486

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

MACIEJOWIEC

Położenie

Gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na południowo-wschodnim krańcu Wzgórz Radomickich na Pogórzu Izerskim, częściowo wzdłuż Maciejowickiego Potoku, rozciągająca się ze wschodu na zachód na przestrzeni ok. 1,8 km na wysokości 345-395 m n.p.m.

Dawne nazwy

Matisdorff – 1426
 Matzdorf – 1677
 Droskocin Górny – 1945
 Maciejowiec – 1947

Własność wsi

Niezbyt duża wieś w okolicach Wlenia.

W początkach XV w. wieś należała do Heize von Mesenau'a. W latach 1478-1669 do rodziny Spiller, zwanej też Hauenschild, lub Hauenschild von Spiller. W 1670 r. tutejszy majątek kupił Johann Sigismund von Reder, jednak w 1687 r. kolejnym właścicielem był Balthasar von Hayn z Karpnik i pozostawały one w rękach jego potomków do 1727 r., gdy nabył je Johann Ludwig von Zierotin und Lilgenau. W 1756 r. tutejsze dobra nabył jeleniogórski kupiec Georg Friedrich Smith (Schmidt), właściciel dóbr w Barcinku, lecz w rok potem, po jego śmierci, majątek odziedziczyła wdowa Margareth Elisabeth. Jej kolejny mąż – kupiec Christian Benedikt Kahl sprzedał dobra w 1770 r. Akademii Rycerskiej w Legnicy. W 1783 r. wieś stała się własnością Karla von Reder. W 1789 r. nową właścicielką była Charlotte Amalie von Dohna, a od 1795 r. jej córka Henriette Friederike Amalie von Schönaich-Carlolath.

W latach 1588-1589 miały tu miejsce rozruchy chłopskie.

W 1649 r. spłonął tutejszy dwór, który jednak dość szybko, bo w 1652 r. odbudowano w stylu renesansowym.

W latach 1692-1694 wzniesiono tu kaplicę pod wezwaniem Trójcy Świętej.

W 1765 r. we wsi mieszkało 9 kmieci, 17 zagrodników, 72 chałupników i 9 wolnych ludzi. Wartość majątku szacowano na 9 476 talarów.

W 1786 r. odnotowano tu kaplicę, młyn wodny, a we wsi mieszkało 9 kmieci, 36 zagrodników i 39 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi zbliżony do łańcuchówki z rozległym założeniem pałacowym na jej wschodnim krańcu.

Przez cały czas własność rycerska (lub pod koniec XVIII w. do bogatego kupiectwa).

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Maciejowiec.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indycja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Romuald Łuczyński, Zamki, dwory i pałace w Sudetach, Legnica 2008, s. 240-247

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 (M-Ź), Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 5-12

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

MARCZÓW

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na wschodnim krańcu Wzniesień Gradowskich na Pogórzu Izerskim, położona w dolinie strumienia Ośna, rozciągająca się z zachodu na wschód na przestrzeni ok. 2,9 km na wysokości 250-340 m n.p.m.

Dawne nazwy

Mertinsdorf – 1364

Merzdorff – 1651

Merzdorf am Bober – 1825

Märzdorf am Bober – 1845

Grasyka – 1945

Marczów – 1947

Własność wsi

Osadnictwo w rejonie wsi datuje się od starożytności. Odnaleziono tu jeszcze w XIX w. ślady kultury łużyckiej. Sama wieś powstała jednak najprawdopodobniej dopiero w XIV w.

Początkowo była to wieś rycerska. Przed 1420 r. weszła w skład dóbr klasztoru benedyktynek w Lubomierzu, pozostając w nich do kasacji zakonu w 1810 r.

W 1677 r. osiedlili się tu uchodźcy (religijni - ?) z Czech.

W 1707 r. wybudowano tu kościół pod wezwaniem św. Katarzyny.

Ok. 1750 r. mieszkało tu 153 chałupników.

W 1765 r. mieszkało tu 17 kmieci, 34 zagrodników, 165 chałupników i 19 rzemieślników.

W 1786 r. we wsi odnotowano kościół parafialny, szkołę, młyn, zaś zamieszkiwało tu 17 kmieci, 153 zagrodników i 34 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Układ: ulicówka.

Początkowo własność rycerska, od początków XV wieku klasztorna.
Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Marczów.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta dotyczące Marczowa:
Akta parafii

(sygn. 1), „Acta concernentia resignationem parochi Wenceslai Senftleben”, z lat 1779-1780

(sygn. 2), „Akten betreffend die fiskalische Anfertigung des Pafrrers Joseph Michalka wegen Kopulation des Franz Speer nach Verlassen seiner ersten Frau, derren 1. Mann ohne des Speers Wissen noch lebte”, z lat 1788

(sygn. 3), „3 Aktenstücke betreffend: Berufung und Amtseid des Lehres Joseph Fliegel”, z lat 1804, 1811

(sygn. 4), „Betreffend Titz'sches Stiftungsstaut für 2 Lehrer“, XIX w.

(sygn. 5), „Aktienstücke betreffend Patronat“, XIX w.

(sygn. 6), „Schulakten, Schulhausbau, Personalien“, z lat 1804-1857

(sygn. 7), „Betreffend Patronat“, XIX w.

(sygn. 8), „Archivverzeichnis der Pfarrei“, z lat 1937

(sygn. 9), „Geschichte von Märzdorf am Bober, verfasst von Erzpriester Robert Klautschlke“, (XIX w.)

Przed 1945 rokiem na strychu miejscowej szkoły znajdowały się następujące księgi i akta gminy Märzdorf am Bober:

- „Schöppenbuch”, z lat ca. 1500-1550
  - „Schöppenbuch”, z lat 1550-1580
  - „Schöppenbuch”, z lat 1698-1740
  - „Schöppenbuch”, z lat 1762-1793
  - „Schöppenbuch”, z lat 1799-1826
  - „Currendenbuch”, z lat 1760-1790
  - „Currendenbuch“, z lat 1827-1847
  - „Seelenregister von Märzdorf“, z lat 1793-1800
  - „Schriftl. Gesetze und Erlasse des Löwenberg-Bunzlauischen Kreises“, z lat 1793-1807
  - „Steuerregister (Häusler, Gärtner, Bauern)“, z 1738 r.
  - „Waisen-Register”, z lat 1750 i następnych
  - „Aussteller: Balthasar Tilgner, Scholz zu Märzdorf Verzeichnis der Strittigkeiten zwischen mir und meinem Eidam („Nicolau Scholz, Scholz zu Röhrsdorf“) Gegen meiner Scholtisei“, z lat 1675-1676
    - „Kaufbriefe und andere Einzelurkunden. Lagerort: Spritzenhaus Matzdorf“, z lat 1510-1670
- O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 (M-Ż), Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 16-22

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

MOJESZ

Położenie

Gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona bezpośrednio przy mieście Lwówek Śląski, na południe od niego na Pogórzu Izerskim, w dolinie strumienia Srebrna, rozciągająca się z północy na południe na przestrzeni ok. 2 km na wysokości 215-240 m n.p.m.

Dawne nazwy

Moysi – 1219

Mogez – 1241

Moyes – 1344

Mois – 1765

Moyss - 1796

Ujazdowo – 1945

Mojesz – 1947

Własność wsi

We wsi odkryto stanowisko osadnicze z okresu kultury łużyckiej. Sama miejscowość funkcjonuje jednak najwcześniej od XI, a jej powstanie łączy się m.in. z występowaniem złota.

W połowie XIV wieku Mojesz Górny należał do klasztoru benedyktynek w Lubomierzu, pozostała część wsi należała do Rady Miejskiej Lwówka Śląskiego.

W części wsi należącej do Lwówka Śląskiego, co najmniej od XVI wieku działał kamieniołom.

W 1753 r. w Mojesz Dolnym uruchomiono cegielnię miejską.

W 1765 r. w Mojesz Dolnym, należącym do miasta, mieszkało 7 kmieci, 12 zagrodników i 2 chałupników; w górnej – klasztornej części wsi mieszkało zaś 15 zagrodników i 1 wolny człowiek. W obu częściach wsi istniały folwarki (miejski i klasztorny).

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to na przeważającej jej długości ulicówka, jednak w części środkowej bardzo rozbudowana. Położona na trasie pomiędzy zamkami Lwówkiem Śląskim a Gryfowem Śląskim.

Co najmniej od XIV wieku stanowiła w połowie własność miejską, a w połowie klasztorną.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

Źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r. zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”:

- sygn. 227 „Acta in Sachen der Nieder Moysser Vorwerks-Pächter Stamnitz gegen die gedachten Vorwerk unterthänigen 11 Häussler vor dem Goldberger Thor“, 1796-1901
- sygn. 256 „Scta in Causa der Dorf Gemeinde Ludwigsdorff, Gros Rackwitz, Lengenvorwerk, Nieder Goerisseifen und Niedermois c/a den Magistrat und Gemeinde zu Löwenberg in pkto Strittiger Dienste“, 1780-1886
- sygn. 275, „Unterhanen Register der Gemeinde zu Nieder Moys. Vol. I“, 1768-1801
- sygn. 277, „Acta vom abgehaltenen Dreydinge zu Nieder Moys“, 1799-1803
- sygn. 742, „Acta betreffend die Intendirende Verkaufung des Stadt Vorwerks Nieder-Mois an den Herrn Baron von Hochberg auf Plagwitz“, 1753
- sygn. 780, „Acta betreffend des Kämmereivorwerk Nieder-Mois“, 1653-1827
- sygn. 781, „Des Dr. Hahnes Berechnung derer praetendirten Boenificationen wegen Meliorationen des in Pacht gehaltenen Vorwerks Nieder Moys sambt Balance des Inventarii von 1743“, 1747-1749
- sygn. 782, „Acta betreffend die Behauptung der dem Pächter des Nieder Moysen Cammerei Vorwerks strittig gemachten Schaeftutung im Moysser und Ziegel Püschel“, 1796-1797
- sygn. 783, „Acta betreffend die Scholz'sche Gärtnerstelle in Nieder-Mois“, 1788-1789
- sygn. 784, „Erbpacht des Vorwerks Nieder-Mois. Vol. I“, 1764-1765
- sygn. 785, „Verpachtung des Vorwerks von Nieder Moys. Vol. 1“, 1744-1746
- sygn. 786, „Verpachtung des Vorwerks von Nieder Moys. Vol. 2“, 1747-1755
- sygn. 787, „Verpachtung des Vorwerks von Nieder Moys. Vol. 3“, 1755-1772
- sygn. 805, „Verpachtung des Nieder Moisser Steinbruchs. Vol. 1“, 1797-1848
- sygn. 814, „Pacht Anschläge von den Kämmerei-Vorwerken zu Loewenberg als vom Langenvorwerck und Nieder Moys“, 1789
- sygn. 815, „Verpachtung der beyden Cammereu Vorweken Nieder Moys und Langenvorwerk, sowie die übrigen Perinenzien. Vol. 1“, 1796-1802
- sygn. 816, „Verpachtung der beyden Cammereu Vorweken Nieder Moys und Langenvorwerk, sowie die übrigen Perinenzien. Vol. 2“, 1798
- sygn. 1119, „Grenzberichtigung des Nieder-Mois'er Vorwerks“, 1781-1791
- sygn. 1093, „Grenzsachen von Ober-Mois“, 1752
- sygn. 1095 „Grenzsachen von Nieder-Mois“, 1781-1865
- sygn. 2440, „Anspruch der Malthese Commende hierselbst auf einen merern Zinss an Getreyde vom Cämmerey Vorwercks Nieder-Moys“, 1797-1799
- sygn. 2533, „Anstellung der Schul-Bedienten und Schul-Angelegenheiten von Nieder Görisseiffem-Mois“ vol. I, 1782-1863
- sygn. 3140. „Akten von Wieder-Aufbauung der gebrandten Pferde Ställe im Vorwerk Moys“, 1781-1783
- sygn. 3141, „Akten von Zustandesetzung verschiedene Baue und Reparaturen in den die Cämmerei gehörigen Nieder Moysser Vorwerk“, 1796-1797
- sygn. 3671, „Dreidings-Protokoll von Nieder-Mois“, 1746-1798

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Moys znajdowały się następujące księgi i akta:

- „Schöppenbuch (Holzdeckel, Rücken und hinterer Deckel fehlen“, z lat 1570-1649
- „Schöppenbuch“, z lat 1649-1792
- „Schöppenbuch (seit ca. 1825; Aussteller: v. Reichenbach'sches Gerichtsamt von Dippelsdorf und Obermois)“, z lat 1792-1832
- „Subrepartition der Gemeinde Obermois“, z 1748 r.

- „Begrenzungsakte“, z 12.10.1770 r.
- „Nachweisung der vom Dom. Obermois erkauften Grundstücke“, z lat 1824-1825

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2, Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 69-71

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

NAGÓRZE

Położenie

Gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na Wzgórzach Radomickich na Pogórzu Izerskim, w górnej części doliny strumienia Słotwina, rozciągająca się lekkim łukiem z południa na północ na przestrzeni ok. 1,5 km na wysokości 335-380 m n.p.m.

Dawne nazwy

Nova Villa – 1313

Neundorf, Lengenneundorf – 1677

Neundorf Görisseifen – 1786

Neundorf Libenthalisch – 1816

Nagórze – 1945

Własność wsi

Wieś powstała prawdopodobnie w XIV wieku i chyba od razu weszła w skład dóbr klasztoru benedyktynek w Lubomierzu.

W 1726 r. obciążenia podatkowe wynosiły 248 talarów.

W 1765 roku wartość majątku klasztorowego szacowano tu na 2 008 talarów, a miejscowość zamieszkiwało 7 kmieci, 12 zagrodników i 69 chałupników, w tym 5 rzemieślników, we wsi działała karczma.

W 1786 r. wieś należała częściowo do klasztoru w Lubomierzu, a częściowo do Georga Nixdorfa, a w całej miejscowości mieszkało: 7 kmieci, 33 zagrodników i 48 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi: ulicówka.

Przez cały czas przeważnie własność klasztorna, w XVIII w. częściowo też rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Nagórze.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 (M-Ż), Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 79-81

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

NIELESTNO

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na północno-zachodnim podnóżu Grzbietu Północnego Gór Kaczawskich, na prawym brzegu zakola rzeki Bóbr, w południowo-zachodniej części Pogórza Kaczawskiego, na wysokości 230-250 m n.p.m.

Dawne nazwy

Nieleztno – 1217

Walteri villa – 1349

Walterssdorff – 1371

Waltersdorf – 1765

Maurer-Waltersdorf – 1871

Mleczno, Nałęczno – 1945

Nielestno – 1950

Własność wsi

Jedną z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, wymieniana już w 1217 r. We wsi znajdowały się ponoć aż dwa zamki: strażnica na górze Grodowej (Burg Berg) oraz obronna siedziba rycerska w części południowej wsi. Na fasadzie tej budowli, według Schaetzkego, miała znajdować się data 1163. Nic tego jednak w dokumentach nie potwierdza. Wieś należała do lenna zamku we Wleniu. Na przełomie XIV i XV wieku powstała tu jednak siedziba rycerska. W 1532 r., jako właściciel majątku w Rybnicy, wymieniany jest Christoph von Redern z Nielestna. Tutejszy zamek/dwór został rozbudowany w 1603 r. przez Adama von Gersdorfa.

W 1709 roku tutejsze dobra stały się własnością hrabiego Kottulinsky'ego. W 1742 r. właścicielem majątku była wdowa Antonina von Kottulinsky. W 1765 r. wartość tutejszego majątku szacowano na 16 107 talarów, ale w samej wsi mieszkało zaledwie 9 zagrodników, 70 chałupników i 5 rzemieślników oraz 2 wolnych ludzi. W 1786 r. odnotowano tu pałac, folwark, młyn wodny, zaś we wsi zamieszkiwało 16 zagrodników oraz 51 chałupników.

W 1791 r. tutejszy majątek stał się własnością Ludwiga von Schlabrendorfa.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi nieregularny, zabudowania rozrzucone w kilku kierunkach.

Położona na trasie pomiędzy Wleniem, a Jelenią Górą, mogła stanowić punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Nielestno.

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Waltersdorf znajdowały się następujące księgi:

„Schöppenbuch (Erbkäufe usw. von Waltersdorf, Tschischdorf, Lehnhaus)“, z lat 1590-1650

„Schöppenbuch (vereinzelte Eintragungen von 1656)“, z lat 1750-1790

„Schöppenbuch (Erbkäufe und Gerichtsverhandlungen)“, z lat 1821-1832

„Vormundschafts-Rechnungsbuch“, z lat 1790-1830

„Schöppenbuch (über allgemeine Gemeindeversammlungen)“, z lat 1835-1859

„Urbarienbuch der Gemeinde Waltersdorf“, z lat 1805-1806

O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Literatura:

Małgorzata Chorowska, Tomasz Dudziak, Krzysztof Jaworski, Artur Kwaśniewski, Zamki i dwory obronne w Sudetach, t. II Księstwo Jaworskie, Wrocław 2009, s. 298-299

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Victor Schaetzke, Schlesische Burgen und Schlösser, Schweidnitz 1927

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 6, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 217-219

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

PILCHOWICE

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na północno-zachodnim skraju Gór Kaczawskich, częściowo nad Bobrem, a częściowo nad potokiem Kościelnica, rozciągająca się z południowego-zachodu na wysokości 240-260 m n.p.m.

Dawne nazwy

Pilhovit – 1217

Mouwer – 1371

Mawer – 1687

Mauer – 1726

Pilchowice – 1945

Własność wsi

Jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, od początku związana z kasztelanią wleńską, wzmiankowana w 1217 r.

Początkowo jej właścicielami byli panowie na zamku we Wleniu.

Po wojnie 30-letniej jej właścicielem został Adam von Kuhlans.

W 1728 r. majątek, jako dziedziczny, przeszedł na własność Wilhelma von Waldmann hrabiego Grünfeld und Guttenstädten. W tym czasie wieś podzielona była na dwie części, w których znajdowały się dwa majątki.

W 1765 r. wieś – wraz z oboma majątkami – była własnością barona von Grunfelda, a wartość obu majątków szacowano na 15 758 talarów. Zamieszkiwało w niej 9 kmieci, 31 zagrodników, 89 chałupników, w tym 21 rzemieślników.

W 1786 r. we wsi znajdował się ewangelicki kościół pogrzebowy, folwark i trzy młyny, a miejscowość mieszkiwało 9 kmieci, 31 zagrodników i 69 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi nieregularny, acz starsza jej część zbliżona do ulicówki.

Położona na trasie pomiędzy zamkami Lenno i Wleniem, a Jelenią Górą, mogła stanowić punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

Źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r. zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”
- sygn. 305, „Magistrat der Stadt Löwenberg verkaufft die Ober Gerichte Mauer 1665, Spiller 1677“, 1665, 1667

Inne archiwalia:

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Mauer znajdowała się jedna księga ławnicza (Schöppenbuch) z lat: 1732-1798. O jej powojennych losach nie mamy żadnych informacji. Być może jednak stanowi obecnie część zespołu „Depozyty gmin wiejskich i wyznaniowych, Rep. 132b” z lat 1521-1881, znajdującego się w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu?

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933
Indykcja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995
Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845
Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007
Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 6, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 237-241
Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975
F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

PŁAWNA

Położenie

Gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.
Wieś położona na południowo-wschodnich zboczach Wzgórz Radomiskich na Pogórzu Izerskim, w dolinie strumienia Kózka, rozciągająca się z zachodu na wschód, na przestrzeni ok. 6,4 km na wysokości 250-390 m n.p.m.

Dawne nazwy

Smotensiphen – 1241
Smottisief – 1318
Smotinseyffen, Mattesseiffen – 1371
Schmotseiffen – 1651
Schmotseifen – 1825
Maciejowice – 1945
Pławna – 1947

Własność wsi

Jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia – Lubomierza. Odnaleziono tu ślady osadnictwa kultury łużyckiej. Jej lokacja i rozwój związany był z eksploatacją złota. W 1241 r. Lwówek Śląski miał tu otrzymać działki górnicze, a w latach 1305-1313 wieś należała do biskupstwa wrocławskiego. Następnie poszczególne części wsi należały do różnych rodów rycerskich (m.in. rodziny de Warthe, Obirschier, Czisberg. Pod koniec XIV wieku wieś stopniowo stawała się własnością Kuntschke von Liebenthala. W 1387 r. od połowę wsi nabył Jon von Redern. W 1470 r. właścicielem całej wsi był Wilrich von Liebenthal. W 1487 lub 1494 r. przekazał on wieś klasztorowi benedyktynek w Lubomierzu.

W latach 1612-1613 epidemia dżumy zabiła ok. 500 mieszkańców Pławnej.

W 1726 r. wartość majątku klasztorowego w Pławnej szacowano na 2 108 talarów, zaś majątku chłopskiego na 1 800 talarów.

W 1759 r., w czasie wojny siedmioletniej, w Pławnej przez pewien czas kwaterował król pruski Fryderyk II.

W 1765 r. we wsi mieszkało 36 kmieci, 57 zagrodników, 427 chałupników, 64 rzemieślników i 4 wolnych ludzi. Była to więc największa wieś w okolicy.

W 1786 r. mieszkało w Pławnej 36 kmieci, 71 zagrodników oraz 374 chałupników. Znajdował się tu kościół katolicki, plebania, szkoła, trzy młyny oraz folwark.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to typowa ulicówka.

Położona na trasie pomiędzy zamkami Wleniem, a Lwówkiem Śląskim, stanowiła punkt etapowy dla gości, rycerzy i kupców.

Początkowo własność miejska, potem kościelna, w XIV i XV w. rycerska, a następnie klasztorna.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Pławna.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta z Pławnej:

- sygn. VI c. 53., „Schöppenbuch von Schmottseiffen“, z lat 1559-1599
- sygn. VI c. 54., „Schöppenbuch von Schmottseiffen“, z lat 1581-1611
- sygn. VI c. 74., „Schöppenbuch der Auenhäusler von Schmottseiffen“, z lat 1610-1663
- sygn., VI c. 66., „Schöppenbuch von Schmottseiffen. Gerichtsbuch den Gärttern zum Besten erkaufft und verordnet worden“, z lat 1650-1777
  - sygn. VI c. 67., „Schöppenbuch von Schmottseiffen“, z lat 1653-1736
  - sygn. VI c. 69., „Schöppenbuch von Schmottseiffen“, z lat 1709-1738
  - sygn. VI c. 55., „Schöppenbuch von Schmottseiffen“, z lat 1761-1788
  - sygn. VI c. 68., „Schöppenbuch von Schmottseiffen“, z lat 1764-1823
  - sygn. VI c. 55a., „Gerichtsbuch von Schmottseiffen“, z lat 1727-1769
  - sygn. VI c. 55b., „Kaufbuch von Schmottseiffen“, z lat 1784-1840
  - sygn. VI v. 70., „Schöppenbuch von Schmottseiffen“, z lat 1852-1873

jak również w grupie materiałów „Akta parafii i miejscowości“:

- (sygn. 1), „Aktenstücke betreffend Gerichtssachen; Verkaufe, Schuldsachen“, 1592-1810

- (sygn. 2), „Betreffend Präsentation, Investitur auf Pfarrei”, z lat 1641-1782
- (sygn. 3), „Quitungen über Feuragelleferung der Gemeinde“, z lat 1654, 1660 oraz „Schmottseifener Quartiergeldquitung“, z lat 1723-1740
- (sygn. 4), „Beterffend Pfarrer Kittelmann“, z lat 1736-1740
- (sygn. 5), „Milde Stiftungen, Rechnungeextrakte“, z lat 1823-1844
- (sygn. 6), „Visitationen“, z lat 1814-1875
- (...)
- (sygn. 14), „Das Lager bei Schmottseifen“, z lat 1759.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 M-Ż, Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 200-212

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

PŁÓCZKI GÓRNE

Położenie

Gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona we Wzniesieniach Gradowskich na Pogórzu Izerskim w dolinie strumienia Słotwina, północy na południe na przestrzeni ok. 4,8 km na wysokości 235-305 m n.p.m.

Dawne nazwy

Gorensiefen – 1217

Goerenssyfe – 1369

Geriss Seyffen – 1726

Ober Görisseifen – 1816

Maltowo – 1945

Płuczki – 1946

Płóczki Górne – 1947

Własność wsi

Jedna z najstarszych wsi w okolicach Lwówka Śląskiego, wymieniona już w dokumencie z 1217 r., związanym z lokacją miasta. Początkowo własność rycerska rodu von Liebenthal, na początku XIV wieku ofiarowana klasztorowi benedyktynek w Lubomierzu. Prawdopodobnie wraz z powstaniem wsi ulokowano w niej kościół, z czasem parafialny. Od ok. 1281 r. należał on do komandorii joannitów ze Lwówka Śląskiego.

W 1726 r. szacowano obciążenia podatkowe z tutejszych dóbr należących do joannitów na 145 talarów. Obciążenia chłopów wynosiły tu 2 712 talarów.

W latach 1741-1742 powstał tu drewniany dom modlitwy dla ewangelików, jak również powstała szkoła ewangelicka.

W 1765 r. częścią wsi należącą do lwóweckich joannitów zarządzał hrabia von Zinzendorf. Wartość tego majątku szacowano na 7 396 talarów. Mieszkało w nim 3 kmieci, jeden zagrodnik i 23 chałupników, wśród których było 4 rzemieślników; ponadto mieszkał tu jeden wolny człowiek. Zaś majątek klasztorny był w tym czasie wyceniony na 18 193 talary, a zamieszkiwało w nim 40 kmieci, 62 zagrodników, 305 chałupników, 56 rzemieślników oraz 3 wolnych ludzi.

W 1786 r. we wsi odnotowano: kościół katolicki, kościół ewangelicki, 4 młyny, plebania, szkoła ewangelicka. W całej wsi zamieszkiwało 46 kmieci, 182 zagrodników, 301 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Układ miejscowości to typowa wieś łańcuchowa.

Położona na trasie pomiędzy zamkami Wleniem, a Lwówkiem Śląskim, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców.

Początkowo własność rycerska, od XIV wieku klasztorna.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

Źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r. zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”:

- sygn. 256 „Scta in Causa der Dorf Gemeinde Ludwigsdorff, Gros Rackwitz, Lengenvorwerk, Nieder Goerisseifen und Niedermois c/a den Magistrat und Gemeinde zu Löwenberg in pkto Strittiger Dienste“, 1780-1886

- sygn. 261, „Acta betreffend c/a Stift Liebenthal wegen Abschaffung der unbefugten Handwerker in Görisseiffen“, 1725-1738

- sygn. 271, „Acta von dem abgehaltemem Dreydinge zu Nieder-Goerisseiffen“, 1799-1804

- sygn. 272, „Dreydings Protocoll – Nieder Goerisseiffen“, 1746-1798

- sygn. 273, „Unterhanen Register des Dorefr Nieder Goerisseiffen“, 1772-1818

- sygn. 693, „Acta in Sachen des Nieder-Potzenberger Kretschams Pächters Gottfried Geisslers wider den Kretschams Pächter Caspar Ludewig in Nieder Goerisseiffen“, 1772-1775

- sygn. 830, „Akten von Verpachtung der Lehmschenke zu Nieder Goerisseiffen an den Gärtner Johann Gottlieb Schumann von Egelsdorf“, 1798-1801

- sygn. 1105, „Grenzsachen von Nieder-Goerisseiffen“, 1784-1863

- sygn. 1107, „Grenzsachen von Ober-Goerisseiffen“, 1745-1819

- sygn. 1218, „Akten des Stifft Liebenthals c/a die Stadt Löwenberg wegen turbirten Gorisseiffer Bier-Schanks“, 1678-1739

- sygn. 1219, „Akten contra das Stifft Liebenthal wegen strittigen Bier Ausschrot in dem Commende Kretscham und sonst zu Görisseiffen“ vol. 1, 1750-1761

- sygn. 1220, „Akten contra das Stifft Liebenthal wegen strittigen Bier Ausschrot in dem Commende Kretscham und sonst zu Görisseiffen“ vol. 2, 1754-1761

- sygn. 1221, „Akten von denen in Görisseiffen bey gehaltenen Biervisitation von Liebenthalischen Unterthanen angeübten Gewalthätigkeiten“, 1754

- sygn. 1223, „Die Abschliessung eines Vergleichs mit dem Kloster Stifft Liebenthal wegen der Wechselweisen Bier-Auschrots in Ober Görisseiffen“, 1797-1803
- sygn. 1224, „Akten in Sachen der Stadt Löwenberg wider das Stifft zu Liebenthal wegen des Goerisseiffen Bier-Anschroets“, 1796
- sygn. 1235, „Akten in causa der Dorf Gemeinden Ludwigsdorf, Gross Rackwitz, Langenvorwerk, Nieder Goerisseiffen contra den Magistrat ... in pkto strittiger Dienste“, 1777-1786
- sygn. 2533, „Anstellung der Schul-Bedienten und Schul-Angelegenheiten von Nieder Görisseiffem-Mois“ vol. I, 1782-1863

Wybrana literatura:

- Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933
- Indykcja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995
- Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845
- Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007
- Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 (M-Ż), Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 215-219
- Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975
- F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

PŁOSZCZYNA

Położenie

Gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie.
Wieś położona w granicach Grzbietu Zachodniego Gór Kaczawskich, w dolinie strumienia Ochotnica, rozciągająca się z zachodu na wschód na przestrzeni ok. 2,1 km na wysokości 325-400 m n.p.m.

Dawne nazwy

- Flachensiphen – 1305
- Flachen Seiffen – 17265
- Flachenseifen - 1765
- Biały Potok – 1945
- Płoszczyzna – 1947

Własność wsi

Jedna ze starszych wsi w okolicach Wlenia, powstała prawdopodobnie w związku z eksploatacją złota, o czym może świadczyć jej nazwa (końcówka „saifen”). Wieś zawsze stanowiła część dóbr w Czernicy, należąc do jej ich kolejnych właścicieli.

W 1677 r. ze wsi płacono 72 korce pszenicy i owsa, jako dziesięcinę.

W 1726 r. z płacono tu podatku, z majątku 821 talarów, zaś chłopci płacili 827 talarów.

W 1765 r. wartość tutejszego majątku szacowano na 12 745 talarów, a zamieszkiwało we wsi: 15 kmieci, 8 zagrodników, 78 chałupników oraz 13 rzemieślników.

W 1786 r. w całej wsi mieszkało 16 kmieci, 30 zagrodników i 64 chałupników, a istniały tu: folwark, szkoła ewangelicka oraz młyn.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to na przeważającej jej długości ulicówka, jednak w części środkowej znajduje się niewielkie odgańlenie ku północy.

Położona na trasie pomiędzy zamkami Lenno i Wleniem, a Świerzawą i Złotoryją, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gości, rycerzy i kupców.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

Źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r. zespół nr 121 Kolekcja I — Zbiór szczątków różnych zespołów niemieckich nr 121/14 „Akta gminy Płoszczyna [Flachenseiffen]”, 1729-1809, 1 j.a. sygn. 1, „Schöppenbuch” z lat 1729-1809

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Flachenseiffen znajdowały się cztery księgi ławnicze (Schöppenbuch) z lat: 1624-1713, 1716-1805, 1783-1817 i 1817-1840. O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, t. 1 A-B, S. Rospond, Warszawa – Wrocław 1970

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 6, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 248-251

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

PŁOSZCZYŃKA

Położenie

Gmina Jeżów Sudecki, powiat jeleniogórski, województwo dolnośląskie.

Wieś, a raczej osada stanowiąca część Płoszczyny (znajdująca się na południowy-zachód od tej wsi), położona na Grzbiecie Małym Gór Kaczawskich, na siodle oddzielającym górę Skowron od góry Wapiennej, w dolinie dopływu Ochotnicy, stanowiąca grupę rozrzuconych na przestrzeni ok. 500 m budynków, położonych na wysokości 410-430 m n.p.m.

Dawne nazwy

Hummel, Buschkäke – 1756
Neue Flachenseiffen - 1786
Neu-Flachenseifen – 1825
Płoszczyna Nowa – 1945
Płoszczyńska – 1950

Własność wsi

Osada powstała najprawdopodobniej dopiero w drugiej połowie XVIII wieku, jako kolonia sąsiedniej Płoszczyny. Rozwinęła się wokół wcześniej zlokalizowanej tu karczmy (Buschkretschan).

W 1786 r. znajdowało się tu 13 domostw.

Cechy charakterystyczne

Niewielka osada o nieregularnej zabudowie.
Przez cały czas własność rycerska.
Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Marczów.

Wybrana literatura:

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 6, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 251-252

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

POKRZYWNIK

Położenie

Gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na południowo-wschodnich krańcach Wzgórz Radomickich na Pogórzcu Izerskim, rozlokowane na niewielkim zrównaniu terenu na wysokości 330-370 m n.p.m.

Dawne nazwy

Rymendorff – 1397
 Zischdorf, Riemendorf – 1726
 Riemendorf – 1797
 Kamienna – 1945
 Pokrzywnik – 1947

Własność wsi

Wieś powstała w połowie XIV w., wchodziła w obręb dóbr ziemskich w Barcinku (Berthelsdorf). Kościelnie podlegała parafii w Radomicach (zarówno katolickiej, jak i ewangelickiej). Początkowo właścicielami byli prawdopodobnie Schaffgotschowie ze Starej Kamienicy. Z czasem jednak wieś weszła w skład majątku rycerskiego w Maciejowcu.

W 1726 r. z dworskiej części wsi płacono podatek w wysokości 254 talarów, zaś od chłopów pobierano 1 500 talarów podatku.

W 1727 r. wieś, wraz z majątkiem w Maciejowcu, zakupił hrabia Joachim Ludewig von Zierotin und Lilgenau, dzierżąc ją do 1756 r. Wówczas dobra nabył jeleniogórski kupiec Georg Friedrich Smith (Schmidt), lecz po jego śmierci w 1757 r., majątek odziedziczyła wdowa Margareth Elisabeth, a potem do jej kolejnego męża – kupca Christiana Benedikta Kahla. W 1765 r. należała do wdowy Kahl. W 1770 r. majątek nabył von Rothkirch z Wojanowa.

W 1765 r. wartość tutejszego majątku szacowano na 1 743 talary, a zamieszkiwało wieś 5 kmieci, 10 zagrodników, 51 chałupników oraz 2 rzemieślników.

W 1786 r. w całej wsi mieszkało 7 kmieci, 18 zagrodników i 15 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi nieregularny, dość zwarta zabudowa.
 Przez cały czas własność rycerska (prywatna).
 Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Pokrzywnik.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 (M-Ż), Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 227-229

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

PRZEŹDZIEDZA

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na zachodnim skraju Wysoczyzny Ostrzycy na Pogórzu Kaczawskim, w dolinie strumienia Skłęczka, rozciągająca się z zachodu na wschód na przestrzeni ok. 1 km na wysokości 230-255 m n.p.m.

Dawne nazwy

Diepelderdorff – 1371

Dippelsdorff – 1668

Dippelsdorf – 1765

Klasztorna Wieś – 1945

Przeździedza – 1947

Własność wsi

Najstarsza wzmianka o wsi pochodzi z 1371 r. i najprawdopodobniej od początku swojego istnienia była ona własnością klasztoru benedyktynek z Lubomierza. Istnieją jednak hipotezy sugerujące, iż benedyktynki nabyły wieś dopiero w 1512 r., a wcześniej miejscowość wchodziła w skład lenna zamku we Wleniu.

W 1726 roku z tutejszego folwarku płacono tylko 100 talarów podatku, zaś miejscowi chłopci obciążeni byli sumą 300 talarów. Nie była więc to ani duża, ani majątna miejscowość.

W 1765 r. wartość tutejszego majątku klasztornego była szacowana na 9 167 talarów, a we wsi zamieszkiwało 4 kmieci, 10 zagrodników, 31 chałupników, 11 rzemieślników oraz sześciu wolnych ludzi.

W 1786 r. mieszkało tu nadal 4 kmieci, 10 zagrodników i 31 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi jest nieregularny, w pewnym oddaleniu od niej znajduje się siedemnastowieczny dwór zarządzający folwarku klasztornego. Brak kościoła. Wieś podlegała parafii (zarówno katolickiej, jak i ewangelickiej) w Sobocie.

Przez cały czas własność klasztorna.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Przeździedza.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykcja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 7, Pogórze Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2002, s. 446-449

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

RADOMICE

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na Wzgórzach Radomickach (którym dała nazwę) na Pogórzu Izerskim, ciągnąc się na grzbiecie najwyższej ich części, schodząc z jednej strony (południowej) doliną Pilchowickiego Potoku a z drugiej (północnej) dolina potoku Jamna, rozciągająca się na przestrzeni ok. 1,5 km na wysokości 340-430 m n.p.m.

Dawne nazwy

Wüntschendorff – 1677

Wünschendorff – 1687

Wintschendorf, Wünschendorff – 1825

Serbska Wieś, Marynki – 1945

Radomice – 1947

Własność wsi

Wieś mogła istnieć już w XIV w. Pozostawała zawsze w obrębie majątku związanego w Wleńskim Gródkiem i zawsze była własnością jego posiadaczy. W XV wieku wzniesiono tu kościół pod wezwaniem św. św. Jakuba i Katarzyny.

W 1726 r. płacono 582 talary z tutejszego majątku, zaś chłopcy byli obciążeni kwotą 877 talarów.

W 1745 r. wzniesiono we wsi ewangelicki dom modlitwy oraz szkołę ewangelicką.

W 1765 r., gdy właścicielem wsi był baron von Grunfeld, jej wartość oszacowano na 9 887 talarów. Wieś zamieszkiwało 13 kmieci, 8 zagrodników, 43 chałupników, 5 rzemieślników o jeden wolny człowiek.

W 1786 r. w całej wsi mieszkało 13 kmieci, 83 zagrodników i 18 chałupników. Istniały tu: dwa kościoły (katolicki i ewangelicki), podobnie dwie szkoły, i dwie plebanie, jak również folwark.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to nietypowa ulicówka.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

Źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r. zespół nr 83/121/2 „Kolekcja I — Zbiór szczątków różnych zespołów niemieckich”
- sygn. 1-2 Księgi metrykalne kościoła ewangelickiego w Radomicach [Wünschendorf] 1765-1913, 2 j.a.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta z Radomic:

Akta parafii i miejscowości:

„Akten betreffend den Prozess des Pfarrers Tügner zu Klein Rörsdorf gegen das Dominium Wünschendorf Baron von Grunfeld wegen des strittigen Pfarrwaldes“, z lat 1787-1790

Przed 1945 rokiem w archiwum Urzędu Gminy Wünschendorf znajdowały się następujące księgi:

„Schöppenbuch”, z lat 1546-1621

„Kauf- und Losbuch”, z lat 1710-1780

„Gemeinderechnungen”, z lat 1777 i następnym

O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 (M-Ź), Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 251-256

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

RADOMIŁOWICE

Położenie

Gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona w zachodniej części Wysoczyzny Ostrzycy na Pogórzu Kaczawskim w dolinie strumienia Sobótka, rozciągająca się z południa na północ na przestrzeni ok. 0,7 km na wysokości 300-330 m n.p.m.

Dawne nazwy

Raußdorff – 1668

Rathmannsdorff – 1726

Radmannsdorf – 1765

Torfowisko – 1945

Radomiłowice – 1946

Własność wsi

Od początku swego istnienia wieś podporządkowana była majątkowi w Sobocie, należąc do tamtejszych właścicieli i dzieląc swoje dzieje z tamtą miejscowością. Powstała najprawdopodobniej już XIV w. Znajdował się w niej folwark.

W 1726 r. z tutejszego folwarku płacono 100 talarów podatki, zaś z gruntów chłopskich 324 talary. Jak widać była to niewielka i niezbyt bogata miejscowość.

W 1765 r. wartość tutejszego folwarku szacowano na 3 299 talarów, a zamieszkiwało tu 4 kmieci, 10 zagrodników, 40 chałupników i 1 rzemieślnik. W 1786 r. liczba mieszkańców nie zmieniała się.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to nieco rozczłonkowana ulicówka, z zespołem folwarczno-dworskim z XVIII wieku. Brak kościoła, wieś należała do parafii w Sobocie.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Radomiłowice.

Przed 1945 rokiem u nauczyciela Fiebigera z Radmannsdorf znajdowały się cztery następujące księgi:

- „Schöppenbuch“, z lat 1548-1616
- „Schöppenbuch“, z lat 1615-1773
- „Schöppenbuch“, z lat 1773-1836
- „Ablösungsrezeß“, z 1828 r.

O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 7, Pogórze Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2002, s. 461-462

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

RZAŚNIK

Położenie

Gmina Świerzawa, powiat złotoryjski, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na granicy między Górami Kaczawskimi a Pogórzem Kaczawskim, częściowo w tzw. Rowie Wlenia, w przeważającej części w dolinie strumienia Czermnica, rozciągając się z zachodu na wschód, na przestrzeni ok. 3,1 km na wysokości 320-430 m n.p.m.

Dawne nazwy

Schiwale – 1267

Sonewald – 1268

Schönwaldaw – 1677

Schönwaldau – 1687

Kseniówka, Stalowa Wola – 1945

Rząśnik – 1946

Własność wsi

Na terenie wsi odkryto ślady człowieka z okresu paleolitu. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1267 r. Istniejący tu wówczas kościół podlegał przez długi czas parafii we Wleniu. Wiadomo, że w połowie XVI w. właścicielem wsi był Kaspar von Seidlitz. Następnie należała ona do rodziny Zedlitzów. W 1677 r. właścicielem wsi był Johann Friedrich von Nipmisch, choć jej część należała do Zedlitzów z Gozdna. W 1687 r. Rząśnik wchodził w skład dóbr z Nowego Kościoła, ale podlegał administracji dóbr Zedlitzów z Gościradza.

W 1726 r. z tutejszego majątku płacono 1 583 talary, zaś chłopci płacili 1 264 talary.

W 1734 r. wieś należała do Johanna Bernharda von Holzhausena, który wzniósł w niej obszerny pałac.

W 1765 r. Rząśnik wchodził w skład dóbr von Schweinitzów. Tutejszy majątek szacowano na 29 358 talarów, a zamieszkiwało go: 14 kmieci, 23 zagrodników, 50 chałupników, 18 rzemieślników oraz 16 wolnych ludzi.

W 1786 r. właścicielem tutejszych dóbr był baron von Röbel (ew. Roebel). W całej wsi mieszkało wówczas 14 kmieci, 87 zagrodników i 2 (?) chałupników, a ponadto istniały tu: dwa kościoły (katolicki i ewangelicki), dwie plebanie, dwie szkoły wyznaniowe, pałac, trzy folwarki, dwa młyny wodne i jeden wiatrak.

Cechy charakterystyczne

Pierwotny układ wsi to łańcuchówka, nieco rozbudowana w centrum, z pałacem datowanym na pierwszą połowę XVIII wieku, a przede wszystkim kościołem pod wezwaniem św. Trójcy, wzniesionym pierwotnie w końcu XIII w. Istniała tu też świątynia ewangelicka z 1748 r., którą w ostatnich latach rozebrano i przeniesiono do Łomnicy koło Jeleniej Góry, gdzie ma być odbudowana.

Położona na trasie pomiędzy Wleniem, a zamkiem Grodziec i Złotoryją, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Rząśnik.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta z Rząśnika:

Akta parafii i miejscowości:

- (sygn. 1), „Betreffend Rechte des Pfarrers zu Lähn auf den Schönwaldauer Pfarrwald; Streitigkeiten mit dem Patron“, z 1781 r.
- (sygn. 2), „Batreffend den Pfarrwald zu Schönwaldau und den ausgemessungenen Genuss davon für den Pfarrer und die Kirche“, z 1781 r.
- (sygn. 3), „Betreffend Einhebung des Schumannschen Kapitals in Löwenberg für die katholische Kirche in Schönwaldau“, z lat 1778-1781
- (sygn. 4), „Betreffend Excesse des Schulmeister Anton Steltzer zu Schönwaldau“, z 1780 r.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Romuald Łuczyński, Zamki, dwory i pałace w Sudetach, Legnica 2008

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 7, Pogórze Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2002, s. 480-485

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

SOBOTA

Położenie

Gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona w rozległej dolinie pomiędzy Wzniesieniami Płakowickimi a Wysoczyzną Ostrzycy w granicach Pogórza Kaczawskiego, na prawym brzegu Bobru i nad dolnym biegiem strumienia Sobótka. Posiada nieregularną, rozrzuconą zabudowę na wysokości 215-240 m n.p.m.

Dawne nazwy

Sobota – 1268

Czobotadorf – 1375

Zobtensis – 1668

Zobten – 1677

Zobten am Bober – 1840

Sobótka – 1945

Sobota – 1946

Własność wsi

Jedną z najstarszych wsi powstałych wraz z lokacją Lwówka Śląskiego i w jego okolicy. Stanowiła własność rycerską. Od XIII w. do 1570 r. pozostawała w rękach rodziny von Ryme. W okolicy w XIII i XIV wieku wydobywano złoto. Jeszcze w XIII w. wzniesiono tu murowany kościół, który w 1330 r. został przejęty przez magdalenki z Nowogrodźca. Znajdował się tu również dwór, który spłonął w 1484 r.

W 1427 r. miejscowość została zniszczona przez husytów.

W 1540 r. magdalenki odsprzedały kościół Radzie Miejskiej we Lwówku Śląskim.

W 1567 r. wieś dotknęła zaraza, w wyniku której większość mieszkańców umarła.

W 1570 r., po wygaśnięciu rodu von Ryme, wieś przeszła w ręce von Czettrizów.

W 1619 r. osiedliła się tu spora grupa schwenckfeldystów, których zmuszono do opuszczenia Śląska w 1726 r.

W 1622 r. nowymi właścicielami wsi została rodzina von Braun, posiadająca ją aż do 1719 r. W 1677 r. Joachim Frideric von Braun stworzył z Soboty jedną posiadłość ze Strzyżowcem. W 1670 r. spłonął kościół, który odbudowano w 1708 r.

W 1723 r. kolejnym właścicielem wsi był baron von Hohberg z Prusic.

W 1726 r. z tutejszego majątku płacono 1 756 talarów podatku, zaś od tutejszych chłopów ściągano jedynie 186 talarów.

W 1744 r. wzniesiono tu ewangelicki dom modlitwy.

W 1765 r. majątek szacowny na 33 173 talary, a we wsi zamieszkiwało: 7 kmieci, 16 zagrodników oraz 81 chałupników oraz 22 rzemieślników.

W 1786 r. właścicielem wsi był major wojsk saskich von Zedlitz. Tutejszy majątek ziemski obejmował pałac, dwa folwarki dwa młyny, kościół i szkołę ewangelicką oraz pastórówkę. Mieszkało tu 5 kmieci, 43 zagrodników i 30 chałupników. Drugą część wsi tworzyła (posiadało) probostwo katolickie, składające się z kościoła, szkoły, plebanii oraz młyna, a zamieszkiwało tutaj 5 zagrodników i 7 chałupników.

W 1792 r. właścicielem majątku w Sobocie został hrabia von Nostitz.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi jest nietypowy, określany mianem „wielodrożnicy”. Wieś posiadała dwór, dwa kościoły.

Przez cały czas własność rycerska.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

Źródła zachowane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze dla okresu do 1799 r. zespół nr 83/10 „Akta miasta Lwówka Śląskiego”

- sygn. 1102, „Grenzsachen von Zobten, Petersdorf und Lauterseiffen”, 1750-1849

- sygn. 1179, „Das Brau-Urbar und Bierschank auf Plagwitz, Gross Walditz una Zobten“, 1525-1677

- sygn. 2313, „Kirchlichen Angelegenheiten zu Löwenberg und der Dörfern Kunzendorf, Lengenndorf, Lauterseiffen, Ludwigsdorf, Sirgwitz, Zobten“, 1595-1828

- sygn. 2572, „Anverlangen des Erb.-und Gerichts Scholzen Johann Caspar Ueberscheer in Hoeffel, die zur Probstey in Zobten gehörige Wiese in Erbpacht zu gaben“, 1796-1798

- sygn. 2574, „Von Besetzung der Probstei in Zobten Langendorff, angelegen nach Ableben Propst Wunsch“, vol. 1, 1766-1806
  - sygn. 2581, „Unterhaltung der Kirchen, Schul Gebäude zu Zobten und Lauterseiffen“, vol. 2, 1799-1804
  - sygn. 2586, „Revision und Abnahme derer Catholischen Kirchen Rechnungen in Zobten, Langenneudorff und Leuterseiffen“, vol. 1, 1767-1776
  - sygn. 2587, „Revision und Abnahme derer Catholischen Kirchen Rechnungen in Zobten, Langenneudorff und Leuterseiffen“, vol. 2, 1777-1798
  - sygn. 2588, „Revision und Abnahme derer Catholischen Kirchen Rechnungen in Zobten, Langenneudorff und Leuterseiffen“, vol. 3, 1799-1804
  - sygn. 2595, „Akten c/a Carl Nicol Freyherrn von Hochberg auf Zobten in jure Patronatus wegen eigenmächtig abgenommener zwey Glocken zu Langenneudorff“, 1742-1743
  - sygn. 2596, „Streitigkeiten wegen des Altaristenarten in Zobten“, 1564-1805
  - sygn. 2597, „Akten des Magistrats zu Löwenberg c/a Baron von Hochberg auf Zobten wegen Turbation der Jurisdiction über Zobtner und Langeneudorefr Pfarr-Lehnsleuten“, 1748-1793
  - sygn. 2599, „Allerhand Disceptationes wegen des Zobtner und Langenneudorffer Pfarr Lehns, wobey verschiedene des Parochii bey dem Magistrat tanquam Patronangebrachte Klang“, 1547-1676
  - sygn. 2600, „Differenzen zwischen dem Magistrat und dem Propst zu Zobten wegen des Verkaufs des Zobtner Altaristenberges“, 1726
  - sygn. 2602, „Besetzung der Katholischen Cantor und Lehrerstelle zu Zobten und Langenneudorf“, 1754-1868
  - sygn. 2831, „Steuerstreitigkeiten mit den zum Zobtner Pfarrlehen gehörigen Untertanen zu Zobten, Langeneudorff und Hohndorf“, 1673-1738
- zespół nr 83/121/3 „Przywileje dla miejscowości Sobota, powiat Lwówek Śląski [Zobten am Bober]”, z lat 1684-1695, 2 j.a.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta z Sobota:

Akta parafii i miejscowości:

- (sygn. 1), „Akten in Sachen des dem Propst zu Zobten Wunsch von dem dortigen Dominium strittig gemach ten Ober und Niedergerichts und verschiedener Eingriffe in die Pfarrgerechtsame”, z lat 1767-1777
- (sygn. 2), „Bericht über Lokalinspektion wegen Streitigkeiten zwischen Propst Wunsch und dem Dominium und erfolge Vereinbarung“, z 1871 r.
- (sygn. 3), „Betreffend den dem Propst Wunsch von verschiedenen Gemeinden Augustanae Confessionis verwigerten Zins“, z 1783 r.
- (...)
- (sygn. 11), „Grenzberichtung zwischen dem Dominium Dippoldsdorf und Sandau“, z 1792 r.
- (...)
- (sygn. 16), „Klage gegen den Lehmann Tilgner in Hohndorf“, z 1767 r.
- (...)
- (sygn. 18), „Fundation Promnitz“, z 1540 r.

Przed 1945 r. w archiwum pałacu w Sobocie należącym do hrabiego Nostitza, znajdowały się następujące stare księgi i dokumenty:

- 1328 am St. Barbara Tag. Belehnung des Heinrichs Ryme auf Zobten mit der Zeche zwischen Neuendorf und dem Wege von Löwenberg
- 1493 Dienst. nach Simon und Judä. Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Balthasar Ryme auf Hohndorf verkauft seinen Besitz in Zobten dem Christoph von Lest

- 1493 Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Tod Hans von Rymes. Das freigewordene Gut Zobten fällt an die Brüder Balthasar Ryme von Hohndorf und Nickel Ryme von Zobten als Lehen aus der Hand des Königs Wladislaus von Ungarn und Böhmen
- 1493 Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Bestätigung des ererbten Besitzes auf Zobten für Balthasar Ryme auf Hohndorf und Nickel Ryme auf Zobten
- 1494 am Tag Sixtus Mehrere. Aussteller, darunter Arnest Schoff auf Kynast Balthasar Ryme verkauft den von seinem Bruder ererbten Anteil in Zobten an Christoph von Lest
- 1494 am Donn. vor Bartholomä. Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Nickel Ryme verkauft dem Balthasar Ryme auf Zobten den sog. Stelzer Wald
- 1494 am Tag Philippi Mehrere Niebelschütz auf Siebeneichen vermitteln in der Teilung zwischen verschiedenen Rymen auf Zobten
- 1497 St. Ambrosy-Tag. Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Nickel Niebelschütz verkauft Gut und Dorf Petersdorf an Christoph Lest 1500 Dienst. nach Reminiscere Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Kunz Hohberg auf Gehnsdorf übergibt Stücke von den nachgelassenen Gütern des Nickel Ryme in Zobten, die er gehabt hat, an Heinz Ryme
- 1502 Mont. nach Jubilate. Aussteller: Kasimir, Herzog von Schlesien Nickel und Christoph Schindel (Brüder) übertragen das Gut Graebel an John Schindel von Blumenau
- 1509 am Tag der hl. Kreuzerfindung. Aussteller: Ulrich Schoff, Ritter auf Kynast, Landeshauptmann Christoph Lest von Hohndorf und seine Frau verkaufen einen Busch, den sog. Stelzer, an Heinz Ryme in Zobten
- 1514 Montag nach St. Georg. Aussteller: Konrad von Hohburg, Landeshauptmann Nickel von Niebelschütz (und seine Hausfrau Catharina und ihr Bruder Hans Wolf von Nostitz) verkauft die Schulzerei und Kretscham zu Langneundorf an Hans Nymptsch von Seiffersdorf
- 1515 am Tag Dorothea. Aussteller: Konrad von Hohburg, Landeshauptmann Balthasar von Copatsch auf Hohlstein verkauft seinen Besitz auf Langneundorf an Heinz Ryme
- 1516 Sonn. nach Valentini. Aussteller: Konrad von Hohburg, Landeshauptmann Christoph und Nickel Schindel verkaufen das Gut Graebel an Stephan von Logau
- 1518 Zwölfer-Abschied zwischen dem Hans Reibnitz zu Falkenberg und dem Herrn von Logau(?) wegen des Gutes Nr. 4 auf Graebel (z. T. unleserlich)
- 1527 am Tag Georg. Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch, Landeshauptmann Christoph Nischwitz verkauft dem Balthasar Copatsch das väterliche Gut zu Langenneundorf
- 1528 am Tag Dorothea. Aussteller: Hans Seydlitz, Landeshauptmann Lest auf Hohndorf verkauft dem Balthasar Copatsch auf Hohlstein seinen Anteil in Langneundorf
- 1548 Freit. nach Oculi. Aussteller: Matthes von Logau Christ. Reibnitz in Langneundorf vererbt an Hans Metsch(en) zu Peilau alles Gut in Langneundorf
- 1551 Mittw. nach Thom. Aussteller: Matthes von Logau Hans Metsch zu Langneundorf verkauft dem Christ. Ryme zu Zobten drei Güter
- 1552 Dienst. nach Oculi. Mehrere Aussteller, darunter Hans Graf von Schaffgotsch, Kanzler der Fürstentümer Schweidnitz-Jauer Jonas Reder zu Falkenhain verkauft dem Christ. Ryme das Gut und Anteil zu Langneundorf
- 1556 Hans Schindel von Blumenau verkauft das Gut Graebel unter Vorbehalten
- 1568 am Tag Concordia. Aussteller: Matthes von Logau Hans und Peter Schindel verkaufen Vorwerk und Dorf zu Johnsdorf (?), Bez. Jauer an Joachim von Peterswald
- 1592 Donn. nach Innocavit. Aussteller: Matthes von Logau Sigmund von Mauschwitz auf Armenruh verkauft an Christ. von Lest seinen Anteil an Lang-Neundorf
- 16.III.1592 Aussteller: Matthes von Logau Sabina von Zettwitz verkauft den Kretscham zu Langneundorf
- 26.V.1599 Aussteller: Brandanus von Zedlitz, Landeshauptmann Übertragung von 3 Weissgroschen jährlich auf ein Gut von Wenig-Rackwitz

- 1605 Sonn. nach Palmarum. Aussteller: Adam von Lest, Landeshauptmann Sabina von Zettwitz geb. Ryme verkauft Langneundorf an Christ. von Lest mit Ober- und Niedergerichten
  - 4.XII.1626 Caspar von Lest auf Hohlstein übergibt für seinen Bruder Wolf Ernst von Lest auf Braunau dessen Anteil in Zobten und Petersdorf an Sigmund von Braun auf Zobten
  - 21.X.1637 Aussteller: Georg Ludwig von Starhemberg Hans-Georg von Reibnitz übergibt das Gut Gräbel an seine Tochter Frau Magdalena Bibran, geb. von Reibnitz
  - 28.VI.1719 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Lehnbrief für Conrad, Freiherr von Hohberg für das von Christoph von Braun gekaufte Gut Zobten und Petersdorf
  - 28.IX.1719 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Lehnbrief über die Bobermühle zu Zobten für Conrad Freiherr von Hohberg auf Prausnitz durch Freiherr von Braun, Zobten
  - 28.IX.1719 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Christoph Friedrich Freiherr von Braun verkauft Gut Niederlangneundorf an Otto Konrad von Hohberg auf Prausnitz
  - 28.IX.1719 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Lehnbrief Christoph von Braun für Konrad von Hohberg über Mittellangneundorf
  - 14.V.1725 Aussteller: Karl VI. in Laxenburg Bestätigung der Schlacht-, Back-, Schuster- und Schneidergerechtigkeit auf Zobten für die Witwe Joachims Friedrichs von Braun
  - 14.V.17..., Aussteller: Karl VI., Laxenburg Verleihung des Brauwesens und des Salzhandels für Langneundorf an die Witwe Fr. von Braun
  - 1731 Aussteller: Hans Anton Graf von Schaffgotsch Kaufinstrument über das Gut Jakobsdorf
  - 4.II.1732 Bestätigung des Besitzes von Jakobsdorf für Friedrich von Zedlitz auf Gräbel
  - 3.III.1732 Übereignung des Gutes Jakobsdorf an Friedr. von Zedlitz
  - 30.IX.1750 Aussteller: Graf von Benekendorf Sentenz in Appellationssachen von Freiherr von Hohberg gegen den Oberst Vitztum von Eckstädt auf Voitsdorf
  - 9.VII.1770 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief für Major Georg Ferdinand Freiherr von Zedlitz über Zobten und Petersdorf
  - 9.VII.1770 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief für Major Ferdinand Freiherr von Zedlitz über Mittellangneundorf, Kretscham und Schmiede
  - 9.VII.1770 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über die am Bober liegende und nach Zobten gehörige Mühle für den sächs. Major Georg Ferdinand Freiherr von Zedlitz
  - 19.III.1772 Aussteller: Friedr. August von Sachsen Abschied für Georg Ferdinand Freiherr von Braun aus sächs. Diensten
  - 1774 Akten betr. die Kleingärtner und Häusler in Zobten. Differenzen mit der Herrschaft von Zedlitz
  - 15.V.1787 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über Langneundorf mit Kretscham, Braugerechtigkeit, Schmiede für Justizrat von Zedlitz
  - 15.V.1787 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über Gut Nd.Langneundorf für Justizrat Gottl. Sigmund von Zedlitz auf Langenhelwigsdorf
  - 8.I.1788 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über einen jährlichen Erbzins von 4 Groschen auf Gottfried Teichlers Fundum zu Zobten für den Grafen Nostitz auf Zessel
  - 29.VI.1798 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über Gut Langneundorf für August Ludwig Ferdinand Graf von Nostitz
  - 8.IX.1809 Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Lehnbrief über Gut Graebel für Aug. Ferd. Ludwig Graf von Nostitz
  - 8.IX.1809 Aussteller: Oberlandesgericht Breslau Lehnbrief über Gut Jacobsdorf, Kreis Jauer, für den Hauptmann Aug. Ferd. Ludw. Graf von Nostitz auf Zobten
  - 1810 Übergabe von Gut Graebel an Graf Nostitz
  - 21.I.1822 Aussteller: Oberlandesgericht von Niederschlesien, Glogau Lehnbrief über das Erblehngut Plagwitz für den Graf von Nostitz, Chef des Garde-Husarenregiments
- O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 7, Pogórze Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2002, s. 522-526

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

STRZYŻOWIEC

Położenie

Gmina Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na wschodnim skłonie Grzbietu Małego Gór Kaczawskich, między Pilchowicami a Siedlęcinem, rozciągająca się z północy na południe wzdłuż dolinki wygiętej łukiem w kierunku wschodnim, na przestrzeni ok. 2,8 km na wysokości 285-355 m n.p.m.

Dawne nazwy

Ztriso vaz – 1217

Ztriso vacz – 1273

Zischdorff – 1668

Schisdorff – 1677

Tschischdorf – 1687

Stszyszowiec, Stryszowice – 1945

Strzyżowiec – 1946

Własność wsi

Jedna z najstarszych wsi w okolicach Wlenia, choć nigdy nie stanowiła samodzielnych dóbr, zawsze była powiązana z którąś z sąsiednich miejscowości (Czernicą lub Pilchowicami). Powstała być może jako osada służebna dla zamku we Wleniu, ale w okolicy prowadzono też do XIV wieku poszukiwania złota. Co najmniej od tego czasu istniał tu kościół, stanowiący do 1507 r. filię parafii w Czernicy. Od tego momentu funkcjonowała tu samodzielna parafia.

Wieś zawsze była własnością prywatną. W XIV w. należała do Kottlitzów oraz do Zedlitzów. Ta ostatnia rodzina posiadała Strzyżowiec do czasu wojny trzydziestoletniej. Po 1648 r. bardzo często następowały tu zmiany właścicieli. W 1654 r. wieś należała do panów von Reibnitz. W 1668 r. właścicielem był tu Sigismund von Manschwitz, zaś w 1687 r. Johann Friedrich von Braun.

Na przełomie XVII i XVIII w. Strzyżowiec wszedł w skład posiadłości w Pilchowicach. W 1742 r. właścicielem był baron von Richthofen, a niedługo potem nabył tutejszy majątek kupiec Georg Friedrich Schmidt. W 1757 r. nowym właścicielem został Benediet Kahl.

W 1765 r. tutejszy majątek szacowny na 11 369 talarów, a we wsi zamieszkiwało 20 kmieci, 17 zagrodników, 147 chałupników, z których 12 było rzemieślnikami.

W 1770 r. właścicielem wsi został Carl Siegmund von Rothkirch.

W 1786 r. w całej wsi mieszkało 20 kmieci, 17 zagrodników i 86 chałupników, a we wsi znajdował się (nieużywany) kościół, plebania, folwark oraz dwie szkoły i młyn.

W 1792 r. właścicielem wsi został Siegmund Wolf.

W 1798 r. we wsi wybuch bunt chłopski.

Cechy charakterystyczne

Układ wsi to na przeważającej długości ulicówka, w części środkowej nieco rozbudowana (w okolicach kościoła), posiadająca kościół.

Położona na trasie pomiędzy zamkami Lenno i Wleniem, a Jelenią Górą, zapewne stanowiła punkt etapowy dla gońców, rycerzy i kupców.

Przez cały czas własność rycerska (prywatna).

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Strzyżowiec.

Przed 1945 rokiem w mieszkaniu miejscowego nauczyciela Weigta znajdowały się następujące księgi i akta:

1. Akten- und Bibliotheksschrank im unteren Flur, modrig. Daher zerfallen die Akten.

2. Akten- und Bibliotheksschrank auf dem Boden, trocken. Nähe Schornstein! Das gesamte gespaltene Brennholz wird auf dem Boden gestapelt.

a) Erbsonderungsbuch 1781-1804, Pappband mit Lederrücken

b) Steuerveranlagung 1747-1808

c) 8 Aktenbündel über die Kriege 1806/07 und 1813/14

d) Landsturm 1813

e) Fourage 1777-1807

f) Grundsachen der Stellen von Tschischdorf bis 1727

g) Berufung des Lehrers Gottl. Baerthold 1779, Originalurkunde auf Papier, angeheftet: Kgl. Bestätigung 1780

h) Deckel eines Schöppenbuches von 1625, Lederpressung

i) Kaufbriefe: Martin Wollff 1661, Heinrich Leitzner 1669

j) Hans Bertnersdorf Acta contra Gfr. Exnern und Consorten 1754

k) Schöppenbuch 1839-1856

l) Taufbuch 1762-1792

m) Taufbuch 1793-1823

n) Zischdorf: Steuer Einzugs Register auf das Jahr 1744/45

o) Urbarium 1744

p) Schiedssachen in Beleidigungsfällen: 1665, 1668, 1721, 1728

q) Acta betr. Urbariumssachen contra Dominium 1809/11; darin: Urbar für Berthelsdorf, Tschischdorf, Boberullersdorf, Riemendorf, Neumühl 1710

- r) Urbar-Acta Vol. I (bis 1689/91 zurück)
  - s) Urbar-Acta Vol. II
  - t) Seelenregister 1837
  - u) Buch der Schulkinder 1811
  - v) Buch der Schulkinder 1839
  - w) Schöppenbuch 1782-1839
  - x) Geburtsregister der ev. Gemeinde Tschischdorf 1824-1856
  - y) Schöppenbuch 1724-1764, Fragment ohne Deckel
  - z) Schöppenbuch 1657-1713, Fragment ohne Deckel; Nachträge bis 1743
  - a) Schöppenbuch 1769-1837, ohne Deckel, alter Ledereinband
  - b) Gemeinderechnungen, lückenhaft und ungeordnet seit 1661.
- O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykcja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 6, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 316-319

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

TARCZYN

Położenie

Gmina Wleń, powiat Iwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na północno-zachodnich krańcach Grzbietu Północnego Gór Kaczawskich, stanowi nieregularne skupisko domów na zachód od wzniesienia Tarczynka, na wysokości 375-395 m n.p.m.

Dawne nazwy

Kotchendorff – 1390

Kuttenberg – 1677

Złota Góra, Tarczek – 1945

Tarczyn – 1946

Własność wsi

Jedna z niewielkich wsi od początku należących do dóbr zamkowych we Wleniu. Po raz pierwszy wzmiankowana w 1390 r.

W 1677 r. istniało tu wolne dziedziczne sołectwo, przy którym rozwinęła się osada.

W 1726 r. Tarczyn tworzył jeden majątek z pobliska wsią Modrzewie, z którego płacono 193 talary podatku, a chłopci musieli uiszczać 153 talary.

W 1765 r. wieś należała do majątku w Gościradzu, którego właścicielem była pani Held d'Arlé.

W 1786 r. we wsi mieszkało 4 kmieci, 10 zagrodników i 9 chałupników.

Cechy charakterystyczne

Wieś posiada bardzo nieregularny układ o mocno skupionej zabudowie.

Przez cały czas własność rycerska (prywatna).

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Tarczyn.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 7, Góry Kaczawskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2000, s. 328-329

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

WLEŃ

Położenie

Powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Miasto położone w środkowym biegu Bobru – na lewym brzegu tej rzeki, w jej zakolu, przełomie między Pogórzem Izerskim a Pogórzem Kaczawskim, na wysokości 225-260 m n.p.m.

Dawne nazwy

Valan – 1155

Vlan – 1163

Len – 1206

Lehen – 1257

Lehn – 1369

Lähn – 1638

Lenno – 1945

Wleń – 1947

Własność miasta

Początki miasta związane są być może z istniejącą tu przeprawą rzeczną, a na pewno ze stojącym na sąsiednim wzgórzu grodem, a potem zamkiem, siedzibą zarządcy kasztelani wleńskiej.

Do ok. 1373 r. stanowił własność książęcą, a następnie prywatną różnych rodów rycerskich, m.in. Zedlitzów.

Cechy charakterystyczne

Miasto otwarte (nie posiadające murów), o regularnym układzie ulic, wychodzących z prostokątnego rynku, na środku którego umieszczony jest ratusz. Z czasem zabudowa miasta rozrosła się wzdłuż Bobru w kierunku południowym, a także w kierunku zachodnim.

Miasto położone na trasie pomiędzy Jelenią Górą a Lwówkiem Śląskim, z zamkiem wznoszącym się na górującej nad miastem, od strony zachodniej, wzniesieniu Góra Zamkowa (Schloss Berg) 384 m n.p.m.

Typowy mały ośrodek administracyjno-gospodarczo-handlowy dla okolicznych wsi. Do XVIII w. ludność zajmowała się rzemiosłem (dużą ilością tkaczy), handlem i rolnictwem.

Kalendarium

- 1155, 23 kwietnia – bulla papieża Hadriana IV wymienia zamek we Wleniu, jako castrum Valan
- 1214 – legendarna data nadania miejscowości Wleń praw miejskich, faktycznie musiało to nastąpić później, zapewne w II połowie XIII w.
- 1216 – pobyt księżnej św. Jadwigi na zamku, a zapewne i we Wleniu
- 1217 – przypuszczalna data konsekracji pierwszej świątyni – kościoła pw. św. Mikołaja, fundowanego ponoć przez św. Jadwigę
- 1218 – pobyt księżnej św. Jadwigi na zamku, a zapewne i we Wleniu
- 1220 – pobyt księżnej św. Jadwigi na zamku, a zapewne i we Wleniu
- 1261, 15 września – po raz pierwszy wymieniony jest wójt miejski – Marcin
- 1286 – ks. Bolko I nadaje miastu prawo mili piwnej
- 1292 – we Wleniu zostaje utworzona odrębna parafia
- ok. 1300 – powstaje łaźnia miejska
- koniec XIII w. – Wleń staje się centrum Weichbildu (dystryktu sądowo-administracyjnego), w skład którego (wg Liber foundationis episcopatus Wratislaviensis z 1305 r.) wchodziły wsie: Bełczyna, Czernica, Dębowy Gaj, Golejów, Pławna, Płoszczyna, Przeździedza, Sobota
- 1315 – zaraza dotyka ludność miasta
- 1324 – powódź – część miasta ulega zniszczeniu
- 1335 – szarańcza niszczy uprawy wokół miasta, co spowodowało głód
- 1346, 29 września – zatwierdzenie przez Bolka II związku obronnego miast Śląskich – z udziałem Wlenia, powołanego dla zabezpieczenia szlaków handlowych
- 1346 (bądź 1357) – Wleń otrzymuje prawo mili
- 1348-1350 – zaraza dotyka miasto. Za jej przyniesienie obwiniono Żydów, których wygnano z Wlenia
- 1349, 13 maja – wleński proboszcz Mikołaj przekazuje benedyktynekom z Lubomierza, celem opieki duszpasterskiej nad ludnością polską, kaplicę Najświętszej Maryi Panny koło zamku Lenno, wraz z terenem wokół niego i czynszami ze wsi Nielestno, Pilchowice i Klecza

- ok. 1350 – ks. Henryk I jaworski ustanawia w mieście komorę celną
- 1354 – wody Bobru zalewają Wleń
- 1359 – prawo wykonywania niższego sądownictwa
- 1361 – prawo bicia własnej monety przez 10 lat
- ok. 1370 – ks. Agnieszka sprzedaje zamek i miasto Wleń rycerzowi von Zedlitzowi
- 1371, 18 lipca – bracia Bernard Czedlicz z Wlenia (vom Lehn) i Nickel Grünheubt sprzedali swoje dobra na zamku we Lenno ochmistrowi książęcemu panu Nickel Bolczen
- 1371, 18-25 listopada – we Wleniu, na tutejszym zamku, przebywa księżna Agnieszka, wdowa po ks. Bolku II
- 1386, 24 lutego – bracia Paulus i Vincencius de Mezenow sprzedali 10 marek czynszu altarzyście kościoła parafialnego we Wleniu Nicolao Somer’owi oraz ufundowali dla jego następców z ołtarza Ciała Chrystusa w tym kościele 100 marek
- 1387, 13 października – rajcy i sędziowie miasta Wleń sprzedali proboszczowi Nicolao Kowdir’owi za 88 marek, 8 marek czynszu rocznie, od nowego ołtarza w kościele parafialnym
- 1390, 14 sierpnia – Cuncze Botener z Wlenia sprzedał kapłanowi Niclose’owi Semer’owi swój ogród w mieście
- 1391, 21 lipca – von Kethelicz wraz z bratem sprzedali panu Yone von Reddern swoje dochody z zamku Lenno
- 1398 – Wleń wchodzi w skład związku miast powołanego dla ochrony przed rozbojem drogowym, zobowiązując się do wystawienia 11 kuszników
- 1399, 24 maja – Benesz z Chustnika (Beneschius de Chussnik) starosta, altarzyście ołtarza Ciała Chrystusa w kościele parafialnym we Wleniu, panu Nicolao Somir, wydierżawia 10 marek rocznego czynszu z dwóch wsi w weichbildzie jeleniogórskim
- 1405 – miasto uzyskuje przywilej targów solnych
- 1428, 6 maj – miasto zostaje zniszczone przez husytów, broni się zamek dowodzony przez jego właściciela rycerza Tristrama von Redera
- 1461 – pierwsza wzmianka o szkole przy parafii we Wleniu
- 1465, maj – miasto i zamek wleński stają się własnością rycerza Hansa von Zedlitz-Röchlitz, zakupione przez niego za sumę 1 906 guldenów węgierskich, co zostało zatwierdzone w Pradze przez króla Jerzego z Podiebradów. Za sumę kolejnych 200 guldenów Zedlitz wzmocnił zamek
- 1479 – król Czech Władysław Jagiellończyk, za sumę 400 guldenów, potwierdza zakup przez Hansa von Zedlitz-Röchlitz miasta i zamku we Wleniu, przyrzekając, iż przejdą one na synów Zedlitz: Caspara i Melchiora
- ok. 1500 – przebudowa kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja
- 1501 – organizacja pierwszego targu gołębi
- 1526 – przejście Śląska, a w tym i Wlenia, pod panowanie austriackich Habsburgów, jako królów Czech
- 1543 – Wleń liczy 900 mieszkańców
- 1545 – miejscowy kościół i szkoła zostają przejęte przez luteranów
- ok. 1550 – za sprzyjanie protestantom miasto traci prawo mili, a na 112 tutejszych mieszczan nałożono karę 158 talarów, które płacili co roku przez 4 lata.
- 1560 – pierwszy pastor ewangelicki – Valentin Lambig
- 1566 – powódź niszczy miasto
- 1567 – zamek Lenno i miasto Wleń zostały zakupione przez Sebastiana von Zedlitz-Neukirch
- 1575 – ufundowanie w mieście szpitala przez Sebastiana von Zedlitz; w kościele parafialnym ufundowana zostaje kamienna chrzcielnica renesansowa
- 1581 – dla wleńskiego szpitala jezuita Fraccius Iliricus ofiarowuje 300 talarów
- 1585 – zaraza dziesiątkuje ludność miasta, zabijając przeszło 200 mieszkańców

- 1598 – właścicielem miasta zostaje Konrad von Zedlitz z Bystrzycy, który nakładał olbrzymie świadczenia na mieszczan, a za opór przeciw temu, porwał burmistrza miasta i wtrącił go do lochu
- 1603 – wielka powódź niszczy miasto
- 1605 – Konrad von Zedlitz otrzymuje od cesarza Rudolfa II przywilej, zgodnie z którym zamek Lenno i należące doń dobra, jak również prawa sędownicze do miasta Wlenia, stają się dziedziczne w jego rodzinie
- 1608 – kolejny wylew Bobru pustoszy Wleń
- 1621 – po drezdeńskiej ugodzie między cesarzem a stanami śląskimi, Wleń zmuszony został do zapłacenia kontrybucji w wysokości 444 talarów
- 1622, 22-24 listopada – miasto ograbione przez oddział lisowczyków
- 1624 – miasto zajęte przez wojska cesarskie, tutejszym ewangelikom odebrano użytkowany przez nich kościół i zwrócono go katolikom
- 1626 – w zimie z 1626 na 1627 roku we Wleniu przebywali żołnierze cesarscy Albrechta von Wallensteina
- 1629 – miasto zajęte przez wojska szwedzkie
- 1632 – umiera Konrad von Zedlitz, właściciel miasta, który nakładał na nie ogromne świadczenia finansowe. Nowym właścicielem miasta zostaje jego syn Fabian.
- 1633 – dżuma w mieście zabija ok. 250 osób
- 1634 – miasto zajęte przez wojska cesarskie
- 1636 – miasto zapłaciło podatek wojenny dla cesarza w wysokości 1 200 talarów
- 1637, 22 marca – miasto zajmują dragoni Lichtensteina, dokonując przymusowej rekatolizacji (według spisu z 11 stycznia tego roku mieszkał tu wówczas tylko 1 katolik – być może z rodziną). Dragonami dowodził hrabia von Annaberg, który zniósł protestancką Radę Miejską i wypędził ewangelickich duchownych
- 1639 – wojska szwedzkie, dowodzone przez gen. Stahlhansa dokonują w mieście rabunków, jednocześnie przywracają protestanckich pastorów, którzy ponownie zajmują tutejszą świątynię
- 1640 – wojska szwedzkie palą część zabudowań miasta wraz z kościołem
- 1641 – Wleń jest ponownie łupiony przez oddziały protestanckie, które palną 17 domów
- 1645, 16 grudnia – wojska szwedzkie pod dowództwem gen. Hansa Königsmarcka oblegają i palą miasto
- 1646, 28 lipca – wojska cesarskie pod dowództwem gen. Raimondo Montecuccoli oblegają zamek wleński, zaś mieszkańcy Wlenia uciekają z miasta
- 1647 – wojska szwedzkie wkroczyły do Wlenia po raz ostatni w czasie wojny trzydziestoletniej
- 1648 – we Wleniu, dla uczczenia podpisanego pokoju westfalskiego kończącego wojnę trzydziestoletnią, posadzono „Dąb Pokoju”, rosnący do dziś u zbiegu ulic Stachowicza i Jana Pawła II.
- 1651 – przywrócenie kościoła parafialnego gminie katolickiej, co jednak formalnie nastąpiło w 1654 r.
- 1653 – miasto i zamek zakupił płk Adam Koulhaus (alias Koulhas)
- 1684 – w mieście doliczono się 100 katolików
- 1690 – Rada Miejska wykupuje za sumę 2 000 talarów dziedziczne wójtostwo, sądownictwo i czynsze od Leopolda Koulhauza
- 1690, 9 maja – pożar pochłania 30 domów w mieście
- 1702, 14 lipca – wielka powódź niszczy miasto, pociągając za sobą pięć ofiar śmiertelnych
- 1726 – obciążenia podatkowe mieszczan oszacowano bardzo nisko, bo jedynie na 1 050 talarów
- 1731, 9 maja – w wyniku pożaru zniszczonych zostało: kościół, szpital, szkoła, ratusz, w którym spłonęły dokumenty, szpital oraz siedem innych domów w mieście
- 1739 – kolejny pożar niszczy domy w rynku
- 1741 – pierwsze nabożeństwa ewangelickie (po zajęciu Śląska przez Prusy), odprawiane w ratuszu
- 1742 – powstanie szkoły ewangelickiej

- 1752 – zakończenie budowy ewangelickiego domu modlitwy (Bethaus)
- 1757 – król pruski Fryderyk II założył we Wleniu zimową kwaterę
- 1758, 10 sierpnia – cesarski gen. von Cappaun nakłada na mieszczan dużą kontrybucję
- 1761 – do Wlenia przybywają rosyjscy żołnierze i nakładają na mieszczan kontrybucję w wysokości 500 talarów
- 1765 – wartość majątku miasta oszacowano na 1 450 talarów
- 1766, 4 lipca – wielka powódź dotyka miasto (kościół zalany jest po ambonę a ratusz po piętro)
- 1786 – zabudowa miasta składa się z: 190 domów prywatnych i publicznych, w tym z dwóch kościołów, dwóch plebanii, dwóch szkół (kat. i ewang.), ratusza, szpitala, komory celnej przy moście, browaru, słodowni, jak również strzelnicy. Targi odbywały się w soboty. Miasto posiadało sześć jarmarków, w tym jeden dla handlu gołębiami. Wśród rzemieślników wymieniano: 37 tkaczy, 16 szewców, 9 rzeźników, 7 krawców, po 5 kuśnierzy, mydlarzy, piekarzy i stolarzy, 4 rymarzy, po 3 bednarzy, kapeluszników, kowali, ślusarzy i trykociarzy, po 2 farbiarzy, garbarzy, garncarzy, gręplarzy, kołodziejów, murarzy, organomistrzów, powroźników, szcnotkarzy i stelmachów, jak również pojedynczo działali: aptekarz, balwierz, cieśla, gorzelnik, guzikarz, iglarz, kamieniarz, kominiarz, korzennik, kurdybnik, łaźiebnyk, piwowar, pozłotnik, rękawicznik, sieciarz, szklarz, szlifierz i zegarmistrz.
- 1813, 18 sierpnia – w wyniku prowadzonych działań wojennych płonie miasto, a w nim ratusz z całym archiwum miejskim, co powoduje niemal całkowity brak dokumentów sprzed tego czasu.

Archiwalia:

Znajdujący się w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze zespół archiwalny nr 83/14 „Akta miasta Wlenia“ obejmuje lata 1806-1945, a więc okres wykraczający poza ramy niniejszego opracowania. Wcześniejsze akta miasta spłonęły w wielkim pożarze w 1813 r. Cały inwentarz tego zespołu dostępny jest na stronie: http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?l=pl&mode=show&zespolo_id=89984

Inne akta dotyczące Wlenia sprzed 1800 r. w Archiwum Państwowym w Jeleniej Górze nie zachowały się.

Inne archiwalia sprzed 1800 r.

W Archiwum Państwowym we Wrocławiu znajduje się zespół „Zbiór szczątków zespołów podworskich“ z lat 1377-1945, w którym m.in. znajdują się fragmenty akt Zedlitzów z Wleńskiego Gródka.

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta dotyczące Wlenia:

- sygn. VI c. 18b., „Kaufprotokolle von Lähn“, z lat 1552-1648
- sygn. VI c. 18c., „Schöppenbuch von Lähn“, z lat ok. 1578-1656
- sygn. VI c. 18b., „Kaufprotokolle der Pfarrei Lähn“, z lat 1760-1812

Akta dotyczące parafii i miejscowości:

- (sygn. 1), „Akten betreffend verschiedene Pafrrer von Lähn, besonderes Erzpriester Tilgner“, z lat 1617-1913
- (sygn. 2), „Akten betreffend die Rechte des Pfarrers von Lähn als Grund und Lehnsherr“, z lat 1611-1847
- (sygn. 3), „Betreffend Kircheninventare, Foundationen“, z lat 1756-1793
- (...)
- (sygn. 6), „Akten betreffend die Pfarrwidmut“, z lat 1667-1879
- (sygn. 7), „Kirchenrechnungen von Lähn, Lehnhaus, Schönwaldau und Wiesenthal“, z lat 1786-1903

- (sygn. 8), „Zins und Dezemregister”, z lat 1733-1854
- (sygn. 9), „Akten betreffend Dezemablösung“, z lat 1866-1873
- (sygn. 10), „Akten betreffend Vermögensverwaltung“, z lat 1763-1875
- (sygn. 11), „Betreffend Steuern“, z lat 1691-1743
- (sygn. 12), „Akten betreffend Bauten an Kirche, Pfarrhaus-Scheune in Lähn, Wiesenthal und Schönwaldau“, z lat 1720-1885
- (sygn. 13), „Akten betreffend die Schule“, z lat 1771-1897
- (sygn. 16), „Kirchlich-Religiöses, Vermeldebücher, Kommunikantenverzeichnis, Taufzeugnisse, Geschichtliches über die Niederlassung der Grauen Schwestern in Lähn“, z lat 1742-1897
- (sygn. 20), „Drei Aktenstücke betreffend Holzdiebstahl in der Widmut“, z lat 1794, 1812 i 1863
- (sygn. 21), „Akten betreffend den von der Abtissin zu Liebenthal als Patronin entfernten Kirchvater Johann Christian Fleischmann zu Lähn, sowie Klagen des Fleischmann gegen Pfarrer und Kaplan“, z 1788 r.
- (sygn. 23), „Akten betreffend Arnsberg“, z lat 1656-1891
- (sygn. 24), „Akten betreffend Kleppelsdorf“ z lat 1671-1845
- (sygn. 25), „Akten betreffend Schönwaldau“, z lat 1728-1858
- (sygn. 28), „Betreffend von dem Seifensieder Assmann erkaufte Acker“, z 1775 r.

Sprawozdania z wizytacji biskupich poszczególnych parafii

- sygn. II b 71, „Relatio visitationis archipresbyteralis in Districtu Lähnensi de anno 1751” z roku 1751
- sygn. II b 71 a, „Relatio visitationis archipresbyteralis in Districtu Lähnensi de anno 1735” z roku 1735
- sygn. II b 71 b, „Relatio visitationis archipresbyteralis in Districtu Lähnensi de anno 1739” z roku 1739
- sygn. II b 71 c, „Relatio visitationis archipresbyteralis in Districtu Lähnensi de anno 1740” z roku 1740
- sygn. II b 72, „Relatio visitationis archipresbyteralis in Districtu Lähnensi de anno 1752, 1767, 1769, 1770”, z lat 1752-1769
- sygn. II b 207, „Acta Archipresbyteratus Laehn”, z lat 1775, 1832-1857

Księgi parafialne

- sygn. VI c 18 b, „Kaufprotokolle der Pfarrei Lähn“, z lat 1760-1812

Wybrana literatura:

Małgorzata Chorowska, Tomasz Dudziak, Krzysztof Jaworski, Artur Kwaśniewski, Zamki i dwory obronne w Sudetach, t. II Księstwo jaworskie, Wrocław [2009]

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Dzieje Wlenia. Jak Feniks z popiołów, Jelenia Góra 2014

Theodor Hinze, Geographisch-statistisch-geschichtliche Übersicht des Löwenbergischen Kreises in Schlesien, Löwenberg 1825

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Augustyn Knoblich, Chronik von Lähn und Burg Lähnhaus am Bober, Breslau 1863

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, Tom I: 1366-1376, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2004; Tom II: 1385-1395, Poznań 2000; Tom III: 1396-1407, Poznań 2007

Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, t. 1 A-B, S. Rospond, Warszawa – Wrocław 1970

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2, Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 412-423

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

Bernard Zientara, Henryk Brodaty i jego czasy, Warszawa 1997

WOJCIECHÓW

Położenie

Gmina Lubomierz, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Wieś położona na Pogórzu Izerskim, częściowo na Obniżeniu Lubomierskim (północny-wschód), a częściowo na Wzgórzach Radomickich; rozciągająca się z północnego-zachodu na południowy-wschód, wzdłuż górnego biegu potoku Oldza, na przestrzeni ok. 2,5 km na wysokości ok. 360-400 m n.p.m.

Dawne nazwy

Ulrici villa – 1305

Windischen-Albrechtsdorf – 1371

Olbersdorf – 1651

Ullersdorf bei Liebenthal – 1765

Liebenthalisch Ullersdorf – 1825

Wojciechów – 1945

Własność wsi

Wieś lokowana w 2 poł. XIII wieku, jako własność rycerska. W XIV w. wzniesiono w niej kościół. Wieś należała do Schaffgotschów. W 1416 r. Gotsche Schoff sprzedał miejscowość benedyktynek z Lubomierza.

W 1726 r. tutejsi chłopcy płacili 1 055 talarów podatku.

W 1765 r. wartość majątku klasztorowego we wieś szacowano na 8 257 talarów, zaś we wsi mieszkało 23 kmieci, 40 zagrodników, 116 chałupników, 14 rzemieślników i 3 wolnych ludzi.

W 1786 r. we wsi mieszkało 23 kmieci, 43 zagrodników, 110 chałupników. Znajdował się tu kościół, plebania, szkoła oraz folwark.

Cechy charakterystyczne

Jest to typowa wieś łańcuchowa.

Początkowo własność rycerska, od początków XV w. klasztorna.

Typowa wieś rolnicza z dużą ilością tkaczy.

Archiwalia:

Obecnie w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze, w zespole nr 121 „Kolekcja I — Zbiór szczątków różnych zespołów niemieckich”, znajduje się szczątek zespołu nr 121/17 „Akta gminy Wojciechów [Gemeinde Ullersdorf-Liebenthal]” z lat 1597-1845, zawierający 2 j.a.:

- sygn. 1, „Schöppenbuch“ z lat 1597-1751
- sygn. 2, „Currendenbuch der Pfarrei” z lat 1810-1845

W Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu znajdują się następujące akta z Wojciechowa:

Akta parafii i miejscowości:

- (sygn. 1), „Aktenstücke: Seelenmesstiftung” z 1777 r.
- (sygn. 2), „Präsentation und Investitur auf Parrei für Franz Müntzer“, z 1781 r.
- (sygn. 3), „Betreffend Kirchbau“, z 1785 r.

Przed 1945 rokiem w archiwum miejscowej szkoły znajdowały się następujące księgi

- „Schöppenbuch“, z lat 1595-1630
- „Schöppenbuch“, z lat 162?-1750
- „Schöppenbuch“, z lat 1597-1720
- „Schöppenbuch“, z lat 1710-1780
- „Schöppenbuch“, z lat 1795-1820
- „Behördliche Verordnungen (schriftl.)“, z lat 1818-1824
- „Currendenbuch von Ullersdorf und Geppersdorf“, z lat 1816-1817
- „Vormundschaften, Käufe, Erbschaften“, z lat 1609-1690

O ich powojennych losach nie mamy żadnych informacji.

Wybrana literatura:

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. I-III, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2000-2007

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2 M-Ż, Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 439-444

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

F. A. Zimmermann, Beiträge zur Beschreibung von Schlesien, Sechster Band, Mit Kupfern, Brieg 1786

ZADOLE

Położenie

Gromada Dębowy Gaj (część tej wsi), gmina Lwówek Śląski, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Część – kolonia Dębowego Gaju, położona w północno-wschodniej części Pogórza Izerskiego, na wschodnim krańcu Wzniesień Gradowskich, położona w dolinie strumienia stanowiącego prawy dopływ potoku Srebrna, na wysokości ok. 260 m n.p.m.

Dawne nazwy

Hölle – 1687

Hellau – 1816

Höllau – 1871

Zadole – 1947

Własność wsi

Wieś, a w zasadzie kolonia Dębowego Gaju, powstała w połowie XVII wieku, jako własność rycerska panów von Reichenbach. W połowie XVIII wieku była własnością baronowej von Schmetteu. W 1783 roku należała do hrabianki Henriette von Ponin-Poninsky.

Cechy charakterystyczne

Niewielka kolonia, od swego powstania do końca XVIII wieku własność rycerska. Brak świątyni i dworu, zabudowa wyłącznie wiejska. Typowa osada rolnicza.

Archiwalia:

W zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze nie ma żadnych akt sprzed 1800 r., dotyczących miejscowości Zadole.

Wybrana literatura:

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2, Pogórze Izerskie (M-Ż), pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 463

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

ZAMEK WLEŃ/LENNO

Położenie

Miasto Wleń, powiat lwówecki, województwo dolnośląskie.

Ruiny zamku, położone na Górze Zamkowej (Schloss Berg) ulokowanej nad miasteczkiem Wleń, na zachód od niego, leżącym na wschodnim skraju Pogórza Izerskiego, które wznosi się na wysokości 384 m n.p.m.

Dawne nazwy

Valan – 1155

Vlan – 1163

Len – 1206

Lehen – 1257

Lehn – 1369

Lähn – 1638

Lenno – 1945

Wleń – 1947

Własność zamku

Początki kasztelu, a potem zamku związane były najprawdopodobniej z istniejącą tu przeprawą rzeczną, a z całą pewnością, siedzibą kasztelani wleńskiej, istniejącej od XII wieku.

Do ok. 1373 r. zamek stanowił własność książęcą, a następnie prywatną różnych rodów rycerskich, m.in. Zedlitzów.

Kalendarium

- 1155, 23 kwietnia – bulla papieża Hadriana IV wymienia zamek we Wleniu, jako castrum Valan
- 1216 – pobyt na zamku pary książęcej Henryka I Brodatego i św. Jadwigi
- 1218 – pobyt na zamku pary książęcej Henryka I Brodatego i św. Jadwigi
- 1220 – pobyt na zamku pary książęcej Henryka I Brodatego i św. Jadwigi
- 1256 – książę Bolesław II Rogatka porwał w Sobótce biskupa wrocławskiego Tomasza I, którego następnie więził i przetrzymywał na zamku we Wleniu
- 1277 – książę Bolesław II Rogatka porwał, a następnie więził i przetrzymywał na zamku we Wleniu księcia wrocławskiego Henryka IV Probusa
- 1292 – we Wleniu zostaje utworzona odrębna parafia
- koniec XIII w. – Wleń, ze swoim zamkiem, staje się centrum Weichbildu (dystryktu sądowno-administracyjnego), w skład którego (wg Liber fundationis episcopatus Wratislaviensis z 1305 r.) wchodziły wsie: Bełczyna, Czernica, Dębowy Gaj, Golejów, Pławna, Płoszczyna, Przeździeca, Sobota
- 1315 – zaraza dotyka ludność miasta, a być może i załogę zamku Lenno
- 1335 – szarańcza niszczy uprawy wokół miasta i zamku, co powoduje głód
- 1346, 29 września – zatwierdzenie przez Bolka II związku obronnego miast Śląskich – z udziałem Wlenia, powołanego dla zabezpieczenia szlaków handlowych
- 1346 (bądź 1357) – Wleń otrzymuje prawo mili
- 1348-1350 – zaraza dotyka miasto i być może zamek Lenno
- 1349, 13 maja – wleński proboszcz Mikołaj przekazuje benedyktynekom z Lubomierza, celem opieki duszpasterskiej nad ludnością polską, kaplicę Najświętszej Maryi Panny koło zamku Lenno, wraz z terenem wokół niego i czynszami ze wsi Nielestno, Pilchowice i Klecza
- ok. 1370 – ks. Agnieszka sprzedaje zamek i miasto Wleń rycerzowi von Zedlitzowi
- 1371, 18 lipca – bracia Bernard Czedlicz z Wlenia (vom Lehn) i Nickel Grünheubt sprzedali swoje dobra na zamku ochmistrzowi książęcemu panu Nickel Bolczen
- 1371, 18-25 listopada – na zamku przebywa księżna Agnieszka, wdowa po ks. Bolku II
- 1391, 21 lipca – von Kethelicz (Kittlitz) wraz z bratem sprzedali panu Yone von Reddern (Jan von Reder) swoje dochody i zamek Lenno
- 1398 – Wleń wchodzi w skład związku miast powołanego dla ochrony przed rozbojem drogowym, zobowiązując się do wystawienia 11 kuszników
- 1428, 6 maj – Wleń zostaje zniszczony przez husytów, jednak zamek Lenno, którego załogą dowodził jego właściciel rycerz Tristram von Reder, broni się.
- 1465, maj – miasto i zamek wleński stają się własnością rycerza Hansa von Zedlitz-Röchlitz, zakupione przez niego za sumę 1 906 guldenów węgierskich, co zostało zatwierdzone w Pradze przez króla Jerzego z Podiebradów. Za sumę kolejnych 200 guldenów Zedlitz wzmocnił zamek, przekształcony w warownię zbójcecką, z której nowy właściciel napadał na kupców oraz łupił okoliczne miejscowości, w tym – należące do biskupa wrocławskiego Jodka z Rožembergu – dobra w pobliżu Złotoryi.
- 1479 – król Czech Władysław Jagiellończyk, za sumę 400 guldenów, potwierdza zakup przez Hansa von Zedlitz-Röchlitz miasta i zamku we Wleniu, przyrzekając, iż przejdą one na synów Zedlitzów: Caspara i Melchiora

- 1512 – z powodu długów Caspar von Zedlitz-Röchlitz sprzedał zamek Lenno i jego posiadłości rodzinie von Reichenbach
- 1567 – zamek Lenno i miasto Wleń zostały zakupione przez Sebastiana von von Zedlitz-Neukirch, który jeszcze w tym roku doprowadza drewniany wodociąg z Kleczy, o długości 2 150 m, jak również zamontował ogromne cysterny z piaskowca. Następnie przebudował warownię w siedzibę reprezentacyjną, zlecając te prace włoskiemu mistrzowi budowlanemu Georgowi de Wahlich’owi.
- 1574, 4 maja – Sebastiana von Zedlitz-Neukirch zorganizował na zamku Lenno debatę teologiczną między luteraniskim teologiem Mathiasem Flacusem, a pastorami z Nowego Kościoła i Proboszczo-wa, inspektorem Tilesiusem z Jeleniej Góry, Piotrem Grammanem z Czernicy, Georgiem Willersem z Lipy oraz Michaelem Stabenau z zamku Lenno, której tematem była rola grzechu pierworodnego i jego wpływ na wolną wolę człowieka.
- 1585 – zaraza dziesiątkuje ludność miasta, zabijając przeszło 200 mieszkańców, być może także dotyka załogę zamku Lenno
- 1598 – właścicielem zamku Lenno i miasta Wleń zostaje Konrad von Zedlitz z Bystrzycy
- 1605 – Konrad von Zedlitz otrzymuje od cesarza Rudolfa II dziedziczne prawo do zamku i jego dóbr
- 1622, 22-24 listopada – miasto ograbione przez oddział lisowczyków, którzy jednak nie zdobywają zamku
- 1632 – nowym właścicielem zamku i jego dóbr zostaje – po śmierci ojca Konrada Zedlitz – Fabian Zedlitz
- 1639 – wojska szwedzkie, dowodzone przez gen. Stahlhansa dokonują w mieście rabunków, lecz nie udaje się im zająć zamku, obsadzonego przez silny oddział cesarski
- 1640 – wojska szwedzkie palą część zabudowań miasta wraz z kościołem, lecz ponownie nie udaje się im zdobyć zamku
- 1645, 16 grudnia – wojska szwedzkie pod dowództwem gen. Königsmarcka oblegają i palą miasto, zmuszając do honorowej kapitulacji cesarską załogę zamku
- 1646, 28 lipca – wojska cesarskie pod dowództwem gen. Montecuccoli oblegają zamek wleński, zaś mieszkańcy Wlenia uciekają z miasta. Zamek udaje się wojskom cesarskim zająć na początku września, przyjmując honorową kapitulację załogi szwedzkiej. Aby więcej nie służył wrogim armiom Austriacy wysadzili zamek w powietrze. Od tego czasu pozostaje on w ruinie.
- 1653 – miasto i zamek zakupił płk Adam von Koulhaus (alias Koulhas), wznosząc na miejscu byłego podzamcza obszerny zespół pałacowy
- 1662, 5 maja – wmurowanie kamieni węgielnych pod odbudowywany kościółek pw. św. Jadwigi na Górze Zamkowej
- 1663 – zakończenie odbudowy kościółka pw. św. Jadwigi i śmierć Adama von Koulhauza
- 1690 – Rada Miejska wykupuje za sumę 2 000 talarów dziedziczne wójtostwo, sądownictwo i czynsze od Leopolda Koulhauza
- 1757 – król pruski Fryderyk II założył we Wleniu zimową kwaterę
- 1813, 18 sierpnia – w wyniku prowadzonych działań wojennych płonie miasto, a w nim ratusz z całym archiwum miejskim, co powoduje niemal całkowity brak dokumentów sprzed tego czasu.

Archiwalia:

Znajdujący się w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze zespół archiwalny nr 83/14 „Akta miasta Wlenia“ obejmuje lata 1806-1945, a więc okres wykraczający poza ramy niniejszego opracowania. Wcześniejsze akta miasta spłonęły w wielkim pożarze w 1813 r. Cały inwentarz tego zespołu dostępny jest na stronie: http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?l=pl&mode=show&zespolo_id=89984

Inne akta dotyczące Wlenia i Zamku Lenno sprzed 1800 r. w Archiwum Państwowym w Jeleniej Górze nie zachowały się.

Inne archiwalia sprzed 1800 r.

W Archiwum Państwowym we Wrocławiu znajduje się zespół „Zbiór szczątków zespołów podworskich” z lat 1377-1945, w którym m.in. znajdują się fragmenty akt Zedlitzów z Wleńskiego Gródka.

Przed 1945 r. we Lwówku Śląskim u dyrektora Lampego znajdowały się następujące księgi i akta dotyczące zamku Lenno we Wleniu:

- „Schöppenbuch zu Lehnhaus gehörig“, z lat 1538-1604
- „Schöppenbuch zu Lehnhaus gehörig“, z lat 1593 i następnym
- „Kaufbriefe“, z lat 1573-1679
- „Urbarium über Lehnhaus“, z 1605 r.
- „Acta wegen der Obergerichte zu Mauer“, z lat 1665-1690
- „Raussner Verschwitz(?) und Herrendorfer Dreidings-Ordnung“, z 16.10.1728 r.
- „Prozessakten der Bauernschaft von Mauer mit der Grundherrschaft“, z 1775 r.
- „Acta der Beschwerden, die die Mauerischen Untertanen bei der kgl. Majestät gegen die Grundherrschaft vorgebracht“, z lat 1775-1776
  - „Decreta-Resoluta über die Mauerer Bauernschaft wegen verweigerter. Dienstleistung“, z lat 1776-1786
  - „Spezialacta des Gutes Ober- und Niedermauer betr. die Gerechtigkeit der Ober- und Niedergerichte desgl. der Bräu-Urbar daselbst Urkunden zu Beerberg, Kreis Lauban, zugehörig zu Lehnhaus“, z lat 1578-1701.

Natomiast na samym zamku Lenno znajdowały się:

- „Consession des Beerberger Brau-Urbars und Kretscham-Verlags für Ober- und Niederbeerberg. Bräu- und Urbarsgerechtigkeit für die Tschirnhausisch-Nohtlackisch(?) Beyerbergischen Erben“, z 6.05.1701 r.
- „Aussteller: Oberamtsregierung Breslau Übergang von Gut Niederbeerberg an Joh. Ferd. Prentzel von Felsenstein“, z 30.09.1743 r.
- „Aussteller: Oberamtsregierung zu Breslau Lehnbrief über das Gut Oberbeerberg, Fürst. Jauer, für M. Scheibner zu Friedeberg“, z 9.09.1788 r.

Wybrana literatura:

Małgorzata Chorowska, Tomasz Dudziak, Krzysztof Jaworski, Artur Kwaśniewski, Zamki i dwory obronne w Sudetach, t. II Księstwo jaworskie, Wrocław [2009]

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Dzieje Wlenia. Jak Feniks z popiołów, Jelenia Góra 2014

Theodoro Hinze, Geographisch-statistisch-geschichtliche Übersicht des Löwenbergischen Kreises in Schlesien, Löwenberg 1825

Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląskich według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku, wyd. Kazimierz Orzechowski, Wrocław 1995

Johann G. Knie, Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien..., Breslau 1845

Augustyn Knoblich, Chronik von Lähn und Burg Lähnhaus am Bober, Breslau 1863

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, Tom I: 1366-1376, wydał Tomasz Jurek, Poznań 2004; Tom II: 1385-1395, Poznań 2000; Tom III: 1396-1407, Poznań 2007

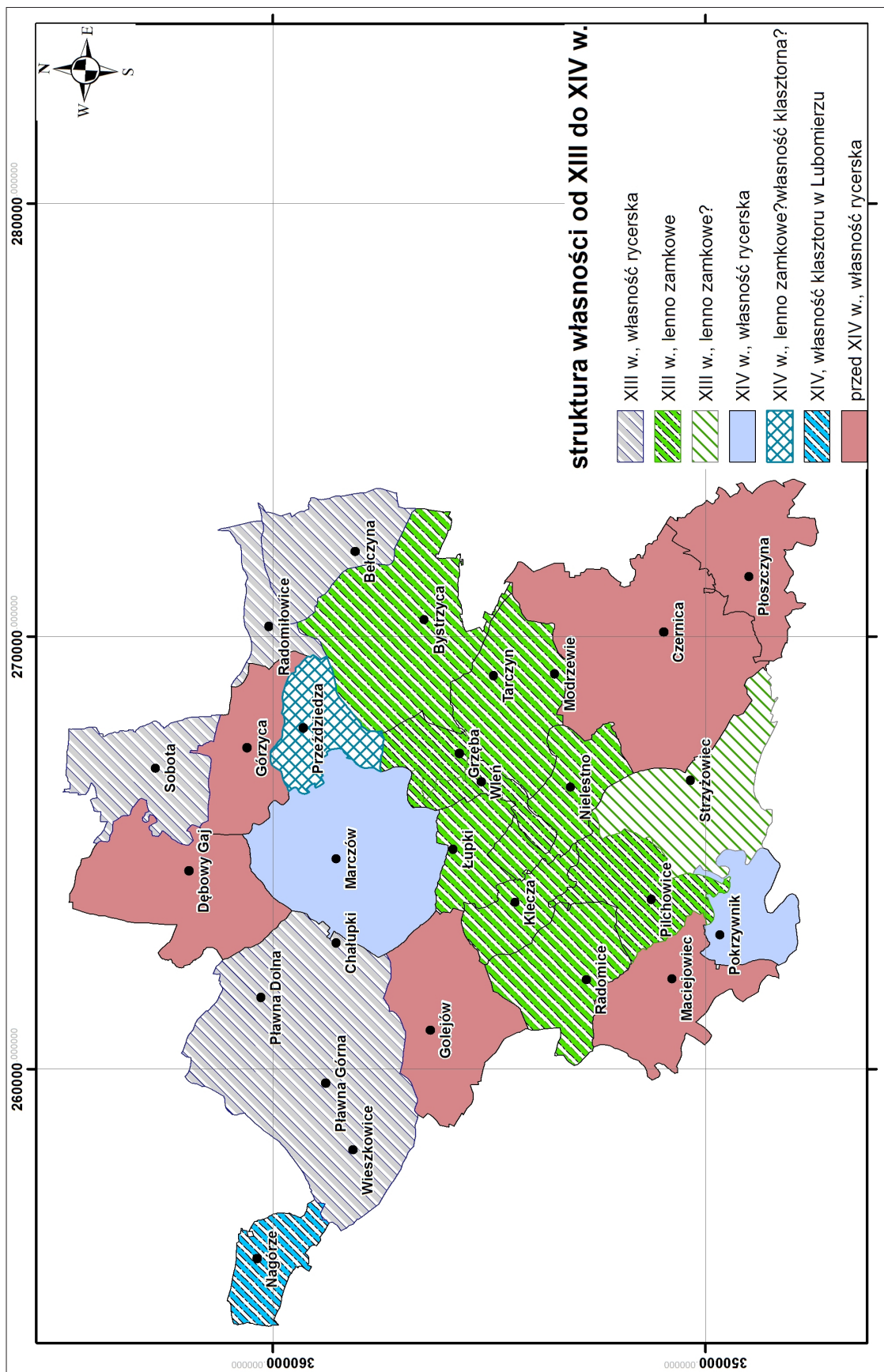
Romuald Łuczyński, Zamki, dwory i pałace w Sudetach, Legnica 2008

Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, t. 1 A-B, S. Rospond, Warszawa – Wrocław 1970

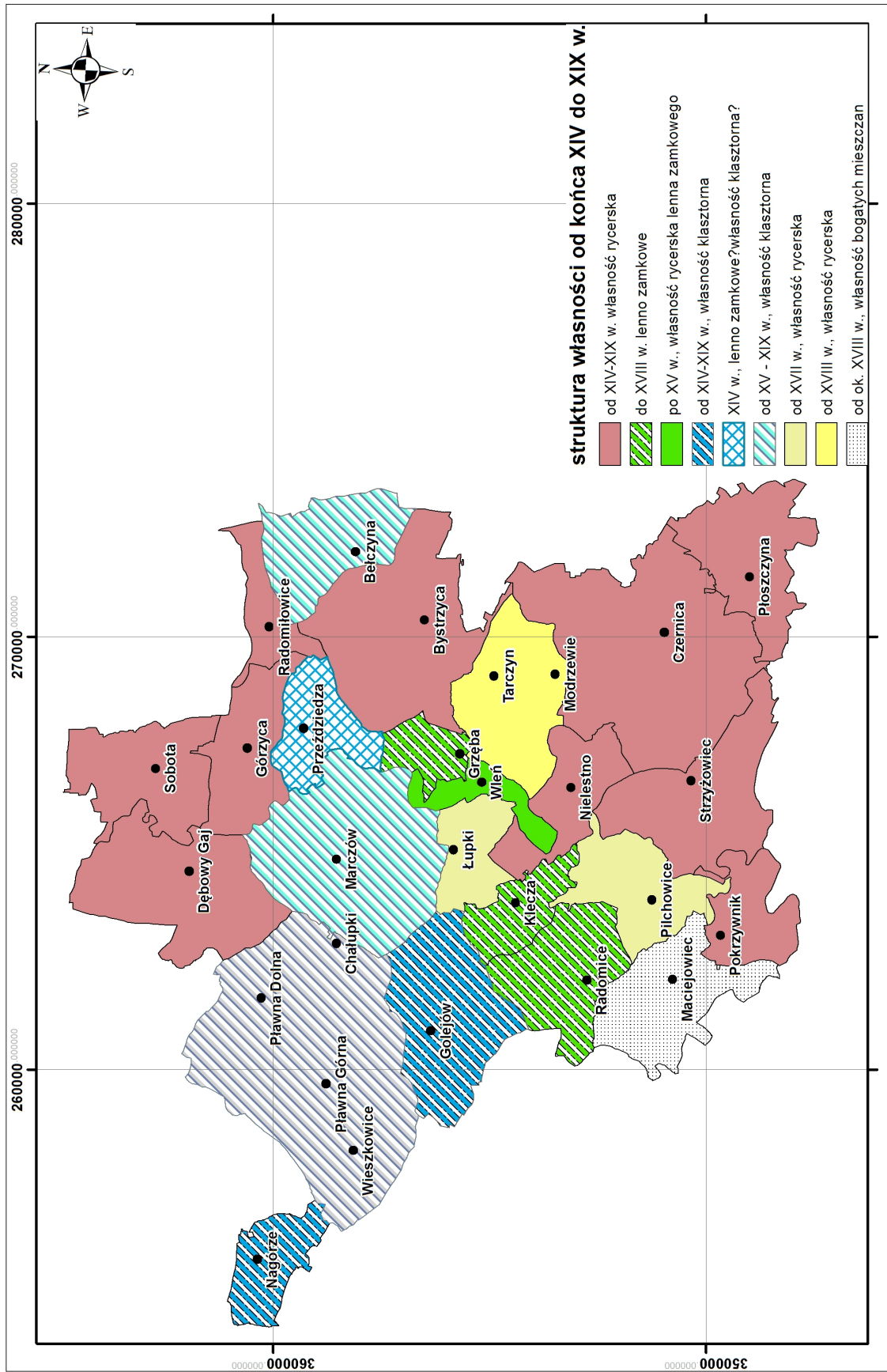
Słownik geografii turystycznej Sudetów, t. 2, Pogórze Izerskie, pod red. Marka Staffy, Wrocław 2003, s. 412-423

Tabele podatku gruntowego i ludności Śląska z około 1765 roku, oprac. Zbigniew Kwaśny i J. Wosch, Wrocław 1975

Bernard Zientara, Henryk Brodaty i jego czasy, Warszawa 1997

Ryc.1. Próba rekonstrukcji struktury własności od XIII do XIV w. na obszarze weichbildu wleńskiego. Oprac. A. Łuczak

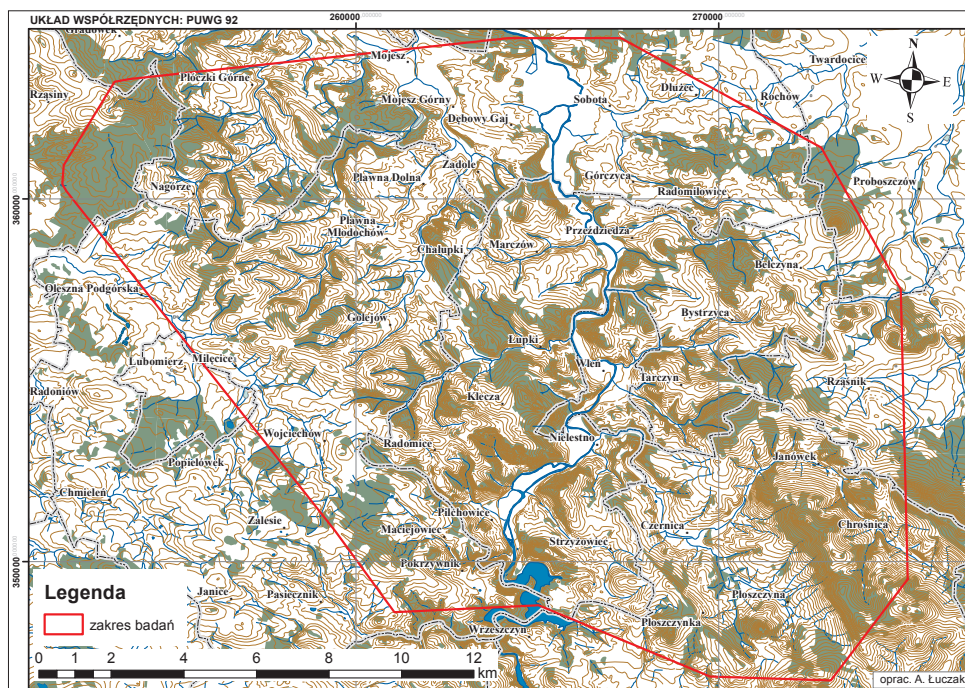
Ryc.2. Próba rekonstrukcji struktury własności od XIV do XVIII w. na obszarze weichbildu wleńskiego. Oprac. A. Łuczak

2. Analiza warunków naturalnych. Wprowadzenie do kartograficznego, cyfrowego opracowania uwarunkowań środowiskowych i geomorfologicznych

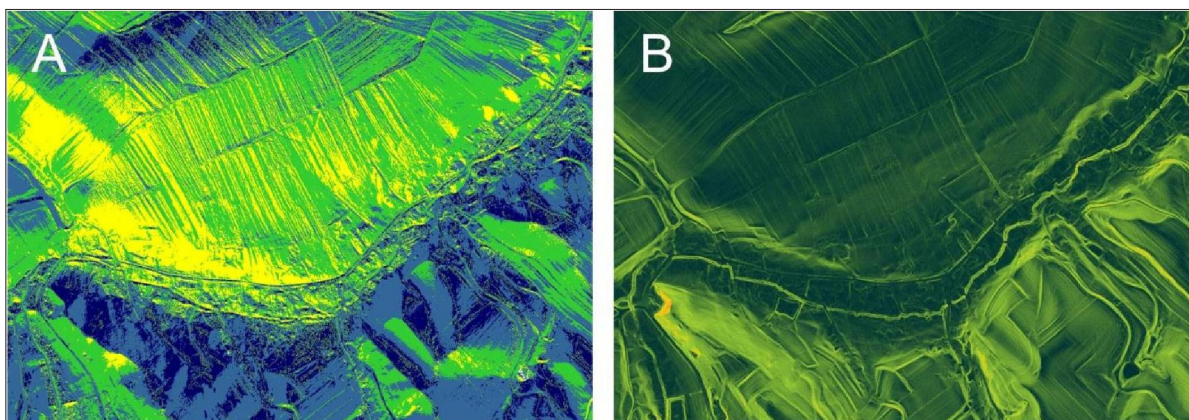
ZASIĘG OPRAWOWANIA

Zasięg opracowania zaplanowano zgodnie z dostarczonym źródłem (Ryc. 1.), wyznaczono go w oparciu o następujące punkty skrajne:

północ: $51^{\circ} 06' 16,30''$ N, $15^{\circ} 37' 23,27''$ E,
wschód: $50^{\circ} 58' 08,18''$ N, $15^{\circ} 47' 49,07''$ E,
południe: $50^{\circ} 56' 30,86''$ N, $15^{\circ} 46' 06,13''$ E,
zachód: $51^{\circ} 03' 23,03''$ N, $15^{\circ} 27' 29,16''$ E.

Ryc. 1. Założony zasięg opracowania (oprac. A. Łuczak)

Ryc. 2. Obraz rzeźby – mapa ekspozycji stoków (A) i spadków (B) w pełnej rozdzielczości danych LIDAR (1x1 m) z widocznymi bruzdami orki i miedzami

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY – PODSTAWY OPRACOWANIA KARTOGRAFICZNEGO

Opracowanie wykonano na podstawie zestawu 8 zwektoryzowanych arkuszy Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów w skali 1:25 000 z danymi georeferencyjnymi:

- Dziwiszów (Szałamacha i Szałamacha, 1993, Państwowy Instytut Geologiczny),
- Lubomierz (Milewicz, 1970, Państwowy Instytut Geologiczny),
- Lwówek Śląski (Milewicz, 1959, Państwowy Instytut Geologiczny),
- Proboszczów (Milewicz i Kozdrój, 1995, Państwowy Instytut Geologiczny),
- Siedlęcín (Szałamacha, 1977, Państwowy Instytut Geologiczny),
- Skorzynice (Milewicz, 1961, Państwowy Instytut Geologiczny),
- Stara Kamienica (Szałamacha, 1973, Państwowy Instytut Geologiczny),
- Wleń (Milewicz i Frąckiewicz, 1985, Państwowy Instytut Geologiczny).

Korzystano także z „Objaśnień do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów 1:25 000” wydanych przez Państwowy Instytut Geologiczny dla 7 z 8 używanych arkuszy. Objasnień do arkusza Skorzynice nie wydano. Dodatkowo posiłkowano się danymi dostępnymi na stronie www.geoportal.gov.pl (zeskanowane mapy topograficzne, zdjęcia lotnicze) oraz w pakiecie GoogleEarth (zdjęcia satelitarne).

W opracowaniu wykorzystano numeryczne dane wysokościowe: 77 arkuszy danych numerycznego modelu terenu w formacie ARC/INFO ASCII GRID (*.asc). Poszczególne pliki odpowiadają zasięgom arkuszy w układzie współrzędnych płaskich prostokątnych „1992” w skali 1:5 000 (1/4 arkusza 1:10 000). Są to pliki tekstowe zawierające wartość wysokości punktów w regularnej siatce o oczku 1 metra, wyinterpolowane na podstawie chmury punktów z lotniczego skaningu laserowego (LIDAR). Błąd średni wysokości zastosowanych danych LIDAR nie przekracza 0,2 m.

Wszystkie 77 arkuszy połączono w jeden zestaw danych DEM, którego rozdzielczość zmniejszono 100-krotnie (przeprowadzono resampling rastra do komórek 10x10m). Rozdzielczość zmniejszono ze względu na płynność dalszej obróbki danych przez zleceniodawcę oraz ze względu na cel opracowania. Wysoka szczegółowość danych pierwotnych powodowała, że na generowanych mapach widoczne były tak drobne elementy mikrorzeźby jak miedze, bruzdy orki na polach czy wykroty. Elementy te zaburzały silnie obraz ogólnych cech rzeźby, które są obiektem opracowania (przykład: Ryc. 2.), szczególnie w zakresie nachylenia stoków i ich ekspozycji.

W całym opracowaniu zastosowano odwzorowanie PUWG 1992. Przygotowano je w oprogramowaniu open source i dostosowano do dalszej obsługi w programach pakietu ArcGIS.

ELEMENTY OPRACOWANIA KARTOGRAFICZNEGO I KLUCZ DO ICH INTERPRETACJI

Rzeźba terenu – mapa poziomicowa i hipsometryczna

Podstawowy parametr rzeźby terenu – wysokość nad poziomem morza zaprezentowano stosując poziomicę, izohipsy o interwale w trzech wariantach: co 2,5 m, co 5 m oraz co 20 m. Dodatkowo zastosowano klasyczną hipsometryczną skalę barwną, w której barwy zimne (tutaj: chłodny zielony) odpowiadają powierzchniom najniższym na danym terenie, a barwy ciepłe (tutaj: czerwony) – najwyższym. Wysokościom pośrednim odpowiada spektrum barw od zieleni do czerwieni.

Wysokość nad poziomem morza jest elementem środowiska wpływającym na szeroką grupę innych lokalnych parametrów: temperaturę (zmniejsza się wraz ze wzrostem wysokości), opady (w przedziale wysokości analizowanego terenu rosną wraz ze wzrostem wysokości), długość zalegania pokrywy śnieżnej (rośnie wraz ze wzrostem wysokości), zbiorowisko roślinne (piętra roślinne), dojrzałość pokryw glebowych (zmniejsza się wraz ze wzrostem wysokości), przebieg procesów geomorfologicznych (piętra morfogenetyczne).

Rzeźba terenu – mapa cieniowana

Cieniowaną mapę rzeźby uzyskano poprzez odpowiednie oświetlenie numerycznego modelu terenu. Pozwala ona na szczegółową analizę rzeźby – przebiegu dolin i koryt cieków oraz grzbietów i stoków.

Rzeźba terenu – mapa linii szkieletowych

Linie szkieletowe – grzbietowe i ciekowe uzyskano na drodze automatycznej analizy spływu z komórek rastra, zastosowano instrukcję Jaskulskiego i Szmida (2013):

Jaskulski M., Szmida A. 2013. Ocena przydatności automatycznego wyznaczania linii szkieletowych terenu do analiz geomorfometrycznych. *Acta UniversitatisLodzianensis. Folia GeographicaSocio-Oeconomica* 14, 145-156.

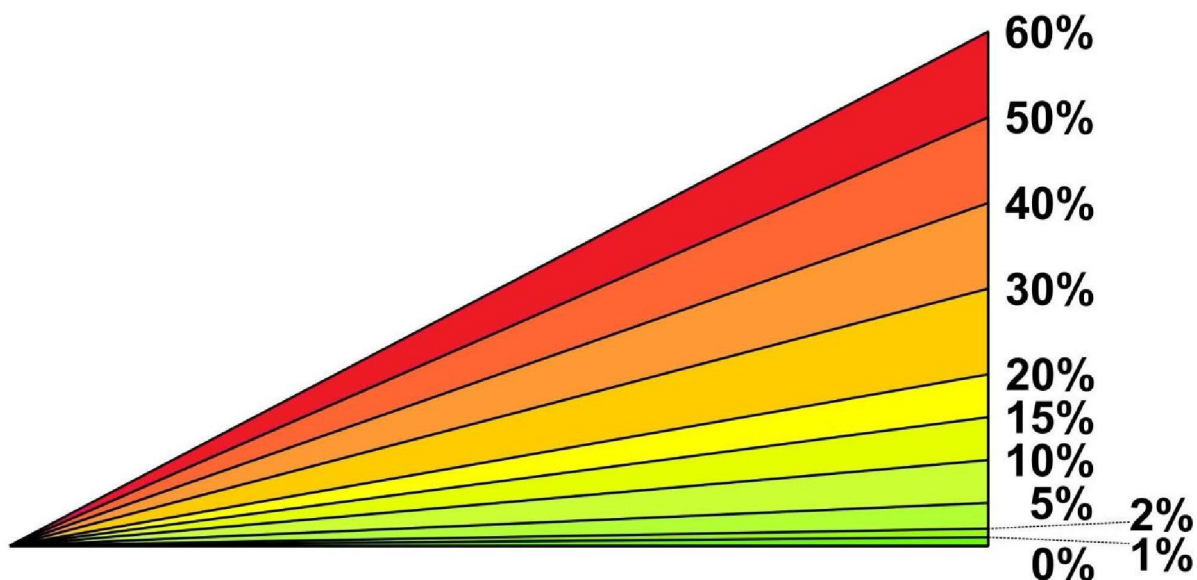
Analiza linii szkieletowych, ich układu i zagęszczenia, pozwala ocenić stopień rozczłonkowania rzeźby terenu, a pośrednio nasilenia i zróżnicowania procesów erozji. Linie grzbietowe wyznaczają także występowanie terenów najbardziej wyeksponowanych o najlepszej widoczności, a linie ciekowe – terenów najbardziej osłoniętych.

Nachylenie terenu – mapa spadków [%] i mapa spadków [°]

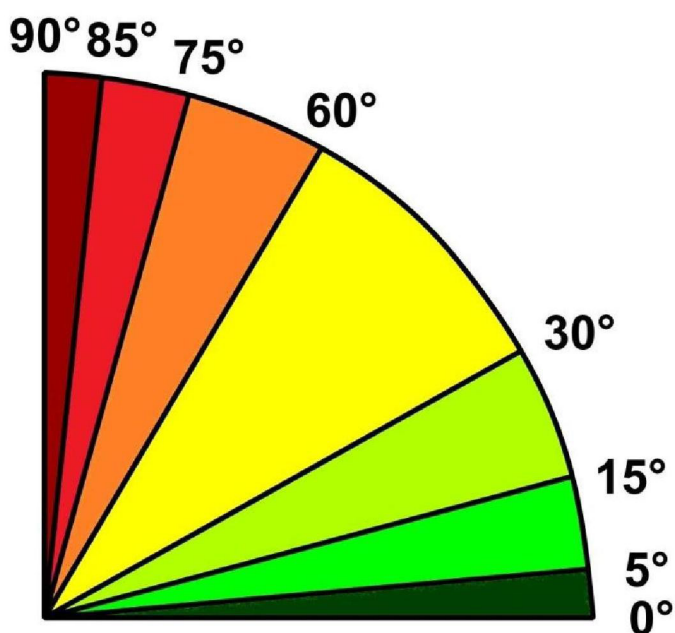
Na podstawie danych numerycznego modelu wysokościowego wygenerowano mapę nachylenia terenu wyrażonego w procentach (1% = zmiana wysokości o 1 m w pionie na 100 m odległości w poziomie), dla przedziałów: 0-1%, 1-2%, 2-5%, 5-10%, 10-15%, 15-20%, 20-30%, 30-40%, 40-50%, 50-60% (Ryc. 3.). Wygenerowano także mapę nachylenia terenu w stopniach (°) o bardziej zgeneralizowanej legendzie z przedziałami: 0-5°, 5-15°, 15-30°, 30-60°, 60-75°, 75-85°, 85-90° (Ryc. 4.).

Szczegółowa mapa spadków wyrażonych w procentach jest dobrym odbiciem ukształtowania powierzchni terenu oraz jego własności takich jak: potencjał do odpływu wody deszczowej (jest tym szybszy im większe nachylenie) i jej infiltracji (tym mniejszej im większe nachylenie – na stokach stromych woda trudniej wsiąka w glebę), potencjałwystępowania geomorfologicznych ruchów masowych (tym większy im większe nachylenie).

Nachylenie terenu jest także wyznacznikiem jego przydatności pod zabudowę, rolnictwo, przebieg ciągów komunikacyjnych. Obrazuje to mapa zgeneralizowana o legendzie wyrażonej w stopniach. Obszary o

Ryc. 3. Klucz interpretacji nachylenia stoków wyrażonego w procentach

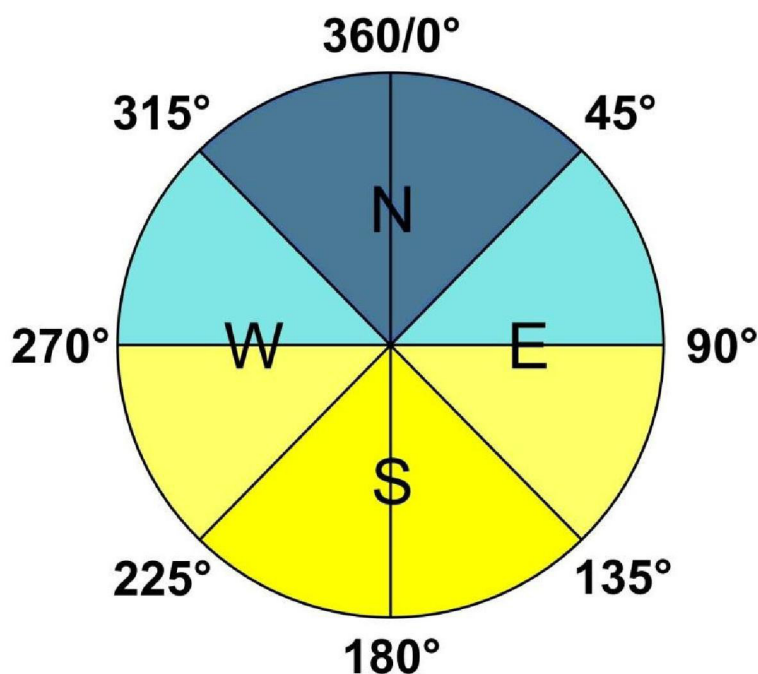
Ryc. 4. Klucz interpretacji nachylenia stoków wyrażonego w stopniach.

nachyleniu 0-5°, są niemal płaskie, korzystne pod zabudowę. Mniej odpowiednie dla osadnictwa są tereny o nachyleniu 5-15°. Obszary o nachyleniu powyżej 30°, to tereny o niekorzystnych warunkach dla rolnictwa, powyżej 60° utrudniona jest komunikacja. Stoki o nachyleniu powyżej 75° są barierami dla komunikacji.

Warunki mikroklimatyczne – mapa ekspozycji stoków

Na podstawie danych numerycznego modelu wysokościowego wygenerowano mapę ekspozycji terenu wyrażonej w stopniach azymutu, w przedziałach: 315-45° (NE-NW), 45-90° razem z 270-315° (NE-E razem z W-NW), 90-135° razem z 225-270° (E-SE razem z SW-S) oraz 135-225 (SE-SW) (Ryc. 5.).

Ryc. 5. Klucz interpretacji ekspozycji stoków wyrażonej w stopniach azymutu

Przedział NE-NW reprezentuje stoki o dominującej ekspozycji północnej najgorzej oświetlone i nagrzewające się. W tym przypadku stoki strome będą przez najdłuższy czas zacienione, a stoki o mniejszych nachyleniach będą trudniej się nagrzewać, ze względu na niekorzystny kąt padania promieni słonecznych. Może to powodować zwiększoną wilgotność tych terenów, częstsze i dłuższe występowanie mgieł, częstsze i dłuższe zaleganie pokrywy śnieżnej

Stoki z przedziału SE-SE o dominującej ekspozycji południowej to stoki najlepiej oświetlone i nagrzewające się (zwłaszcza przy większych nachyleniach powierzchni terenu, ze względu na korzystny kąt padania promieni słonecznych). Może to powodować zmniejszoną wilgotność tych obszarów, rzadsze i krótsze występowanie mgieł oraz krótsze zaleganie pokrywy śnieżnej.

Stoki o pozostałych ekspozycjach cechują przejściowe, pośrednie lokalne uwarunkowania świetlnotermiczne, nieco gorsze w przypadku przedziałów NE-E i W-NW, które są dobrze doświetlone jedynie we wczesnych godzinach porannych (NE-E) i późnych godzinach popołudniowych (W-NW), kiedy promienie słoneczne padają pod małym kątem, przez co dostarczają małe ilości energii cieplnej.

Ekspozycja stoków wiąże się także z oddziaływaniem na nie wiatru. W badanym obszarze, podobnie jak w całej Polsce, przeważają wiatry z kierunków zachodnich. Lokalnie mogą też oddziaływać wiatry halne powstające w położonych na południe Karkonoszach. Z tego punktu widzenia najkorzystniejsze warunki (najbardziej zaciszne) będą panowały na stokach o ekspozycji wschodniej i północno-wschodniej.

Warunki hydrologiczne i hydrologiczno-geomorfologiczne – mapa sieci rzecznej i mapa zasięgu płaskich den dolin

Przebieg sieci rzecznej wyznaczono na drodze automatycznej analizy spływu z komórek rastra, zastosowano instrukcję Jaskulskiego i Szmida (2013):

Jaskulski M., Szmida A. 2013. Ocena przydatności automatycznego wyznaczania linii szkieletowych terenu do analiz geomorfometrycznych. Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica 14, 145-156.

Wyznaczono w ten sposób najbardziej prawdopodobny przebieg cieków wodnych, położenie źródeł, co pozwala dodatkowo stwierdzić, które odcinki den dolin są suche. Wykonana analiza automatyczna pozwala na najbardziej obiektywne wyznaczenie sieci rzecznej, na tyle, na ile to możliwe w oderwaniu od współczesnych, zaburzonych stosunków wodnych, pozostających pod wpływem intensywnej gospodarki człowieka (pobór wody ze źródeł i cieków). Niemożliwe było jedynie zniwelowanie wpływu regulacji koryt rzecznych, która jest uwzględniona w źródłowych danych lidarowych.

Na podstawie map spadków, map poziomicowych i map cieniowanych wyznaczono zasięg płaskich den głównych dolin rzecznych obszaru opracowania. Zasięg ten obejmuje zarówno współczesne terasy zalewowe jak i terasy wyższe. Wszystkie te obszary są obecnie i były w przeszłości terenami o podwyższonym zagrożeniu zalaniem podczas wezbrań.

Warunki hydrologiczne – mapa ekwidystant

W oparciu o uzyskany z rastra przebieg sieci rzecznej wygenerowano mapę ekwidystant – równych odległości – od cieków. Zastosowano przedziały odległości 0-100 m, 100-500 m, 500-1000 m, 1000-2000 m, 2000-5000 m.

Ekwidystanty odległości od koryt cieków są pośrednio miarą zagrożenia powodziowego, jednak wyłącznie w obrębie płaskich den dolin. Są one także pośrednią miarą dostępności do źródeł wody. Wyznaczone przedziały w płaskim terenie odpowiadałyby następującym czasom przejścia człowieka do koryt rzecznych w prostej linii: 0-1 minuty, 1-5 minut, 5-10 minut, 10-20 minut, 20-50 minut w jedną stronę. W terenie o urozmaiconej rzeźbie i dużych nachyleniach terenu czas ten byłby z pewnością dłuższy.

Warunki geologiczne – litogenetyczna mapa utworów powierzchniowych

Dostarczone mapy geologiczne i ich wersję zwektoryzowaną poddano generalizacji pod kątem potrzeb opracowania. Utwory występujące na powierzchni terenu podzielono według następującej hierarchii:

- zwięźłość utworów – rozdzielono skały lite i skały luźne,
- w obrębie skał litych wydzielono trzy podstawowe grupy genetyczne: magmowe, osadowe, metamorficzne,
- grupy genetyczne skał litych dodatkowo podzielono pod względem odczynu skał, na kwaśne oraz łącznie obojętne i zasadowe,
- w obrębie skał magmowych wydzielono podtypy głębinowe i żyłowe oraz wylewne,
- połączono wydzielienia z map geologicznych w konkretne typy skał.

Nie uwzględniano wieku geologicznego utworów. W przypadku skał luźnych jest on zwykle czwartorzędowy, rzadko trzeciorzędowy, w przypadku skał litych zawsze przedczwartorzędowy. Schemat generalizacji budowy geologicznej obszaru opracowania zaprezentowano w Tabeli 1.

Warunki litologiczno-glebowe – uproszczona mapa cech utworów powierzchniowych

Na podstawie zgeneralizowanych utworów powierzchniowych wykonano uproszczoną mapę cech utworów powierzchniowych istotnych z punktu widzenia żyzności gleby i jej cech mechanicznych, które z kolei wpływają na łatwość uprawy gleby. Wydzielono utwory powierzchniowe lite, na których wykształcone mogą być gleby o profilach różnej miąższości – w zależności od miąższości zwietrzałej warstwy powierzchniowej. Mogą to być w znacznej części gleby płytkie, kamieniste, trudne do uprawy. Wydzielono także utwory luźne, w obrębie których mogły wykształcić się głębsze profile glebowe, a które są na ogół

łatwiejsze w uprawie. Wyjątkami mogą być utwory silnie ilaste (spoiste, przylepne, zbyt silnie nawodnione) oraz gliny zwałowe (jeśli zawierają znaczne domieszki głązów i głązików narzutowych).

W obrębie skał litych wydzielono także utwory podłoża o odczynie kwaśnym i odczynie obojętnym-zasadowym. Gleby wykształcane na podłożu kwaśnym (o dużej zawartości krzemianów i glinokrzemianów) są na ogół mniej żyzne, ze względu na sam odczyn oraz słaby kompleks sorpcyjny. Gleby wykształcane na podłożu obojętnym i zasadowym są znacznie korzystniejsze dla uprawy roślin.

Nie określano odczynu skał luźnych, który może być zmienny w zależności od np. przewagi ziaren kwarcu różnych frakcji (odczyn kwaśny) lub domieszki węglanów (możliwych w niewyługowanych glinach zwałowych, osadach z domieszką pyłu lessowego – odczyn obojętny lub zasadowy). Żyzność utworów luźnych zależy także od frakcji. Najkorzystniejsze są utwory pylaste i gliniaste (bogaty kompleks sorpcyjny), najmniej korzystne gleby piaszczyste (kwaśne, łatwo przepuszczalne, nie retencjonują wody) i ilaste (zbyt wilgotne, słabo natlenione, zbyt spoiste dla korzeni roślin).

WYGENEROWANE PLIKI KOMPUTEROWEJ MAPY SKŁADAJĄCE SIĘ NA OPRACOWANIE KARTOGRAFICZNE

W ramach kartograficznego opracowania cyfrowego przygotowano pole robocze programu ArcGIS (w formacie *.mxd) o nazwie „Mapy zebrane” oraz folder o tej samej nazwie zawierający wszystkie niezbędne pliki źródłowe: rastry, shape’y, itp. Folder należy rozpakować w znanej sobie lokalizacji na dysku komputera dostępnej dla programu ArcGIS. Należy otworzyć w ArcMap pole robocze Mapy zebrane.mxd i zaznaczyć folder źródłowy danych dla pola roboczego:

- włączyć okno „Catalog” (po prawej stronie okna ArcMap lub w zakładce „Windows” głównego paska narzędzi),
- znaleźć Mapy zebrane.mxd, kliknąć go prawym klawiszem myszy >> „Set Data Source(s)”,
- w polu „Output file” znaleźć lokalizację z rozpakowanym katalogiem, i kliknąć jego nazwę>>„Open” >> „OK”.

Jeśli pozostaną jakiegokolwiek warstwy z błędną lokalizacją źródła danych należy na każdą kliknąć prawym klawiszem myszy (w oknie „Table of Contents” również dostępnym przez zakładkę „Windows” głównego menu) zaznaczyć ostatni wiersz nowego okna: „Properties...”, wybrać drugą od lewej zakładkę „Source” >> „Set Data Source...” >> wybrać właściwy plik źródłowy shape lub raster >> „Add” >> „OK”

Na podstawie opracowania cyfrowego wygenerowano następujące, załączone do opracowania, mapy w formatach *.jpg i *.pdf:

- mapę poziomową,
- mapę poziomową z podkładem hipsometrycznym,
- cieniowaną mapę rzeźby,
- cieniowaną mapę rzeźby z podkładem hipsometrycznym,
- mapę linii szkieletowych, w tym sieci rzecznej z zasięgiem płaskich den głównych dolin,
- mapę nachylenia terenu wyrażonego w procentach,
- mapę nachylenia terenu wyrażonego w stopniach,
- mapę ekspozycji stoków,
- mapę ekwidystant odległości od sieci rzecznej,
- mapę litologiczno-genetyczną geologicznych utworów powierzchniowych,
- uproszczoną mapę cech utworów powierzchniowych.

Tabela 1. Generalizacja wydzieleni utworów powierzchniowych ze Szczegółowych Map Geologicznych

oznaczenia na szczegółowych mapach geologicznych		nowe oznaczenia po zgeneralizowaniu			
typ utworu	wiek utworu				
granity gruboziarniste porfirowate	karbon	granity, leukogranity i granodiority		skały głębinowe i żyłowe	
granity drobnoziarniste, miejscami porfirowate					
granity grubo- i średnioziarniste, porfirowate					
mikrogranodiority					
granity porfiroblastyczne dwużyłkowe	proterozoik			skały kwaśne	
miejscami granity drobno- i równoziarniste					
granity gruboziarniste, dwużyłkowe, porfiroblastyczne					
leukogranity					
leukogranity	prekambr				
aplity	karbon	aplity			
ryolity	trias-jura	ryolity			
ryolity	perm				
katakazyty, mylonity i brekcje z barytem i fluorystem	trias-jura	tufy ryolitowe		skały wylewne	
tufy ryolitowe	perm				
porfiry	karbon	porfiry			
tufy porfirowe		tufy porfirowe			
keratofiry masywne i złupkowane		keratofiry			
kersantyty	karbon	kersantyty		skały głębinowe i żyłowe	
spility i diabazy	ordowik	spility			
spility					
diabazy		diabazy			
bazalty		bazalty			
tufy bazaltowe	trzeciorzęd	tufy bazaltowe			
dacyty i andezyty		melafiry		skały obojętne i zasadowe	
	perm			skały magmowe	
				skały lite	

Tabela 1. Ciąg dalszy

andezyty i dacyty (melafiry)	perm	melafiry	skały wylewne	skały obojętne i zasadowe	skały magmowe							
melafiry, częściowo migdałowcowe melafiry												
zwietrzeliny melafrowe	trzeciorzęd-czwartorzęd	zwietrzeliny melafrowe										
zlepieńce kwarcowe i piaskowce kwarcowe, miejscami zlepieńcowate zlepieńce	kreda											
zlepieńce i piaskowce												
zlepieńce, piaskowce i iłowce	perm	zlepieńce										
zlepieńce drobnoziarniste i piaskowce zlepieńcowane												
zlepieńce drobnoziarniste												
zlepieńce, piaskowce, łupki i melafiry												
zlepieńce piaszczyste												
zlepieńce drobnoziarniste i piaskowce zlepieńcowate												
zlepieńce drobnoziarniste z porfirem												
zlepieńce z wkładkami iłowców i mułowców							karbon					
piaskowce ciosowe							kreda	piaskowce				
piaskowce margliste												
piaskowce ciosowe gruboziarniste i zlepieńcowate												
piaskowce glaukonitowe i margle												
piaskowce kwarcowe												
piaskowce kwarcowe, piaskowce glaukonitowe i zlepieńce												
piaskowce glaukonitowe, miejscami zlepieńcowate z wkładkami mułowców wapienistych z glaukonitów												
piaskowce z warstwą ilastą w spągu												
piaskowce drobnoziarniste białe ciosowe												
piaskowce gruboziarniste, ciosowe piaskowce gruboziarniste, zlepieńcowate, ciosowe						skały kwaśne skały osadowe skały lite						

Tabela 1. Ciąg dalszy

piaskowce kwarcowe z wkładkami mułowców	trias	piaskowce	skaly kwaśne	skaly obojętne i zasadowe	skaly osadowe	skaly lite
piaskowce drobnoziarniste i zlepione, z wkładkami zlepieńców						
piaskowce drobno- i średnioziarniste z wkładkami zlepieńców	perm	piaskowce	skaly kwaśne	skaly obojętne i zasadowe	skaly osadowe	skaly lite
piaskowce kwarcowe						
piaskowce						
piaskowce drobnoziarniste z wkładkami mułowców i iłowców						
piaskowce gruboziarniste i zlepione oraz zlepione						
piaskowce zlepione, czerwone z wkładkami piaskowców drobnoziarnistych i zlepieńców brunatnych						
piaskowce z wkładkami iłowców i dolomitów						
piaskowce drobnoziarniste i mułowce						
piaskowce cienkoławicowe z wkładkami łupków i zlepieńców						
piaskowce zlepione z wkładkami piaskowców drobnoziarnistych i zlepieńców						
piaskowce i iły z wkładkami dolomitów						
piaskowce i zlepione z wkładkami mułowców i iłowców						
piaskowce						
łupki piaszczyste	karbon	piaskowce	skaly kwaśne	skaly obojętne i zasadowe	skaly osadowe	skaly lite
piaskowce						
piaskowce, zlepione i mułowce						
piaskowce z wkładkami zlepieńców, iłowców i wapieni						

Tabela 1. Ciąg dalszy

ity i margle	trias	ity, itowce i łupki ilaste	skały kwaśne	
itowce i piaskowce z wkładkami dolomitów	perm			
łupki ilaste, ity i piaskowce	karbon	wapienie, wapienie dolomityczne i dolomity		
łupki ilasto-piaszczyste, piaskowce i zlepieńce				
itowce złupkowane piaszczyste	perm			
wapienie i margle				
wapienie	kreda	margle, zlepieńce wapniste, piaskowce wapniste	skały obojętne i zasadowe	skały lite
wkładowe wapienie dolomityczne				
wapienie dolomityczne	perm			
wkładowe dolomitów				
margle, mułowce i piaskowce margliste	kreda			
margle piaszczyste				
margle piaszczyste z wkładkami piaskowców wapienistych i łowców kwarcowych	perm			
margle piaszczyste				
margle ilasto-krzemionkowe	kreda			
margle piaszczyste z wkładkami piaskowców				
margle piaszczyste	perm			
margle i wapienie				
piaskowce wapniste	kreda			
piaskowce wapniste różnoziarniste				
piaskowce wapniste drobnoziarniste, margle i ity	perm			
piaskowce drobnoziarniste wapniste				
zlepieńce drobnoziarniste wapniste	perm			
zlepieńce wapniste				
zlepieńce wapniste graniczne, lokalnie wapienie podstawowe	perm			
margle i wapienie dolomityczne				

Tabela 1. Ciąg dalszy

gnejsy sfojowo-oczkowe	proterozoik	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite
gnejsy drobnoziarniste z plastrowa- tymi skupieniami biotyty i pojedyn- czymi porfiroblastami skaleni					
gnejsy cienkolaminowane, miejscami drobnooczkowe lub granodiarytowe	Prekambryj	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite
gnejsy drobnoziarniste z plastrowa- tymi skupieniami biotyty					
gnejsy cienkolaminowane, niekiedy drobnooczkowe, miejscami łupki tyszczykowe	Prekambryj	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite
gnejsy sfojowe i oczkowe granitognejsy	Prekambryj				
metałupki serycytowo-kwarcowe z wkładkami łupków krzemionkowych	dewon-karbon dolny	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite
fyllity, łupki kwarcowo-serycytowe i krzemionkowe	dewon				
łupki grafitowe z wkładkami łupków krzemionkowych i litytów	sylur	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite
łupki krzemionkowe z wkładkami łupków grafitowych i litytów					
łupki chlorytowo-kwarcowe z grafi- tem, z wkładkami litytów i łupków krzemionkowych	sylur	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite
łupki krzemionkowe i grafitowe z wkładkami litytów					
łupki kwarcowo-serycytowe	ordowik-karbon	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite
łupki serycytowo-kwarcowe, łupki kwarcowo-serycytowe i kwarcytowe	ordowik				
łupki kwarcowo-serycytowe, miej- scami kwarcowo-skaleniove	kambro-sylur	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite
łupki kwarcowo-tyszczykowe z grafitem					
łupki kwarcowo-serycytowe i serycy- towo-kwarcowe, często określane jako fyllity, częściowo sfeldspatyzo- wane	kambro-sylur	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite

Tabela 1. Ciąg dalszy

łupki kwarcowo-serycytowe z grafitem	kambro-ordowik	łupki metamorficzne i fylity	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite	
łupki kwarcowo-serycytowe, serycytowo-kwarcowe i kwarcytowe						
łupki kwarcowo-serycytowo-chlorytowe z grafitem						
łupki serycytowo-muskowitowo-chlorytowo-kwarcowe, miejscami grafitowe i kwarcowo-skalieniowe (sfeldspatyzowane)						
łupki kwarcowo-serycytowe z przełowieniami laminowanych, czarnych kwarcytów						
łupki (fylity) kwarcowo-serycytowe, miejscami grafitowe, spordycznie łupki kwarcowo-skalieniowe						
łupki serycytowo-chlorytowe miejscami grafitowe lub kwarcowo-skalieniowe						kambro
łupki paleolitowe, zserycytzowane, kwarcowo-serycytowo-albitowe						
łupki łuszczkowe						proterozoik
łupki łuszczkowe, łupki muskowitowo-chlorytowo-kwarcowe, miejscami sfeldspatyzowane, przechodzące w gnejsy cienkolaminowane						
soczewy kwarcytów	kambro-ordowik	Kwarcyty				
żyły kwarcu	kambro-sylur					
żyły i brekcje kwarcowe	starszy paleozoik	żyły i brekcje kwarcowe				
żyły i brekcje kwarcowe	prekambro-starszy paleozoik					
amfibolity i łupki chlorytowe	proterozoik	amfibolity				
amfibolity, diabazy, łupki chlorytowe						
soczewy zielenców	kambro-sylur	zielence i łupki zielenicowe				
zielence masywne i poduszkowe	kambro-ordowik					
zielence złupkowane i masywne		skały obojętne i zasadowe				
zielence i spility	kambro					

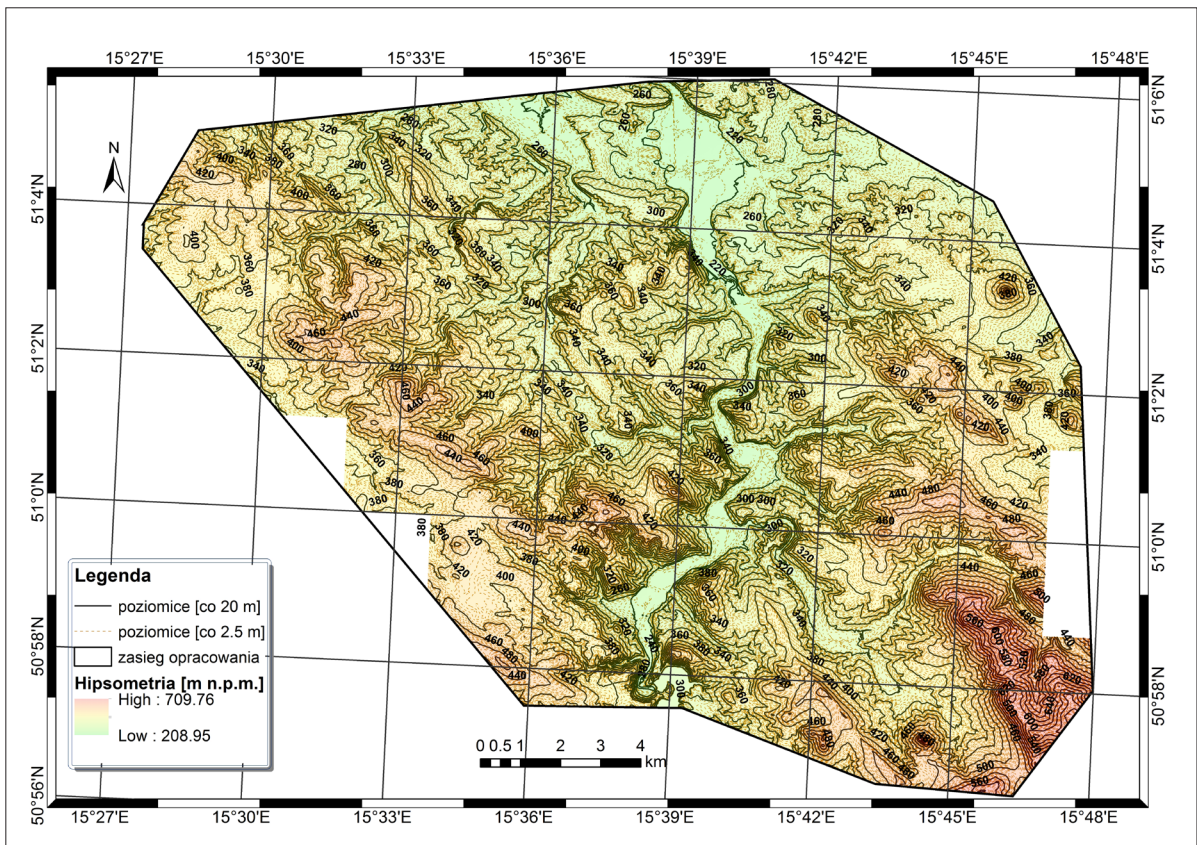
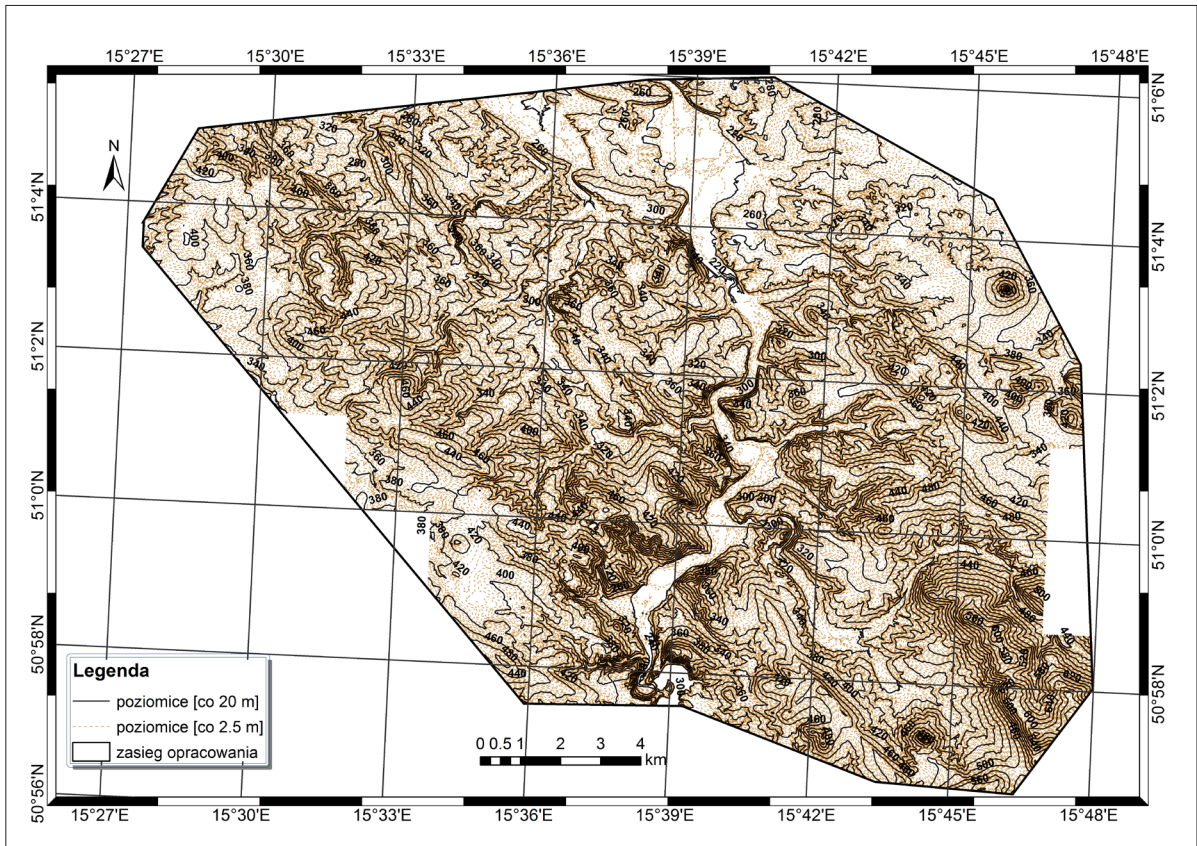
Tabela 1. Ciąg dalszy

zielenice	kambry	zielenice i łupki zielonocowe	skały obojętne i zasadowe	skały metamorficzne	skały lite
łupki zielonocowe i zielenice epidotowo-albitowe	kambry	wapienie krystaliczne, marmury, łupki wapieniste			
soczewy wapieni krystalicznych	kambro-sylur	wapienie krystaliczne, marmury, łupki wapieniste	skały luźne	skały metamorficzne	skały lite
wapienie krystaliczne i dolomity wapieniste (marmury)	kambry	wapienie krystaliczne, marmury, łupki wapieniste			
łupki wapieniste	kambry	wapienie krystaliczne, marmury, łupki wapieniste			
wapienie krystaliczne	kambry	wapienie krystaliczne, marmury, łupki wapieniste			
rumosze skalne, deluwialne	czwartorzęd	rumosze skalne deluwialne			
namuły torfiste w/na osadach rzecznych	holocen	torfy w osadach rzecznych			
żwirny rzeczne	plejstocen	żwirny rzeczne			
żwirny terasowy	plejstocen	żwirny rzeczne			
żwirny rzeczne	plejstocen	żwirny rzeczne			
żwirny "preglacjałne"	trzeciorzęd	żwirny rzeczne			
żwirny	trzeciorzęd	żwirny rzeczne			
osady rzeczne w ogólności	holocen	piaski, żwirny, mułki rzeczne			
piaski, żwirny i mułki rzeczne	holocen	piaski, żwirny, mułki rzeczne			
piaski i żwirny terasowy/rzeczne	plejstocen	piaski deluwialne, zwietrzelinowe			
piaski i gliny deluwialne	plejstocen	piaski deluwialne, zwietrzelinowe			
piaski deluwialne	czwartorzęd	piaski deluwialne, zwietrzelinowe			
piaski i gliny zwietrzelinowe	czwartorzęd	piaski i żwirny wodnolodowcowe			
piaski i żwirny wodnolodowcowe	czwartorzęd	piaski i żwirny wodnolodowcowe			
piaski, żwirny i głązy moren czołowych	plejstocen	piaski, żwirny i głązy moren czołowych			
eluwia piaszczyste gliny zwałowej	plejstocen	eluwia piaszczyste gliny zwałowej			
eluwia piaszczyste gliny zwałowej lub gliny zwałowe	plejstocen	eluwia piaszczyste gliny zwałowej			
gliny i piaski zwietrzelinowe	czwartorzęd	gliny deluwialne, soliflukcyjne, zwietrzelinowe			

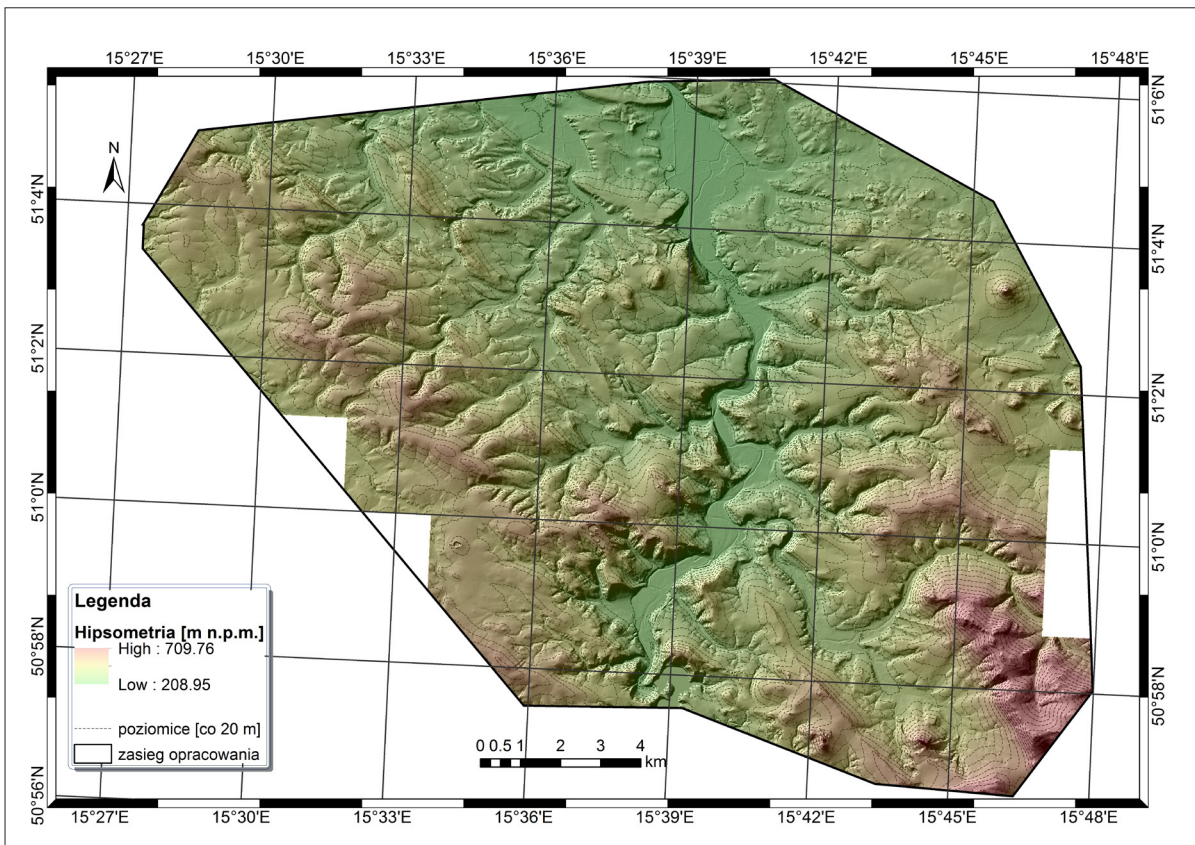
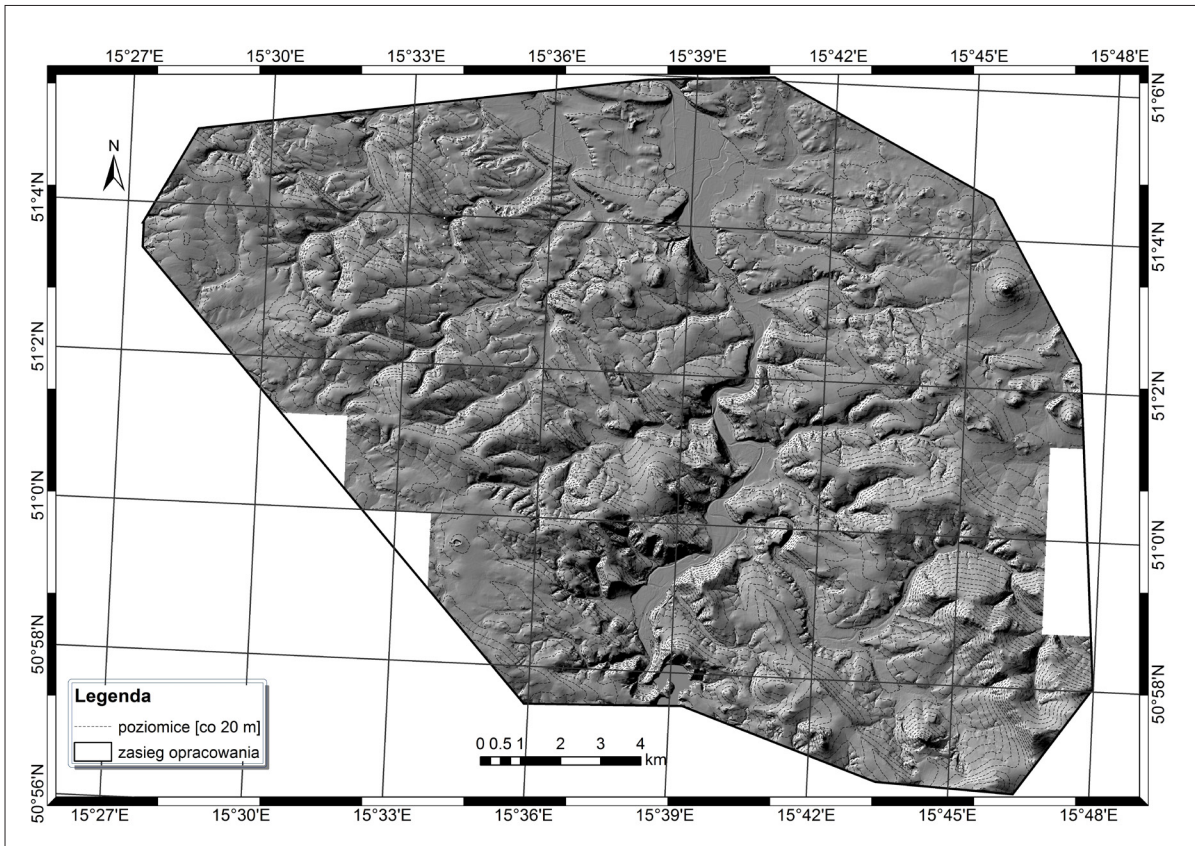
Tabela 1. Ciąg dalszy

gliny pylaste	czwartorzęd	skąty luźne
gliny pylaste na piaskach i żwirach		
gliny i piaski deluwialne		
gliny deluwialne		
gliny piaszczyste i pylaste deluwialne z rumoszem skalnym		
gliny z rumoszem skalnym deluwialne		
gliny pylaste soliflukcyjne		
gliny pylaste		
gliny pyłowate		
gliny pyłowate na glinach zwałowych		
gliny zwałowe	plejstocen	
gliny zwałowe na łupkach twardszych		
gliny zwałowe na gnejsach słojujocznych		
iłły zastoisikowe		
iłły zastoisikowe na piaskach i żwirach wodnolodowcowych		
mułki jeziorne		
piaski zastoisikowe		
gliny deluwialne, soliflukcyjne, zwietrzelinowe		gliny zwałowe
		iłły, mułki, miejscami piaski zastoisikowe

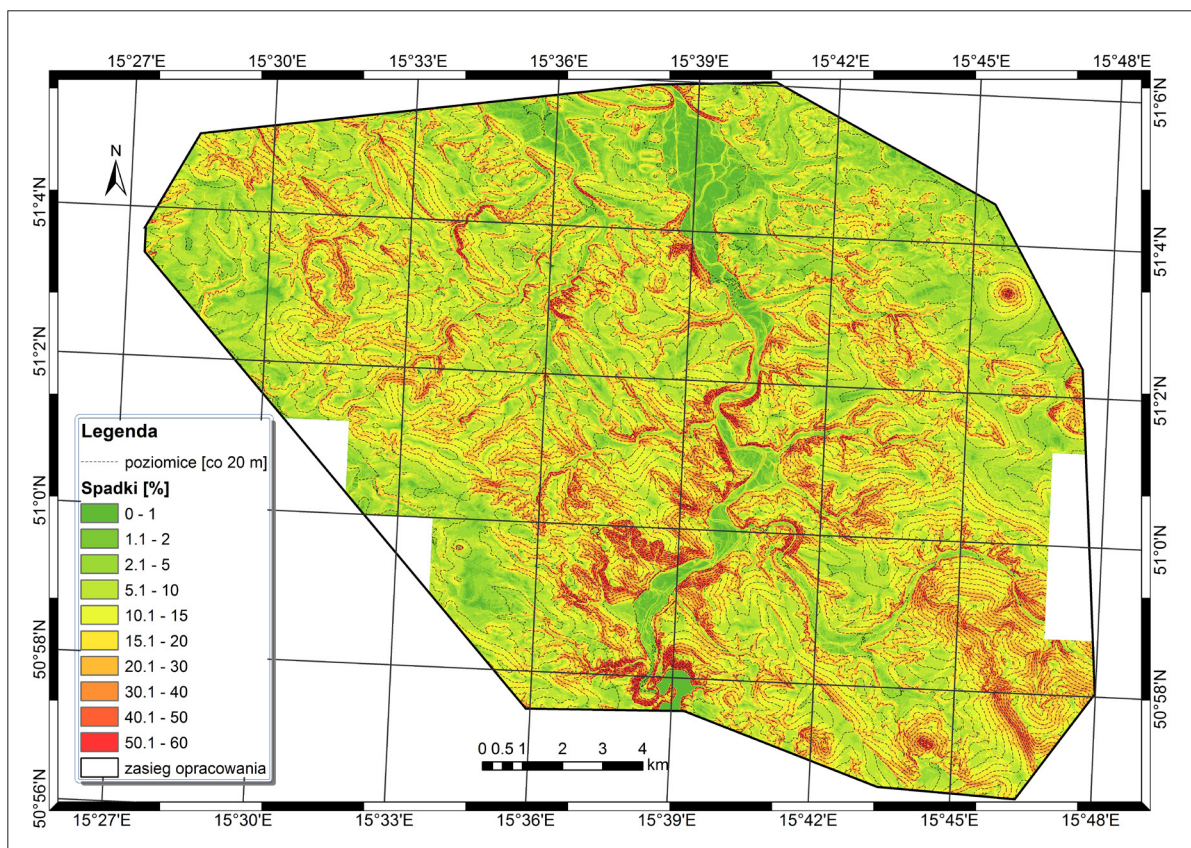
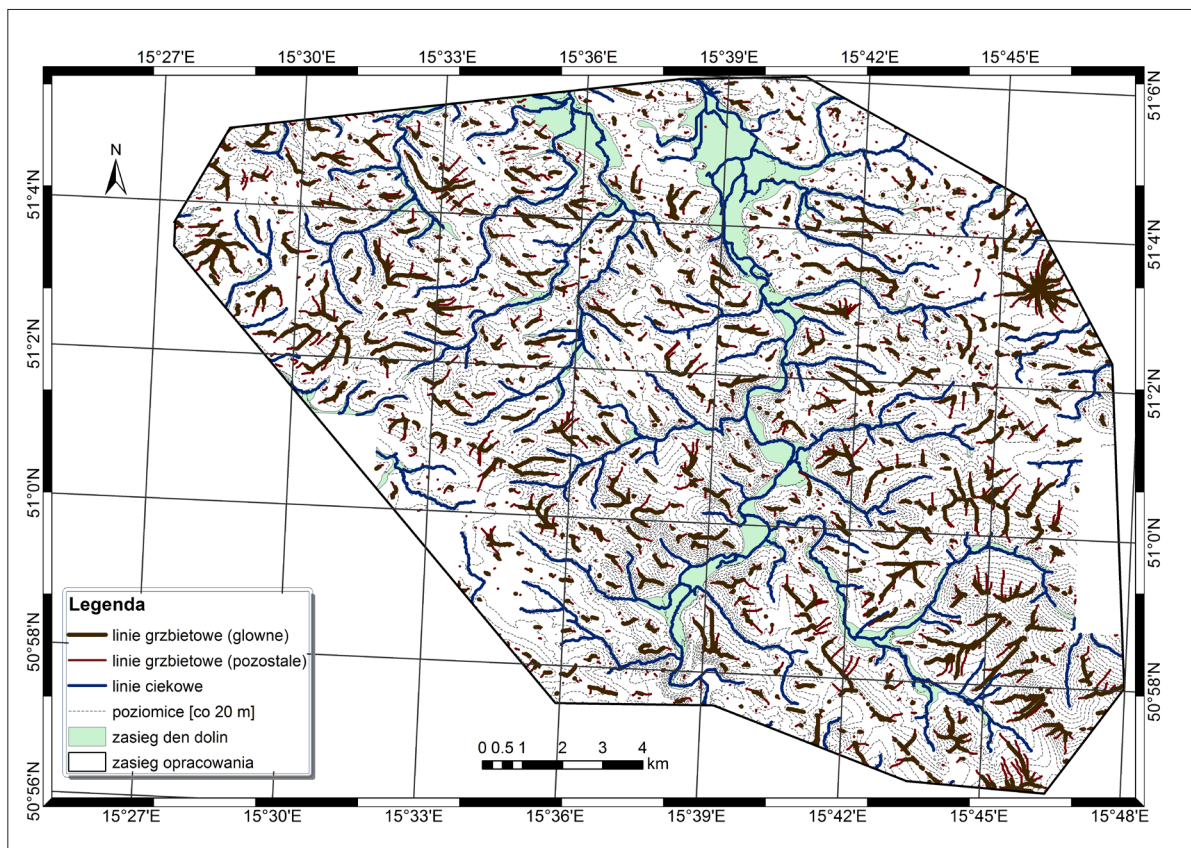
ANALIZA WARUNKÓW NATURALNYCH

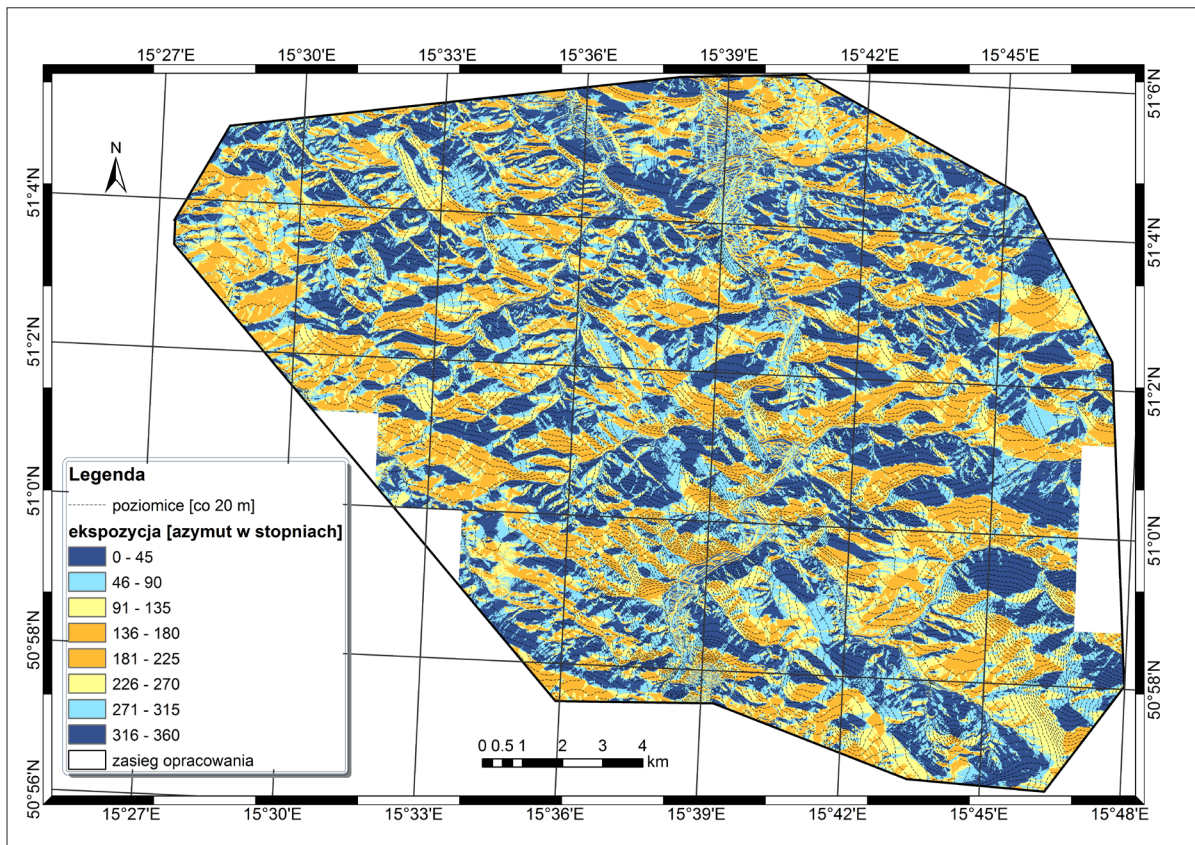
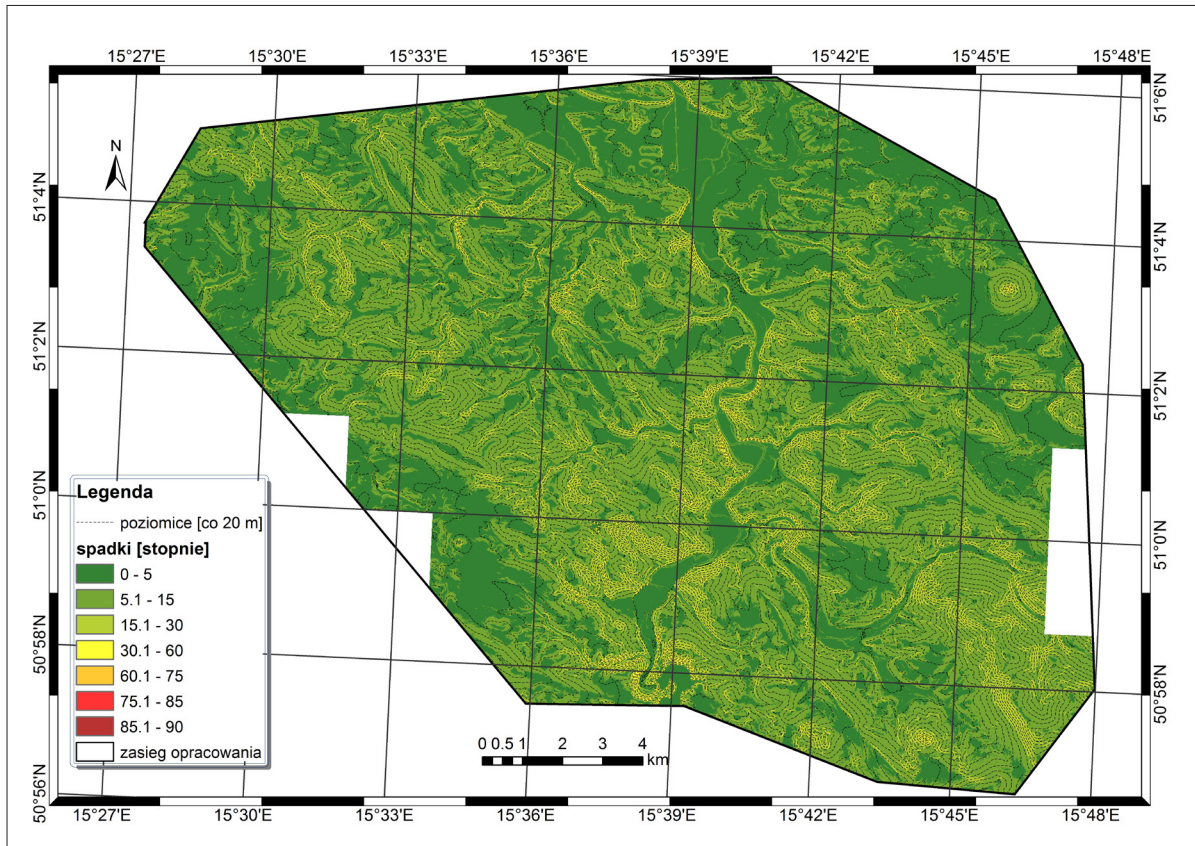
ANALIZA WARUNKÓW NATURALNYCH

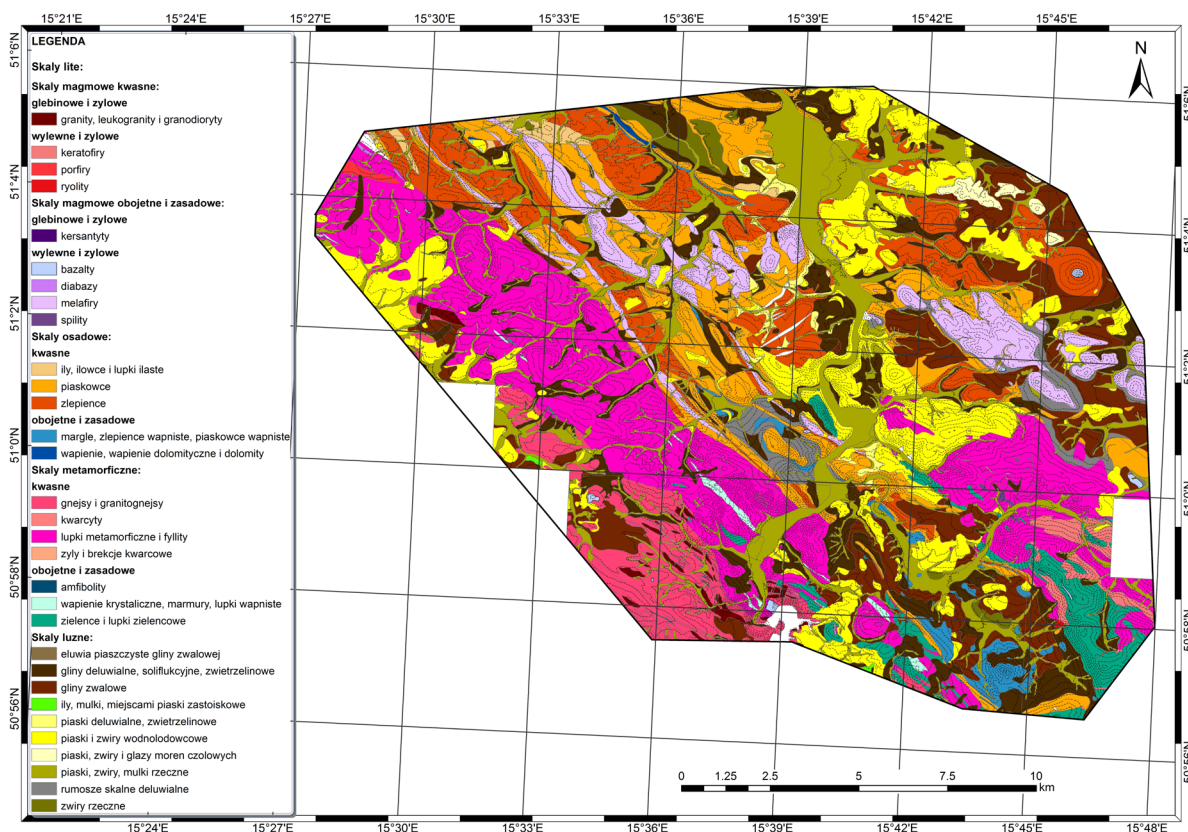
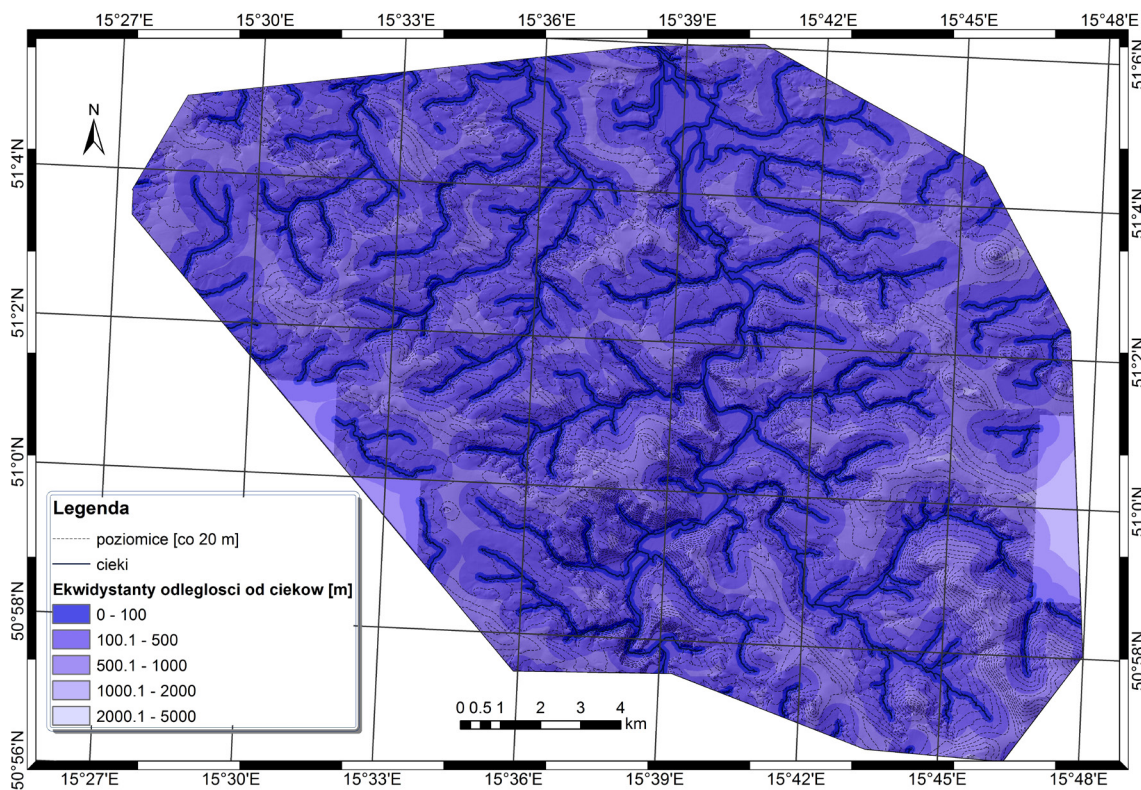
ANALIZA WARUNKÓW NATURALNYCH

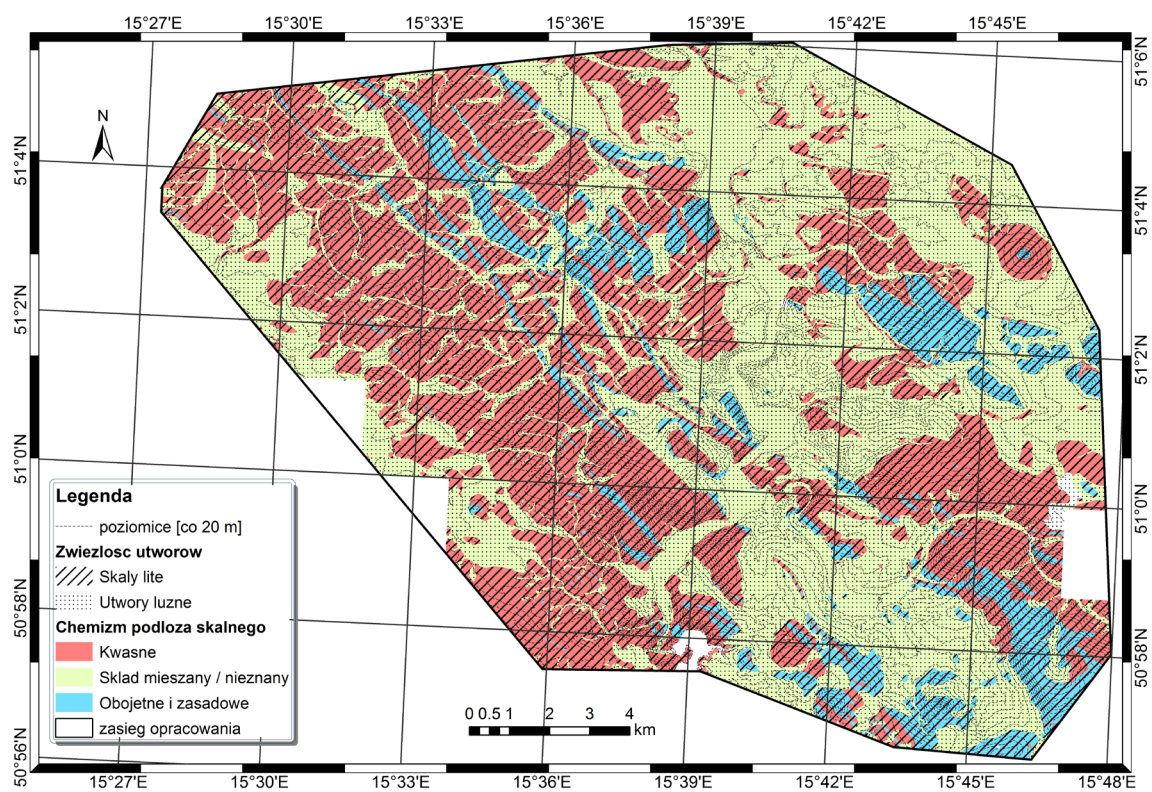
ANALIZA WARUNKÓW NATURALNYCH

ANALIZA WARUNKÓW NATURALNYCH

ANALIZA WARUNKÓW NATURALNYCH

3. Analiza uwarunkowań lokalizacji stanowisk osadniczych i preferencji osadniczych

Na terenie rekonstruowanego weichbildu wleńskiego tylko nieliczne stanowiska archeologiczne zostały rozpoznane za pomocą metod wykopaliskowych. Zdecydowana większość punktów osadniczych z tego obszaru, datowanych na okres średniowiecza czy nowożytności, znana jest wyłącznie z odkryć powierzchniowych. Taki stan rzeczy utrudnia formułowanie ostatecznych wniosków na temat rozwoju sieci osadniczej.

OBSZAR BADAŃ

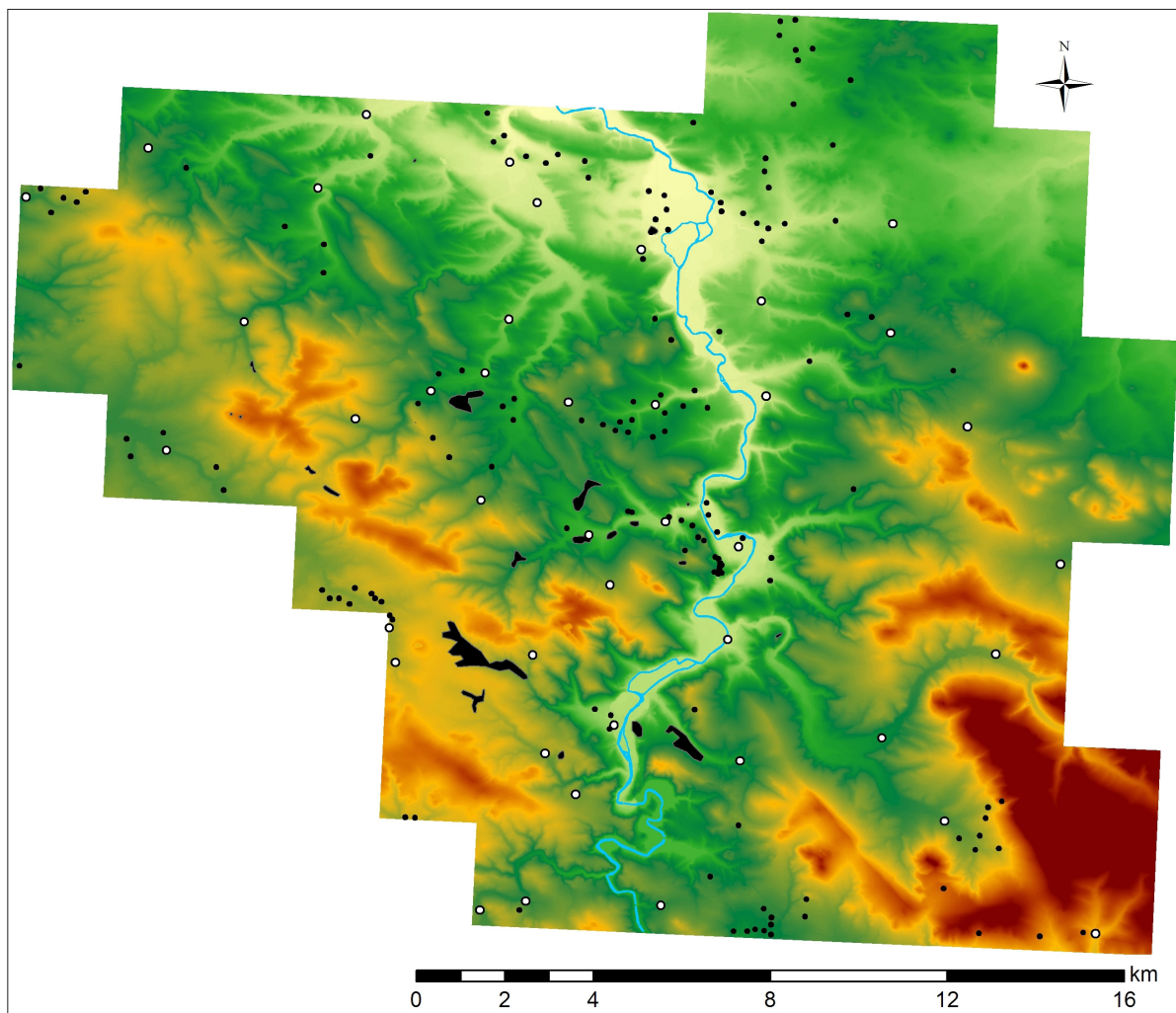
Do analiz preferencji osadniczych na terenie weichbildu wleńskiego, wykorzystano obszar 391,075 km², wykraczający poza rekonstruowane granice dystryktu. Na badanym terenie zarejestrowano ponad 200 stanowisk archeologicznych datowanych na okres średniowiecza i czasy nowożytne (ryc. 1). Pod względem funkcjonalnym, na podstawie dokumentacji AZP, stanowiska na obszarze można podzielić na: ślady osadnicze (60 stanowisk), osady (67), grodziska (8) oraz cmentarzysko szkieletowe (1), grodziska i zamki (7), kamienie i znaki graniczne (46), kopalnie kruszców (22), szubienice (2), krzyże pokutne (2), groble (1), fragmenty mostu (1) (ryc. 1). Do analiz zostaną wykorzystane tylko stanowiska określane jako ślady osadnicze i osady oraz siedziby obronne. Te ostatnie potraktowane zostaną jako czynniki socjoekonomiczne. Pod względem chronologii analizowane stanowiska pochodzą głównie z okresu późnego średniowiecza (wg dokumentacji AZP) tylko dwa stanowiska określono na okres nowożytności a do wczesnego średniowiecza tylko 6, dlatego wszystkie stanowiska będą analizowane łącznie. Na badanym obszarze można zaobserwować nierównomierne rozmieszczenie stanowisk. Większe skupiska stanowisk występują w okolicy Wlenia, Siedlęcina, Dębowego Gaju i Soboty, Bielanki, Wojcieszowa i Płoszczyny (ryc. 2).

Wykorzystując informacje o lokalizacji tych stanowisk i potencjał analityczny Geograficznych Systemów Informacyjnych (GIS) w badaniu zjawisk przestrzennych, uzyskujemy możliwość znacznego poszerzenia wiedzy o zgromadzonych dotychczas pozostałościach średniowiecznego osadnictwa.

Temat założeń metodologicznych analiz GIS został szczegółowo przedstawiony w pracy autorów Łuczak, Gruszka 2012, s. 16-18.

METODY

W niniejszych analizach GIS kluczowym elementem jest numeryczny model terenu (NMT), o rozdzielczości terenowej komórki rastra 5 x 5 m, który powstał poprzez wygładzenie i zmianę rozdzielczości NMT (1 x 1 m)

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych (czarne punkty i obszary) na badanym obszarze (białe punkty - miejscowości). Oprac. A. Łuczak

utworzonego z pomiarów ALS. Informacje o sieci hydrograficznej pozyskano z NMT, a wynik porównano z mapami archiwalnymi z I poł. XX w. (Messtischblätter). Lokalizacja stanowisk archeologicznych została ustalona na podstawie arkuszy map AZP. Wszystkie informacje i dane wykorzystane w niniejszej analizie zostały przetransformowane do wspólnego układu współrzędnych PUWG 1992.

Na podstawie NMT utworzono mapy reprezentujące siedem parametrów morfometrycznych, w tym dwa podstawowe atrybuty topograficzne: wysokość terenu (elev), stopień nachylenia terenu (slope) i cztery wtórne atrybuty terenu: promieniowanie słoneczne (insol) (obliczone na dzień 22 XII), indeks wilgotności (twi), współczynnik zdolności transportowania osadu (ls) oraz wysokość względną (vert_dist) mierzona od lustra cieków wodnych) (Łuczak, Gruszka 2012, s. 17-18, 26, tab. 2; Urbański 2010, s. 152-169; Jasiewicz, Hildebrandt-Radke 2009a). Uwzględniono w analizach również aspekt socjoekonomiczny (kulturowy), który ze względu na skąpe informacje o charakterze osadnictwa wczesnośredniowiecznego ograniczono do dwóch czynników: odległość od cieków wodnych (streams1-5) oraz odległość od grodzisk (fort_dist). Odległość od cieków wodnych zmierzono w linii prostej (odległość euklidesowa) a do tego celu wykorzystano cieki wygenerowane na podstawie NMT, kierunku spływu i akumulacji spływu, które następnie podzielono na

rzędy wg klasyfikacji Strahlera¹. Cieki rzędu od 3 do 5 zostały uznane za stale (nieokresowe) i w znacznej mierze pokrywają się z obecnie istniejącymi większymi ciekami i rzekami.

Charakter kulturowy można także przypisać zmiennej opisującej wysokość względną (*vert_dist*), która może wskazywać miejsca charakteryzujące się naturalną obronnością (Jasiewicz, Hildebrandt-Radke 2009b, s. 2099-2100).

Otrzymane w ten sposób dane o środowisku naturalnym i kulturowym dla badanego obszaru poddane zostały analizom statystycznym, których zadaniem było określenie relacji między uwzględnionymi czynnikami środowiskowymi i kulturowymi oraz wskazanie preferencji lokalizacji osadnictwa na badanym terenie. Do tego celu wykorzystano analizę rozkładu gęstości, która pozwala określić różnice między rozkładem gęstości wartości danej zmiennej na badanym obszarze (krzywa terenu) a rozkładem gęstości tej zmiennej w miejscu występowania stanowisk archeologicznych (krzywa stanowiska) (Jasiewicz 2009, s. 186-187; Jasiewicz, Hildebrandt-Radke 2009b, s. 2100; Łuczak, Gruszka 2012, s. 18). Dodatkowo zastosowano model regresji logistycznej², która pomogła wskazać te zmienne środowiskowe i kulturowe, mogące mieć wpływ na lokalizację średniowiecznego i nowożytnego osadnictwa na badanym obszarze.

WYNIKI

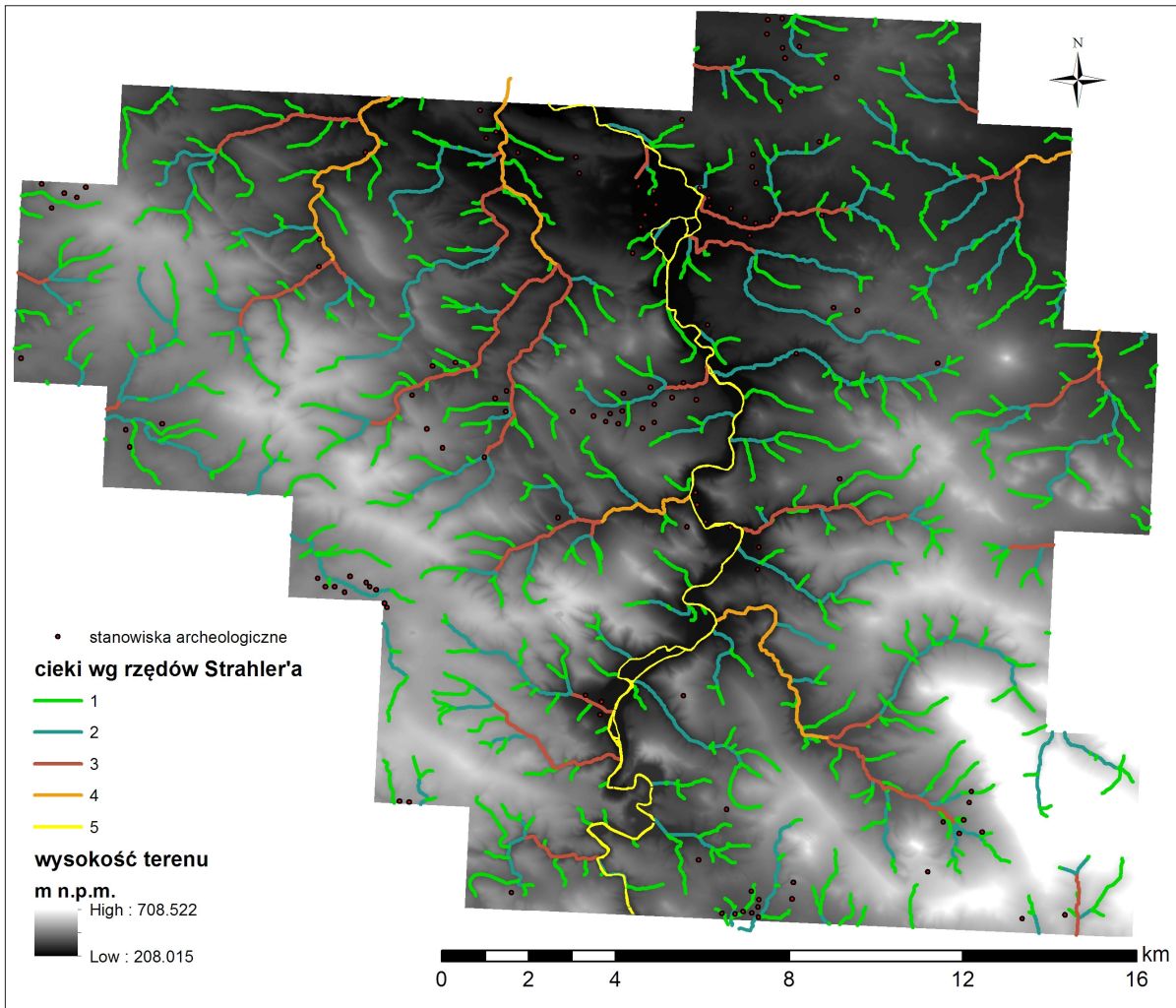
Analizując lokalizację stanowisk archeologicznych, można, na podstawie zebranych informacji i wykonanej analiz, wskazać na pewne preferencje osadnicze na badanym terenie, co potwierdzają zarówno wykresy gęstości, jak i analiza regresji logistycznej (tab. 1).

Lokalizacja stanowisk względem wysokości n.p.m. wskazuje, że wybierane były miejsca położone względnie nisko (ryc. 3 i 2). Dla osad wartości te wahały się pomiędzy 200 a 230 i 290 a 400 m n.p.m., ślady osadnicze wykazują większe wahania preferencji - między 200 a około 700 m n.p.m. Pod względem nachylenia zboczy (ryc. 5 i 6) widoczne są także podobne zależności, gdzie osady zdecydowanie preferowały miejsca o małym nachyleniu do 10°, natomiast ślady osadnicze częściej występowały na terenach o nachyleniu od 10° do 20°, wyniki te podkreślają wyżyny charakter badanego obszaru. W przypadku wskazania preferencji pod względem ilości energii słonecznej (nasłonecznienia) trudno jest wskazać, czy czynnik ten miał istotne znaczenie dla osadnictwa na tym terenie, ponieważ stanowiska skupione są głównie w miejscach dominacji wartości średniego nasłonecznienia, a więc 0,4-0,8 kWh/m² (ryc. 7 i 8). Zależności między rozkładem gęstości osadnictwa w stosunku do indeksu wilgotności (ryc. 9 i 10) uwiadcniają bardzo wyraźne preferencje do obszarów o niskim indeksie 0-6 w przypadku śladów osadniczych jak i osad. Interpretować to można w ten sposób, że wartości te wskazują na szukanie terenów o względnie dobrej stabilności gruntu, jednocześnie sprzyjającej wegetacji roślin. Podobnie do indeksu wilgotności przedstawia się kolejny analizowany indeks LS (ryc. 11 i 12), również opisujący stabilność gruntu i podatność na erozję. Pod tym względem stanowiska archeologiczne położone są na obszarach o niskim indeksie LS od 0 do 5, lecz ciężko tu wskazać wyraźne preferencje, gdyż na podstawie wykresu gęstości można zauważyć, że te wartości dominują na badanym terenie. Biorąc pod uwagę wysokość względną mierzoną od lustra cieków wodnych, zarówno osady, jak i ślady osadnicze preferowały wartości od 0 do 20 m n.p.l.w. (ryc. 13 i 14). Interesujące wyniki przyniosło porównanie zależności lokalizacji stanowisk względem odległości od cieków wodnych (ryc. 15-20). Oba rodzaje stanowisk preferowały odległości od cieków wodnych I rzędu od 100-300 m (ryc. 15 i 16). W stosunku do cieków II rzędu (ryc. 17 i 18) osady preferowały odległości do 400 m, a ślady do 600 m. Preferowana odległość od cieków rzędu III dla śladów osadniczych i osad wynosiła do 2 km (ryc. 19 i 20). Odległość od cieków

¹ Więcej o rzędach cieków Strahlera można znaleźć w dokumentacji programu ArcGIS: <http://webhelp.esri.com/arcgisdesktop/9.3/index.cfm?TopicName=Stream%20Order>

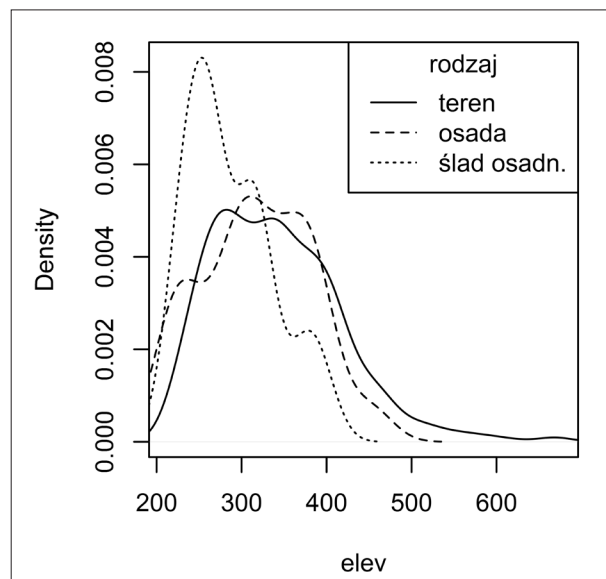
² Mowa jest o Uogólnionym Modelu Liniowym (GLM), który wykonano za pomocą darmowego pakietu statystycznego R (R Core Team, 2012) oraz rozszerzenia MGET (Roberts, Best, Dunn, Treml, Halpin 2010). Do zbudowania modelu regresji posłużono się tu funkcją selekcji krokowej wstecznej przy selekcji najbardziej istotnych zmiennych dla lokalizacji stanowisk archeologicznych. Selekcja ta korzysta z kryterium informacyjnego Akaikego (AIC). (Więcej na ten temat: <http://www.statsoft.com/textbook/general-linear-models>)

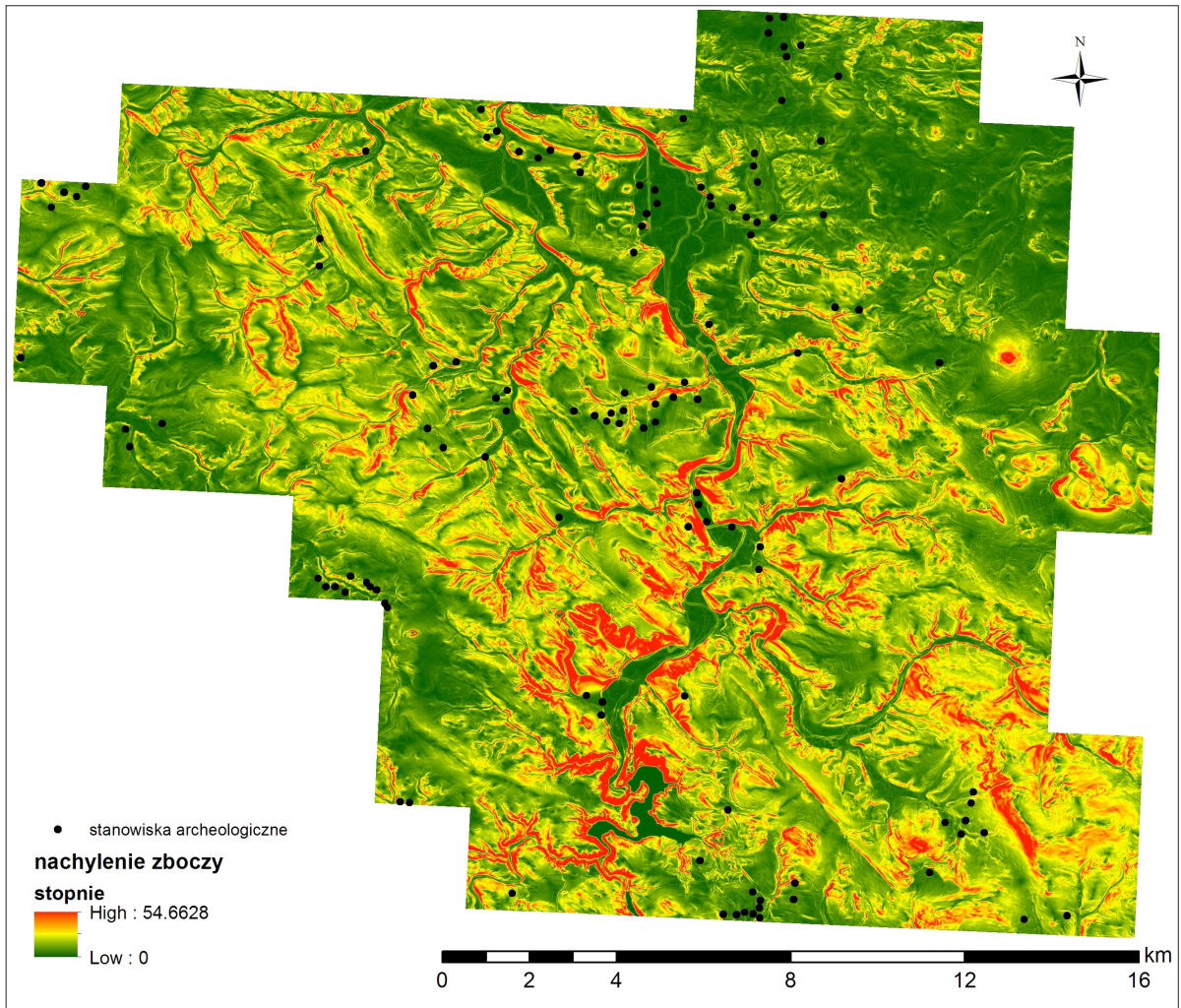

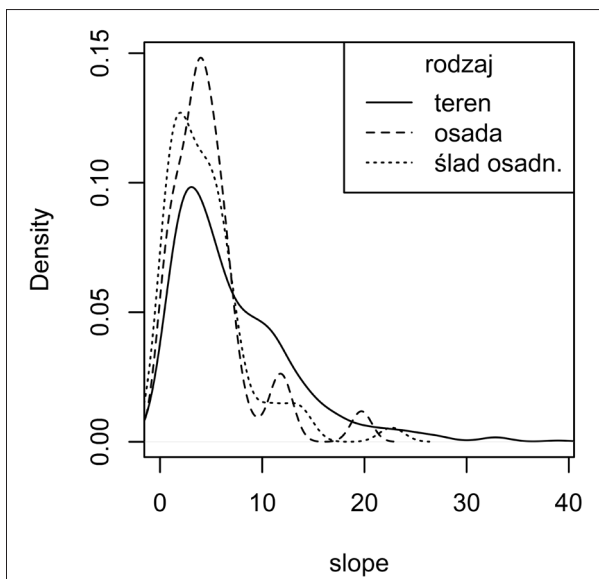
Ryc. 3. Mapa przedstawiająca wysokość terenu oraz podział cieków na rzędy wg Strahlera. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 4. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej wysokość terenu n.p.m. (elev) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

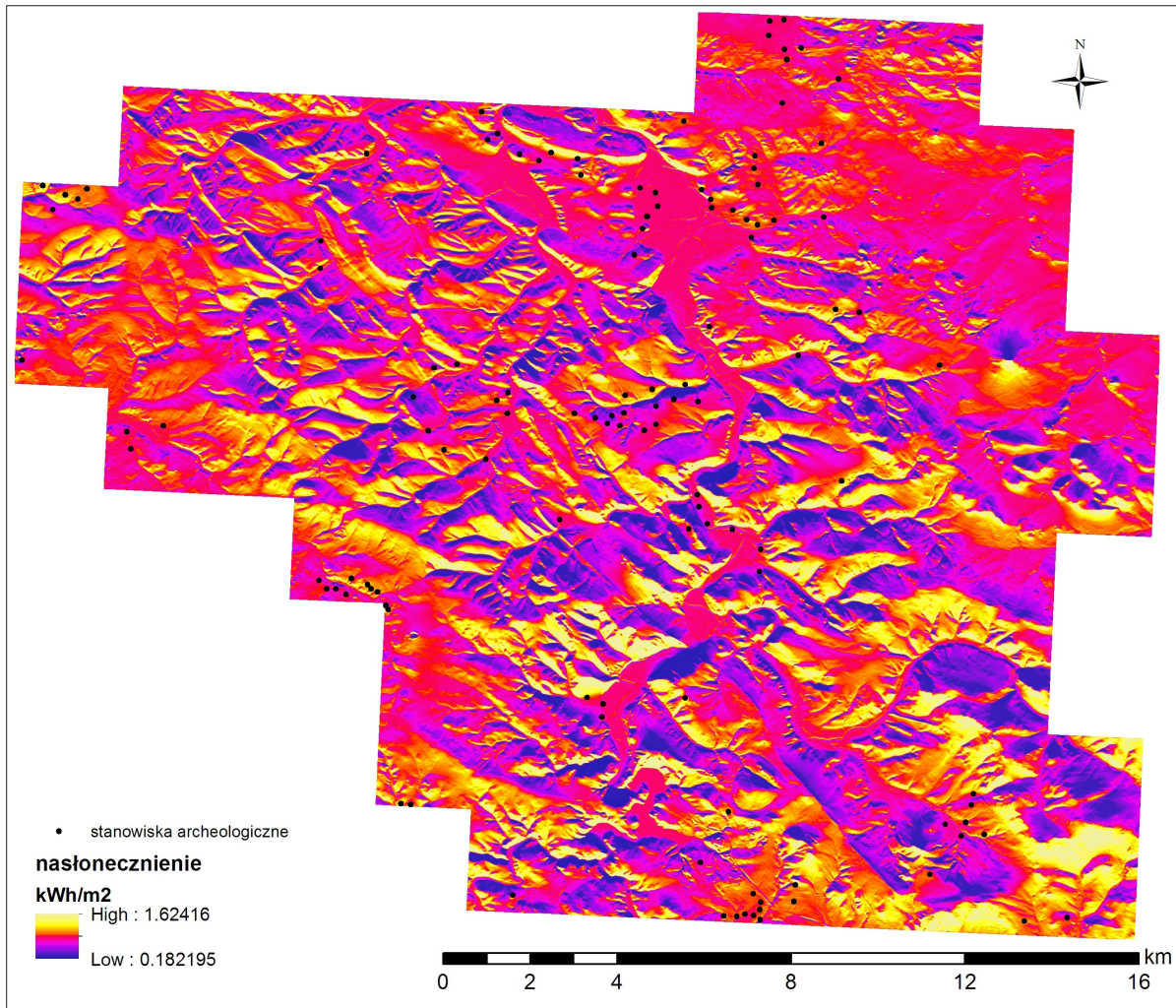

Ryc. 5. Mapa przedstawiająca stopień nachylenia zboczy na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

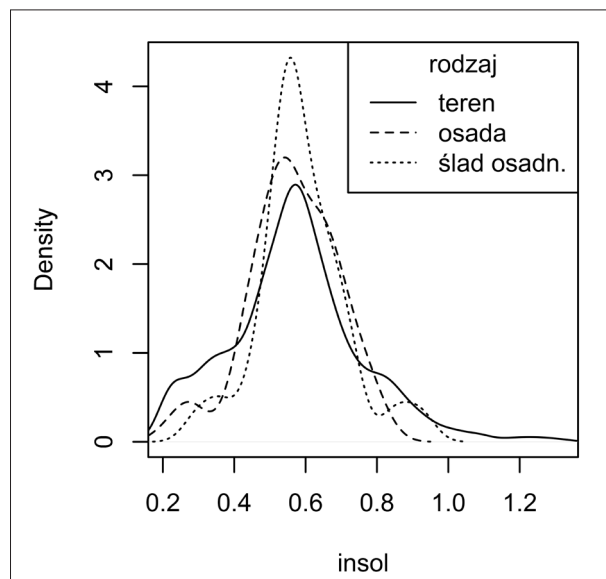

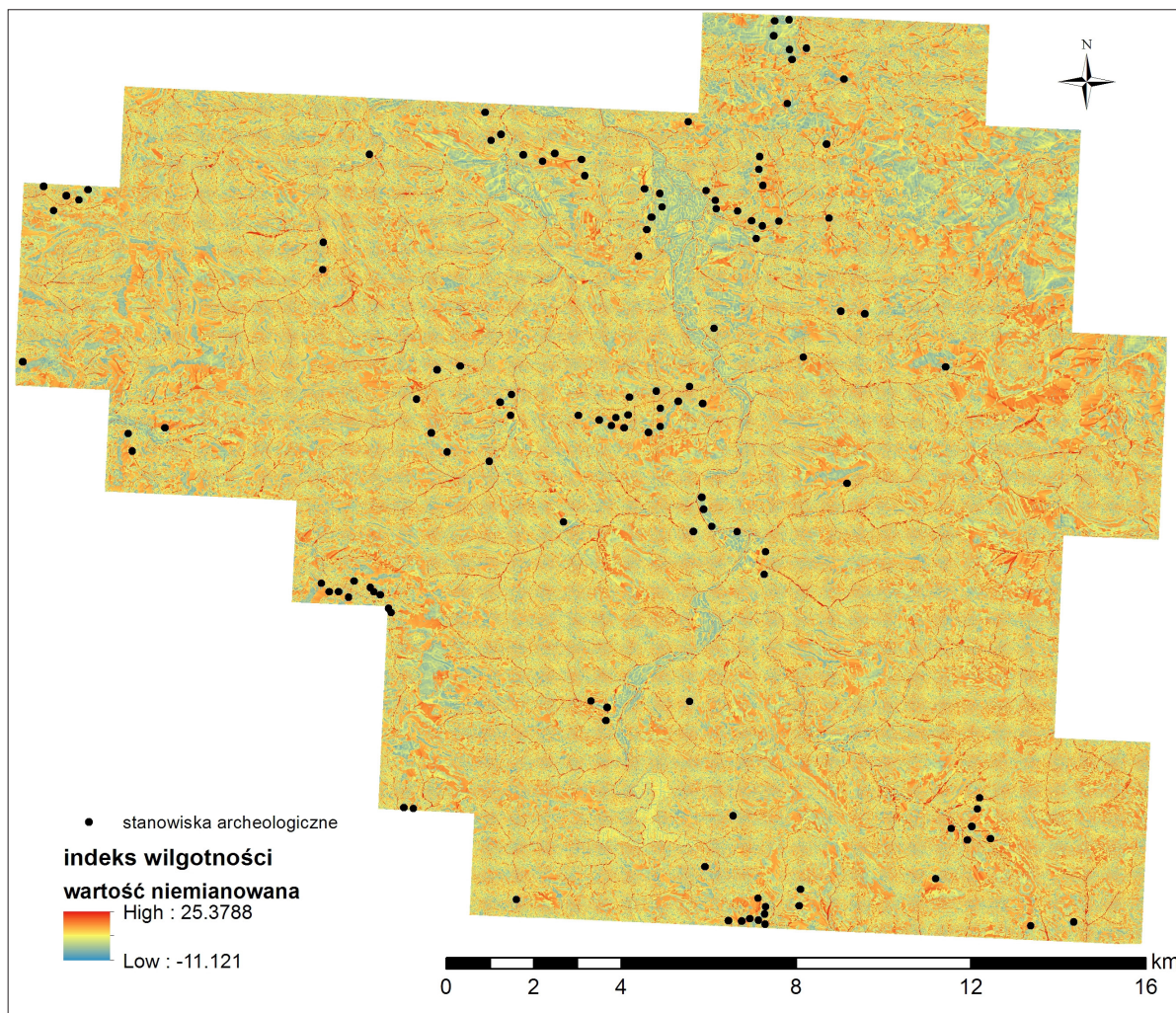
Ryc. 6. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej stopień nachylenia zboczy (slope) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

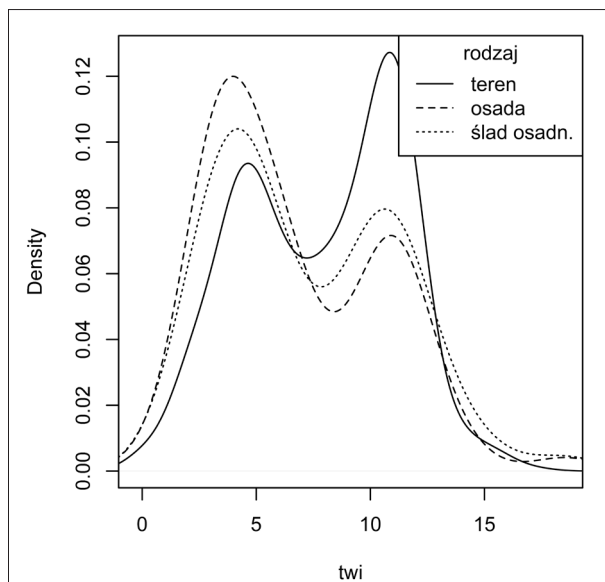
Ryc. 7. Mapa przedstawiająca wartość nastonecznienia na dzień 22 XII. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 8. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej nastonecznienie (insol) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

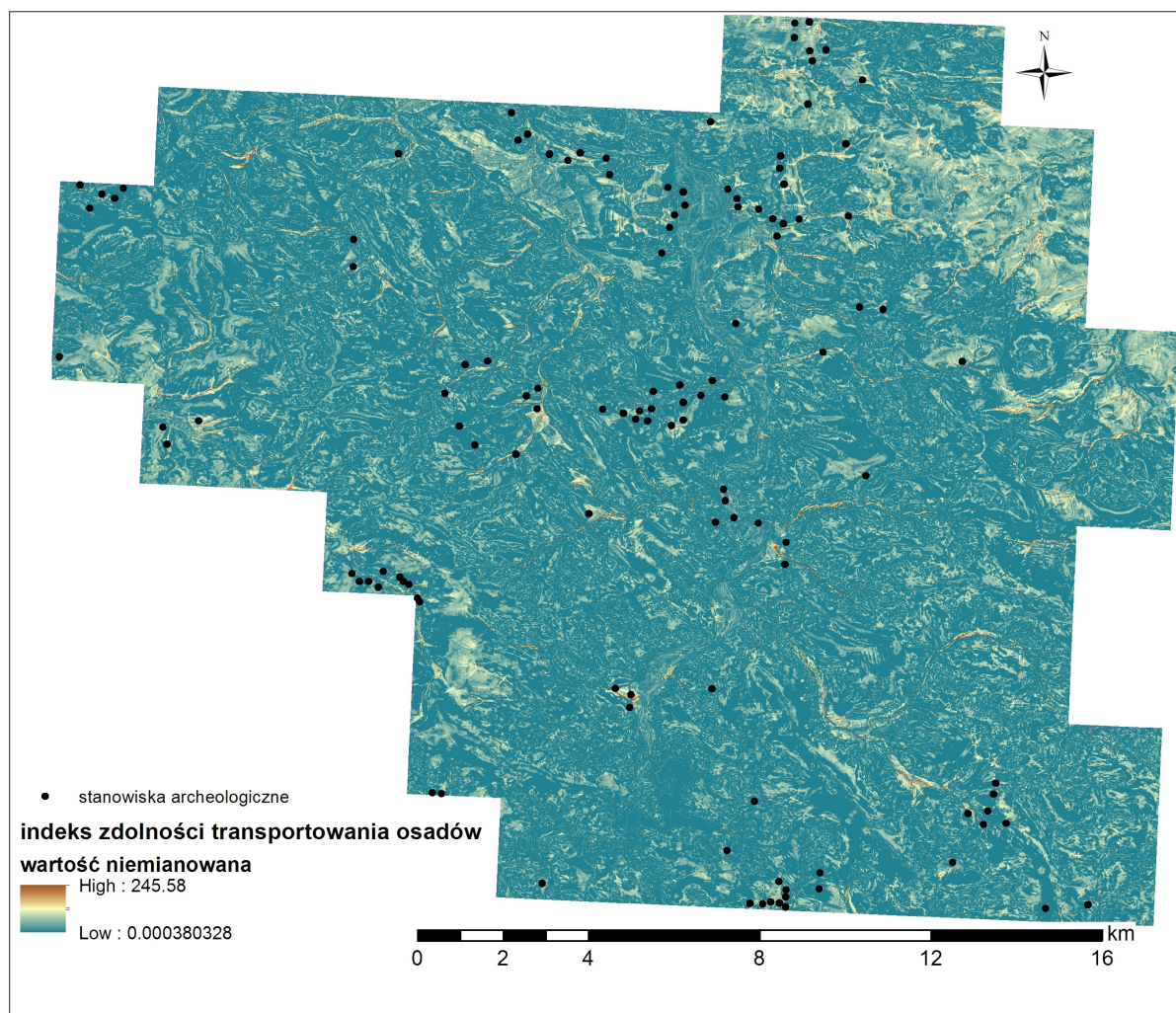

Ryc. 9. Mapa przedstawiająca wartość indeksu wilgotności na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

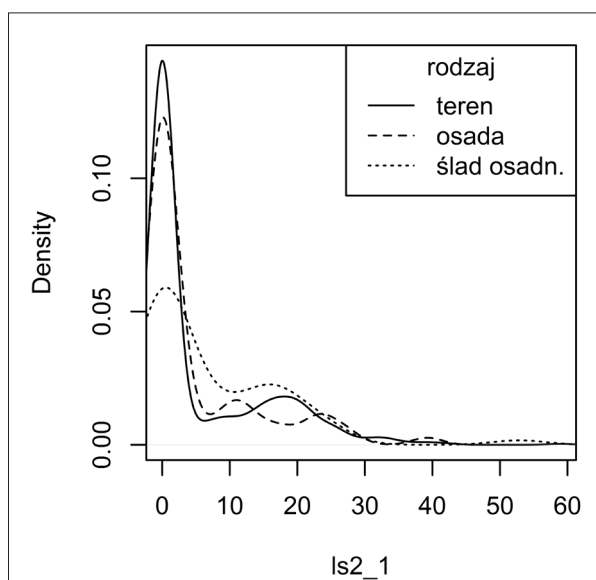

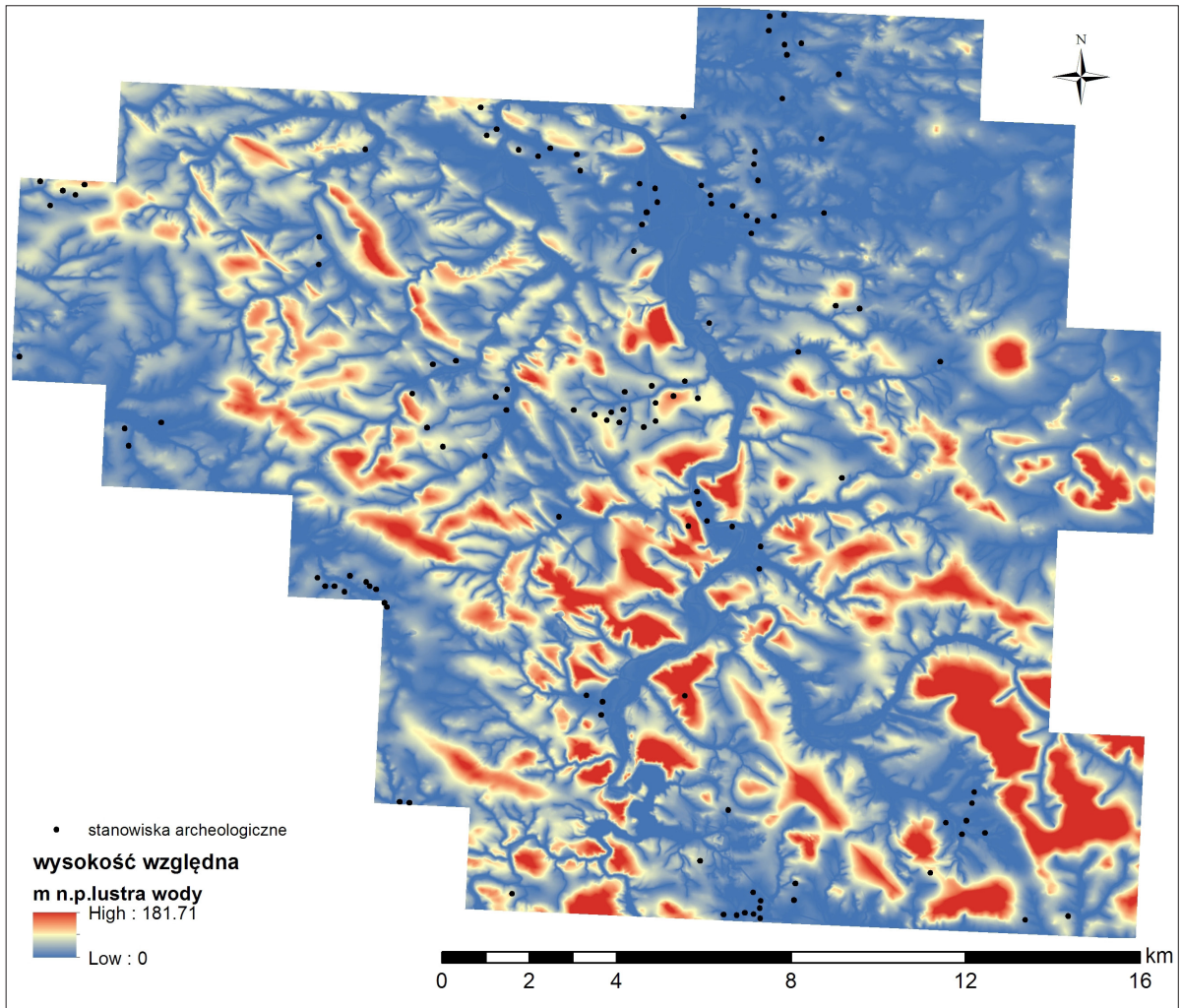
Ryc. 10. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej indeks wilgotności (twi) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

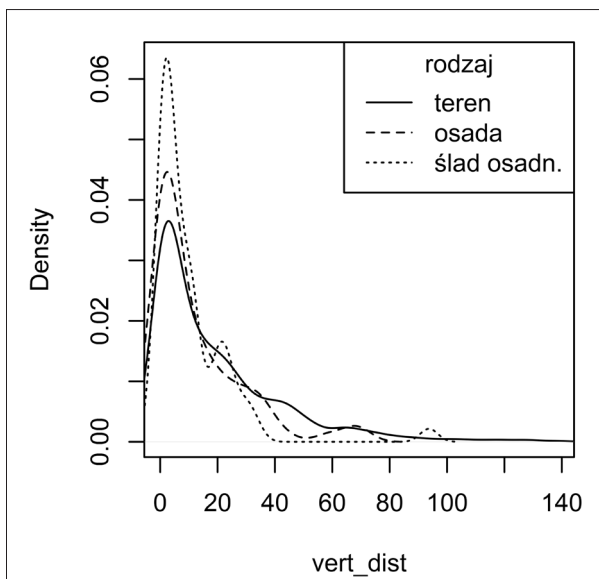
Ryc. 11. Mapa przedstawiająca wartość indeksu zdolności transportowania osadów (I_s) na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 12. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej indeks zdolności transportowania osadów (I_s) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

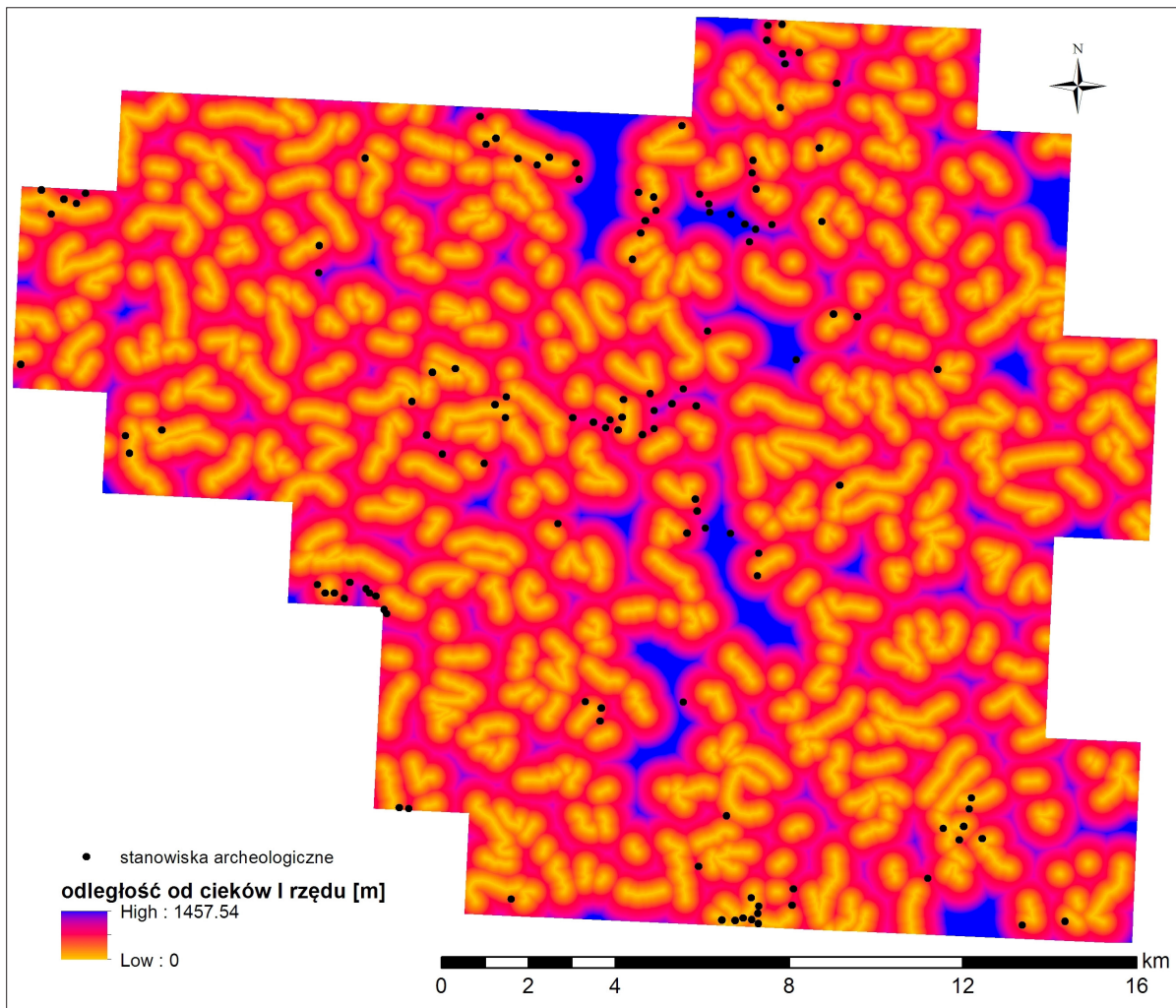

Ryc. 13. Mapa przedstawiająca wysokości względne n.p. lustra wody na badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

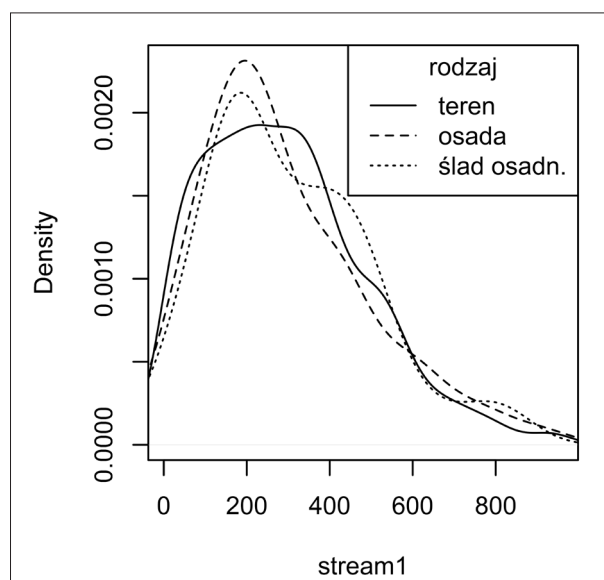

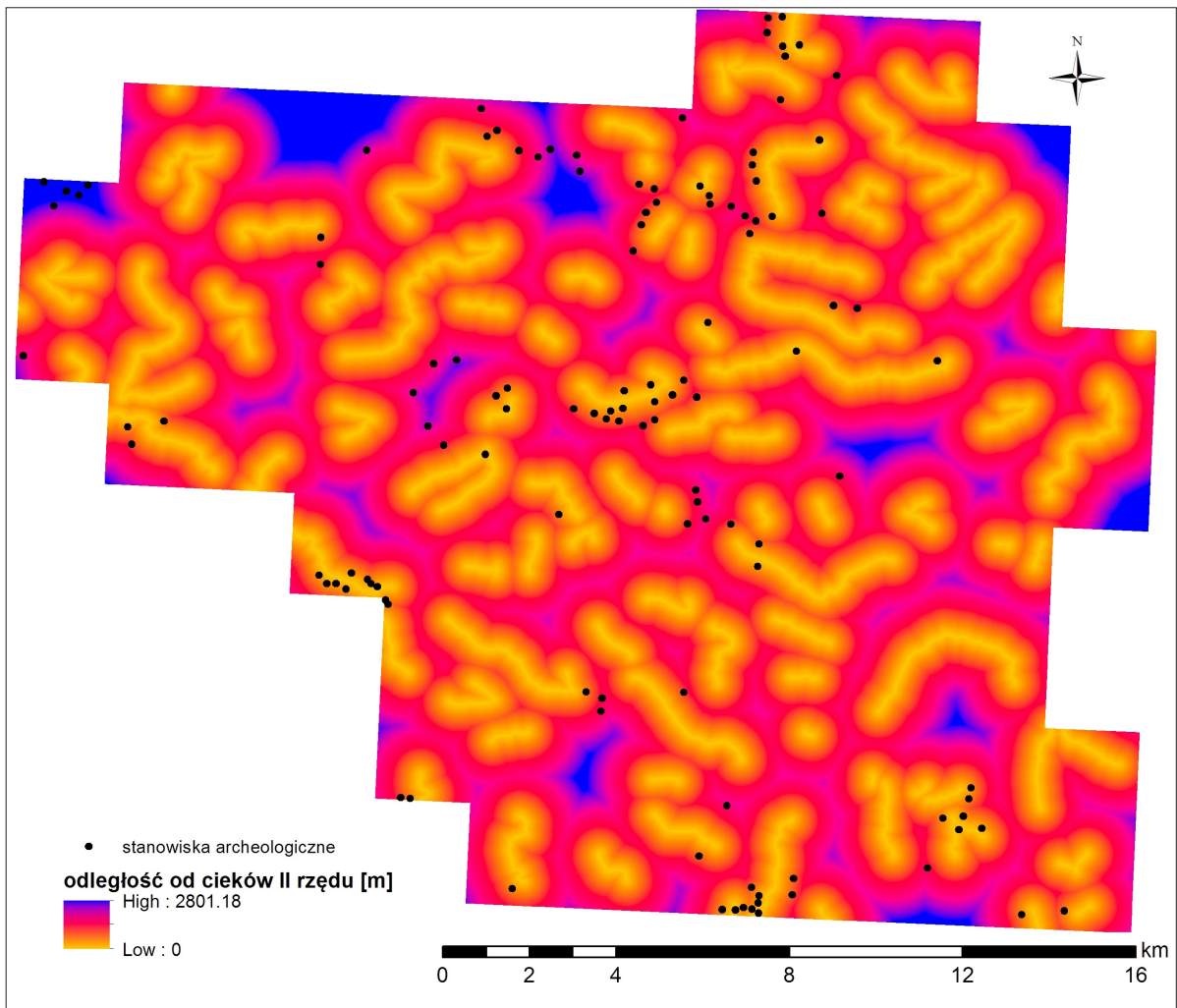
Ryc. 14. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej wysokość względną n.p. lustra wody (vert_dist) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

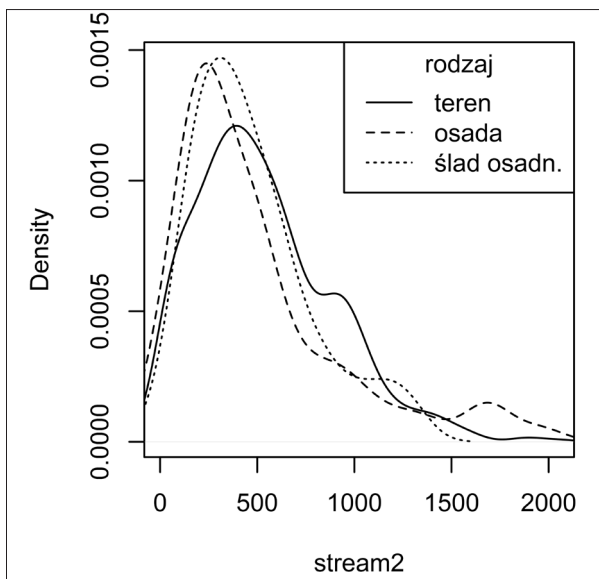
Ryc. 15. Mapa przedstawiająca odległość od cieków I rzędu badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 16. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków I rzędu (stream1) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

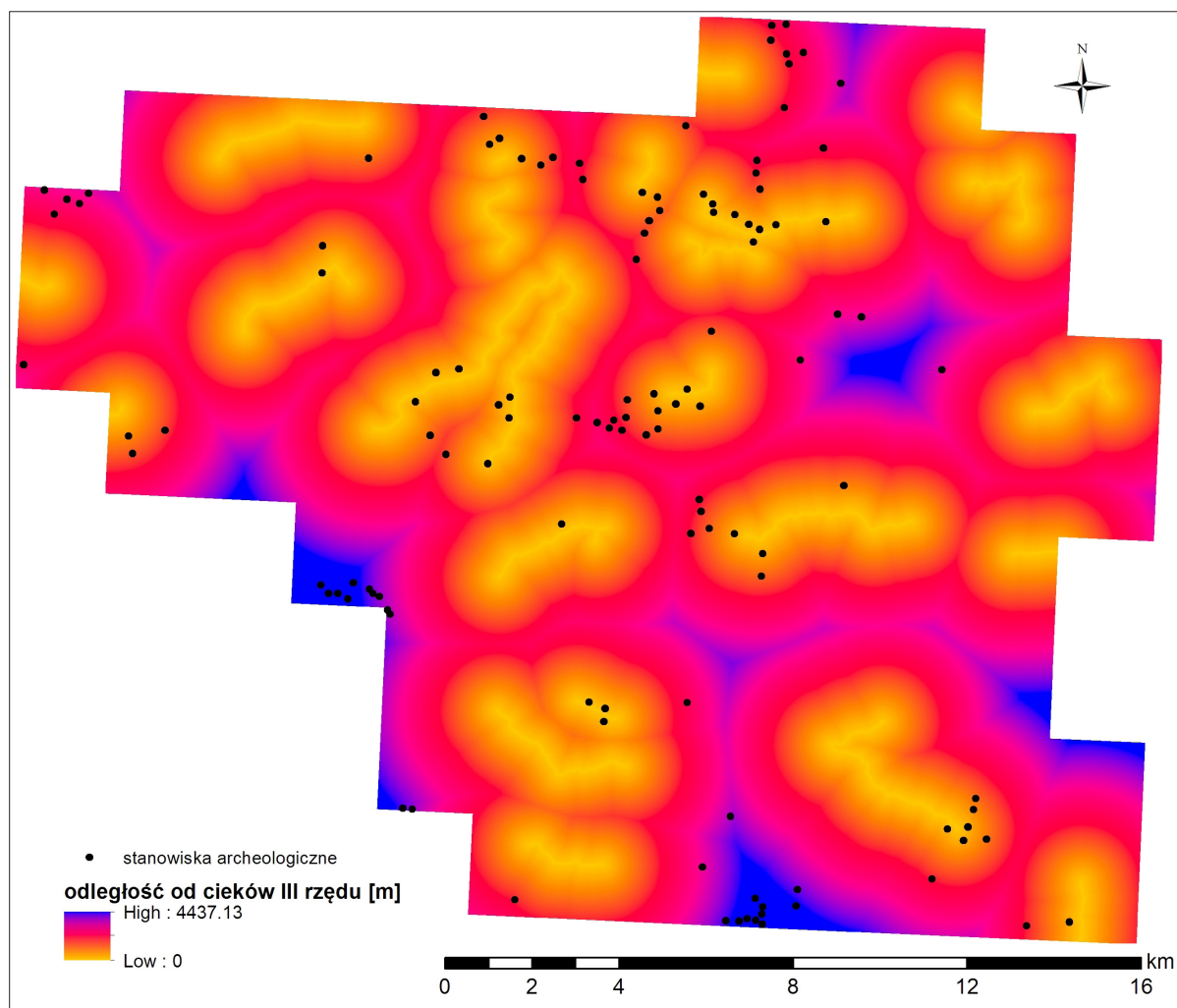

Ryc. 17. Mapa przedstawiająca odległość od cieków II rzędu badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

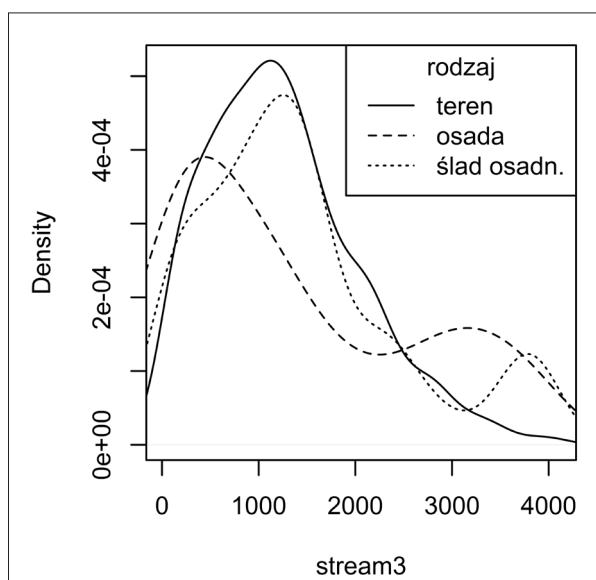

Ryc. 18. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków II rzędu (stream2) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 19. Mapa przedstawiająca odległość od cieków III rzędu badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 20. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków III rzędu (stream3) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

rzędu IV, wskazuje dla osad preferencje dla dystansu do 3 km i powyżej 7 km, a dla śladów osadniczych od 4-7 km (ryc. 20 i 21). W przypadku cieków V rzędu (tutaj jest to rzeka Bóbr) preferowano odległość do 1km w przypadku osad i do 4km w przypadku śladów osadniczych (ryc. 23 i 24). Ostatni analizowany czynnik — odległość stanowisk archeologicznych od założeń obronnych (grodzisk i zamków) - wskazał na bardzo wyraźną zależność. Osady były położone nie dalej niż 4 km od tych miejsc, co zazwyczaj przekłada się na około godzinę marszu w jedną stronę, natomiast ślady położone są w miejscach powyżej 4 km (ryc. 25 i 26).

Kolejny test, przeprowadzono z wykorzystaniem regresji logistycznej, miał on na celu wskazanie, które z zaproponowanych zmiennych mogły mieć decydujący wpływ na lokalizację stanowisk archeologicznych. Rezultaty przeprowadzonego modelowania regresyjnego wykazały, że na poziomie istotności $p < 0,05$ ważne okazały się takie czynniki, jak: wysokość bezwzględna (elev), nachylenie terenu (slope), indeks wilgotnościowy (twi), odległość od cieków rzędu od III-V oraz dystans od grodziska (fort_dist). Pozostałe czynniki okazały się nieistotne. Sam model wyjaśnia badane zjawisko osadnictwa tylko w 15.9%, a więc należałoby uwzględnić inne czynniki mogące opisywać charakter lokalizacji stanowisk.

Tab. 1. Zestawienie wyników analizy istotności zmiennych środowiskowych i kulturowych z wykorzystaniem regresji logistycznej (GLM). oprac. A. Łuczak

	Estimate	Std.Error	z value	Pr(> z)	
(Intercept)	2.384e+00	6.446e-01	3.698	0.000217	***
elev	-9.053e-03	2.251e-03	-4.022	5.76e-05	***
slope	-9.615e-02	2.638e-02	-3.644	0.000268	***
twi	-6.410e-02	2.921e-02	-2.195	0.028196	*
stream3	3.482e-04	1.231e-04	2.828	0.004683	**
stream4	3.439e-04	7.340e-05	4.686	2.79e-06	***
stream5	-1.202e-04	4.500e-05	-2.670	0.007587	**
fort_dist	-2.987e-04	5.963e-05	-5.009	5.48e-07	***

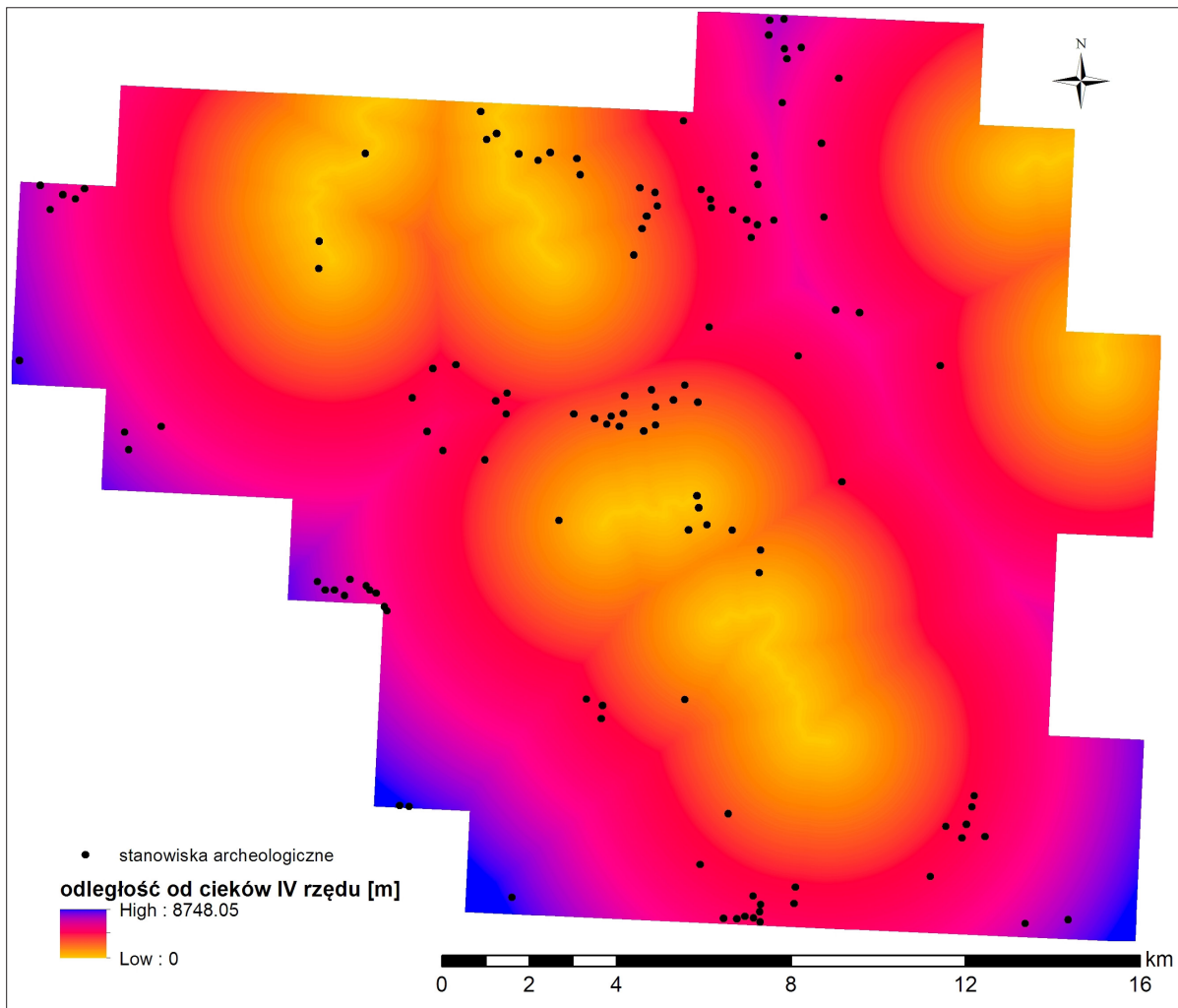
kody istotności: 0,***' 0.001, **' 0.01, *' 0.05, ‚' 0.1, , 1

Jest wiele sposobów oceny jakości dopasowania otrzymanego modelu regresji. Jedną z nich jest weryfikacja otrzymanych wyników w terenie. Niestety, w tym przypadku jest to niemożliwe, dlatego do oceny modelu regresji i jego poprawności posłużyły testy statystyczne. Pierwszym takim testem jest wynik analizy krzywej ROC (ang. Receiver Operating Characteristic), a w szczególności wartości pola pod tą krzywą, czyli wartość statystyki AUC (Kopczewska, Kopczewski, Wójcik 2009, s. 530-533). W przypadku omawianego tu modelu wartość AUC nie jest dość wysoka i wynosi 0.784, lecz jest to więcej niż wartość minimalna 0.5, w przypadku której wynik modelowania należałoby uznać za losowy (ryc. 27).

Inną metodą sprawdzenia modelu jest macierz pomyłek (ang. confusion matrix), pod postacią dwuwymiarowej (2 x 2) tabeli kontyngencji (tab. 2), podliczającej wartości aktualne i przewidziane przez model. I tutaj można zauważyć, że model przewidział na podstawie zmiennych uznanych jako istotne 97 znanych stanowisk, ze 127 (czyli 76,38% znanych stanowisk), a pomylił się w przypadku tylko 30.

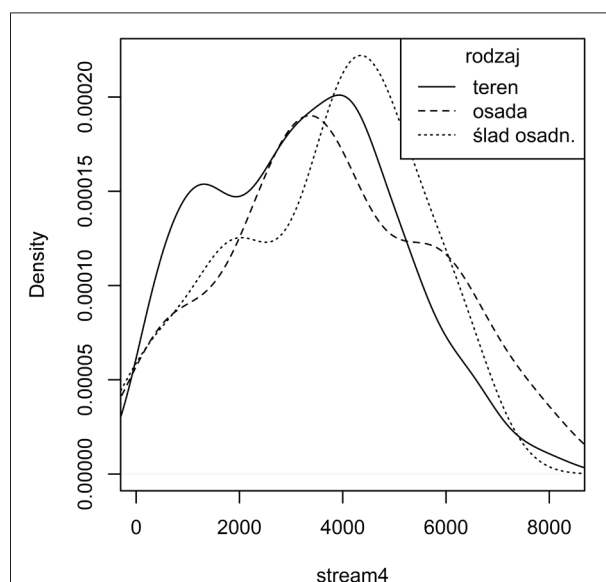
Tab. 2. Macierz pomyłek (confusion matrix). Przewidziane vs znane stanowiska archeologiczne/"nie- stanowiska". Oprac. A. Łuczak

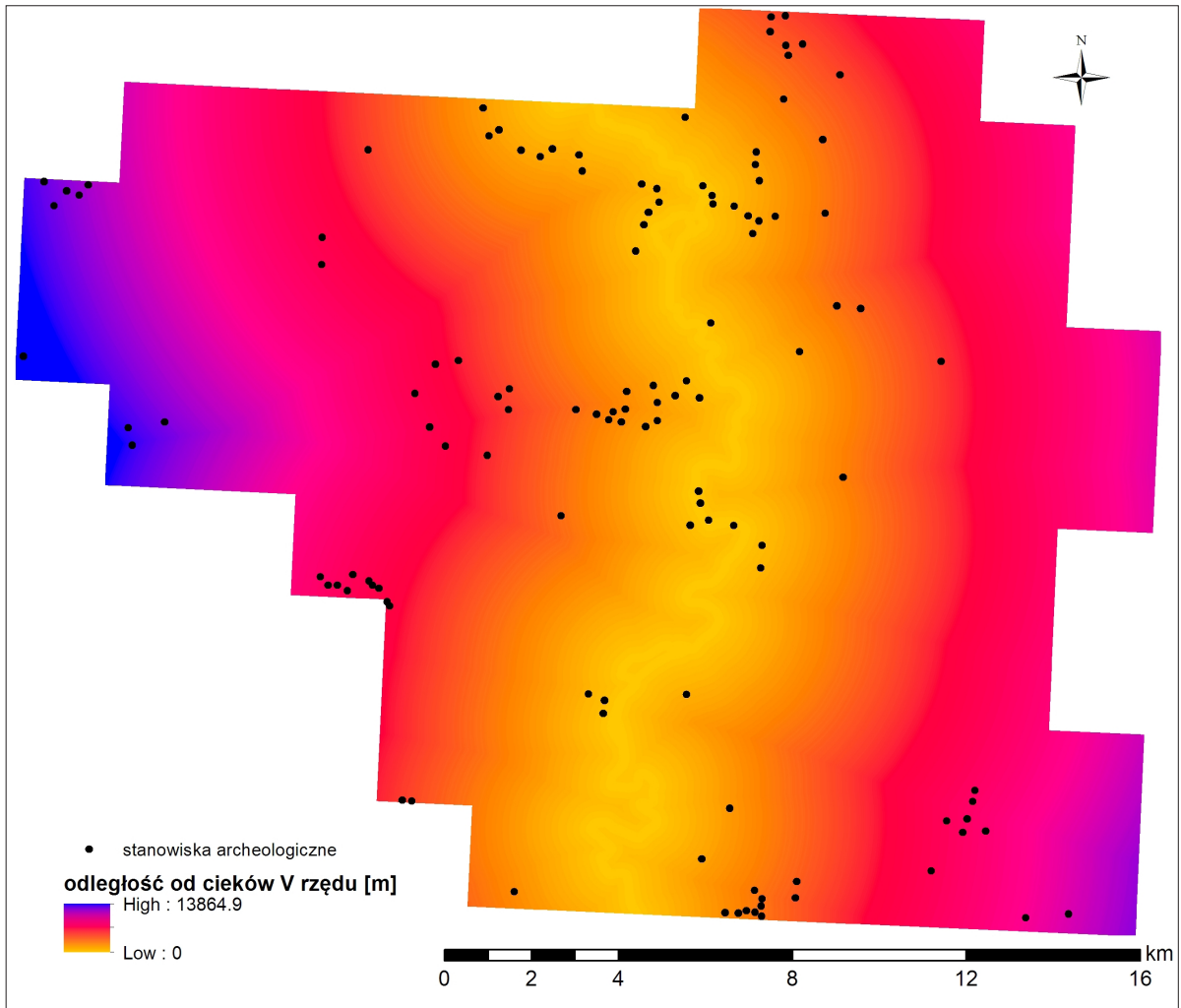
	Aktualne 1	Aktualne 0	Razem
Przewidziane 1	97	166	266
Przewidziane 0	30	469	499
RAZEM	127	635	762

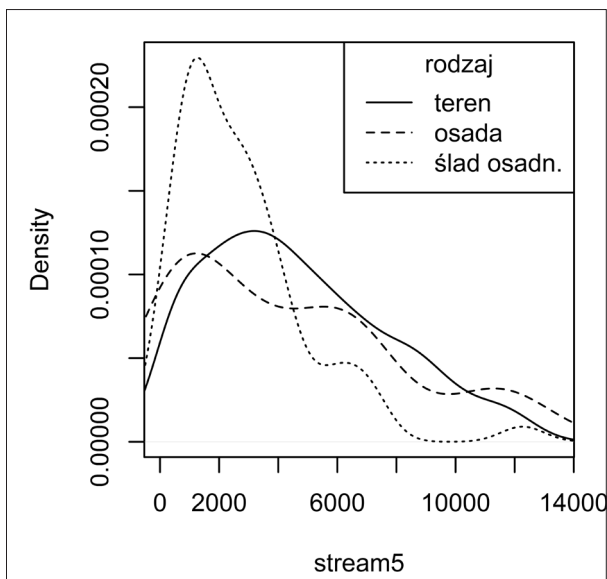
Ryc. 21. Mapa przedstawiająca odległość od cieków IV rzędu badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 22. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków IV rzędu (stream4) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

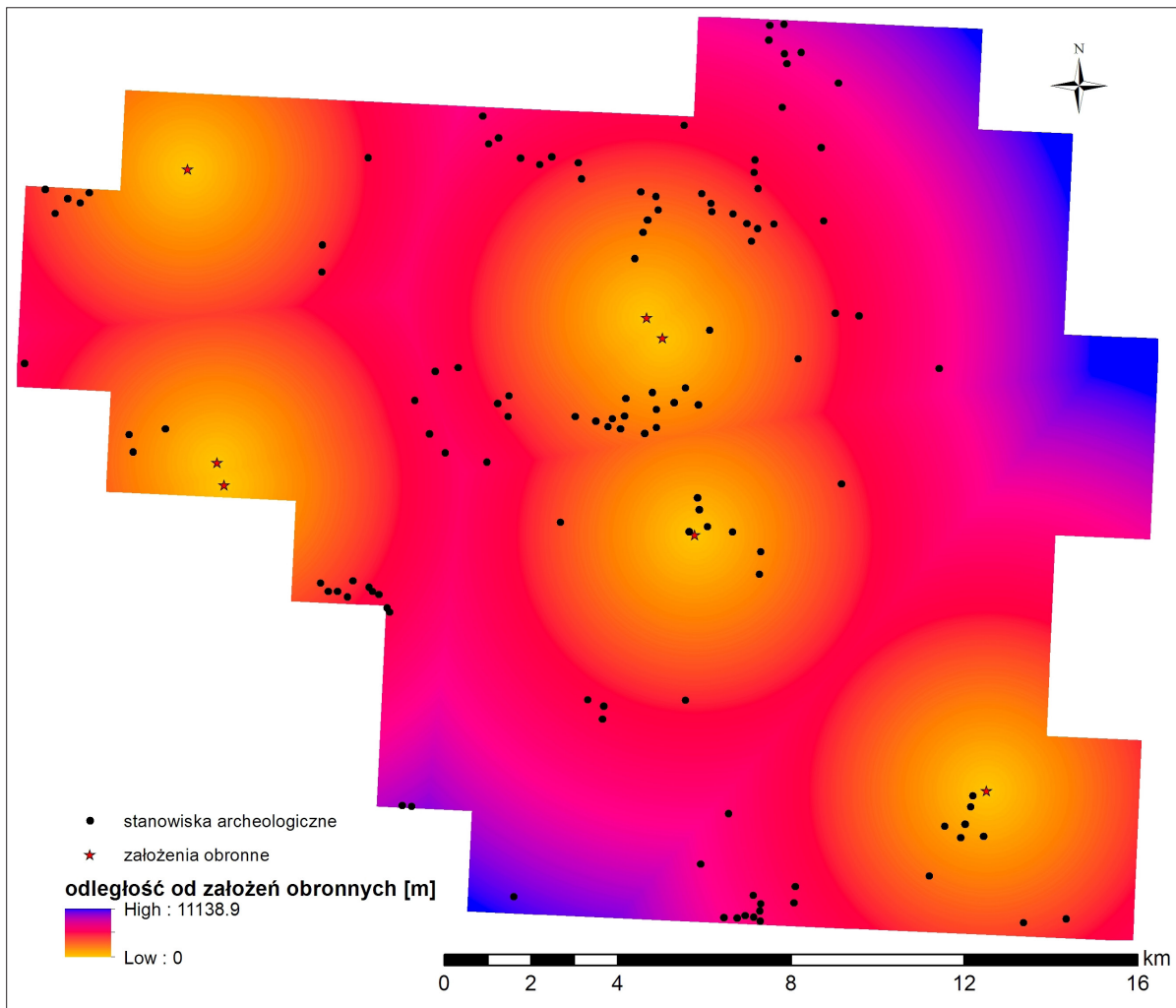

Ryc. 23. Mapa przedstawiająca odległość od cieków V rzędu badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

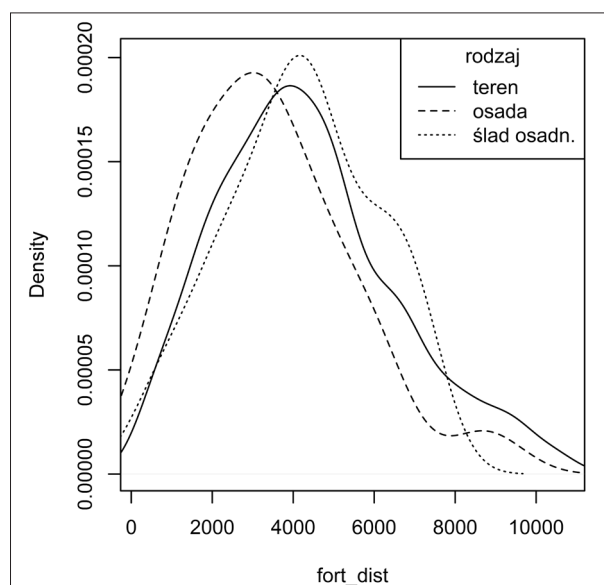

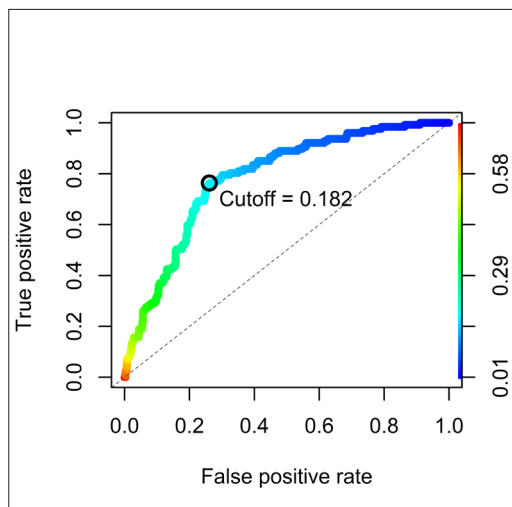
Ryc. 24. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od cieków V rzędu (stream5) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 25. Mapa przedstawiająca odległość od założeń obronnych rzędu badanym terenie. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 26. Wykres gęstości rozkładu zmiennej opisującej odległość od założeń obronnych (fort_dist) na terenie i w miejscu lokalizacji stanowisk archeologicznych z okresu średniowiecza i nowożytności z uwzględnieniem podziału na funkcje/rodzaj stanowisk. Oprac. A. Łuczak

Ryc. 27. Wykres krzywej ROC, w oparciu o wartości wrażliwości (TP/(TP+FN)) i specyficzności (TN/(FP+TN)). TP- true positive; FN -false negative; TN- true negative; FP- false positive. Oprac. A. Łuczak

WNIOSKI

Podsumowując wyniki przeprowadzonych analiz, należy mieć na uwadze, że badanie preferencji osadniczych na podstawie dokumentacji AZP, która jest mało precyzyjna, jeśli chodzi o charakter i dokładną lokalizację stanowisk, nie należy do zadań łatwych. Trzeba także zwrócić uwagę, że niewielki obszar jaki poddano analizom oraz liczba uwzględnionych w badaniach stanowisk archeologicznych również znacząco wpływają na jakość otrzymanych wyników. Pomimo tych uwag można uznać, że część czynników środowiskowych okazała się pod względem statystycznym istotna przy lokalizacji stanowisk archeologicznych. Uwzględnione tu czynniki kulturowe, jakim są odległość od założeń obronnych i odległość od stałych cieków wodnych (rząd III-V), okazały się bardzo istotne z punktu widzenia lokalizacji osadnictwa.

LITERATURA

Biecek P., 2012, *Analiza danych z programem R. Modele liniowe z efektami stałymi, losowymi i mieszanymi*, Warszawa.

Conolly J., Lake M., 2006 *Geographical Information Systems in Archaeology*, Cambridge Manuals in Archaeology, s. 130-133.

Jasiewicz J., 2009 *Zastosowanie analiz geoinformacyjnych w badaniu dawnych procesów osadniczych*, [w:] *GIS -platforma integracyjna geografii*, red. Z. Zwoliński, s. 175-195.

Jasiewicz J., Hildebrandt-Radke I., 2009a *Zastosowanie oprogramowania open source GIS do oszacowania wpływu parametrów morfometrycznych terenu na rozwój osadnictwa pradziejowego, na przykładzie Równiny Kościańskiej*, *Geneza, litologia i stratygrafia utworów czwartorzędowych*, Seria *Geografia V*, nr 88, s. 151-164.

2009b *Using multivariate statistics and fuzzy logic system to analyse settlement preferences in lowland areas of the temperate zone: an example from the Polish Lowlands*, *Journal of Archaeological Science*, t. 36, s. 2096-2107.

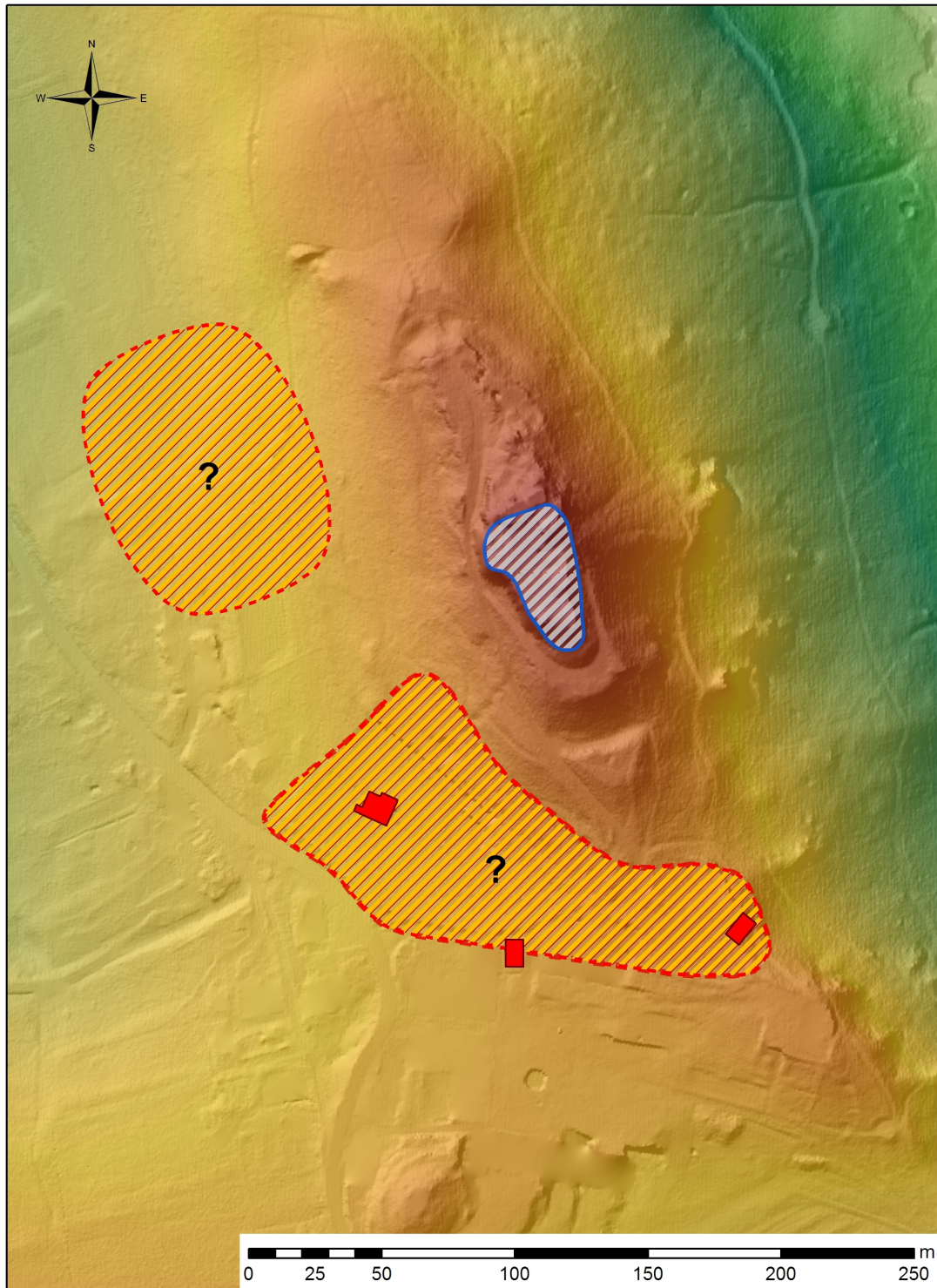
Kopczewska K., Kopczewski T., Wójcik P., 2009 *Metody ilościowe w R. Aplikacje ekonomiczne i finansowe*, Warszawa.

Łuczak A., Gruszka B., 2012 *Najbliższe Zaplecze osadnicze wczesnośredniowiecznego grodu w Nowińcu, stan. 2, gm. Lubsko, woj. lubuskie*, [w:] *Nowiniec, stan. 2. Wczesnośredniowieczny gród na pograniczu śląsko-łubuskim w świetle badań interdyscyplinarnych*, red. B. Gruszka, Zielona Góra, s. 15-27.

4. Rekonstrukcja form osadniczych na Górze Zamkowej

Ta część raportu obejmuje cele i zadania sformułowane w 4 punkcie programu badawczego. Przewidywał on próbę określenia zasięgu grodu i osady w X-XII w., relacji przestrzennej grodu do późnośredniowiecznego zamku i do nowożytnego pałacu.

Archeologiczne badania struktur osadniczych obecnych w przeszłości na wleńskiej Górze Zamkowej, prowadzone z przerwami od końca lat 80. XX w. zaowocowały relatywnie dobrym stanem ich rozpoznania. Przedmiotem szczególnego zainteresowania było tamtejsze założenie obronne i jego przemiany od wczesnego średniowiecza do czasów wojny trzydziestoletniej (Buśko i in. 1990; 1991; 1992; 1993; 1994; 1996; Piekalski, Wysocka 2000; 2001; Marek, Piekalski 2004; Chorowska i in. 2008; Jaworski i in. 2012). Uzyskane metodą wykopaliskową źródła znacznie wzbogaciły stan wiedzy castellologicznej, a jednocześnie wzbudziły intensywne zainteresowanie i ożywioną dyskusję badaczy średniowiecznego Śląska. Istotnym elementem tej dyskusji był problem początków zamków na Śląsku i w Polsce (Buśko 1998; Boguszewicz 1998; 2001; 2010, s. 61, 164-166; Czechowicz 1998; Rozpędowski 1999; Chorowska 2003, s. 52-55; 2008, s. 68-74; Kajzer i in. 2003, s. 13-34, 541-543; Mruczek 2005; Buśko, Michniewicz 2006; Michniewicz i in. 2007; Chorowska i in. 2009). Różnicowanie treści przedstawianych poglądów i interpretacji wynikało z relacji do różnych nurtów i tradycji badawczych, a także z profilu zawodowego badaczy uczestniczących w dyskusji. Istotnym aspektem różnicującym poglądy była przyjmowana definicja zamku, a w jej obrębie relacja grodu do zamku. Autorzy niniejszego opracowania uważają najczęściej stosowany podział średniowiecznych założeń obronnych na drewniane grody i murowane zamki za problematyczny, a wręcz nierzeczywisty (Piekalski, Wachowski 2013, s. 129-132). W drewniano-ziemnych konstrukcjach grodów stosowano bowiem zabudowę murowaną, a w późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych zamkach fortyfikacje wznoszone bez zastosowania technik murarskich również są na porządku dziennym. Za bardziej istotne wypada raczej uznać zmieniające się techniki obrony, uwarunkowania społeczne i prawne. Problem odróżnienia grodów od zamków, właściwy dla polskiej tradycji badawczej, mniej istotny w literaturze obcej, omawiany był już wielokrotnie (m.in. Rozpędowski 1978; Kajzer 1993), nie przełamując jednak podejścia tradycyjnego. Za neutralną, właściwą dla polskiej rzeczywistości historycznej, przydatną także dla analizy wleńskiego zamku, uznać wypada definicję wypracowaną przed laty przez Bohdana Guerquina (1974, s. 15). Obiekty takie określa on jako: „zespół elementów warownych i budynków mieszkalnych powiązanych w zamknięty obwód obronny, zespół, który powstał w ustroju feudalnym jako ośrodek władzy książęcej, siedziba możnowładcy, siedziba rycerza lub placówka militarna. Zasadniczą cechą takiego zespołu stanowi zamknięty obwód obronny, początkowo w postaci wałów lub konstrukcji drewniano-ziemnej, a w następnych okresach murowany”.

gród i osadnictwo na przełomie X i XI wieku

 obszar wczesnośredniowiecznego grodu

 lokalizacja wykopów archeologicznych

 prawdopodobny zasięg osady

Ryc. 1. Przedstawienie obszaru zajmowanego przez gród i osadę przygodową na przełomie X i XI wieku wraz z lokalizacją wykopów archeologicznych. Oprac. A. Łuczak

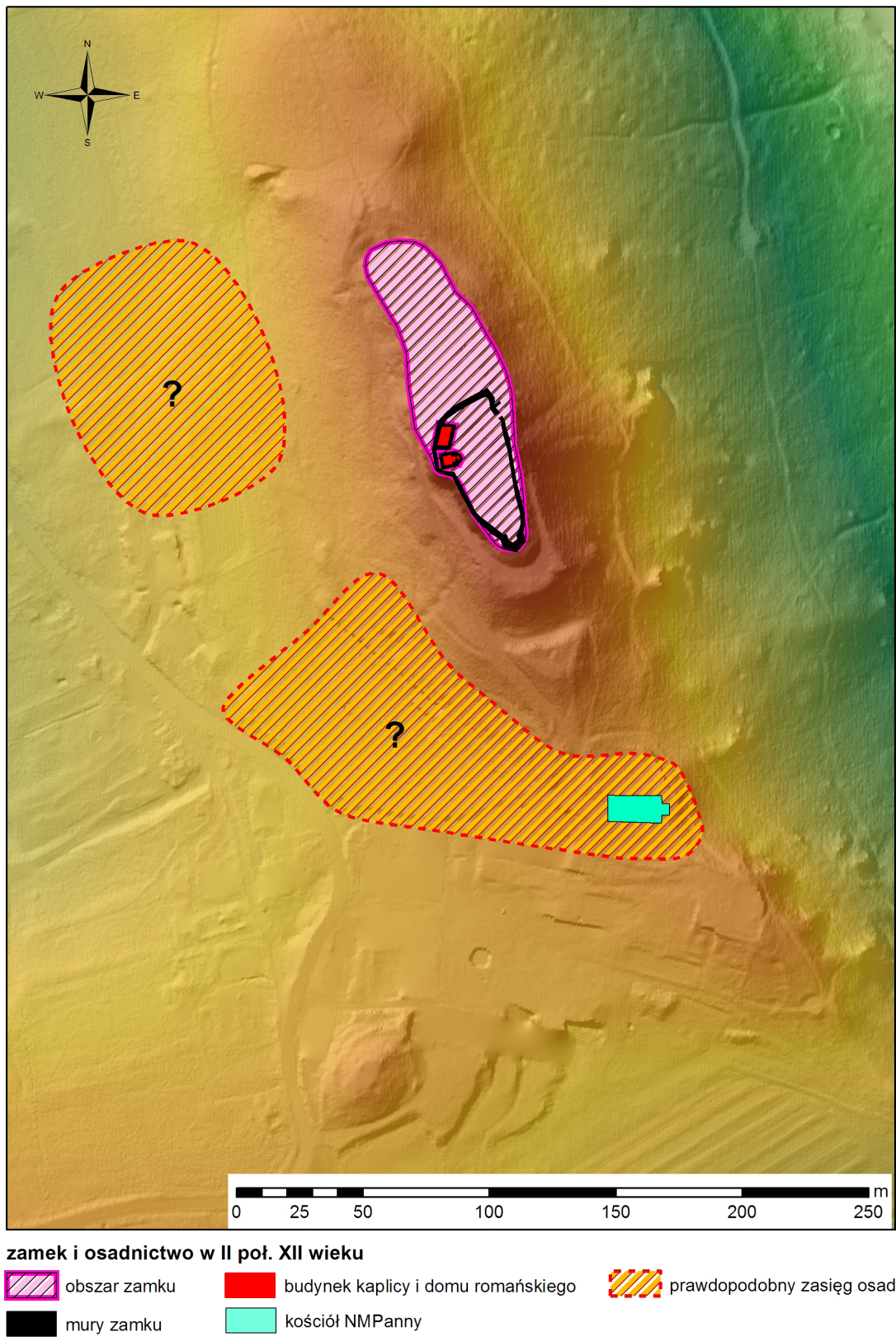
POCZĄTKI OSADNICTWA. PROBLEM NAJSTARSZEGO GRODU

Jednym z zasadniczych celów badań wykopaliskowych podjętych przez Katarzynę Dymek w 1988 r. była identyfikacja reliktywów wczesnośredniowiecznej warowni, określanych zgodnie z tradycją i późniejszymi przekazami pisanyymi jako kasztelania wleńska – gród zarządzający jednostką administracyjną wczesnośredniowiecznego państwa piastowskiego (Buśko, Dymek, Piekalski 1990, s. 283). Stan zachowania najstarszych śladów działalności człowieka na wleńskiej Górze Zamkowej okazał się mocno fragmentaryczny, a na pierwsze wnioski trzeba było poczekać do czasu zaawansowania badań. Abstrahując od rzeczywistej funkcji i roli administracyjnej wczesnego Wlenia (Cetwiński 2001, s. 274) można powiedzieć, że wieloletnie wykopaliska w różnych strefach wyższych partii Góry Zamkowej potwierdziły tezę o obecności osadnictwa we wczesnym średniowieczu, w tym także umocnień obronnych.

Relikty osady otwartej datowanej na X w. stwierdzono w trzech miejscach – w ogrodzie pałacowym, przy kościele św. Jadwigi i przy pałacowym gołębniku. Ich lokalizacja pozwala powiedzieć, że osada zajmowała dobrze nasłoneczniony teren położony na południe i południowy zachód od szczytu Góry Zamkowej, uformowany w łagodny skłon (ryc. 1). Odległości między skrajnymi punktami dotychczasowych odkryć najstarszej ceramiki informują, że osada rozciągała się na obszarze o długości co najmniej 100 m w linii północ-południe i co najmniej 150 m w linii wschód-zachód. Zasięg południowy został określony sondażami archeologicznymi, a wschodni wyznacza grzbiet Góry Zamkowej i krawędź stromego stoku. Otwarta zostaje kwestia zasięgu zachodniego i północnego. W przypadku pierwszego z nich prospekcję utrudnia obecna zabudowa i zagospodarowanie terenu w obrębie wsi. Próbę określenia zasięgu północnego podjęto z zastosowaniem metody elektrooporowej, nie uzyskując jednak jednoznacznego wyniku. Badania powierzchniowe przeprowadzone w 1986 r. w ramach badań Archeologicznego Zdjęcia Polski doprowadziły do wydzielenia tam datowanego na wczesne średniowiecze stanowiska Łupki 7. Dzisiaj teren ten ma postać zarośniętego nieużytku niepoddającego się weryfikacji powierzchniowej. Najwięcej informacji dotyczących osady uzyskano w ogrodzie pałacowym. W założonym w jego obrębie wykopie o powierzchni 27 m² stwierdzono w 1992 r. relikw zagłębionego w podłoże budynku zaopatrzonego w palenisko. Odkryto w nim żelazny grot strzały, fragment wędzidła, przęślik, osetkę, liczne fragmenty naczyń glinianych i kości zwierzęcych. Cechy ceramiki pozwoliły datować cały ten zespół na X w. (Buśko i in. 1994, s. 436-440). Taką chronologię przyjęto również dla ułamków naczyń pozyskanych na wtórnym złożu, w nowożytnych jamach grobowych za wschodnim zamknięciem kościoła św. Jadwigi, a także dla znalezisk poczynionych w 2004 r. w wykopach pod przewody elektryczne przy barokowym gołębniku (Marek, Piekalski 2005, s. 162). Oba te punkty wyznaczają linię południowej krawędzi najstarszej osady.

Ułamki naczyń ceramicznych z X-XI wieku znane są także ze szczytu Góry Zamkowej. Uzyskano je z profilu po osuniętych wiosną 2006 r. południowo-zachodnim odcinku muru obwodowego zamku. Wyniki badań prowadzonych w związku z odbudową muru nie zostały dotąd opublikowane. O ich pozyskaniu z najstarszej warstwy wiadomo nam dzięki uprzejmości kierownika badań, p. Grzegorza Jaworskiego. Nie potrafimy jednak określić ich relacji do najstarszych umocnień Góry Zamkowej, a więc do ewentualnego, tak datowanego grodu. Pewne natomiast wydaje się, że kulminacja Góry Zamkowej wykorzystana była od początków zasiedlenia terenu, a istotne znaczenie miały przy tym naturalne walory obronne skalistego wzgórza. Jego wschodnia krawędź jest na długim odcinku stromym urwiskiem niewymagającym w warunkach wczesnośredniowiecznej techniki wojennej mocnego ufortyfikowania. Łagodniejszy stok zachodni pozbawiony jest naturalnej bariery.

Znaleziska datowane na późniejszą fazę wczesnego średniowiecza, głównie na wiek XII, stwierdzono w różnych punktach w każdym z części zamku (ryc. 2) – na zamku wysokim, średnim i dolnym (Buśko i in. 1990, s. 288-290; 1991, s. 257; 1993, s. 370; 1994, s. 342; 1996, s. 281-286; Piekalski, Wysocka 2000, s. 219-223). Chodzi przy tym głównie o ułamki naczyń ceramicznych odkrywanych *in situ* w skrawkach zachowanej wczesnośredniowiecznej warstwy kulturowej, jak i w nawarstwieniach i wkopach fundamentowych z późniejszych faz rozwojowych zamku. Dowodzą one, iż cały teren późniejszego zamku, na długości w linii

Ryc. 2. Przedstawienie obszaru zajmowanego przez zamek i osadę przyzamkową w II poł. XII w. Oprac. A. Łuczak

północ-południe przekraczającej 130 m, zajęty był wówczas osadniczo. Stwierdzone w dwóch punktach relikty fortyfikacji upoważniają do stwierdzenia, że osadnictwo to miało charakter obronny. Przy północno-zachodnim krańcu zamku dolnego, w wykopie XV założonym na zewnątrz muru zamkowego stwierdzono wczesnośredniowieczną fosę (jednostka stratygraficzna 8b), o przebiegu równoległym do późniejszego muru zamkowego. Na jej zasypisku umieszczono w XIII wieku bruk drogi (Chorowska i in. 2008, s. 311). Relikty wału drewniano-kamienno-ziemnego zidentyfikował natomiast Grzegorz Jaworski na profilu nawarstwień odsłoniętych po zawaleniu się muru obwodowego przy południowo-zachodnim krańcu zamku.

Bulla z 1155 r. nie określa jasno charakteru Wlenia w tym czasie (KDS 1951-1964, t. 1, nr 35). Skłonni bylibyśmy jednak łączyć w tym przypadku źródła archeologiczne i przekaz pisany, wyciągając tym samym wniosek o funkcjonowaniu w XI-XII w. na Górze Zamkowej grodu tożsamego z wymienionym w bulli punktem granicznym „Valan”.

ROZWÓJ GRODU W 2. POŁOWIE XII W.

Powrót synów księcia Władysława Wygnańca na Śląsk, związana z tym wojna z księciem seniorem Bolesławem Kędzierzawym, militarne interwencje cesarskie oraz wewnętrzne spory między powracającymi książętami, wiązały się z co najmniej kilkoma inwestycjami w budownictwie obronnym. Określenie zakresu prac budowlanych przeprowadzonych wówczas we Wleniu jest bodaj najtrudniejszym wątkiem prowadzonych na zamku badań wykopaliskowych. Relikty, które można wiązać z tą fazą nie mają bowiem stabilnych podstaw datowania. Dotyczy to zarówno najstarszych budowli kamiennych, jak i zabytków ruchomych. Pomocne zwykle przy określeniu chronologii ułamki naczyń ceramicznych mają w tym przypadku te same cechy w drugiej połowie XII w. i w pierwszych dziesięcioleciach kolejnego stulecia. Odkryte relikty kamiennych budowli nie zawierają detalu architektonicznego, który pozwoliłby przybliżyć datowanie. Możliwe jest natomiast ustalenie stratygraficznego następstwa kilku istotnych zjawisk.

Na całej powierzchni wszystkich członów zamku stwierdzono wycinki warstwy kulturowej z ceramiką z późnej fazy wczesnego średniowiecza. Zakładamy więc, że zasięg grodu pozostawał taki, jak w fazie najstarszej. Wzmiankowane w przekazach kronikarskich prace budowlane można z dużym prawdopodobieństwem wiązać z potwierdzonymi w wykopach nowymi umocnieniami oraz z kamiennym domem mieszkalnym. Ich realizację poprzedzały prace ziemne wyrównujące szczyt wzgórza, nadając mu formę plateau obejmującego teren późniejszego zamku wysokiego. Świadectwem tych prac są nasypy ziemno-kamienne odsłonięte w południowo-zachodniej krawędzi zamku, po osunięciu się odcinka muru obwodowego w 2006 r.

Romański dom mieszkalny odkryto w 1989 r. a w sezonach 1991-1992 odsłonięto go w całości i zadokumentowano (ryc. 3) określając jako budowla 5 (Buśko i in. 1991; 1993; 1994, s. 427-428). Posadowiono go na naturalnej skale zielenicowej, częściowo fundamentując łamanymi kamieniami, nadając plan równoległoboku o wymiarach zewnętrznych 10,5 m (ściana wschodnia i zachodnia) x 7,5 m (ściana północna) x 7,0 m (ściana południowa). Ściana zachodnia wsparta była na fundamentowym łęku konstrukcyjnym niwelującym nierówność skały. Wnętrze miało plan prostokąta (4,7x8,9 m), a różnice w narysie zewnętrznym i wewnętrznym wynikają z różnej grubości ścian wymurowanych w systemie *opus emplectum*. Ich jądro tworzyły kamienie łamane – zieleniec i biały piaskowiec – w bryłach o średniej wielkości 15x20x25 cm. Lica ścian zbudowano z ciosów białego piaskowca, od strony zewnętrznej przebarwionych miejscami w trakcie pożaru na barwę różową. Licowe partie ciosów miały powierzchniew granicach 25-45x36-60 cm, były starannie opracowane, a ślady dłuta układały się w słabo widoczną jodełkę. Ciosy były starannie dopasowane, tworząc równe, cienkie spoiny, zatarte i ozdobione kreską. Zastosowana zaprawa miała strukturę pylistą, złożoną z łu lub drobnoziarnistego piasku z niewielką ilością wapna, a na stykach ciosów dostrzegalne są także drobiny łupku. Wejście do budynku umieszczono w ścianie wschodniej nadając mu szerokość 1,6 m. Po stronie zewnętrznej ograniczały je obustronnie węgary szerokości 8 cm i grubości 23 cm, podparte progiem z ciosów wysokim na 25 cm i szerokim na 23 cm. W ścianie zachodniej, w odległości 1,55 i 6,1 m od naroża południowo-wschodniego, mieściły się dwa rozglifione, szczelinowe otwory okienne o wymiarach wewnętrznych

Ryc. 3. Dom romański.

50x75 i 50x54 cm. Otwory umieszczono na wysokości 1,7 m powyżej poziomu użytkowego. Podobny otwór mieścił się przypuszczalnie w ścianie wschodniej, w odległości 1,7 m od naroża północno-wschodniego. Jego reliktem był piaskowcowy cios w zewnętrznym licu ściany, pozostały po dolnym obramieniu okna. Wykute w piaskowcu zagłębienie tworzy część parapetu otworu zwężającego się do szerokości 20 cm w kierunku zewnętrznego lica (Buśko i in. 1994, s. 427-428). Dom miał co najmniej dwie kondygnacje, nie możemy jednak określić, czy osiągał formę typowej w tamtych czasach wieży mieszkalnej. Zastosowana technika murarska pozwala jedynie stwierdzić, że była to budowla reprezentacyjna.

Zachodnia ściana romańskiego domu z ciosów tworzy jednocześnie odcinek obwodu obronnego zamku wysokiego. Do południowo zachodniego naroża domu dostawiony był prawdopodobnie wał obronny. Jego fragment zarejestrowano w odległości 6,30 m na południe, na odcinku długości 2,50 m. Posadowiono go na skale calcowej, przecinając skrawki starszej warstwy kulturowej. Powstał z miejscowych kamieni łamanych o wymiarach 15-30x20-40 cm, starannie ułożonych w licu wewnętrznym, spojonym zaprawą wapienną barwy kremowej z widoczną domieszką kości zwierzęcych. Lico zewnętrzne nie zachowało się, wiemy jedynie, że grubość muru przekraczała w tym miejscu 2 m. Mur zachował się do wysokości około 1 m, a dalej na północ zniszczony został przez romańską kaplicę (Buśko i in. 1993, s. 369). Poszukiwanie jego kontynuacji we wnętrzu kaplicy przyniosło rezultat w postaci nikłych śladów zaprawy murarskiej na naturalnym podłożu skalnym (Chorowska i in. 2008, s. 305). Co najmniej jeden dalszy odcinek w południowym biegu tego muru odsłonięty został w wyłomie powstałym po destrukcji obwodu zamku w 2006 r. wskazując, że przebiegał on co najmniej na całej zachodniej krawędzi zamku wysokiego, nie pokrywając się jednak w pełni z jego późniejszą linią.

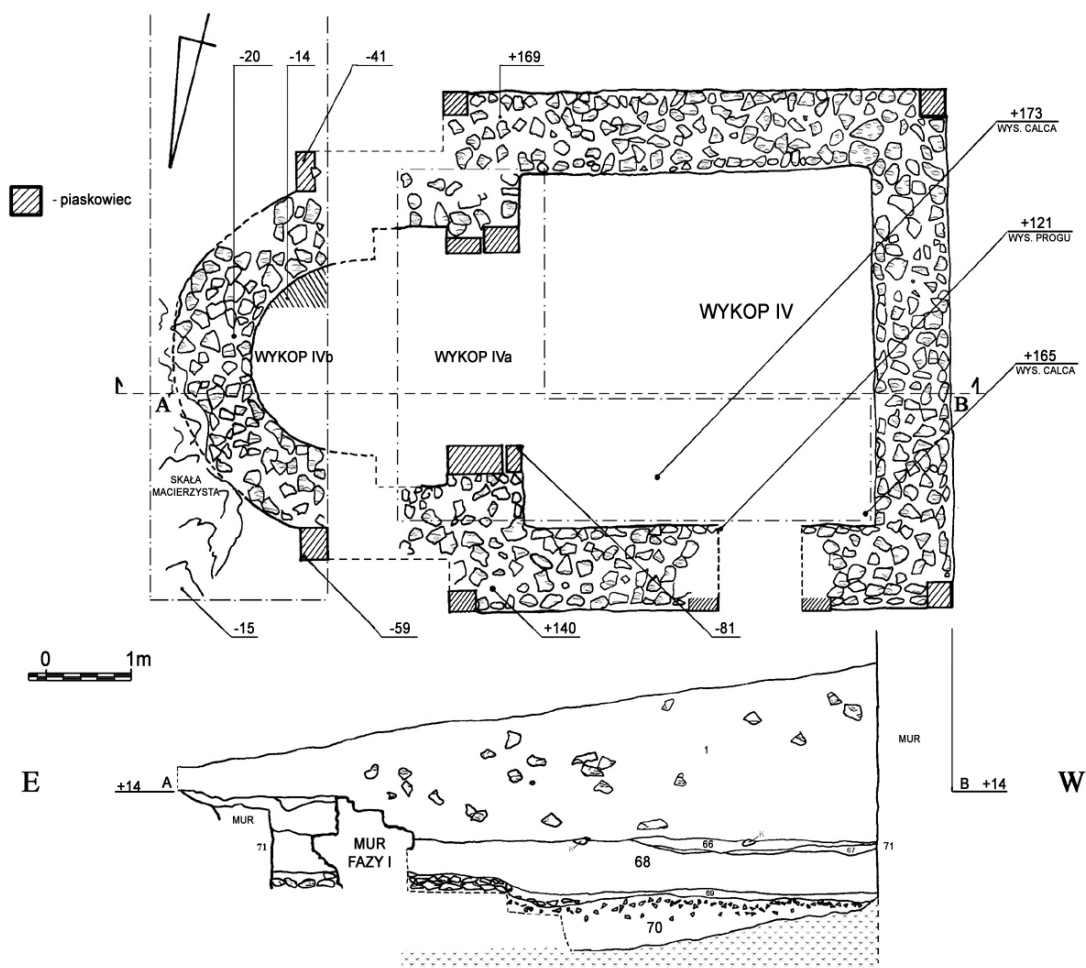
Brakuje nam materialnych śladów funkcjonującej wówczas przy zamku osady. Na jej istnienie wskazuje jedynie kościół Najświętszej Marii Panny umieszczony „*antecastrum*” konsekrowany przez biskupa Waltera przed 1169 r. Identyfikujemy go z budowlą poprzedzającą istniejący obecnie barokowy kościół św. Jadwigi. Według przytoczonych wyżej przekazów kronikarskich ufortyfikowany w tej fazie gród (zamek?) miał przetrwać oblężenie wojsk księcia Bolesława Kędzierzawego.

ZAMEK ROMAŃSKI

Przeprowadzona zapewne w końcu XII w. budowa opisanego wyżej kamiennego domu mieszkalnego była pierwszym aktem realizacji założenia, które możemy zaliczyć do grupy określanej umownie jako śląskie zamki romańskie (Boguszewicz 1998; 2001; Chorowska 2008). Drugim etapem rozwoju romańskiego zamku była budowa kaplicy i nowego muru obwodowego, a także sześciobocznego bergfriedu zamykającego całość od południa. Niewielka kaplica, długości zaledwie 9,1 m, sąsiadowała od południa z domem mieszkalnym (ryc. 4). Na jej plan składała się nawa, prostokątne, zredukowane prezbiterium oddzielone od nawy półfilarami łuku tęczowego i półkolista apsyda orientowana na wschód (ryc. 5). Nawa miała w rzucie poziomym kształt kwadratu o zewnętrznych wymiarach 5,9 x 5,9 m przy grubości ścian 0,95 m. Prezbiterium zawierało się w prostokącie o wymiarach zewnętrznych 1,6x4,7 m. Z oddzielającego je od nawy łuku tęczowego przetrwały prostokątne w rzucie poziomym półfilary o szerokości 0,9 m, występujące od murów nawy i prezbiterium na 0,93 i 0,86 m. Zewnętrzna średnica półkolistej apsydy mierzyła 3,9 m. Otwór wejściowy, oprawiony w piaskowcowy portal, mieścił się w północnej ścianie nawy. Jego szerokość osiągała około 1 m, a rekonstruowana wysokość mierzyła około 2 m. Mury wzniesiono z łamanego kamienia, głównie miejscowego zielonego bazaltu, a zewnętrzne naroża i łuk tęczowy skonstruowano ze

Ryc. 4. Kaplica romańska po wczesnonowożytej przebudowie. Widok od południa. Fot. J. Piekalski

Ryc. 5. Kaplica romańska. Rzut i przekrój. Oprac. J. Piekalski

starannie obrobionych ciosów piaskowcowych. Ściany kaplicy pokryto tynkiem, malowanym we wnętrzu czerwoną, niebieską i białą farbą. Funkcję posadzki pełniła wylewka wapienna (Buśko i in. 1992, s. 105-108). Stratygrafia nawarstwień kulturowych między kaplicą a domem z ciosów poświadcza, że jest ona w tej relacji budowlą młodszą. Wzmianka o wleńskim kapelanie Henryku w 1224 r. zdaje się potwierdzać jej istnienie najpóźniej w tym czasie.

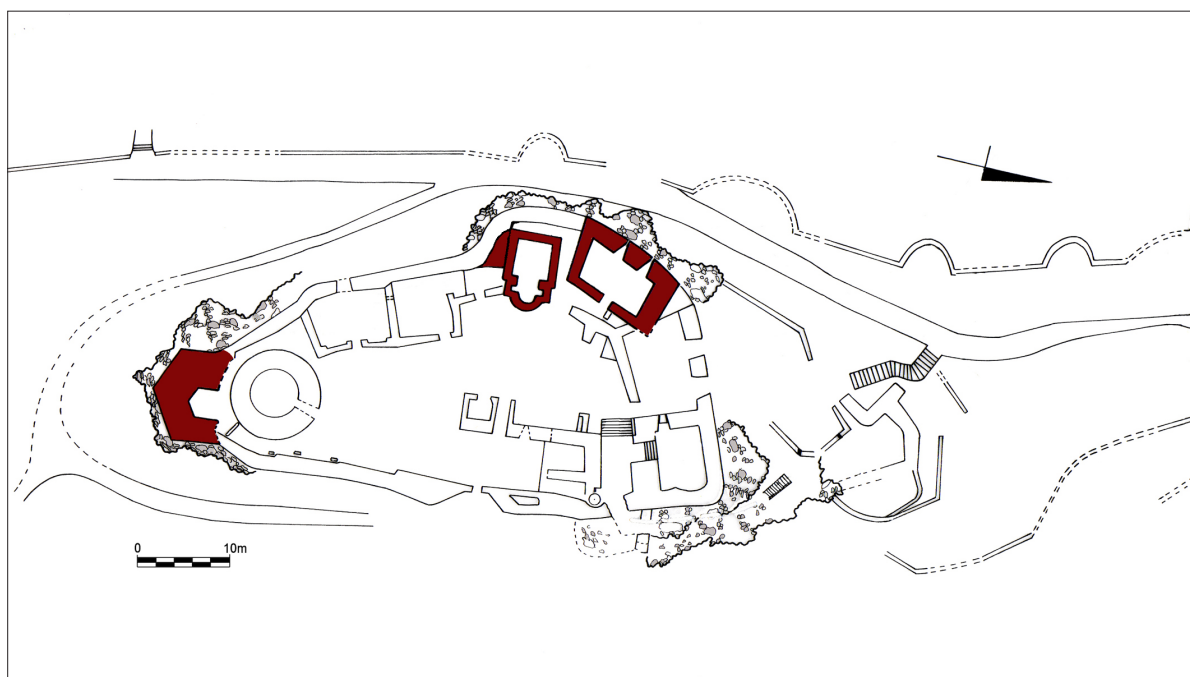
Równocześnie z budową kaplicy nastąpiła przebudowa fortyfikacji zamkowych. Nowy mur obwodowy otaczał zachodnią ścianę kaplicy i dobiegał do południowo-zachodniego naroża domu z ciosów (Chorowska i in. 2008, s. 307-309, 315; Jaworski i in. 2012). Zbudowano go z miejscowego, łamanego zieleńca układanego warstwami i spojonego twardą, jasnobieżową zaprawą. Wspólna warstwa budowlana kaplicy i muru obronnego zawiera ułamki naczyń glinianych datowanych na późny etap wczesnego średniowiecza, bez cech właściwych dla kolonizacyjnego warsztatu garncarskiego.

Bergfried w południowym zamknięciu zamku wysokiego nie ma bezpośredniego stratygraficznego połączenia z kaplicą i związanym z nią odcinkiem muru obwodowego. Możemy natomiast powiedzieć, że warstwa z czasu jego budowy (warstwa 13 w wykopie 12 1988 r.) zawiera czysty materiał wczesnośredniowieczny, a mur obwodowy dobiegający do jego północno-zachodniej krawędzi był od niego młodszymi (Busko i in. 1990, s. 288-289; 1996, s. 280; Piekalski, Wysocka 2000, s. 217-219; 2001, s. 323-326). Wieżę zbudowano

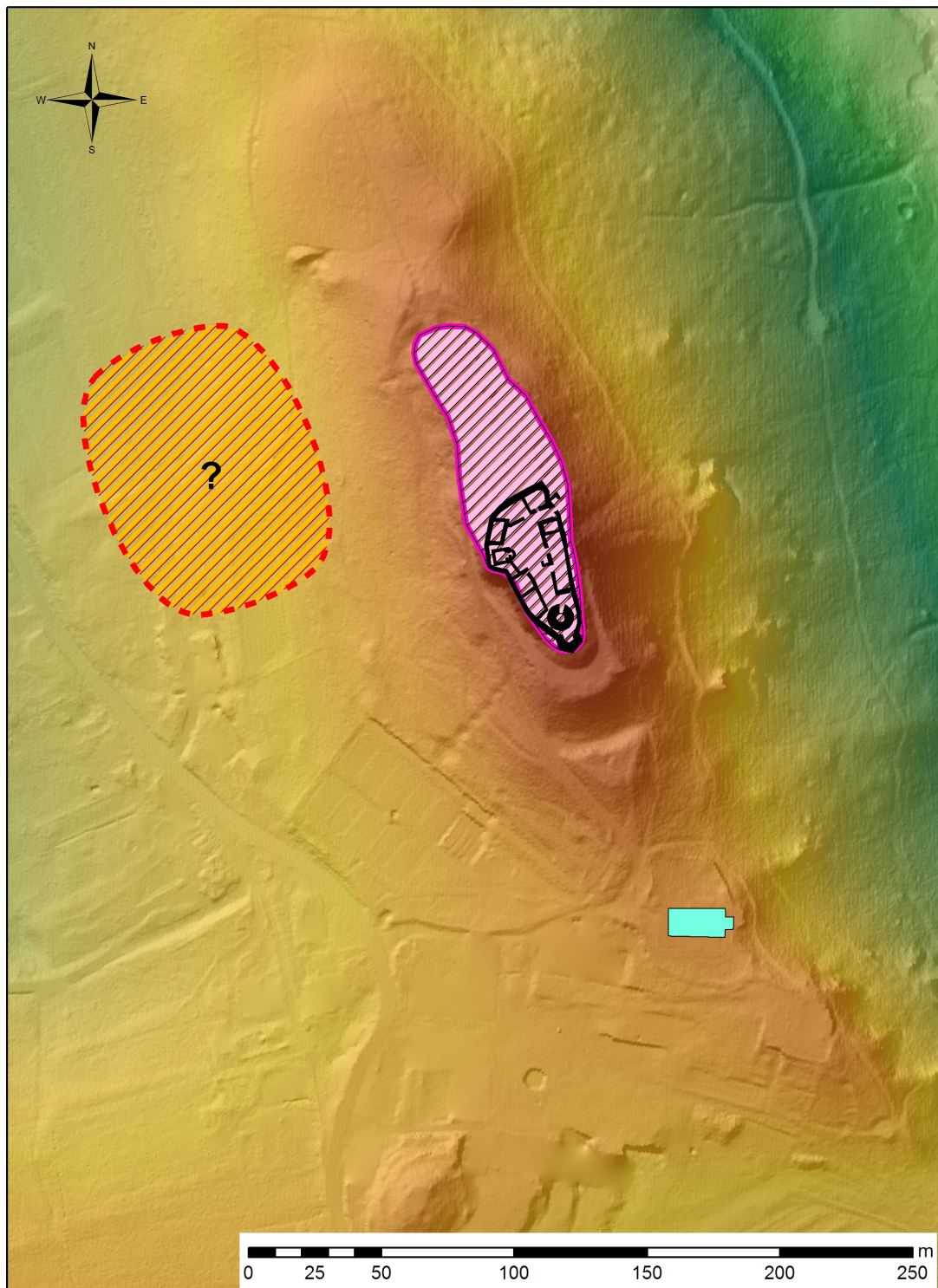
na skale opadającej z północy na południe, nadając jej plan sześcioboku, z którego przetrwała część południowa, złożona z czterech ścian. Długości ścian od strony wnętrza wynosiły: południowo-wschodniej 2,30 m, południowo-zachodniej 2,20 m, wschodniej 2,50 m a zachodniej około 2,60 m. rekonstruowana długość ścian północno-zachodniej i północno-wschodniej musiała mieścić się w przedziale 2,20-2,30 m. Zewnętrzne lica ścian, nie zawsze równoległe do wewnętrznych, miały długość: południowo-wschodnia 5,50 m, południowo-zachodnia 6,30 m, wschodnia więcej niż 3 m, a zachodnia 6,20 m. Grubości ścian wahały się w granicach 3-3,60 m. Maksymalna szerokość wieży we wnętrzu osiągała 4,10 m, a na zewnątrz 10 m. Do budowy murów wieży użyto łamanego zieleńca układanego warstwami, a naroża uformowano z ciosów białego piaskowca. Technika budowy jest mocno zbliżona do zastosowanej przy realizacji kaplicy. Zbliżone są także relacje stratygraficzne obu budowli w stosunku do podłoża i do warstwy wczesnośredniowiecznej. Jest bardzo prawdopodobne, że powstały one w zbliżonym czasie, jako dzieło tego samego warsztatu. Wieża jest najstarszą budowlą w południowej części zamku. Jej datowanie na koniec wieku XII lub raczej na początki XIII uzasadnia także analiza porównawcza, wykonana głównie dla obszaru Europy Środkowej (Mruczek 2005).

Wymienione budowle – dom mieszkalny z ciosów piaskowcowych, kaplica i sześcioboczny bergfried – otoczone murem z kamienia łamanego tworzyły romański zamek wysoki (ryc. 6). W tej samej fazie istniały także pozostałe człony warowni – zamek średni i zamek dolny (ryc. 7). Na ich fortyfikacje składały się fosa i wał kamienno-ziemny, czytelne wokół północnej strefy zamku dolnego (Piekalski, Wysocka 2000, s. 219-222; 2001, s. 327-330). Wyniki badań i przeprowadzona dyskusja pozwalają powiedzieć, że romański Wleń nie powstał w krótkim czasie jako dzieło zaplanowane przez jednego budowniczego. Jego powstanie widzimy raczej jako postępujący w czasie proces, a nie jako rezultat jednej akcji budowlanej.

Poza zamkiem, w odległości około 110 m na południe od niego, istniał w dalszym ciągu kościół NM Panny. Przyjmujemy, że południowo-zachodni i zachodni, łagodny stok wzgórza zajmowała osada. Jej odzwierciedleniem zdaje się być znane z AZP stanowisko Łupki 7. Powierzchnia i zasięg osady w tej fazie są jednak trudne do ustalenia.

Ryc. 6. Zamek Wleń. Murowana zabudowa zamku romańskiego

zamek i osadnictwo w I poł. XIII wieku

obszar zamku	kościół NMPanny
mury zamku	prawdopodobny zasięg osady

Ryc. 7. Przedstawienie obszaru zajmowanego przez zamek i osadę przyzamkową w I poł. XIII w. Oprac. A. Łuczak

ZAMEK PÓŻNOŚREDNIOWIECZNY

Dalszy rozwój zamku wyznaczyły jego przebudowy przejawiające się powstaniem nowych budowli kamiennych i częściową likwidacją bądź zmianą przeznaczenia starych (ryc. 8). Niektóre z prac budowlanych znalazły odzwierciedlenie w źródłach pisanych. Wiemy o akcjach budowlanych podejmowanych w 1377 r. przez Thymona von Kolditz i przez Hansa von Zedlitz-Roechlitz w 1465 r. Identyfikacja kolejnych budowli z tymi właśnie, bądź innymi, nieznanymi przekazom pisany inwestycjami byłaby ryzykowna.

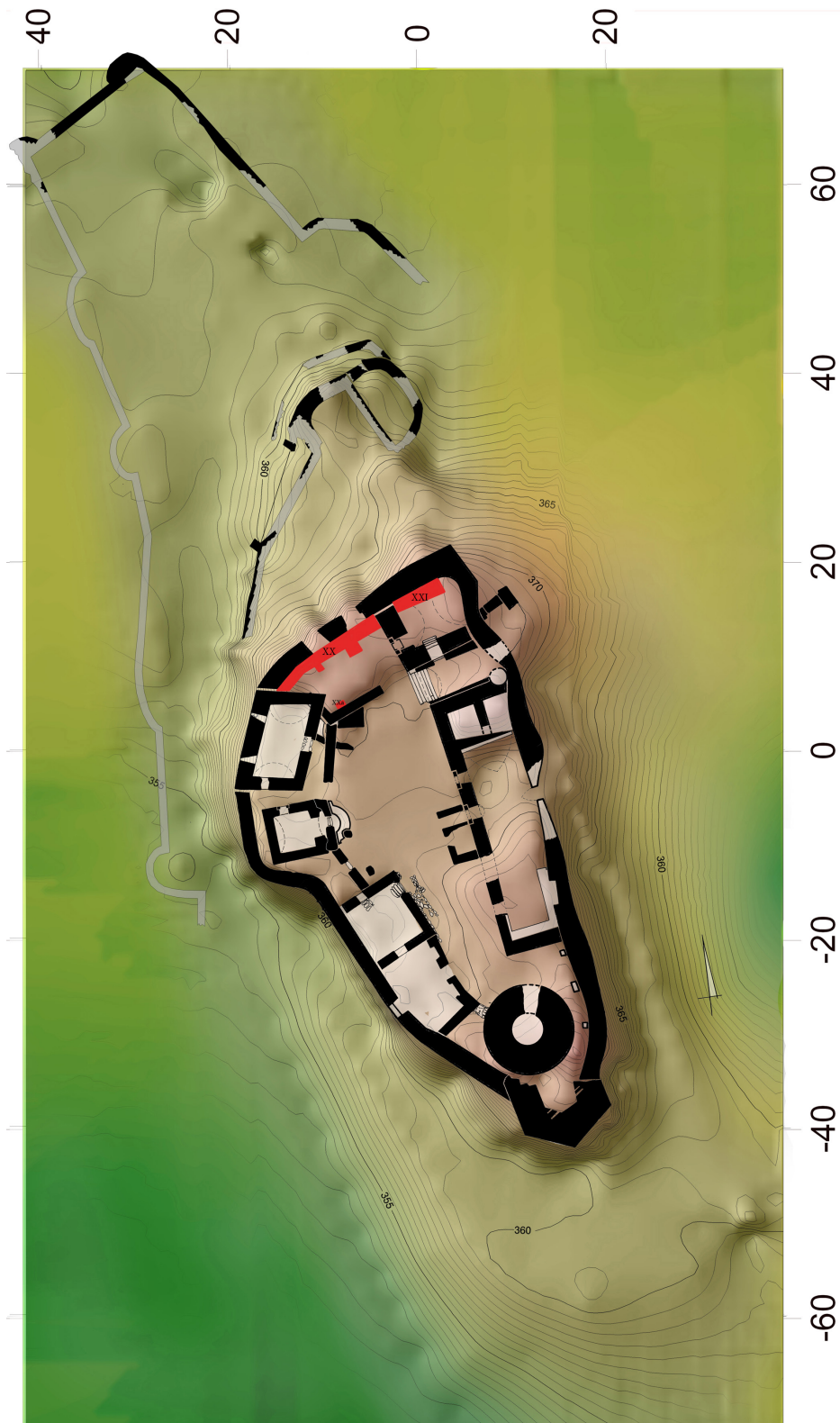
Czytelne jest, że w późnym średniowieczu, w prywatnym zamku poddanym prawnym zasadom lenna, zaznaczyła się wyraźna tendencja do tworzenia zabudowy wzdłuż murów obwodowych. Dawny, romański dom mieszkalny oznaczony jako budowla 5 stracił funkcję głównej rezydencji. Zastąpił ją nowy „wysoki dom” związany ze wschodnim murem obwodowym. Stan jego rozpoznania nie jest zaawansowany, możemy jednak powiedzieć, że jego długość wzdłuż muru osiągała 32 m, przy szerokości 7,5 m. Posiłkując się przytoczonym wyżej opisem z 1599 r. stwierdzimy, że dom był trzykondygnacyjny. Na najniższym poziomie mieściły się sklepione, częściowo zagłębione piwnice, na drugim izby, komory i sala, a więc część mieszkalna i reprezentacyjna, a na trzecim, pod dachem, komory i magazyn na zboże. Nad północną częścią domu górowała wieża. Do wnętrza prowadziły co najmniej trzy otwory. Do piwnic wchodziło się przez zewnętrzny korytarzyk umieszczony w środku zachodniej elewacji domu, z wejściem szerokości 1,1 m, z prostym ostrołuczny portalem z piaskowca. Komunikacja na wyższe kondygnacje możliwa była dzięki schodom widocznym w północnej części elewacji zachodniej oraz kamiennym schodom w cylindrycznej klatce schodowej przy narożu północno-wschodnim. Jako budulca użyto łamanego zieleńca o przeciętnych wymiarach 0,4x0,3x0,65 m, a sporadycznie białego piaskowca, łączonych dość słabą zaprawą barwy żółtej. Układ warstwowy jest słabo czytelny. Stwierdzono, że północno-zachodnie naroże domu oblicowano blokami piaskowca o wymiarach 0,2x0,35 m i podobnymi, wśród których znalazł się fragment płyty z otworem, pochodzącej z pieca typu hypokaustum (Buśko i in. 1996, s. 277-278).

Północno-wschodnie naroże zamku górnego zajmowała budowla 7, usytuowana przy wejściu z zamku średniego. Zbudowano ją przez dostawienie ścian południowej i zachodniej do muru obwodowego. Długości jej ścian mierzone we wnętrzu wynosiły: północna 6,65, wschodnia 5,60, południowa 6,25 i zachodnia 5,05 m. Grubość ściany zachodniej wynosiła 1,85 m. Zbudowano ją z łamanego zieleńca – dużych brył uzupełnianych okrzescami. W odległości 3,40 m od naroża północno-zachodniego i 37 cm od południowo-zachodniego umieszczono w nim otwór wejściowy szerokości 1,36 m. Ościeża otworu zbudowane były z wtórnie użytych ciosów piaskowcowych. Przynajmniej niektóre nich mogą pochodzić z destrukcji romańskiej budowli 5. Ściana południowa miała grubość 1,75-1,95 m. Budowla jest młodsza od muru obwodowego z 1 połowy XIII w., a starsza od sąsiadującej z nią od zachodu budowli 6, powstałej zapewne w XV wieku (Jaworski i in 2012).

Budowla 6 powstała przez zamknięcie od południa przestrzeni między murem obwodowym i sąsiednimi budowlami 5 i 7. Jako nowe powstały ściany południowa (od strony dziedzińca) i zachodnia, nakładająca się częściowo na romański, ciosowy mur budowli 5. Nowe pomieszczenie uzyskało plan trapezu o wymiarach wewnętrznych: ściana północna 11,30 m, wschodnia 6,90 m, zachodnia 6,20 m i południowa 9,48 m. Otwór wejściowy mieścił się we wschodniej części ściany południowej i prowadził na dziedziniec. Nowo powstałe ściany południową i zachodnią, grubości 0,9 m, zbudowano z łamanego zieleńca w układzie warstwowym. Użyta w nich zaprawa murarska zawiera charakterystyczny wypełniacz barwy purpurowej.

Budowla 5 – romański dom mieszkalny – została przebudowana równocześnie z realizacją budowli 6. Jej dolną kondygnację przykryto wówczas kolebą wzniesioną na osi północ-południe, a w narożu południowo-zachodnim umieszczono piec hypokaustyczny ogrzewający piętro. Zastosowano przy tym zaprawę z purpurowym wypełniaczem tożsamym ze stwierdzonym w budowli 6 (Buśko i in. 1993, s. 371).

Jednocześnie z przebudową romańskiego domu z ciosów realizacją budowli 6 powstał nowy bergfried w południowej strefie zamku wysokiego. Pierwotna, zbudowana na trudnym podłożu wieża sześcioboczna uległa pęknięciu i częściowej rozbiórce. Jej zachowana część stanowiła od tej pory południowe zamknięcie zamku. Nową wieżę, o cylindrycznej formie, zbudowano nieco wyżej. Jej średnica u podstawy wynosi

Ryc. 8. Zabudowa zamku u schyłku średniowiecza i w czasach wczesnonowożytnych

10,3 m, a na wysokościach 54 cm i 1,96 m od poziomu posadowienia zmniejsza się o odsadzki szerokości 15 cm. Grubość ściany mierzona powyżej drugiej odsadzki wynosi 3,1 m, a zachowana wysokość wieży od skały rodzimej, według pomiaru przy zewnętrznym licu od strony północnej – 17 m. Na wysokości 13 m od poziomu posadowienia, od strony dziedzińca, mieści się otwór wejściowy o wymiarach 1,4x1,9 m. Wydaje się, że jest on podniesiony w stosunku do pierwotnego, zamurowanego, którego ślad jest widoczny około 1,30 m poniżej (Buško i in 1990, s. 303). Wieżę zbudowano z miejscowego, łamanego zieleńca układanego warstwami. Sporadycznie występuje też piaskowiec, być może z rozbiórki starej wieży. Zastosowana zaprawa z charakterystycznym purpurowym wypełniaczem sugeruje, że cylindryczny bergfried powstał jednocześnie z przebudową budowli 5 i realizacją budowli 6. Tę samą zaprawę stwierdzono w północnej bramie zamku dolnego.

Z południowo-zachodnim odcinkiem muru obwodowego związany był budynek identyfikowany z wymienioną w opisie z 1599 r. „Kinderstube”. W rzucie poziomym miała ona kształt prostokąta o wymiarach 6,2x6,4 m. Grubość ścian wynosiła 80-85 m. Pierwotny otwór wejściowy mieścił się w ścianie południowej i miał szerokość 1,2 m. W ścianie wschodniej znajdowało się okno wychodzące na dziedziniec. *In situ* przetrwała z niego część piaskowcowego parapetu o długości 2,25 m. Odkryte na wtórnym złożu elementy kamieniarki informują, że okno miało postać biforyjną, z otworami o szerokości 95 cm, wysokości około 80 cm, zwieńczonymi łagodnymi łękami w kształcie odcinka koła, o strzałce długości 17 cm (Buško i in. 1990 s. 304-305). Dodajmy, że przestrzeń między południową ścianą tego budynku a cylindrycznym bergfriedem zajęta była przez kuchnię, po której pozostały ślady licznych, nakładających się palenisk i kamiennieo-glinianych pieców. Charakter towarzyszącej im warstwy sugeruje, że kuchnia miała postać wiaty bądź budynku o lekkiej konstrukcji szachulcowej, zniszczonej jeszcze w średniowieczu przez pożar (Buško i in. 1991, s. 244-249).

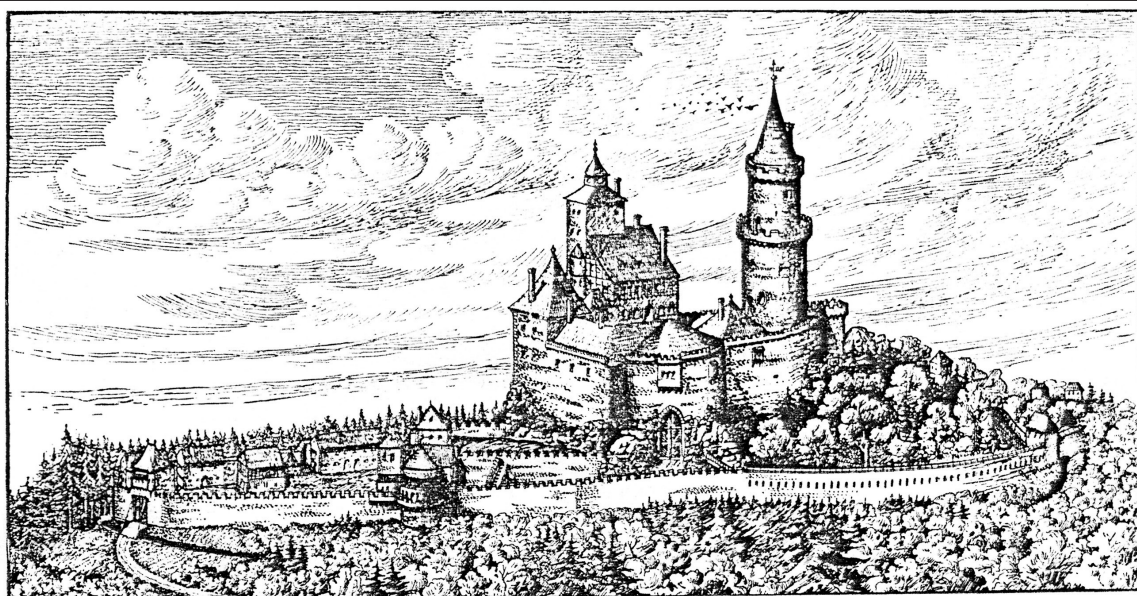
Mur okalający zamek wysoki nie jest jednolity pod względem techniki budowy i zastosowanego materiału (Buško i in. 1993, ryc. 8-9; Chorowska i in. 2008. s. 316). Nosi ślady licznych napraw, przebudów i większych rekonstrukcji. W jego odcinkach północnych mieści się więcej pierwotnej substancji budowlanej, powstałej w pierwszej połowie XIII w. Do wewnętrznego lica muru dostawiono tam, odkryte w kilku punktach filary wspierające ganek obronny. Odcinek południowo-zachodni, który uległ destrukcji wiosną 2006 r., datowany był na późne średniowiecze. Odcinki wschodnie zawierają najwięcej obcego materiału budowlanego, jakim jestna Górze Zamkowej piaskowiec. W dużej mierze formowany w kwadry. Jest prawdopodobne, że te właśnie odcinki były przedmiotem remontów w czasach późniejszych (wczesnonowożytnych?). Znaczne odcinki murów noszą także ślady intensywnej ingerencji konserwatorskiej z czasów przed II wojną światową XX w.

Nie znamy dotąd efektów późnośredniowiecznej działalności budowlanej na zamku średnim, a tylko w niewielkim stopniu na zamku dolnym. W tym ostatnim członie nasza wiedza ogranicza się do ustalenia prawdopodobieństwa, że równoległe do budowy cylindrycznego bergfriedu wzniesiono murowaną bramę zachodnią, stosując zaprawę o tych samych cechach. Mur obwodowy powstał zapewne dopiero w XV w., zastępując wał kamiennieo-ziemny (Piekalski, Wysocka 2001, s. 327-330; Marek, Piekalski 2005, s. 165-167; Chorowska i in 2008, s. 311-313).

WCZESNONOWOŻYTNE PRZEBUDOWY ZAMKU

W wiekach XVI i 1 połowie XVII miały miejsce przebudowy i remonty budowli zamkowych. Przemiany fortyfikacji zmierzały do dostosowania do nowych technik prowadzenia wojny i miały obszerny zakres. Odwołując się do przekazów pisanych należy wskazać działania budowlane Christiana von Reder po 1536 r. i Sebastiana von Zedlitz-Neukirch po 1567 r. Z drugiej strony trzeba jednak zaznaczyć, że tej fazie rozwoju zamku poświęcono dotąd najmniej uwagi badawczej.

Analiza reliktyw odsoniętych w trakcie wykopalisk wskazuje, że w fazie wczesnonowożytniej przebudowano wejście na zamek górny, umieszczone, jak dawniej, przy jego północno-wschodnim narożu. Przestrzeń między domem zamkowym a narożną budowlą 7, określoną w urbarzu jako wieża, przykryto kolebą, tworząc rodzaj szyi bramnej bądź otwartej sieni wejściowej. Sama rezydencja również została

Die Burg Lehnhaus vor ihrer Zerstörung im Jahre 1646.
Rekonstruktion nach der Beschreibung von W. Patschowsky, Differsbach-Eiebau i. Schl. Gezeichnet von Rob. Stocker, Liebau i. Schl.

Ryc. 9. Próba graficznej rekonstrukcji zamku wykonana podstawie opisu z lustracji. Wg. Patschowskiego w 1925 r.

przebudowana. Prowadzące od strony dziedzińca wejście do piwnic zostało zaopatrzone w murowany korytarz (Buśko i in. 1996, s. 277-278). Tylko ze źródeł pisanych i ikonograficznych wiemy, że nad zachodnią partią domu górowała wieża zegarowa (ryc. 9) W parterze narożnej budowli 7 zamurowano pierwotne wejście, mieszczące się w ścianie zachodniej i przebito nowe, prowadzące do sieni wejściowej. Jej pierwszą kondygnację przesklepiono kolebą umieszczoną na osi wschód-zachód. W sąsiadującej z nią od zachodu budowli 6 podniesiono poziom użytkowy, przebudowano otwory okienne wychodzące na zamek średni, a w narożu północno-zachodnim zbudowano piec kaflowy (Buśko i in 1996, s. 278-279; Jaworski i in. 2012). W zachodniej strefie zamku przebudowano romańską kaplicę odcinając jej apsydę i zaopatrując w kolebę. Jej sakralna funkcja wygasła (Buśko 1992, s. 107-108; Chorowska i in 2008, s. 306-307, 315). W budowli 2 określanej umownie jako „Kinderstube” zamurowano wejście w ścianie południowej i przebito nowe, od strony dziedzińca, umieszczając je na północ od biforyjnego okna. Między „Kinderstube” a bergfriedem wymurowano budynek kuchni, zaopatrując ją w palenisko na prostokątnym w rzucie cokole (Buśko i in. 1990, ryc. 3; 1991, s. 244-250).

Prace budowlane prowadzono także na dziedzińcu zamku dolnego, a ich zachowanym świadectwem jest obszerna, sklepiena piwnica umieszczona w części centralnej. Nowożytnie fortyfikacje zamkowe, umiejscowione głównie od strony zachodniej mają charakter umocnień kamienno-ziemnych z cechami właściwymi dla systemów bastejowych. Ich bliższe określenie wymaga dalszych badań.

Towarzysząca zamkowi wieś zajmowała miejsce na południowo-zachodnim stoku wzgórza. Jej relikty stwierdzono w liniowych wykopach ratowniczych, założonych w związku z budową wodociągu (Jaworski 2009). Uzyskane wówczas wyniki sugerują odsunięcie zabudowy wsi od zamku na odległość większą niż dotychczas. We wczesnych fazach średniowiecza sąsiadowała ona z ufortyfikowaną, szczytową partią wzgórza. W późnym średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych odległość od południowo-zachodniej krawędzi zamku wynosiła co najmniej 90 m. Przemianę tę można wiązać ze zmianami technik obrony i oczyszczeniem przedpoła zamku, warunkowanymi szybkim rozwojem artylerii.

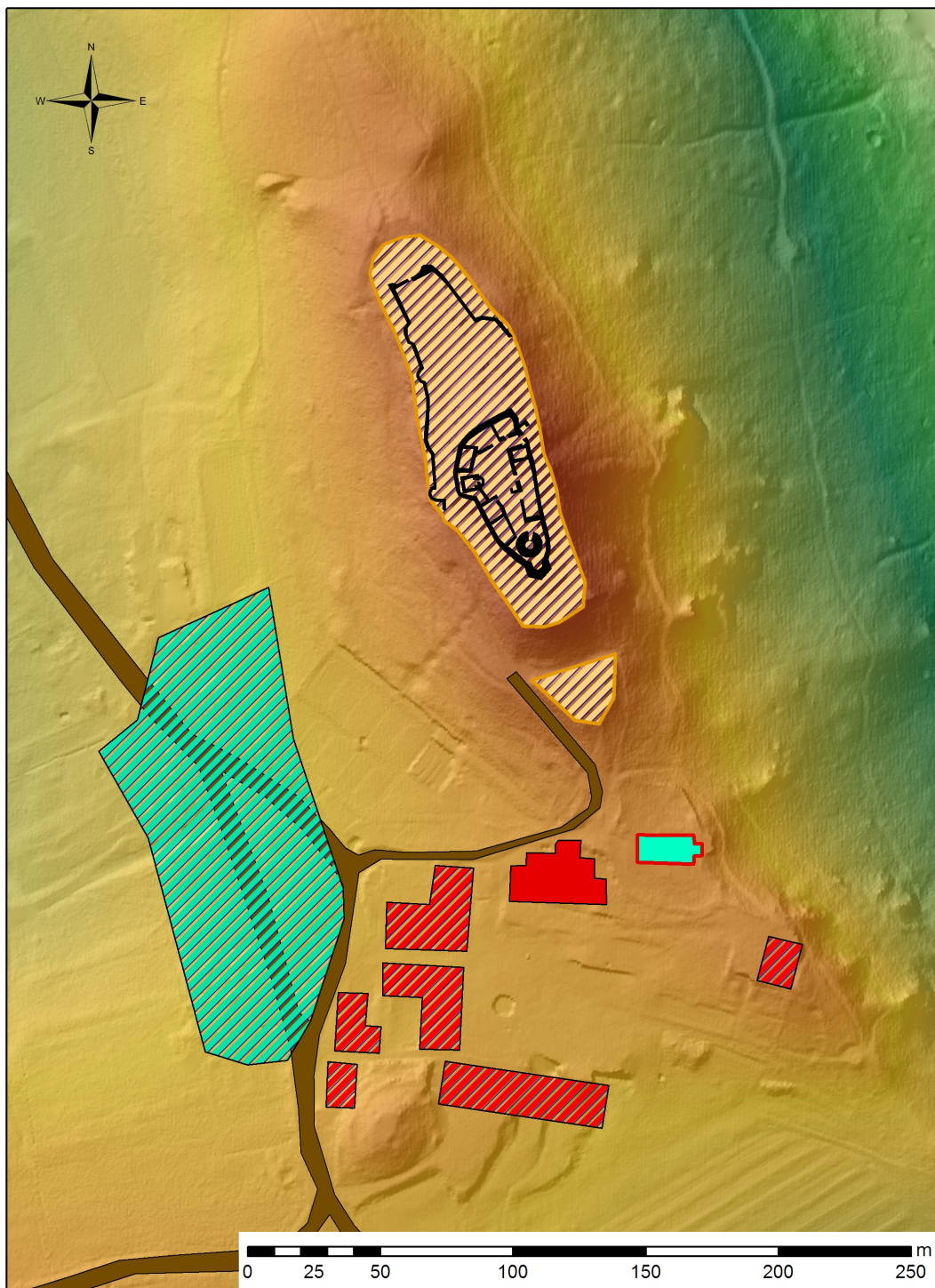
PAŁAC BAROKOWY

Zniszczenia spowodowane wojną 30-letnią, a zwłaszcza destrukcja po zdobyciu zamku przez wojska austriackie w 1646 r. zamknęły okres jego rezydencjonalnego i obronnego wykorzystania. Po wojnie nie podjęto jego odbudowy. Nowy właściciel Adam von Kuelhaus podjął po 1653 r. budowę pałacu, zgodnego z duchem czasu, nowymi wymaganiami rezydencjonalnymi i aktualnym trendem w sztuce. Nowa siedziba powstała w odległości 90 m na południe od starego zamku. Zajmowała łagodny, południowy stok wzgórza, pozbawiony wartości obronnych. Lokalizacja taka dawała natomiast znacznie większy komfort mieszkania. Pałac zbudowano w linii wschód-zachód, zwracając reprezentacyjną 9-osiową elewację na południe. Barokową bryłę tworzyły trzy kondygnacje – piwnice, podwyższony parter i piętro. W tym samym czasie na miejscu dawnego kościoła NM Panny wzniesiono nową barokową świątynię, nadając jej wezwanie św. Jadwigi śląskiej. Pamiątką po starszej fazie budowlanej pozostała gotycka zakrystia przy ścianie południowej. Na południe od pałacu powstał obszerny, prostokątny dziedziniec otoczony zabudową gospodarczą, a na północ od niego ogród pałacowy (ryc. 11). Utworzono w ten sposób nowy zespół architektoniczny, funkcjonujący w krajobrazie kulturowym Wlenia do tej pory (ryc. 10). Ruiny zamku pozostały jego istotną częścią, a od końca XIX w. poddano go kilkakrotnie pracom konserwatorskim i zabezpieczającym.

Istotne wskazówki, co do dalszego wnioskowania o rozwoju osadnictwa i fortyfikacji na Górze zamkowej przynosi analiza Numerycznego Modelu Terenu. Dane pochodzące z lotniczego skanowania laserowego zostały w tym przypadku wykorzystane do podjęcia próby identyfikacji relikwów umocnień wczesnośredniowiecznego grodu. Ze względu na znaczne przekształcenia terenu, związane z działalnością rolniczą na zachodnim stoku Góry Zamkowej, adaptacją części stoku na ogród oraz powstaniem zespołu zabudowań dworskich w jego części południowej, NMT nie ujawnił wyraźnych śladów dawnych umocnień grodowych. Uzyskany z danych w formacie .las NMT o siatce 0,5 m. umożliwił wytypowanie miejsc wartych weryfikacji archeologicznej w dalszych badaniach. Szczególnie interesujący pod względem dalszych prac okazał się teren ogrodu i parku pałacowego. Weryfikacji wymaga, czy i w jakim stopniu zarys dawnych obwarowań grodu został powtórzony w późniejszym przebiegu ogrodzenia ogrodu przy pałacu. Z pewnością w obrębie ogrodzenia znalazła się niewielka część fortyfikacji ze średniowiecznej (i nowożytnej) fazy rozwoju zamku położona w południowo-zachodniej części założenia.

Ryc. 10. Widok zespołu pałacowego od południa. Poczta z początków XX w.

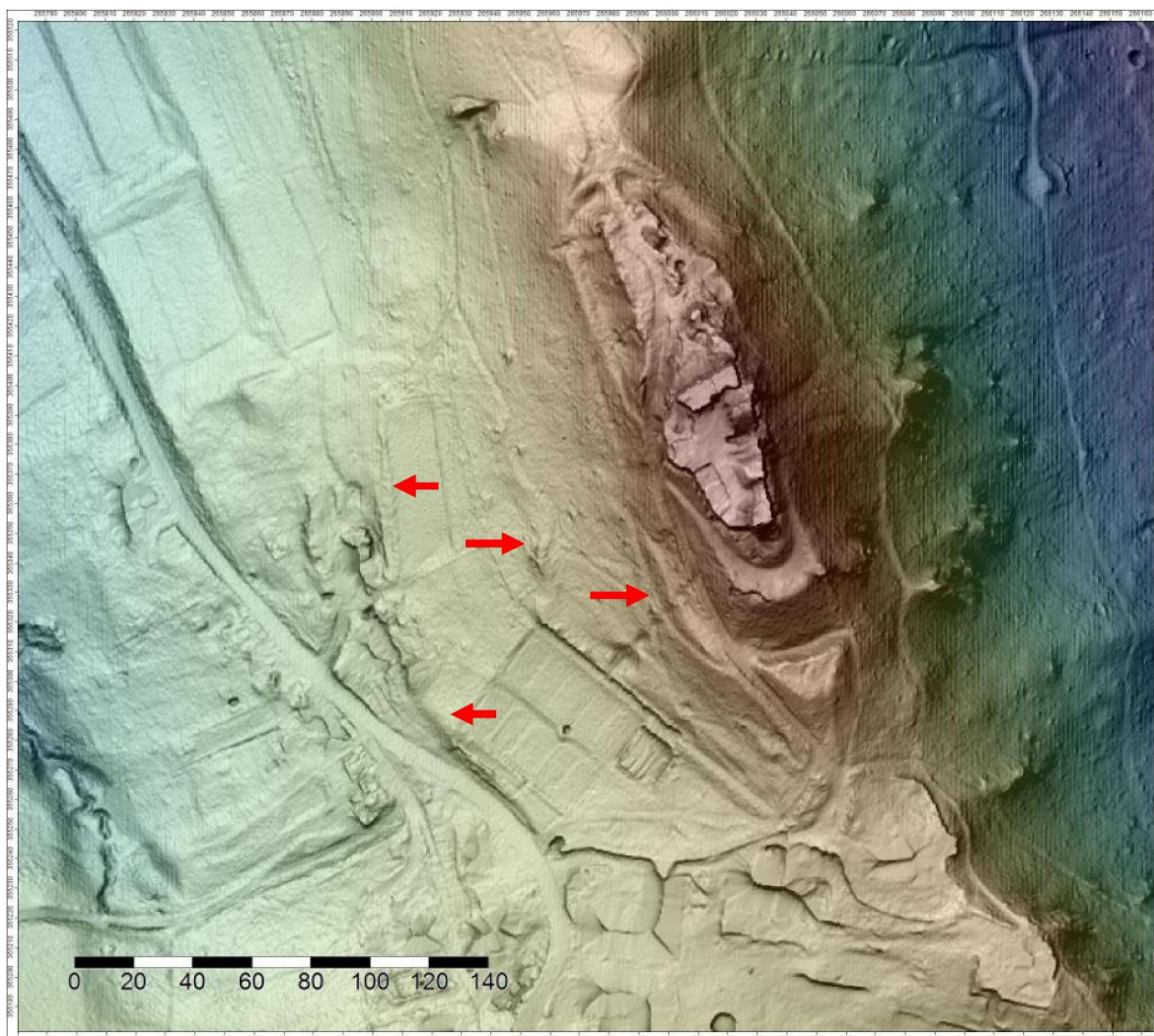

zamek i osadnictwo w dobie późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności

	obszar zamku		pałac barokowy		wieś
	mury zamku		zabudowa towarzysząca pałacowi		droga
			kościół NMPanny		

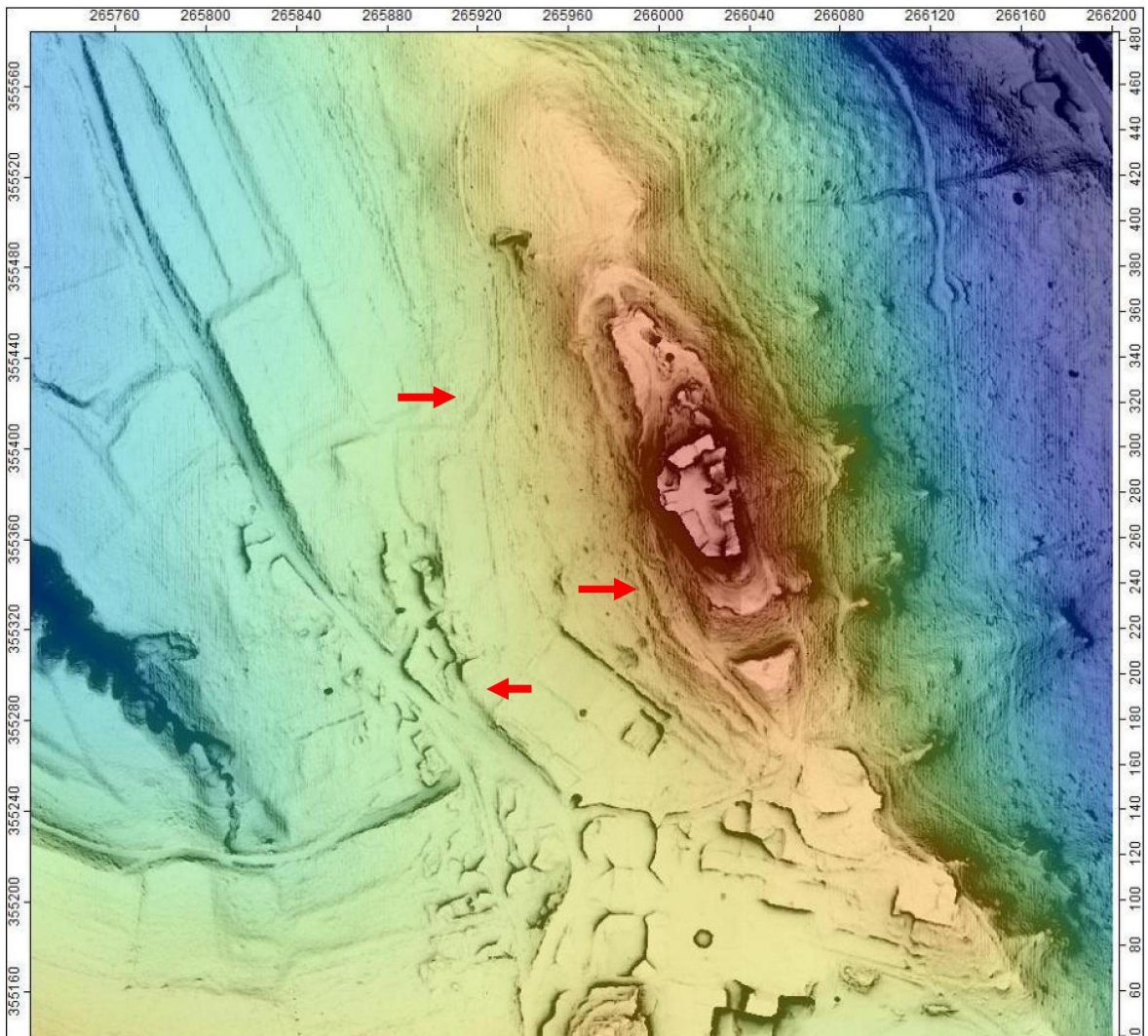
Ryc. 11. Przedstawienie obszaru zajmowanego przez zamek i osadę przyzamkową w dobie późnego średniowiecza i okresu wczesnonowożytnego. Oprac. A. Łuczak

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 12. Góra Zamkowa we Włeniewie, strzałkami oznaczono wymagające weryfikacji terenowej anomalie, prawdopodobnie związane z relikami umocnień z różnych faz istnienia założenia, NMT z cieniowaniem i skyviewfactor (opr. M. Legut-Pintal).

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 13. Góra Zamkowa we Wleniu, NMT i skyviewfactor, strzałkami oznaczono anomalie, prawdopodobnie związane z relikta-
mi umocnień z różnych faz istnienia założenia (opr. M. Legut-Pintal).

LITERATURA

- Boguszewicz A. 1998, Przemiany w XIII-wiecznym budownictwie obronnym, w: K. Wachowski (red.), *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. „Rewolucja” XIII wieku*, Wrocław: Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych, s. 97-111.
- Boguszewicz A. 2001, Nienawiść Rudego Smoka do Bolesława a geneza zamków romańskich na Śląsku, w: J. Wiesiołowski, J. Kowalski (red.), *Zamek i dwór w średniowieczu od XI do XV wieku*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, s. 18-23.
- Boguszewicz A. 2010, *CoronaSilesiae. Zamki Piastów fuerstenberskich na południowym pograniczu księstwa jaworskiego, świdnickiego i ziebickiego do połowy XIV wieku*, Wrocław.
- Buśko C. 1998, Die Burg Lähn im 12.-17. Jahrhundert, *Quaestiones MediiAeviNovae*, vol. 3, s. 273-285.
- Buśko C., Dymek K., Piekalski J. 1990, Rezultaty badań wykopaliskowych przeprowadzonych na zamku we Wleniu w 1988 roku, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, t. 31, s. 283-308.
- Buśko C., Dymek K., Piekalski J. 1991, Badania architektoniczno-archeologiczne na zamku wleńskim w 1989 r., *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, t. 32, s. 239-261.
- Buśko C., Dymek K., Piekalski J. 1992, Zamek Wleń w świetle badań przeprowadzonych w 1990 r., *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, t. 33, s. 101-111.
- Buśko C., Dymek K., Piekalski J. 1993, Badania archeologiczno-architektoniczne przeprowadzone na zamku Wleń w 1991 r., *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, t. 34, s. 367-384.
- Buśko C., Dymek K., Piekalski J. 1994, Zamek Wleń w świetle ostatnich badań, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, t. 35, s. 427-441.
- Buśko C., Niegoda J., Piekalski J. 1996, Badania na zamku wleńskim w latach 1993-1994, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, t. 37, s. 277-287.
- Buśko C., Michniewicz J. 2006, Application of Petrographical Comparative Analysis in Dating of Spatial Development of the Castle Wleń, *Przegląd Archeologiczny*, t. 54, s. 183-211.
- Cetwiński M. 2001, *Śląski tygiel. Studia z dziejów polskiego średniowiecza*, Częstochowa.
- Codex Diplomaticus Silesiae*, t. 27. wyd. G. Croon, 1912, t. 30, wyd. K. Wutke, E. Randt, Breslau 1925-1930.
- Chorowska M. 2003, *Rezydencje średniowieczne na Śląsku. Zamki, pałace, wieże mieszkalne*, Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej.
- Chorowska M. 2008, Zwischen palatium und castrum. Eine Stellungnahme zum Beginn der Burgen in Schlesien im 12.-13. Jahrhundert, *Quaestiones MediiAeviNovae*, vol. 13. Palatium, castle, residence, s. 63-88.
- Chorowska M., Jerzyk W., Paszkiewicz B., Piekalski J. 2008, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych zamku Wleń 2005 r.*, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, t. 50, s. 303-322.
- Chorowska M., Dudziak T., Jaworski K., Kwaśniewski A. 2009, *Zamki i dwory obronne w Sudetach*, t. II. Księstwo Jaworskie, Wrocław: I-BiS. Usługi komputerowe. Wydawnictwo s.c.
- Czechowicz B. 1998 (rec.), *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech*, t. 2, Zamek, red. K. Wachowski, Wrocław 1996, w: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, R. 46, nr 3-4, s. 411-420.
- Długosz 1973, *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki Sławnego Królestwa Polskiego*, t. III, Warszawa.
- Goliński M. 1989, *Dzieje zamku Wleń*, maszynopis w DWKZ, delegatura w Jeleniej Górze.
- Guerquin B., *Zamki w Polsce*, Warszawa 1974.
- Jaworski G. 2009, *opracowanie wyników nadzoru archeologicznego przeprowadzonego we Wleniu w Wleńskim Gródku (Łupki) w 2008 roku*, manuskrypt (Attyka. Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska i Architektoniczna Grzegorz Jaworski)
- Jaworski G., Marcinkiewicz S., Piekalski J., Siemianowska S. 2012, *Badania na zamku Wleń. Budowle 6 i 7 na zamku górnym*, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, 54, s. 143-273.
- Kadłubek 1974, *Mistrza Wincentego Kronika Polska*, tłum. K. Abgarowicz, B. Kuerbis, Warszawa.
- Kajzer L., Kołodziejki S., Salm J. 2003, *Leksykon zamków w Polsce*, Warszawa: Arkady.

- KDS, 1951-1964, Kodeks Dyplomatyczny Śląska, t. 1, wyd. K. Maleczyński 1951, t. 2, wyd. K. Maleczyński, A. Skowrońska 1959, t. wyd. K. Maleczyński 1964, Wrocław.
- Knoblich A. 1983, Chronik von Lähn und Burg Lähnhaus am Bober, Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Städte, Ritterburgen, Fürsten und Adelsgeschlechter Schlesiens, Breslau.
- Kondracki J. 1981, Geografia fizyczna Polski, wyd. V, Warszawa.
- Niegoda J., Piekalski J. 1996, Zamek we Wleniu, w: Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Zamek, Wrocław: Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych, s. 93-99.
- Marek L., Piekalski J. 2005, Dalsze badania zamku Wleń w 2004 r., Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 47, s. 161-174.
- Michniewicz J., Nawrocka D., Pazdur A., Żurakowska M. 2007, Issue of actual chronology of a Romanesque chape at the Wleń castle (Lower Silesia, Poland) in the light of mortar radiocarbon dating, *Geochronometria*, 26, s. 31-33.
- MPH 1961, MonumentaPoloniaeHistorica, t. III, wyd. A. Bielowski, Warszawa (reprint).
- Mruczek R. 2005, Wieloboczny bergfried zamku we Wleniu na tle architektury śląskiej i europejskiej, w: Nie tylko zamki. Szkice ofiarowane Profesorowi Jerzemu Rozpędowskiemu w 75 rocznicę urodzin, Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, s. 55-71.
- Müller K. A. 1837, Vaterländische Bilder in einer Geschichte und Beschreibung der alten Burgfesten und Ritterschlösser Preußens, cz. 1. Głogów.
- Patschowsky W. 1925, Baugeschichte und Baubeschreibung der Burg Lehnhaus bei Lähn, Hirschberg.
- Piekalski J., Wachowski K. 2013, „Rodzime i obce” w krajobrazie kulturowym średniowiecznych ziem polskich, *ArchaeologiaHistoricaPolona*, t. 21, s. 127-169.
- Piekalski J., Wysocka I. 2000, Badania wykopaliskowe zamku we Wleniu w 1999 roku, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 42, s. 217-226.
- Rozpędowski J. 1978, Gród a zamek w Polsce – problem genezy i typologii, „Prace Naukowe Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, t. 12, s. 91-96.
- Rozpędowski J. 1999, Schlesien, w: Burgen in Mitteleuropa. Ein Handbuch, Stuttgart: Konrad Theiss Verlag, t. 2, s. 265-268.
- SUB, Schlesisches Urkundenbuch, t.1. wyd. H. Appelt, Graz-Wien 1963-1971, t. 2. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien 1977, t. 3. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien 1984, t. 4. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien, nr 418.

5a. Próba rekonstrukcji granic dystryktu (*weichbildu*) wleńskiego

Obszar wleńskiego dystryktu określanego także mianem *Weichbild* mieści się w centrum niniejszych rozważań oraz analiz rozwoju jego krajobrazu kulturowego. Liczne przemiany granic polityczno-administracyjnych, które miały miejsce na obszarze Śląska od czasów wczesnego średniowiecza aż do okresu reformy administracyjnej w latach 1938-45, znacznie utrudniają odtworzenie przebiegu tych podziałów. Problem rekonstrukcji podziałów terytorialnych, wśród których wyróżnia się podziały większe, czyli terytoria księstw oraz podziały małe, a więc mniejsze jednostki terytorialne (w tym np. okręgów grodowych, kasztelanii) jest znany w literaturze i wciąż wzbudza liczne dyskusje i kontrowersje (m.in. Orzechowski 1972, Nowakowski 2008). Terytorium *weichbildu* wleńskiego ukształtowało się w XIII wieku w wyniku przemian społeczno-kulturowych. W źródłach pisanych od 2 poł. XIII wieku zaczęły się pojawiać określenia dotyczące nowych jednostek organizacyjnych, jak: *districtus*, *pertinentia*, *territorium* czy *terra*. Następnie zaś nazwy te zostały w XIV wieku zastąpione przez ich niemieckojęzyczne odpowiedniki: *Weichbild*, *Zugehörung*, *Herrschaft* i *Land*. Nowa organizacja terytorialna wynikała z rozwoju ustroju feudalnego a wraz z nim nadań ziemskich na rzecz instytucji kościelnych i rycerzy oraz kolonizacją wsi i miast na prawie niemieckim, zastępując tym samym poprzedni podział terytorialny oparty na kasztelaniami. *Weichbildy* miały zatem podłoże ekonomiczne i jurysdykcyjne czyli okręgu sądowego, w którym miał siedzibę książęcy namiestnik (Zientara 1973, s. 686-687, Nowakowski 2009, s. 263-278, Wiszewski 2013). W literaturze przedmiotu dominuje pogląd iż centrami śląskich *weichbildów* były głównie miasta lokowane na prawie niemieckim, choć zdarzały się przypadki gdzie ośrodkami okręgów były zamki określane jako *Burgweichbild*. Pomiędzy XIV a XV wiekiem zachodziły kolejne przemiany podziałów terytorialnych, będących swego rodzaju korektami pierwotnego podziału obszarów *weichbildów*, przez co w rezultacie część okręgów została wchłoniętą przez pozostałe (Pauk, Wólkiewicz 2013). Sytuacja taka miała miejsce także w stosunku do interesującego nas *weichbildu* wleńskiego, który wraz z *weichbildem* gryfowskim stał się częścią *weichbildu* lwóweckiego (Wiszewski 2013; Pauk, Wólkiewicz 2013). Mimo iż od ok. XV wieku omawiany obszar nie stanowił już samodzielnej jednostki administracyjnej, to dla rekonstrukcji przemian społeczno-kulturowego krajobrazu jego dawne granice były w dalszym ciągu istotne. Zamek i miasto Wleń w dalej tworzyły ośrodek centralny między jelenią Górą na południu a Lwówkiem na północy, oddziaływujący mocno na swój historyczny mikroregion.

Dla rekonstrukcji zasięgu *weichbildów* podstawę stanowią wzmianki w źródłach pisanych, w których wymieniane są wsie i miasta znajdujące się w ich obrębie oraz archiwalne opracowania kartograficzne. Niestety, te ostatnie najczęściej pochodzą z okresu późniejszego i mogą przedstawiać obraz terytoriów poddany już znacznym modyfikacjom, zwłaszcza jeśli chodzi o granice polityczno-administracyjne. Bezcennymi

źródłami pisanymi w badaniu procesów osadniczych oraz podziałów administracyjnych są wydania źródłowe zawarte w Kodeksie Dyplomatycznym Śląska (*Codex Diplomaticus Silesiae* tomy I-XXXVI), a w szczególności: *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis* (t. XIV) oraz dodatkowo opracowanie źródłowe pt. *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego* (tomy I-III). Z wykorzystanych tu dzieł kartograficznych wymienić należy m.in. mapy małoskalowe Fryderyka Khünoviusa, Mattheus'a von Schubarth'a i Johann'a Wolfgang'a Wieland'a (w skalach ok. 1:100 000 - ok. 1:200 000, mapy wydano w 1750 r.) oraz mapy średnioskalowe Christiana Friedricha von Wrede (mapy powstały w 1747-1753 r. w skali ok. 1:35 000) i Ludwika Wilhelma Regler'a (mapy powstały w 1764-1770 r. w skali ok. 1:24 000). Do porównań sięgnięto również do znacznie dokładniejszych, lecz zarazem późniejszych map topograficznych z poł. XIX i XIX wieku określanych mianem *Urmesstischblätter* i *Messtischblätter*.

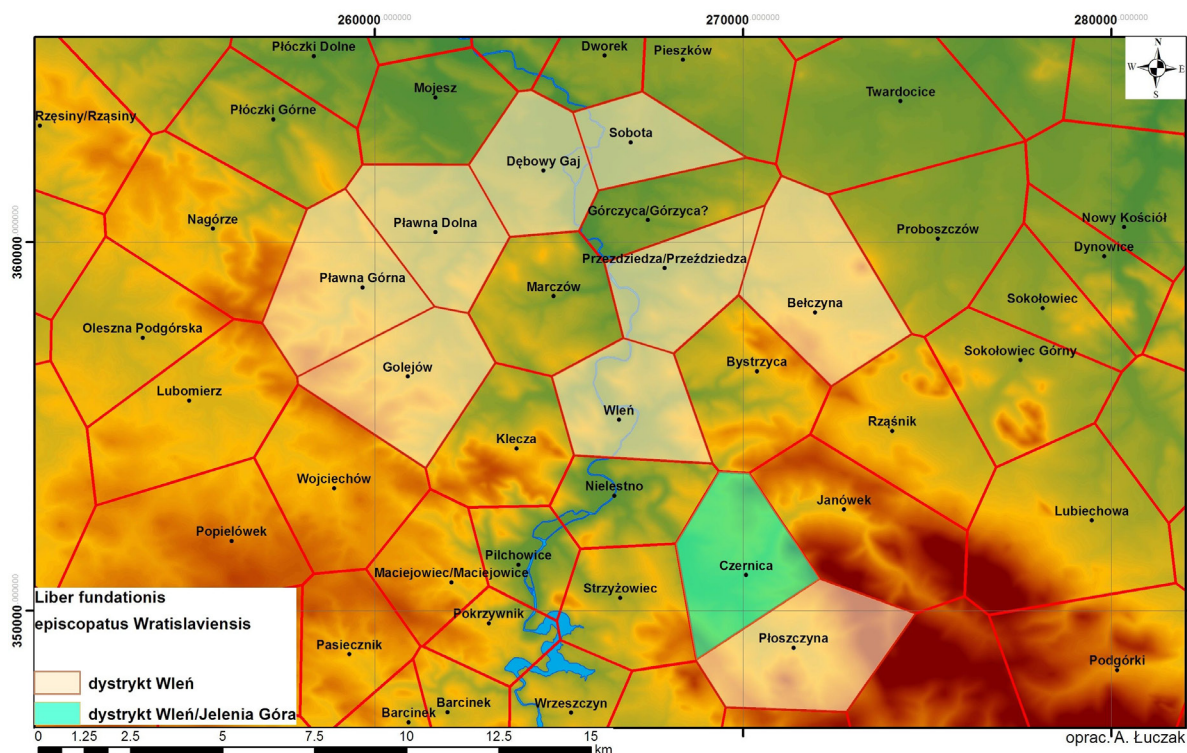
Weichbild Wleń miał powstać z przekształcenia dawnej kasztelanii wleńskiej. Jej centrum wiąże się z ośrodkiem wzmiankowanym w 1155 r. w bulli papieża Hadriana IV, wymieniającej *castrum Valan*. Rzeczywiste odniesienia do funkcji kasztelanii pojawiły się kilkakrotnie w wieku XIII. Abstrahując od dyskusji na temat struktury administracyjnej państwa Piastów w XII w. przyjmujemy, że w XII wieku na pewno istniało założenie obronne we Wleniu. Dzięki pracom archeologicznym przeprowadzonym na zamku odkryto ślady grodu, którego początki można datować na X w., a więc na okres wczesnego średniowiecza przez co związany był z pewnością ze strukturami przedpiastowskimi. Sam dystrykt wleński wchodził w skład większego podziału terytorialnego a mianowicie księstwa jaworskiego, które zostało wydzielone między 1274 a 1277 r. przez Bolesława Rogatkę z księstwa legnickiego powstałego ok. 1248 r. Nowe księstwo jaworskie otrzymał najstarszy syn Bolesława Rogatki Henryk V Gruby. Ok. 1291 roku doszło do połączenia księstwa jaworskiego i świdnickiego znajdujących się pod władzą Bolka I Surowego. Dalsze przemiany terytorialne księstw miały miejsce w 1297 r. kiedy to Bolko I odebrał Henrykowi III Głogowczykowi okręg bolesławiecki i chojnowski, a następnie przekazał synom Henryka V Grubego. Księstwo jaworskie należało do dynastii Piastów śląskich do śmierci Bolka II Małego w 1368 r. Władze po nim do 1392 r. sprawowała wdowa Agnieszka a po jej śmierci wg zapisu Bolka II Małego z 1353 r. ziemie księstwa świdnickiego i jaworskiego przeszły pod panowanie czeskiej dynastii Luksemburgów, którą utrzymali aż do 1437 r., czyli do momentu wygaśnięcia rodu. Dalszą władzę nad tymi księstwami sprawowali kolejni królowie czescy oraz Jagiellonowie (Władysław II i Ludwik). Od 1526 r. znalazło się w rękach austriackich Habsburgów (Chorowska et al. 2009).

OBRAZ WEICHBILDU WLEŃSKIEGO ZNANY ZE ŹRÓDEŁ PISANYCH

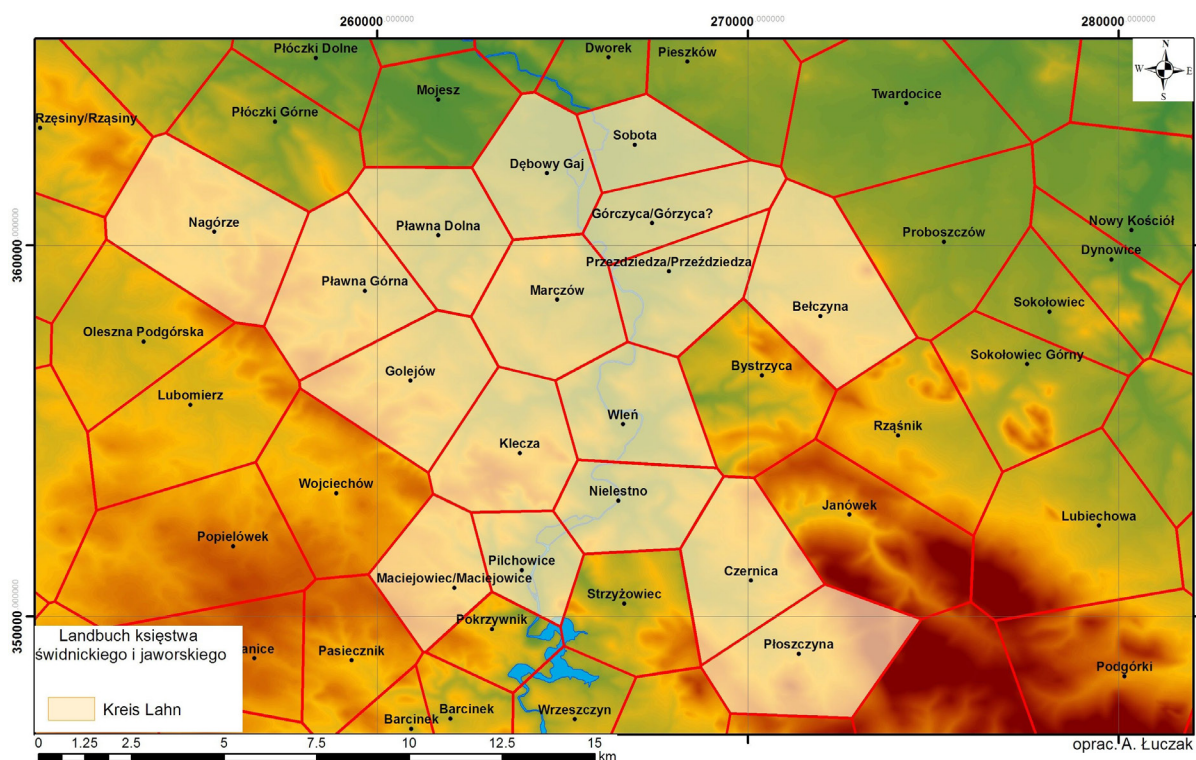
W kwestii początków dystryktu wleńskiego pierwszych znaczących informacji dostarcza księga *uposażeń biskupstwa wrocławskiego* (*Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis*) spisana na początku XIV w. (ok. 1300-1305 r.). Dowiadujemy się z niego, że na terenie księstwa jaworskiego istniało siedem okręgów (*weichbildów*): jeleniogórski (z centrum w Jeleniej Górze), bolesławiecki (Bolesławiec), gryfowski (Gryfów), wleński (Wleń), lwówecki (Lwówek Śląski), świerzawski (Świerzawa) i jaworski (centrum w Jaworze). Natomiast w skład dystryktu wleńskiego wchodziły wsie: Bełczyna, Czernica, Dębowy Gaj, Golejów, Pławna, Płoszczyna, Przeździeca, Sobota oraz Wleń (ryc. 1).

Na podstawie młodszych źródeł z okresów: 1366-1376 i 1385-1407 zebranych i opracowanych w dziele pt. *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego* (tom I-III), zawierającym głównie dokumenty związane z transakcjami majątkowymi na terenie tytułowych księstw, można także odnaleźć informacje o przynależności miejscowości do poszczególnych dystryktów. W oparciu o to opracowanie źródłowe i w stosunku do *Liber foundationis* znacznie wzrosła liczba miejscowości wchodzących w skład *weichbildu* wleńskiego, dając pełniejszy obraz zasięgu tego dystryktu. W jego obrębie znalazły się takie miejscowości jak: Nagórze, Pławna (Górna i Dolna), Dębowy Gaj, Sobota, Górzycza, Przeździeca, Bełczyna, Wleń, Marczów, Golejów, Klecza, Maciejowiec, Pilchowice, Nielestno, Czernica oraz Płoszczyna (ryc. 2). Zwiększony zasób informacji o osadnictwie zawdzięczamy nie tylko stanowi zachowania dokumentów do naszych czasów, ale także wzrostowi obrotu ziem i dóbr, jaki miał miejsce w XIV i XV wieku i trwał nieprzerwanie do późnej nowo-

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 1. Miejscowości i ich teoretyczny zasięg w obrębie dystryktu wleńskiego wg Liber fundationis episcopatus Wratislaviensis z ok. 1300-1305 r.

Ryc. 2. Miejscowości i ich teoretyczny zasięg w obrębie dystryktu wleńskiego wg Landbuchu księstw świdnickiego i jaworskiego z lat 1366-1376 i 1385-1407

żytności. Warto także zwrócić tu uwagę, że w przypadku niektórych wsi, pojawiły się w tym źródle także wskazania ich przynależności do sąsiednich dystryktów [!]. Nie jest to związane w żaden sposób z czasem powstania dokumentu, co mogłoby sugerować powolne wchłanianie poszczególnych obszarów dystryktu przez dystrykt sąsiadujący. Prawdopodobnie świadomość zasięgu i przynależności administracyjnej danej własności ziemskiej do dystryktu nie była w pełni rozwinięta, bądź istotna dla sporządzających dokument. Przykładem może być wieś Dębowy Gaj, którą w dokumencie z 1380 r. określono, jako należącą do dystryktu wleńskiego.¹ Tak też jest w dokumentacjach z lat: 1386 (IV), 1390 (I), 1397 (VII), 1399 (I, XI) i 1400 (XII). Z kolei latach: 1385 (IV), 1393 (XII), 1395 (IV), 1396 (X), 1398 (XI) wieś znajduje się w obrębie dystryktu lwóweckiego.² Poniżej zestawiono miejscowości wraz z ich przynależnością do dystryktu wg źródeł pisanych:

Miejscowość	Dystrykt wg Landbucha (nr tomu w nawiasie)	Dystrykt wg Liber fundationis
Bełczyna	Lähn (1), Hirschberg (2, 3), Löwenberg (3)	Lähn
Czernica	Lähn	Lähn/Hirschberg
Dębowy Gaj	Lähn (1, 3), Löwenberg (2, 3)	Lähn
Golejów	Löwenberg (2, 3), Greiffenberg (3)	Lähn
Górzycza	Löwenberg (1), Lähn (3)	
Klecza	Lähn (1, 2, 3), Löwenberg (3)	
Maciejowiec	Lähn (2, 3), Löwenberg (3)	
Marczów	Lähn	
Nagórze	Lähn (1,2), Löwenberg (3)	
Nielestno	Lähn (1, 3), Löwenberg (3)	
Pilchowice	Lähn	
Pławna Dolna	Lähn (1), Löwenberg (2,3)	Lähn
Pławna Górna	Lähn (1), Löwenberg (2, 3)	Lähn
Płoszczyna	Lähn, Löwenberg	Lähn
Przeździedza	Lähn (1), Löwenberg 2,3	Lähn
Sobota	Lähn (1, 3), Löwenberg (1,3)	Lähn
Wleń	Lähn	Lähn

¹ „(...) zu Sebeneychen yn dem weichbilde zum Lehn gelegen (...)”, *Landbuch księstwa świdnickiego i jaworskiego*, t. 1, s. 232.

² np. z dokumentu z kwietnia 1385 r.: „(...) uf dem vorwerke zu Sebeneyche (...) und ein par uf dem gute, das man die Helle nennet, alle in dem wichbilde zu Lauwenberg.” *Landbuch*, t. II i III.

METODY REKONSTRUKCJI

W celu rekonstrukcji zasięgu dystryktu wleńskiego i określenia jego granic posłużono się analizą wyznaczania hipotetycznego zakresu danej miejscowości (Site Catchment), opartej na metodzie wieloboków Thiessena³. W analizie tej uwzględniono tylko punkty lokalizacji miejscowości, które pojawiły się w wymienionych wyżej w źródłach pisanych. Utworzone w ten sposób granice obszarów porównano z przebiegiem granic znanych ze źródeł kartograficznych w celu sprawdzenia poprawności działania tej metody oraz jej przydatności w identyfikacji najbardziej optymalnego przebiegu granicy *weichbildu*. Dodatkowo wyznaczono zasięg miejscowości poszczególnych osad (określany też mianem Site Catchment Analysis) w oparciu o analizę kosztu dystansu wg Funkcji Wspinaczki Toblera (*Tobler hiking function*) (Tobler 1993), w której to użyty algorytm uwzględnia ukształtowanie terenu, mogący utrudnić lub ułatwić pieszą wędrówkę. Analiza kosztu dystansu pomoże w identyfikacji znacznie bardziej rzeczywistego układu granic, które jak wiadomo często znajdowały się w miejscach wyróżnionych w terenie, jak np. szczyty lub krawędzie wzniesień, krawędzie dolin rzecznych, pagórki itd. Miejscami lokalizacji granic były też drogi lub granice pól uprawnych, czy granice lasów, które niestety nie zostaną tu uchwycone, a ich lokalizacja zaczerpnięta została ze źródeł kartograficznych. Wykorzystane archiwalne mapy dotyczące Śląska zostały do tego celu poddane rektyfikacji, tak aby móc dokładnie zlokalizować przestrzenne położenie wyrysowanych tam granic dystryktów oraz aby dokonać porównań między nimi oraz granicami powstałych wcześniej wieloboków Thiessena. Do rektyfikacji obrazów kartograficznych z XVIII w. użyto metody transformacji określanej jako *rubber sheeting* (lub inaczej *Spline transformation*), ponieważ mapy te nie są kartometryczne a ich obraz posiadają zmienną skalę. Punktami kontrolnymi wykorzystanymi do wpasowania map we współczesny system współrzędnych geograficznych były punkty lokalizacji stanowisk, które pozyskano z Bazy Danych Ogólnogeograficznych (BDO) o stopniu szczegółowości odpowiadającym mapie w skali 1:250000⁴. Arkusze map Messtischblätter ze względu na ich dokładność i precyzyjne wykonanie, wpasowano w układ współrzędnych 3-degree Gauss-Kruger zone 5 (właściwy dla tych map) oparciu o współrzędne zamieszczone w ramce map a następnie dokonano ich reprojekcji do układu współrzędnych PWUG 1992.

Całość analiz i prac wykonano wykorzystując oprogramowanie ArcGIS 9.3 i SAGA GIS.

WYNIKI

Obraz struktury i zasięgu terytorialnego *weichbildu* wleńskiego uzyskany na podstawie *Liber fundationis* w połączeniu z analizą teoretycznego zasięgu miejscowości opartej na wielobokach Thiessena można określić jako niepełny. Wpływ na to ma charakter źródła pisanego, które przedstawia spis miejscowości zobowiązanych w danym dystrykcie do płacenia dziesięciny na rzecz kościoła. Pozostaje pytanie, w jakiej zależności pozostawały pozostałe wsie, które wg innych źródeł (szczegóły w opracowaniu Ivo Łaborewicza) istniały już w XIII wieku? Najprawdopodobniej te wsie w czasie tworzenia dokumentu *Liber fundationis* były w rękach prywatnych bądź też pozostawały w zależności od innych wsi, nie stanowiąc tym samym samodzielnej jednostki terytorialnej. Tak mogło być w przypadku wsi Strzyżowiec, która nie stanowiła samodzielnych dóbr, lecz zawsze była powiązana z którąś z sąsiednich miejscowości (Czernicą lub Pilchowicami). Opierając swoje rozważania tylko na tym dokumencie rekonstrukcja granic staje się właściwie niemożliwa.

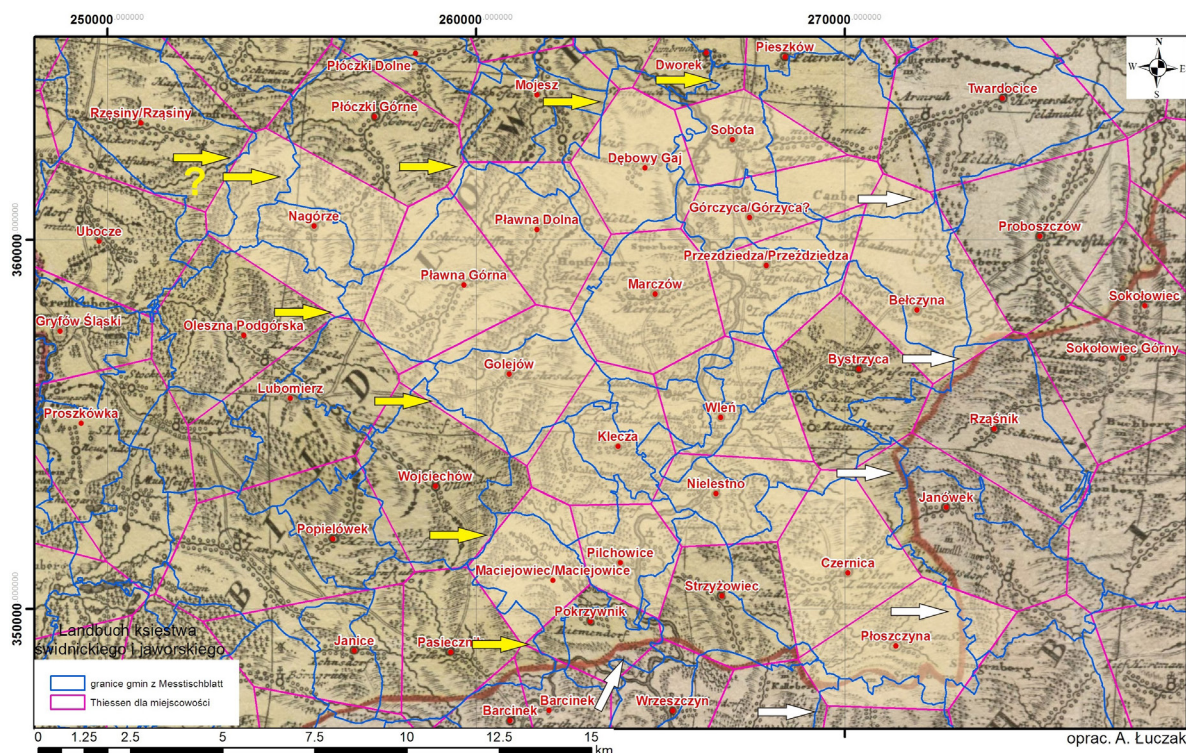
Dzięki informacjom zawartym w *Landbuchu księstw świdnickiego i jaworskiego* można było uzupełnić luki w obrazie dystryktu, powstałego na bazie *Liber fundationis*. Wzmianki źródłowe z *Landbucha*, jak

³ Metoda ta mimo wielu swoich ograniczeń, umożliwia badanie sąsiedztwa lub tzw. stref wpływów poszczególnych punktów i polega na wygenerowaniu wokół punktów granic pod postacią wieloboków. Granice wieloboków znajdują się w połowie odległości od każdej pary punktów. Mankamentem tej metody jest brak możliwości uwzględniania przeszkód terenowych, czy też wielkości lub hierarchii analizowanego zjawiska.

⁴ BDO pozyskano ze strony CODGiK: <http://www.codgik.gov.pl/index.php/darmowe-dane/bdo250gis.html>

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

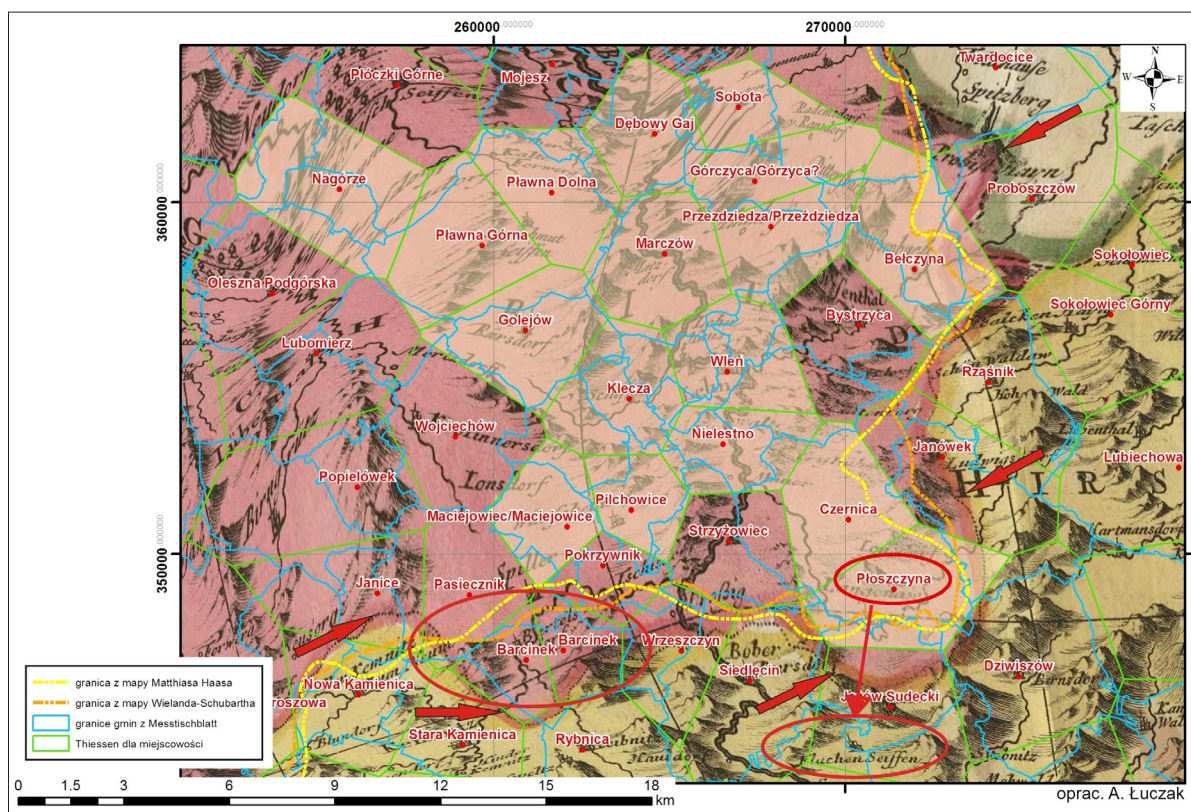
Ryc. 4. Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena dla miejscowości, znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego, z mapą autorstwa Wielanda-Schubartha z 1736 r. wydanej w skali ok. 1:158000 oraz nałożonymi granicami gmin z arkuszy Messtischblatt z lat 1930-1945 (skala 1:25000). Białe strzałki wskazują podobieństwo przebiegu granic z tymi pochodzącymi z Messtischblattów; żółte strzałki wskazują prawdopodobny przebieg granicy północnej i zachodniej weichbildu wleńskiego w stosunku do granic gmin i wieloboków Thiessena

można zrekonstruować przebieg granicy południowej i zachodniej *weichbildu*, posługując się granicami wieloboków Thiessena. Granicę południową tworzyły granice obszarów dóbr ziemskich, idąc od południa (ryc. 2): Maciejowiec, Pokrzywnik, Strzyżowiec i Płoszczyna. Granicę zachodnią zamykały wsie: Czernica, Bystrzyca, Bełczyna oraz Górzycza. W związku z powyższym kwestia granicy południowej i zachodniej wydaje się rozwiązana, a potwierdzeniem tego jest porównanie jej z linią graniczną przedstawioną na małoskalowych mapach z XVIII wieku oraz z dokładnie pomierzonymi granicami z map średnioskalowych z 1. poł. XX wieku. Wyniki tych porównań zostały przedstawione na rycinach 3-6. Dzięki zastosowaniu Systemów Informacji Geograficznej, a zwłaszcza możliwości georeferencji obrazów rastrowych nawet tych, które nie są kartometryczne możliwe, staje się wykorzystanie ich do dalszych badań i analiz (Affek 2012). Pierwsza z egzaminowanych map (ryc. 3) została wydana w 1745 roku, lecz na pewno powstała dużo wcześniej, skoro jej publikacja wyszła już po śmierci autora. Na mapie przedstawione zostały granice *weichbildów* istniejących w okresie jej powstania. Rekonstruowana granica *weichbildu* wleńskiego stanowiła wówczas część południowej i zachodniej granicy *weichbildu* lwóweckiego. Nawet pobieżna analiza tej mapy pozwala zauważyć dużą zbieżność jej przebiegu z przebiegiem granic wieloboków Thiessena. Kolejną analizowaną mapą z XVIII wieku jest dzieło autorstwa Wielanda-Schubartha z 1736 r. (ryc. 4), która choć młodsza od poprzedniej okazuje się wyjątkowo dokładna. Ma także mniejsze błędy średnie odległości w lokalizacji poszczególnych miejscowości i granic dystryktów (więcej o tym: Konias 1995). Przebieg granicy południowej i zachodniej jest bardziej szczegółowy, który w porównaniu z granicami gmin utworzonymi na podstawie w pełni kartometrycznego zdjęcia topograficznego z XX wieku wykazuje wiele podobieństw. Lokalizacja omawianych granic również potwierdza słuszność przebiegu rekonstruowanej granicy *weichbildu* wleńskiego. Warto tu również wspomnieć, że do czasu wprowadzenia precyzyjnych technik pomiarowych opartych na sieci

triangulacyjnej, a więc poł. XIX-XX wieku, pomiary terenowe opierały się głównie na mierzeniu kierunków i odległości od charakterystycznych punktów w terenie. Takimi punktami były m. in. wieże kościołów, widocznych z daleka (Konias) i dlatego granice podziałów administracyjnych, jeśli nie wyróżniały się w terenie, nie mogły zostać precyzyjnie (jak na ówczesne warunki) pomierzone a na mapie przedstawiano je w uproszczony sposób. Uproszczenia te widoczne są także na mapach średnioskalowych autorstwa *Christiana Friedricha von Wrede i Ludwika Wilhelma Regler'a* (obrysy granic z tych map przedstawiono na ryc. 6)

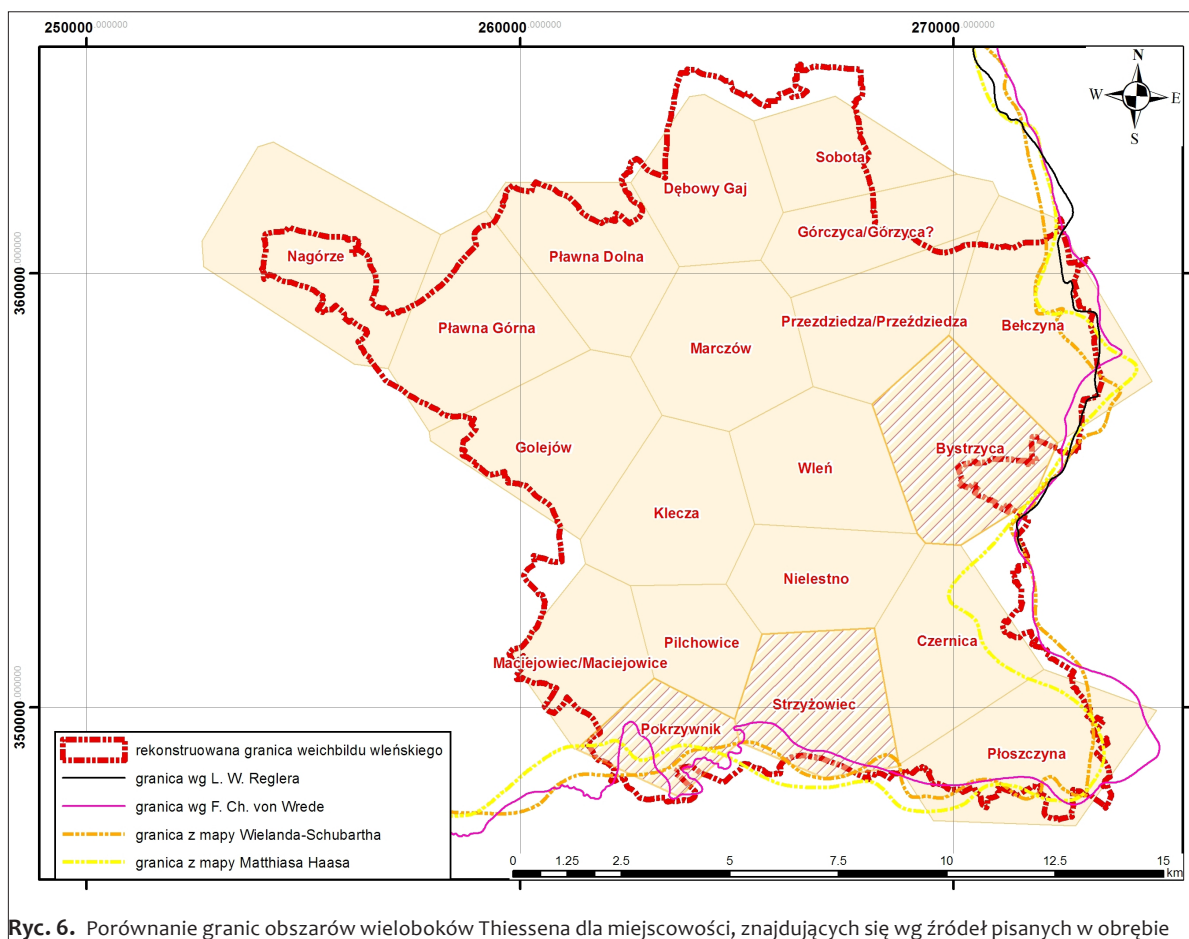
Ostatnim dziełem kartografii śląskiej, który poddano analizie, jest mapa Fryderyka Khünoviusa (lub Khün) pochodząca z 2. połowy XVII wieku i także wydana po śmierci autora w 1697 r (ryc. 5). Mapa ta obarczona jest dość dużymi błędami pomiarów, lokalizacja niektórych miejscowości także okazała się w wielu przypadkach niewłaściwa. Przykładem jest tu m.in. Płoszczyna, którą Khünovius przesunął znacznie na południe w kierunku Jeleniej Góry, przez co znalazła się w obrębie *weichbildu* jeleniogórskiego [!]. Z kolei w obrębie *weichbildu* lwóweckiego przemieszczona została wieś Barcinek [!], która w oparciu o przekazy źródłowe należała do dystryktu jeleniogórskiego. Przebieg samej granicy również odznacza się wyjątkowo dużymi odchyleniami sugerując swobodne ich potraktowanie przez autora. W związku z tym omawiane dzieło nie wnosi żadnych istotnych informacji dla rekonstrukcji zasięgu *weichbildu* wleńskiego. Dla zilustrowania skali odchyień linii granicznej nałożono na mapę Khünoviusa granice pozyskane z poprzednio omówionych map oraz granice gmin z Messtischblättern.

Zaskakującym wynikiem analizy jest także to, jak bardzo granice gmin z XX wieku w swoim kształcie pokrywają się z tymi, które nakreślono na XVIII wiecznych mapach (ryc. 4 i 6). Co ciekawe, utworzone dla

Ryc. 5. Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena dla miejscowości, znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego, z mapą autorstwa Fryderyka Khünoviusa z 1697r. w skali ok. 1:160000 oraz nałożonymi granicami gmin z arkuszy Messtischblatt z lat 1930-1945 (skala 1:25000) oraz granicami z map Wielanda-Schubartha i Matthiasa Haasa. Czerwone strzałki wskazują znaczne przesunięcia granic weichbildów na mapie Khünoviusa

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

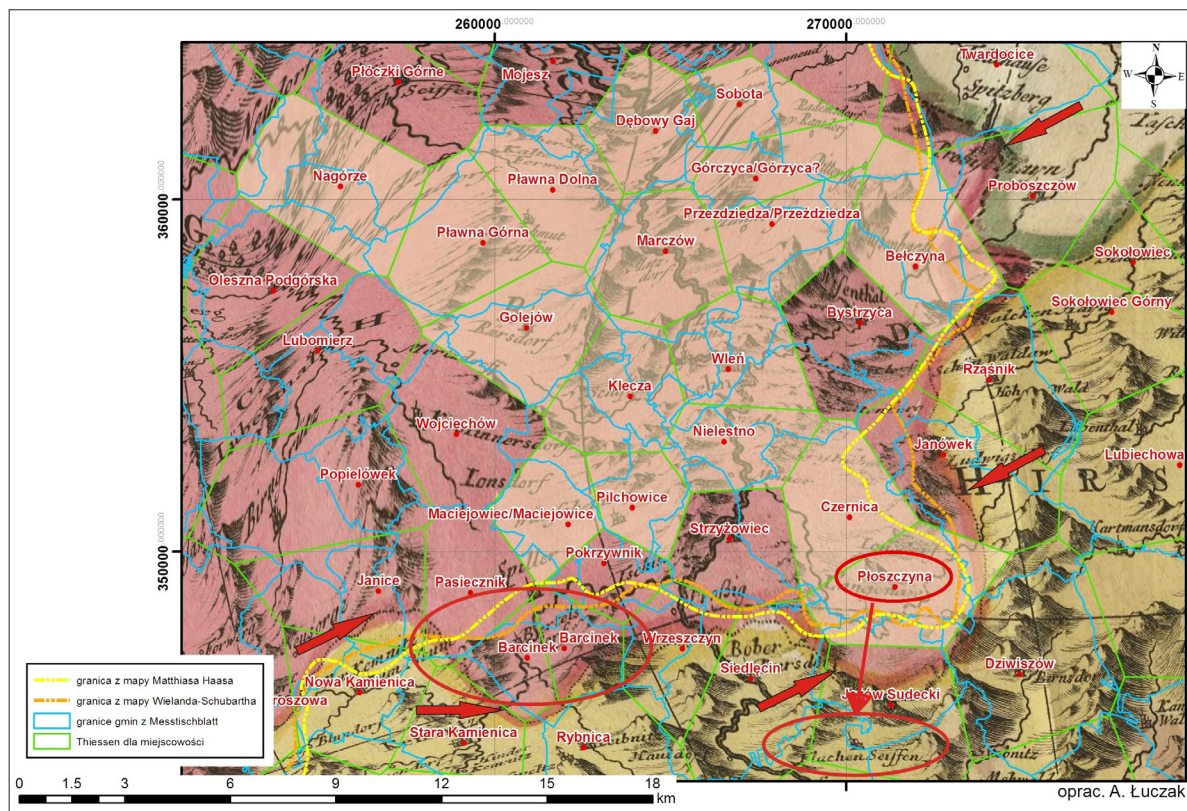

Ryc. 6. Porównanie granic obszarów wieloboków Thiessena dla miejscowości, znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego, z obrysami granic pochodzącymi z map XVIII-wiecznych (oprac. A. Łuczak)

miejscowości wieloboki Thiessena, mimo swojego bardzo schematycznego i uproszczonego kształtu, wykazują pewne podobieństwa dla granic obszarów XX-wiecznych gmin.

Podsumowując powyższe rozważania można uznać, że udało się zrekonstruować przebieg południowej i wschodniej granicy *weichbildu* wleńskiego, która w zbliżonym kształcie mogła istnieć w okresie funkcjonowania dystryktu. Większy problem pojawił się przy analizie granicy zachodniej i północnej (oddzielające *weichbild* wleński od lwóweckiego). Ich kształt nie jest znany, na mapach także nie ma po nich śladu. Jedynym przyczynkiem do ich rekonstrukcji pozostają granice wieloboków Thiessena oraz granice gmin z XX-wiecznych Messtischblättern w konfrontacji ze źródłami pisany. Oczywiście należy mieć na uwadze, że ich przebieg będzie miał charakter czysto hipotetyczny. Wg informacji zawartych w *Landbuchu* i *Liber foundationis* północną granicę tworzyły dobra ziemskie związane z wsiami: Nagórze, Pławna (Górna i Dolna), Dębowy Gaj i Sobota, zaś zachodnią: zachodnia granica terytoriów wsi Nagórze i Pławnej Dolnej, Golejów, Klecza oraz zachodnia granica obszaru Maciejowca. Tereny graniczące z tymi wsiami w całości należały do *weichbildu* lwóweckiego. W związku z tym, bez wątpienia wymienione obszary wsi należących do *weichbildu* wleńskiego były także wsiami granicznymi między dystryktami. Kształt tych granic, w oparciu o ich podobieństwo z XVIII-wiecznymi mapami, można rekonstruować na podstawie zasięgów gmin znanych z Messtischblättern, które w swoim ogólnym zarysie mogą odzwierciedlać te istniejące w średniowieczu (ryc. 4, 6-7). Ostateczny kształt *weichbildu* wleńskiego, utworzony na podstawie obrysu granic gmin z XX-wiecznych map, został przedstawiony na rycinie 7.

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 7. Zrekonstruowana granica weichbildu wleńskiego na tle obszarów wieloboków Thiessena dla miejscowości, znajdujących się wg źródeł pisanych w obrębie dystryktu wleńskiego. (oprac. A. Łuczak)

LITERATURA

wydania źródłowe

Codex diplomaticus Silesiae, Bd I-XXXVI, Breslau 1857-1933

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, tom I: 1366-1376, wyd. T. Jurek, Poznań 2004.

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, tom II: 1385-1395, wyd. T. Jurek, Poznań 2000.

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, tom III: 1396-1407, wyd. T. Jurek, Poznań 2007.

materiały kartograficzne

Ducatus Silesiae tabula geographica prima, Inferiorem eius partem, seu novem Principatus, quorum insignia hic adjecta sunt, secundum statum recentissimum complectens. Ad mentem Hasiani autographi majoris legitime delineata et edita curis Homann Heredum, 1745, Haas J. M., Oficyna Hommana, Wittembergia.

Ducatus Silesiae lauranus, Fridericus Khünovio, 1697, Amsterdam.

Krieges-Carte von Schlesien – 1747-1753, Ch.F. von Wrede, Staatsbibliothekin Berlin, sign.: Kart N 15 060

Princip. Silesiae lavioriensis in IV circulos laver, Hirschberg, Lemberg und Buntzlau, Wieland, J. W., von Schubarth M., Norimbergae 1736.

Schlesien 1764–1770, L. W. Regler, Staatsbibliothekin Berlin, sign.: Kart N 15 140

Opracowania

Affek A., 2012, Kalibracja map historycznych z zastosowaniem, Źródła kartograficzne w badaniach krajobrazu kulturowego, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 16, Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, 2012, s. 48-62.

Chorowska M., Dudziak T., Jaworski K., Kwaśniewski A., 2009, Zamki i dwory obronne w Sudetach, t. II Księstwo jaworskie, Wrocław 2009, s. 11-12.

Konias A., 1995, Kartograficzny obraz Śląska na podstawie map księstw śląskich Jana Wolfganga Wielanda i Mateusza Schubartha z połowy XVIII wieku : (z oceną kartometryczną), Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 1462.

Nowakowski D., 2009, Od kasztelanii do weichbildu. Podziały wewnętrzne ziemi głogowskiej w średniowieczu, [w:] S. Moździoch (red.), Stare i nowe w średniowieczu – pomiędzy innowacją a tradycją, Spotkania Bytomskie VI, Wrocław 2009, s. 263-278

Paulk M., Wólkiewicz E., 2013, The administrative structure of Silesia as a determinant of legal and constitutional cohesion (12th–15th century), [w:] Cuius regio? : Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000-2000) / eds. Lucyna Harc, Przemysław Wiszewski, Rościsław Żerelik, vol.1, s. 82-91.

Ptak M., 1997, „Weichbild” w strukturze terytorialnej Śląska, [in:] Podziały terytorialne Polski. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Past – present – future. Materiały konferencji historyków prawa w Karpaczu (29 IX – 1 X 1997), Wrocław 1997, pp. 5–11.

Tobler W., 1993. Three presentations on geographical analysis and modeling: Non-isotropic geographic modeling speculations on the geometry of geography global spatial analysis”. Technical report (National center for geographic information and analysis) 93 (1). Retrieved 21 March 2013.

Wiszewski P., 2013, *Region-integrating or region-disintegrating? The social groups of medieval Silesia* [w:] Cuius regio? : Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000-2000) / eds. Lucyna Harc, Przemysław Wiszewski, Rościsław Żerelik, vol.1, s. 141-143.

Zientara B., 1973, Z dziejów organizacji rynku w średniowieczu. Ekonomiczne podłoże „weichbildów” w arcybiskupstwie magdeburskim i na Śląsku w XII-XIII wieku, Przegląd Historyczny, nr 64, z. 4, 1973, s. 686-687.

5b. Analiza krajobrazu kulturowego dystryktu wleńskiego na podstawie danych ALS

Obszar analiz obejmował teren dawnego weichbildu wleńskiego, w którego obrębie znajdowały się miejscowości: Wleń, Łupki, Marczów, Bystrzyca, Klecza, Przeździeca, Radomice, Nielestno, Pilchowice, Strzyżowiec, Czernica, Płoszczyna, Maciejowiec, Pławna (Górna i Dolna), Nagórze, Dębowy Gaj, Sobota, Górzycy i Bełczyna, uwzględniono także tereny znajdujące się na terenie miejscowości sąsiadujących z dawnym weichbildem: m.in. Milęcic, Olesznej Podgórskiej, Gradówka, Płóczek Dolnych i Górnych. Obszar ten znajduje się na w obrębie trzech jednostek mezoregionalnych: Pogórza Izerskiego, Doliny Bobru i Pogórza Kaczawskiego. Charakteryzuje się stosunkowo niewielką rozpoznaną liczbą stanowisk archeologicznych datowanych na okres średniowiecza i okres nowożytny (za wyjątkiem arkusza 81-15), co wydaje się być efektem stanu badań, nie zaś stanu rzeczywistego.

Celem podjętych analiz była identyfikacja nowych stanowisk posiadających własną formę terenową, w szczególności stanowisk o dużej powierzchni, znajdujących się na terenach zalesionych, stosunkowo słabo przebadanych w trakcie realizacji AZP, a możliwych do identyfikacji na podstawie analizy NMT wygenerowanego z danych z lotniczego skanowania laserowego. Szczególną uwagę zwrócono na miejsca wydobycia i obróbki surowców mineralnych – relikty pól górniczych związanych z wydobyciem złota i innych kruszców, płuczki oraz kamieniołomy. Ponadto podjęto próbę identyfikacji elementów krajobrazu kulturowego o mniejszej wartości kulturowej, nieklasyfikowanych dotychczas jako stanowiska archeologiczne, takich jak relikty dawnych dróg i grobli stawów. W wyniku podjętych badań spodziewano się również zdobycia nowej wiedzy o znanych stanowiskach archeologicznych, średniowiecznych osadach, grodach i zamkach, przez szersze niż to było dotychczas możliwe, rozpoznanie ich otoczenia. Efektem prac było stworzenie numerycznych modeli stanowisk, a na ich podstawie materiału dokumentacyjnego i ilustracyjnego.

CHARAKTERYSTYKA DANYCH

Dane pochodzące z projektu ISOK charakteryzują się różnym stopniem dokładności. Jakość danych uzależniona jest od wielu czynników. Podstawowy czynnik to gęstość punktów – z zasady im większa, tym dokładniejszy jest uzyskany model. Jakość uzyskanego modelu zależy również od pory roku, w której dokonywany był nalot. Dla uzyskania numerycznego modelu terenu o największej dokładności najkorzystniejsze są naloty wykonywane w miesiącach, w których wegetacja jest najmniej obfita, a jednocześnie nie ma pokrywy śnieżnej (późna jesień-wczesna wiosna). Jakość danych może zależeć także od innych czynników

związanych z pozyskiwaniem danych (użyty sprzęt i jego parametry, warunki pogodowe, ilość i jakość szaty roślinnej) i ich obróbką (użyte algorytmy transformacji).

W ramach projektu ISOK dokonano skanowania w dwóch standardach: standard I – 4-6pkt/m² i standard II – 12 pkt/m². W standardzie II wykonano skanowanie dla wybranych obszarów miejskich. Dane dla interesującego nas terenu wykonano w standardzie I, gdzie średnia gęstość punktów wynosi 4 pkt/m². Obszar zainteresowania znajduje się w granicach 72 arkuszy w formacie ARCSInfoGRID, do szczegółowych analiz wytypowano także 170 arkuszy w formacie *las. Dane zostały zakupione w Centralnym Ośrodku Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej.

METODA OPRACOWANIA DANYCH

Dane opracowywane były przy pomocy otwartego oprogramowania – SAGA GIS oraz Las Tools. Format ArcInfoGrid reprezentuje dane w postaci siatki grid o oczku siatki 1m, zostały wykorzystane do celów poglądowych i wstępnej identyfikacji stanowisk. Dane w formacie *las. posłużyły do stworzenia siatki grid o oczku 0,5 (wyjątkowo 0,2 m), co pozwoliło na uzyskanie numerycznego modelu terenu o znacznej dokładności. Za podstawową formę wizualizacji numerycznego terenu uznano cieniowanie (AnalyticalHill-shading) nałożone na model Grid z przezroczystością 30-40%. Jako drugą formę zobrazowania wybrano plan warstwowy o gęstości warstw dostosowanej do poszczególnych stanowisk (0,2-0,5 m). Dla wybranych stanowisk wykonano profile oraz dodatkowe analizy (m.in. z wykorzystaniem funkcji Slope i SkyViewFactor)

ANALIZA ELEMENTÓW KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Nowe stanowiska archeologiczne zidentyfikowane dzięki analizom NMT

a) pola górnicze i płuczki

Najliczniejszą grupę wśród nowoodkrytych stanowisk tworzyły na badanym terenie te związane z eksploatacją surowców naturalnych, w szczególności zaś złota. Rejon położony na zachód od Wlenia, w rejonie Kleczy i Radomic został określany jako jeden z perspektywicznych pod względem znajdujących się tam pierwotnych złóż złota w Raport PIG „Weryfikacja stanu wiedzy o złóżach złota wraz z aktualną oceną perspektyw złóżowych” z 2010 r. Dotychczas jednak nie zidentyfikowano w tym rejonie relikwów, które mogłyby świadczyć o wydobyciu tego kruszcu w średniowieczu i wczesnym okresie nowożytnym. Relikwy takie odkryto natomiast w niedalekich Płóczkach oraz w rejonie Płakowic (Kaźmierczyk 1976, Firszt2009).

Wykonane analizy NMT ujawniły istnienie szeregu niezarejestrowanych dotąd stanowisk o znacznej powierzchni (od kilku do kilkudziesięciu hektarów), zlokalizowanych w przeważającej części na zachodnim brzegu Bobru, na terenie Pogórza Izerskiego. Największe ich skupisko wystąpiło wokół Wzgórz Radomickich, w dolinach spływających z nich strumieni. Miejsca eksploatacji żwirów zawierających okruchy złota zidentyfikowano po północno-zachodniej i zachodniej stronie masywu, wzdłuż potoku Jamna, na terenie miejscowości Golejów, Klecza oraz Łupki. Duże stanowiska związane zapewne z pozyskiwaniem złota ze złóż okruchowych wystąpiły także po południowej stronie Wzgórz Radomickich, w źródłiskowej strefie potoków Kościelnica (Pilchowicki Potok) oraz Dzikiego Potoku w Maciejowcu. Trzy stanowiska rozpoznano w dolinie potoku Srebrna, płynącego przez Pławną.

Nieliczne stanowiska, które można wiązać z eksploatacją warstwy złotonośnej zarejestrowano na prawym brzegu Bobru. Słabo zachowane lejowate układy dróg i hałd urobku stwierdzono jedynie na wschodnich i północnych zboczach góry Czyżyk, w okolicy Piechowic i wzdłuż potoku Strzyżówka. Związek tych stanowisk z eksploatacją złota wymaga weryfikacji w badaniach geologicznych (ryc. 1-2).

b) grodziska domniemane Dębowy Gaj, Grodowa

Na podstawie analiz numerycznego modelu terenu pozyskanego z lotniczego skanowania laserowego wytypowano dwa stanowiska, które mogą być związane z pradziejowym lub średniowiecznym osadnictwem grodowym. Wybitnie korzystne ze względów obronnych położenie ma domniemane grodzisko lokalizowane na północ od zabudowań wsi Dębowy Gaj, na skalnym wcinającym się w terasę zalewową Bobru. Domniemane stanowisko zlokalizowano na wyniesieniu o charakterze piaskowcowego ostańca o trójkątnym kształcie (wymiary boków ok. 130-140 m) i ścianach o wysokości dochodzącej do 10 m od strony doliny Bobru. Analizy NMT ujawniły słabo zarysowane anomalie w zachodniej części cypla, od strony wysoczyzny, które mogą być pozostałościami po rozsypisku wału i po fosie. Intensywna działalność rolnicza prowadzona w tym rejonie zatarała ślady ewentualnych umocnień w terenie. Weryfikacja istnienia wału i fosy wymaga wykorzystania innych technik prospekcji. W wyniku badań powierzchniowych podjętych w 1998 r. w ramach AZP, odnotowano w południowo-zachodniej części cypla dwa ślady osadnictwa, datowane na pradzieje i średniowiecze (łącznie 4 fragm. ceramiki). Pewne możliwości dalszej interpretacji, potwierdzające wnioski płynące z analizy NMT, przynoszą wyniki badań magnetometrycznych, wykonanych przez M. Furmankę i M. Masojcica.

Drugie stanowisko o charakterze grodziska domniemanego zidentyfikowano na szczycie Grodowej Góry w Nieleśnie. Wzniesienie to posiada wybitne walory obronne, położone jest w zakolu Lipki (Chróśnickiego Potoku), a stromo opadające ku dolinie strumienia stoki chronią je od wschodu, północy i zachodu. Na szczycie znajdują się dwie formacje skalne, o charakterze platform o stromych ścianach i płaskich wierzchołkach. Pierwotny wygląd formacji skalnych został zniekształcony w wyniku działalności związanej z pozyskiwaniem piaskowca w kamieniołomach położonych wzdłuż ścian formacji skalnych.

W południowo-zachodniej części większej z platform widoczne są słabo zachowane relikty niskiego wału (ok. 1 m wys.), zaznaczające się na długości około 25 m. Charakter tego wału oraz określenie jego chronologii wymaga podjęcia dalszych badań. Możliwe, że stanowisko tożsame jest z grodziskiem o nieznanym lokalizacji zgłoszonym w okresie przedwojennym (ryc. 3-4).

c) fortyfikacje nowożytnie

W wyniku podjętych analiz NMT zidentyfikowano 4 stanowiska, które zaliczyć można do grupy nowożytnych fortyfikacji polowych. Dwa, najciekawsze z nich znajdują się na krawędzi obszaru objętego badaniami, na wyniesieniu o nazwie Skalnik, w obrębie gruntów wsi Oleszna Podgórska. Na wierzchołkach masywu o układzie wschód-zachód zlokalizowano dwa obiekty o charakterze fortów polowych, o kształcie w przybliżeniu trapezowatym, z wypukłym czołem. W pobliżu fortów znajduje się sieć okopów (prawdopodobnie XIX-XX w.). Ustalenie chronologii fortów wymaga dalszych badań, przypuszcza się, że mogą one być związane z działaniami związanymi z okresem wojen śląskich.

Niewielkie fortyfikacje polowe w formie czworokąta z trzech stron umocnionego wałem (bateria) zarejestrowano na wyniesieniu położonym nad miejscowością Pławna Górna. Umocnieniu towarzyszyły okopy w układzie kleszczowym, nie jest jednak znana relacja chronologiczna zachodząca między fortyfikacją a okopami.

Prawdopodobnie relikty obozu polowego zidentyfikowano na gruntach miejscowości Płóczki Dolne. Obiekt o kształcie prostokąta o wymiarach 30x 40 m, otoczony niskim wałem, położony jest na wyniesieniu przy drodze polnej łączącej Pławna Dolną z Mojeszem. Obiekt wymaga weryfikacji terenowej oraz określenia chronologii (ryc. 5-8).

Inne relikty krajobrazu kulturowego

a) kamieniołomy – zob. rozdział 10. Zaplecze surowcowe

b) groble

Na obszarze objętym analizami stwierdzono znaczną liczbę reliktyw dawnych stawów w postaci grobli, położonych w przeważającej części w źródłiskowych partiach niewielkich potoków. Część tych obiektów mogła być związana z procesem płukania złota (funkcja odstożników), inne mogły mieć znaczenie gospodarcze, jako miejsce hodowli ryb. Problemem jest określenie czasu powstania tych urządzeń. Analizy NMT nie pozwalają na odróżnienie grobli stawów pochodzących z czasów współczesnych od reliktyw powstałych we wcześniejszych epokach historycznych. Wydaje się, że niektóre z nich mogą pochodzić z okresu średniowiecza, jednak wytypowanie ich i potwierdzenie ich chronologii leży w kwestii dalszych studiów (ryc. 12).

c) relikty dróg (holwegi)

Numeryczny model terenu ujawnił istnienie na badanym obszarze śladów dawnych układów drożnych, w tym tzw. holwegów – dróg w wąwozach. Odcinki licznych odnóg dawnych dróg zachowały się jedynie fragmentarycznie, na terenach zalesionych, w miejscach, gdzie ulegały one częstemu rozmyciu i konieczne były częste zmiany ich usytuowania, w szczególności na bardziej stromych podjazdach. Większość ze zidentyfikowanych fragmentów dróg stanowiła zapewne drogi lokalne, stosunkowo rzadko użytkowane, ale mogą być wśród nich również odcinki szlaków, których użytkowanie było częstsze w różnych okresach historycznych.

Problemem jest datowanie poszczególnych fragmentów dróg, gdyż nie dysponujemy w tej kwestii metodą umożliwiającą ich bezwzględne datowanie. Przyuszczalnie chronologia niektórych z nich może sięgać średniowiecza (ryc. 13).

d) zanikłe folwarki

W wyniku analiz NMT obszaru zainteresowań, zidentyfikowano kilka stanowisk związanych z zanikłymi częściami osad (opuszczone domostwa), w tym także z zanikłymi folwarkami. Większość z nich zanikła dopiero w XX w., gdyż widnieje na mapach Messtischblatt pochodzących z 1910-1945 r. Najbardziej obiecujące wydają się relikty zabudowań zidentyfikowane na terenie zalesionym, na północ od wzniesienia Ostrzyca. Weryfikacja ich chronologii wymaga podjęcia badań terenowych (ryc. 14).

Analizy NMT znanych stanowisk średniowiecznych z terenu dawnego weichbildu wleńskiego

a) analiza otoczenia zamku we Wleniu– zob. rozdział 4. Rekonstrukcja form osadniczych na Górze Zamkowej

b) analiza ukształtowania terenu wokół miasta Wleń

Przekształcenia terenu w obrębie miasta lokacyjnego (budowa wałów przeciwpowodziowych, obwodnicy miejskiej i przemiany związane z zabudową i kształtowaniem działek i ogrodów przydomowych oraz przemiany związane z akumulacją materiału podczas powodzi) spowodowały brak możliwości identyfikacji

ewentualnych obwałowań miejskich przy wykorzystaniu NMT. Nie wyklucza to możliwości odkrycia śladów umocnień przy wykorzystaniu innych metod prospekcji (ryc. 15-17).

c) grodzisko w Marczowie (st. 1, AZP 80-15/18)

Pozyskane dane umożliwiły wykonanie dokładnego NMT i planu warstwicowego grodziska w Marczowie oraz jego najbliższego otoczenia (ryc. 18).

d) zamek w Płoszczynie (Płoszczyna st. 1, AZP 82-16/1)

Pozyskane dane umożliwiły wykonanie dokładnego NMT i planu warstwicowego zamku w Płoszczynie, dla którego istniał dotychczas jedynie niezbyt dokładny plan sytuacyjny. Stwierdzono znaczne podobieństwo formalne układu przestrzennego i sposobu formowania umocnień między obiektem w Płoszczynie oraz zamkiem Pirszyn. W wyniku analiz najbliższego otoczenia obiektu zlokalizowano ciąg szybowych wyrobisk górniczych na stoku przeciwległego wzgórza, układających się w linii SW-NE na długości blisko 80 m (ryc. 19-20).

e) zamek Pirszyn (Gradówek st. 1, AZP 80-14/1)

Wykonano NMT i plan warstwicowy dla stanowiska, umożliwiający identyfikację układu przestrzennego założenia oraz zniszczeń spowodowanych działalnością kamieniołomu po południowo-wschodniej stronie założenia (ryc. 21-25).

f) domniemany obiekt obronny w Golejowie

Jednoznacznych wyników nie przyniosły analizy domniemanego obiektu obronnego lokalizowanego w Golejowie. NMT nie ujawnił istnienia wałów i fos, które mogłyby bez wątpliwości zostać uznane za relikty obiektu obronnego (ryc. 26).

PODSUMOWANIE

Podjęte w związku z realizacją projektu „Mikroregion osadniczy we Wleniu X-XVIII w. Ewidencja elementów krajobrazu kulturowego” analizy numerycznego modelu terenu wygenerowanego na podstawie danych z lotniczego skanowania laserowego umożliwiły identyfikację szeregu antropogenicznych anomalii w ukształtowaniu terenu. Wśród zidentyfikowanych obiektów szczególną wagę przywiązano do reliktyw związanych z wydobywaniem surowców i kruszców. W obrębie obszaru badań zlokalizowano 13 nowych stanowisk związanych najprawdopodobniej z wydobywaniem złota ze złóż wtórnych, których funkcjonowanie można hipotetycznie datować na średniowiecze i okres nowożytny. Powierzchnia stanowisk wynosiła od kilku do kilkudziesięciu hektarów. Składały się one z zespołów wyraźnych form terenowych – wyrobisk odkrywkowych, pól szybowych i zespołów płuczgarskich, które były możliwe do rozpoznania na NMT.

Drugą kategorią możliwą do badań przy wykorzystaniu NMT były obiekty obronne pochodzące z różnych okresów. W wyniku analiz udało się zidentyfikować 2 nowe domniemane obiekty obronne, pochodzące prawdopodobnie z okresu średniowiecza – obiekt w Dębowym Gaju i na Górze Grodowej w Nieleśnie. NMT ujawnił jedynie słabo zachowane ślady umocnień, natomiast weryfikacja chronologii obiektów jest kwestią dalszych badań archeologicznych. Podjęte analizy umożliwiły również dokumentację obiektów obronnych – fortyfikacji polowych, pochodzących z okresu nowożytnego i czasów współczesnych. Dwa dobrze zachowane forty polowe pochodzące zapewne z okresu Wojen Śląskich zidentyfikowano w obrębie

gruntów miejscowości Oleszna Podgórska. Niewielki obiekt, być może z tego samego okresu stwierdzono w Pławnej. Natomiast między Płóczkami Dolnymi a Mojeszem zidentyfikowano obóz wojskowy, prawdopodobnie z okresu wojen napoleońskich. Ze względu na znaczenie historyczne tych obiektów zdecydowano się na uwzględnienie ich jako stanowisk archeologicznych.

Ograniczoną ilość informacji przyniosły analizy dotyczące znanych stanowisk archeologicznych z badanego obszaru. Znaczne przekształcenia terenu w najbliższym otoczeniu zamku we Wleniu oraz wokół zabudowań miasta Wleń nie pozwoliły na identyfikację śladów ewentualnych umocnień. W przypadku innych stanowisk o charakterze obronnym położonych w zasięgu opracowania, wygenerowano dla nich plany warstwiczne, NMT z cieniowaniem oraz podstawowe analizy (SkyViewFactor, Slope itp.), pozwalające na lepsze rozpoznanie układu przestrzennego i stanu zachowania obiektów.

Przeprowadzone analizy należy traktować jako pierwszy, wstępny etap badań. Dalsze prace powinny skupiać się na terenowej weryfikacji ustaleń podjętych w wyniku analiz NMT. W przypadku nowoodkrytych stanowisk konieczne jest potwierdzenie ich chronologii. Uzyskane wyniki powinny stać się też punktem wyjścia do dalszych studiów nad przemianami krajobrazu kulturowego mikroregionu osadniczego Wlenia.

LISTA NOWOODKRYTYCH STANOWISK:

1. Łupki (Drugie), obszar 81-15, nr na obszarze 95, nr w miejscowości 44 – miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze, płuczki).
2. Klecza, obszar 81-15, nr na obszarze 96, nr w miejscowości 1 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze).
3. Łupki (Drugie), obszar 81-15, nr na obszarze 97, nr w miejscowości 45 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze).
4. Łupki st. 004, obszar 81-15, nr na obszarze 98, nr w miejscowości 46 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze).
5. Golejów, obszar 81-15, nr na obszarze 99, nr w miejscowości 6 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze, płuczki).
6. Radomice, obszar 82-15, nr na obszarze 5, nr w miejscowości 1 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze, płuczki).
7. Maciejowiec, obszar 82-15, nr na obszarze 6, nr w miejscowości 1 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze, płuczki).
8. Pławna Górna, obszar 81-15, nr na obszarze 100, nr w miejscowości 19 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze).
9. Pilchowice obszar 82-15, nr na obszarze 7, nr w miejscowości 4 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze).
10. Strzyżowiec obszar 82-15, nr na obszarze 8, nr w miejscowości 2 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze).
11. Miłęcice, obszar 81-14, nr na obszarze 22, nr w miejscowości 7 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze).
12. Miłęcice, obszar 81-14, nr na obszarze 23, nr w miejscowości 8 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze).
13. Oleszna Podgórska, obszar 81-14, nr na obszarze 24, nr w miejscowości 7 - miejsce eksploatacji surowców (pole górnicze, płuczki)
14. Oleszna Podgórska, obszar 81-14, nr na obszarze 25, nr w miejscowości 8 – nowożytne fortyfikacje polowe
15. Oleszna Podgórska, obszar 81-14, nr na obszarze 26, nr w miejscowości 9 – nowożytne fortyfikacje polowe
16. Pławna (Górna), obszar 81-15, nr na obszarze 103, nr w miejscowości 20 – nowożytne fortyfikacje polowe

17. Łupki, obszar 81-15, nr na obszarze 104, nr w miejscowości 48 - kamieniołomy
18. Łupki, obszar 81-15, nr na obszarze 105, nr w miejscowości 49 - kamieniołomy
19. Płóczki (Dolne), obszar 80-14, nr na obszarze 18, nr w miejscowości 7 – nowożytnie fortyfikacje polowe
20. Nielestno, obszar 82-16, nr na obszarze 6, nr w miejscowości 3 (lub tożsame z nr 1 (4)) – domniemane grodzisko
21. Dębowy Gaj, obszar 80-15, nr na obszarze 26, nr w miejscowości 7 (nowa karta dla stanowiska) - domniemane grodzisko
22. Maciejowiec (dwór), obszar 82-15, nr na obszarze 9, nr w miejscowości 2 - domniemana średniowieczna siedziba obronna

KATALOG NOWOODKRYTYCH STANOWISK:

1. Łupki (Drugie), obszar 81-15, nr na obszarze 95, nr w miejscowości 44

Lokalizacja: N 51°1'33", E 15°37'24", około 800 m na północ od zabudowań osiedla Łupki Drugie, 300 m na zachód od drogi Wleń-Lwówek Śląski, na północno-zachodnich zboczach góry Radziej

Długość stanowiska ok. 750 m, szerokość od 70 do 250m, powierzchnia terenu, na którym znajdują się zachowane relikty ok. 12 ha

Opis:

Stanowisko składa się z kilku stref funkcjonalnych – kopalni, w której prowadzono eksploatację i płuczek, oddzielonych od siebie o około 400 m oraz łączącej je strefy transportowej. Strefa eksploatacji odkrywkowej rozciąga się na zachodnim zboczu wzniesienia, w kierunku szczytu i zajmuje obszar około 5 ha. Tworzą ją hałdy płonnego urobku i położone między nimi drogi, umożliwiające transport urobku do płuczek. W hałdach liczne otoczaki, w tym kwarcy. Powyżej skarpy stanowiącej granicę eksploatacji odkrywkowej znajduje się strefa eksploatacji szybowej. Zidentyfikowano ślady około 40 zasypisk szybów o różnym stopniu zachowania. Średnica lejów zasypisk wynosiła od 2 do 5 m. Strefa płuczek, oddalona o około 400 m na północny-wschód od wyrobiska. Położona jest w dolinie bezimiennego strumienia (będącego dopływem ciekłu przepływającego przez Łupki, wpadającego do Jamnej). W trakcie badań terenowych zlokalizowano nad strumieniem relikty niewielkiego prostopadłego budynków o nietrwałej konstrukcji, przypuszczalnie zagłębionego.

Wyrobiska przypuszczalnie związane z eksploatacją złóż aluwialnych złota. Chronologia średniowiecze/okres nowożytny (?). Brak materiału zabytkowego umożliwiającego datowanie (ryc. 27-28).

2. Klecza, obszar 81-15, nr na obszarze 96, nr w miejscowości 1

Lokalizacja: N 51°0'59", E 15°37'23", na południe od zabudowań osiedla Łuki Drugi, na zachód od drogi z Łupek Drugich do Kleczy.

Opis:

Dobrze zachowane wyrobiska odkrywkowe położone wzdłuż krawędzi wysoczyzny, w dolinie potoku Jamna. Ściana wyrobiska o wysokości 5-8 m, długości blisko 400 m w układzie równoleżnikowym. Liczne hałdy płonnego urobku, o układzie prostopadłym w stosunku do ściany wyrobiska. Hałdy składające się z ziemi z dużą ilością otoczków. Hałdom towarzyszył kielichowaty układ wąwozów, będących pozostałością po ciągach komunikacyjnych, biegnących południkowo od ściany wyrobiska do ciekłu wodnego. Na stanowisku nie stwierdzono materiału zabytkowego. Wyrobiska przypuszczalnie związane z eksploatacją złóż aluwialnych złota. Prawdopodobnie stanowisko stanowiło jeden obszar wydobywczy ze stanowiskiem nr 3 (ryc. 29-32).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny?

3. Łupki (Drugie), obszar 81-15, nr na obszarze 97, nr w miejscowości 45

Lokalizacja - na południe od drogi Wleń – Lwówek, na wschód od osiedla Łupki Drugie, w dolinie potoku Jamna.

Słabo zachowane ślady wyrobisk odkrywkowych, położonych u podnóża wzniesienia, na krawędzi doliny potoku. Ściana wyrobiska o długości ok. 180 m, przebiegu SW-NE. Zachowane ślady hałd prostopadłych do strumienia, między którymi znajdowały się wąwozy będące śladami ciągów komunikacyjnych, umożliwiającymi transport urobku w pobliżu cieku wodnego. Wyrobiska przypuszczalnie związane z eksploatacją złóż aluwialnych złota. Prawdopodobnie stanowisko stanowiło jeden obszar wydobywczy ze stanowiskiem w Kleczy (st.1) (ryc. 33-34).

4. Łupki, obszar 81-15, nr na obszarze 98, nr w miejscowości 46

Lokalizacja – na południe od drogi Wleń – Lwówek Śląski, na zachód od zabudowań wsi Łupki, na stoku wzniesienia

Stanowisko składające się z dwóch wyrobisk odkrywkowych o szerokości ściany wyrobiska 60 i 35 m, układzie lejowatym, zwężającym się do szerokości drogi zagłębionej w wąwozie. Wysokość ścian wyrobiska sięgająca 6-8 m. Na wypłaszczeniu ponad wyrobiskami odkrywkowymi widoczne ślady zasypisk szybów (około 20), o średnicy do 5 m i zachowanej głębokości do 2 m. Łączna powierzchnia terenu z zachowanymi relikami działalności górniczej ok. 1,5 ha. Urobek pochodzący ze stanowiska był prawdopodobnie płukany w strumieniu Jamna. Ze względu na przekształcenia doliny strumienia (stawy, kanał młyński) relikty działalności płuczkarskiej nie zachowały się (ryc. 35-36).

5. Golejów, obszar 81-15, nr na obszarze 99, nr w miejscowości 6

Lokalizacja: Stanowisko położone w dolinie dopływu potoku Jamna i na otaczających ją wzniesieniach, 500 m na zachód od drogi z Łupek Drugich do Radomic.

Opis: Stanowisko składa się z wyrobisk o charakterze odkrywkowym, położonych na stokach doliny oraz strefy związanej z działalnością płuczkarską, zlokalizowanej na dnie doliny strumienia. Wyrobisko odkrywkowe o ścianie wysokości około 5 m i szerokości około 200 m, w układzie południkowym zlokalizowane na zachodnich zboczach doliny. Hałdy płonnego urobku znajdują się w dolinie strumienia, w szczególności w pobliżu miejsca, gdzie łączy się ona z doliną bezimiennego cieku wodnego. Wysokość hałd urobku w dolinie strumienia dochodzi do 3 m. Długość największych hałd przekracza 50 m (ryc. 37-38).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny (?), brak materiału datującego

6. Radomice, obszar 82-15, nr na obszarze 5, nr w miejscowości 1

Lokalizacja: Stanowisko położone około 1,5 km na zachód od Radomic, i około 2,5 km na północny zachód od Pilchowic, w dolinie potoku Kościelnica (Pilchowicki Potok).

Opis: Stanowisko położone w źródłiskowej i górnej części potoku Kościelnica, rozciągające się na długości około 2 km, głównie po południowej stronie doliny, w całości porośnięte lasem. Stosunkowo słabo zachowane wyrobiska położone bezpośrednio w ścianach doliny strumienia i na zboczach doliny. Ślady wydobywania metodą odkrywkową oraz nieliczne zasypiska szybów. Liczne hałdy urobku wzdłuż cieku wodnego, stanowiące ślad działalności płuczkarskiej. W centralnej części funkcjonujące stawy, być może w miejscu dawnych odstojników (ryc. 39).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny (?), brak materiału datującego

7. Maciejowiec, obszar 82-15, nr na obszarze 6, nr w miejscowości 1

Lokalizacja: Stanowisko zlokalizowane na południe od drogi z Maciejowca do Wojciechowa, około 400 m na północny-zachód od zabudowań Maciejowca.

Opis: Słabo zachowane wyrobiska, głównie hałdy płonnego urobku położone w źródłiskowej części Dzikiego Potoku, ponad zabudowaniami wsi Maciejowiec na terenie zalesionym. W centralnej części ślady zbiornika wodnego, być może pełniącego rolę odstożnika (ryc. 40).

Chronologia: średniowiecze-okres nowożytny (?)

8. Pławna Górna, obszar 81-15, nr na obszarze 100, nr w miejscowości 19

Lokalizacja: Stanowisko zlokalizowane na wyniesieniu między doliną Srebrnej, w której znajdują się zabudowania wsi Pławna Górna, a doliną bezimiennego cieku wodnego, na zachód od przysiółka Młodochów i drogi Jelenia Góra-Lwówek Śląski.

Opis: Stanowisko składające się z ze stosunkowo dobrze zachowanego wyrobiska odkrywkowego, o łącznej długości ścian wyrobiska ok. 750 m z licznymi hałdami w układzie prostopadłym do ściany wyrobiska oraz zachowanego fragmentarycznie pola szybowego położonego na wywłaszczeniu w szczytowej partii wzniesienia. Pojedyncze szyby stwierdzono również w pobliżu krawędzi wyrobiska.

Ciągi drożne i hałdy urobku w układzie kielichowatym schodzące do doliny cieku wodnego stwierdzono także południowej części, stanowiska poniżej wyrobisk szybowych. Prawdopodobnie płuczki związane z wyrobiskiem znajdowały się zarówno w dolinie Srebrnej, jak i bezimiennego cieku po południowej stronie wzniesienia.

Wyrobisko było użytkowane także w czasach współczesnych, być może w związku z pozyskiwaniem kruszywa (ryc. 41-42).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny, XX w.

9. Pilchowice obszar 82-15, nr na obszarze 7, nr w miejscowości 4

Lokalizacja: Wyrobiska położone na prawym brzegu rzeki Bóbr, w dolnej części stoku wzniesienia o nazwie Czyżyk, przecięte przez linię kolejową Jelenia Góra-Lwówek.

Opis: Wyrobiska odkrywkowe o układzie kielichowatym, zwężające się do szerokości drogi w wąwozie, opadającej do doliny Bobru. Widoczne w terenie ślady 6 takich dróg. Ściana wyrobiska o wysokości około 5 m i długości około 200 m, w układzie południkowym. Centralna część wyrobiska zniszczona w wyniku budowy linii kolejowej w 1909 r. Prawdopodobnie wyrobiska służyły również pozyskiwaniu kruszywa. W południowo-wschodniej części wyrobiska wzniesiono budynki mieszkalne (ryc. 43).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny (?)

10. Strzyżowiec obszar 82-15, nr na obszarze 8, nr w miejscowości 2

Lokalizacja - po południowej stronie doliny Strzyżówki, wzdłuż szosy ze Strzyżowca do Pilchowic.

Opis: Fragmentarycznie zachowane ślady wyrobisk odkrywkowych, położone wzdłuż doliny Strzyżówki, na północnej i północno-wschodniej krawędzi stoków góry Czyżyk. Wysokość ściany wyrobiska ok. 3-4 m. Możliwa do identyfikacji na podstawie zachowanych reliktyw długość ściany wyrobiska wynosił około 1,2 km. Wyrobiska o układach zbliżonych do kielicha, z licznymi drogami w wąwozach, o przebiegu prostopadłym do ściany wyrobiska. Brak wyraźnych śladów płuczek w dolinie strumienia (ryc. 44-45).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny (?)

11. Miłęczice, obszar 81-14, nr na obszarze 22, nr w miejscowości 7

Lokalizacja: Na zachód od drogi z Pławnej Górnej do Miłęczic, w pobliżu przełęczy, w strefie źródłiskowej potoku Srebrna, około 300 m na południowy-zachód od granicy miejscowości Pławna Górna.

Opis: Fragmentarycznie zachowane ślady pola górniczego (obecne wymiary około 250x70 m) z licznymi relikdami zasypisk szybów (około 100) i śladami eksploatacji odkrywkowej. Pierwotny zasięg eksploatacji mógł być znacznie większy i został zatarty przez działalność rolniczą (ryc. 46).

Chronologia: średniowiecze-okres nowożytny (?)

12. Miłęczice, obszar 81-14, nr na obszarze 23, nr w miejscowości 8

Lokalizacja: Na wschód od drogi z Pławnej Górnej do Miłęczic, w pobliżu przełęczy, około 500 m od granicy miejscowości Pławna Górna.

Opis: Słabo zachowane ślady płytkich wyrobisk odkrywkowych i płuczek znajdujące się w źródłiskowej części strumienia spływającego w kierunku Miłęczic, między stokami wzniesień Polna i Opałek. Relikty działalności górniczej i płuczkarskiej znajdują się w obrębie obszaru o wymiarach około 400x80m. W zachodniej części widoczne są słabo zachowane relikty grobli, być może związane z relikdami stawu pełniącego funkcję odstoju (ryc. 47).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny (?)

13. Oleszna Podgórska, obszar 81-14, nr na obszarze 24, nr w miejscowości 7

Lokalizacja: Stanowisko położone na gruntach wsi Oleszna Podgórska, w górnym biegu potoku o nazwie Słotwina (Płuczka), na południe od położonego wzdłuż tego potoku przysiółka Nagórze.

Opis: Słabo zachowane relikty działalności płuczkarskiej i płytkich wyrobisk odkrywkowych położone na długości około 300 m, wzdłuż potoku Słotwina (Płuczka), na dnie jego wąskiej doliny. Do najlepiej rozpoznawalnych reliktdów należą hałdy urobku o długości do kilkunastu metrów (ryc. 48).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny (?)

14. Oleszna Podgórska, obszar 81-14, nr na obszarze 25, nr w miejscowości 8

Lokalizacja: N 51°2'18.4", E 15°13'42.88", na gruntach wsi Oleszna Podgórska, na jednym ze szczytów masywu góry Skalnik, na terenie zalesionym.

Opis: Nowożytna fortyfikacja polowa (barkan) o w przybliżeniu trapezowatym zarysie, z lekko wypukłą najdłuższą krawędzią (północną) i załamany do środka barkami oraz załamaniem (kleszczami?) w południowo-zachodnim narożu. Obiekt umocniony wałem i rowem. Wymiary w przybliżeniu 40x50 m. Zniekształcony w północno-wschodnim narożu przez wyrobisko. Związana ze stanowiskiem Oleszna Podgórska 9.

Chronologia: XVIII-XIX w. (?) – wymagana weryfikacja terenowa

15. Oleszna Podgórska, obszar 81-14, nr na obszarze 26, nr w miejscowości 9

Lokalizacja: N 51°2'19.88", E 15°30'31.7", na gruntach wsi Oleszna Podgórska, na jednym ze szczytów masywu góry Skalnik, na terenie zalesionym.

Opis: Nowożytna fortyfikacja polowa (barkan) w przybliżeniu trapezowatym zarysie, o najdłuższym boku wygiętym wachlarzowato na zewnątrz oraz lekko załamanym do środka barkach. Wymiary około 40x35 m. Obiekt umocniony wałem i rowem. Związana chronologicznie i funkcjonalnie ze stanowiskiem Oleszna Podgórska 8 (ryc. 49).

Chronologia: XVIII-XIX w. (?) – wymagana weryfikacja terenowa

16. Pławna (Górna), obszar 81-15, nr na obszarze 103, nr w miejscowości 20

Lokalizacja: N 51°2'20.06", E 15°34'5.29

Na wzniesieniu, na południe od centralnej części miejscowości Pławna Górna

Opis: Nowożytna fortyfikacja polowa (bateria?), o narysie czworoboku, z trzech stron otoczonego wałem i rowem. Długość przedniej części wału wynosi około 20 m, ramion po 8 m (ryc. 50).

Chronologia: XVIII-XX w. (?) wymagana weryfikacja terenowa

17. Łupki, obszar 81-15, nr na obszarze 104, nr w miejscowości 48

Lokalizacja: N 51°0'44.03", E 15°39'10.22"

Na południe od drogi biegnącej z przysiółka Łupek – Wleński Gródek do Kleczy

Opis: Kamieniołomy bazaltu zlokalizowane na dwóch wierzchołkach rdzeni wulkanicznych. Kamieniołomy o układzie wachlarzowatym, w późniejszym okresie eksploatowane przy użyciu pojazdów mechanicznych (ryc. 51).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny (?), XX w.

18. Łupki, obszar 81-15, nr na obszarze 105, nr w miejscowości 49

Lokalizacja: N 51°1'29.82", E 15°39'25.7"

Stanowisko zlokalizowane na stoku doliny Jamnej, po jej północnej stronie, w pobliżu ujścia Jamnej do Bobru

Opis: Wyrobisko (kamieniołom?) o okładzie lejowatym, o długości ściany wyrobiska ok. 40 m, zwężający się ku dnem doliny do szerokości drogi w wąwozie. Wyrobisko usytuowane na stromym zboczu opadającym do doliny Jamnej. W sąsiedztwie, po stronie południowo-wschodniej zespół układów drożnych tzw. holwegów i ślady dalszych wyrobisk (ryc. 52).

Chronologia: średniowiecze/okres nowożytny (?) – wymagana weryfikacja terenowa

19. Płóczki (Dolne), obszar 80-14, nr na obszarze 18, nr w miejscowości 7,

Lokalizacja: N 51°5'31.33" E 15°33'50.49"

Na wschód od zabudowań wsi Płóczki Dolne, między Płóczkami a Mojeszem, na północ od polnej drogi łączącej obie miejscowości.

Opis: Domniemany obóz polowy, w formie prostokątnej platformy o wymiarach ok. 30x40 m, otoczony niskim wałem. Zlokalizowany na niewielkim wyniesieniu, znacznie przekształconym w wyniku działalności rolniczej.

Chronologia: okres nowożytny (?) – stanowisko wymagające weryfikacji

20. Nielestno, obszar 82-16, nr na obszarze 6, nr w miejscowości 3 (lub tożsame z nr 1 (4))

Lokalizacja: N 50°59'56.18", E 15°41'16.46"

Na szczycie wzniesienia o nazwie Grodowa (338 m n.p.m.), położonym w zakolu Lipki (Chróśnicki Potok).

Opis: Stanowisko składające się z dwóch skalnych platform, większej o wymiarach około 60x30 m i mniejszej o wymiarach 25x15 m, oddalonych od siebie o około 20 m. Północna, mniejsza platforma została udostępniona przez wykucie i dostawienie kamiennych schodów. Krawędzie platform zostały podcięte w wyniku pozyskiwania kamienia. Na większej platformie słabo widoczne ślady wału, zachowanego w części południowo-zachodniej o wysokości do 1-1,2 m na długości około 25 m. Skalne platformy otoczone przez

wyrobiska związane z pozyskiwaniem piaskowca ze ścian skalnych oraz podłoża. Wysokość ścian wyrobisk wynosi od 1 do 7 m.

Według źródeł archiwalnych oraz przedwojennych opracowań krajoznawczych, na północnej skale miał znajdować się średniowieczny obiekt obronny o nazwie *Marienburg*. Istnienie obiektu nie udało się potwierdzić w terenie.

Być może stanowisko tożsame jest z grodziskiem o nieznannej lokalizacji zidentyfikowanym w Nieleśnie w 1940 r.

Chronologia: obiekt obronny (grodzisko) pradziej lub średniowiecze/okres nowożytny, kamieniołom –okres nowożytny/XIX-XX w. Wymagana weryfikacja stanowiska w badaniach archeologicznych (ryc. 53-54).

Literatura:

Prus O., Katalog publikowanych stanowisk archeologicznych Dolnego Śląska, cz. 1. Jelenia Góra 2002, s. 81

Chorowska M., Dudziak T., Jaworski K., Kwaśniewski A., Zamki i dwory w Sudetach, Tom II księstwo jaworskie, Wrocław 2009, s. 283-284.

21. Dębowy Gaj, obszar 80-15, nr na obszarze 24, nr w miejscowości 7 (nowa karta dla istniejącego stanowiska)

Lokalizacja: na północ od zabudowań miejscowości, na zachód od torów kolejowych linii Lwówek Śląski-Jelenia Góra, na wybitnym skalistym cyplu wcinającym się w dolinę Bobru.

Opis: Domniemane grodzisko zlokalizowane na skalnym (piaskowcowym) cyplu o ukształtowaniu w przybliżeniu trójkątnym, o wymiarach boków około 140x140x150, stromych ścianach o wysokości do 10 m od strony doliny rzeki (wschodniej) i łagodnie opadającym zboczem od zachodu. Na numerycznym modelu terenu wygenerowanym z danych z lotniczego skanowania laserowego, widoczny jest słabo zarysowana struktura mogąca być rozsypiskiem wału, ograniczającego cypel od zachodu. Być może drugi wał znajdował się u podstawy cypla (ryc. 55-57).

Prawdopodobnie stanowisko jest tożsame z grodziskiem rozpoznany w badaniach powierzchniowych w 1959 r.

Chronologia: pradziej/średniowiecze? – stanowisko wymaga weryfikacji w badaniach archeologicznych

22. Maciejowiec (dwór), obszar 82-15, nr na obszarze 9, nr w miejscowości 2

Lokalizacja: na wzniesieniu, na północ od szczytu Zamkowej Góry, na terenie dawnego majątku, przy drodze z Maciejowca do Pilchowic.

Opis: Istniejące zabudowania dworu datowanego na XVI-XVII w., położone zapewne w miejscu starszego założenia obronnego. W 1401 r. odnotowano w źródłach ołtarz we dworze w Maciejowcu, co potwierdza istnienie we wsi starszej siedziby. Na numerycznym modelu terenu widoczne słabo zachowane relikty nasypu i wgłębienia (być może pozostałości niskiego wału i fosy) otaczające założenie od północno-zachodu (ryc. 58).

Wszelkie prace ziemne prowadzone w pobliżu założenia dworskiego i na terenie folwarku powinny być prowadzone pod nadzorem archeologicznym.

Chronologia: XV w., okres nowożytny

Literatura:

Chorowska M., Dudziak T., Jaworski K., Kwaśniewski A., Zamki i dwory w Sudetach, Tom II księstwo jaworskie, Wrocław 2009, s. 296.

LITERATURA:

Chorowska M., Dudziak T., Jaworski K., Kwaśniewski A., 2009, *Zamki i dwory obronne w Sudetach, Tom II: Księstwo jaworskie*, Wrocław.

Demidziuk K., 1998, *Powiat Jelenia Góra (KreisHirschberg) w świetle archiwalnych źródeł archeologicznych do 1945 r.*, Rocznik Jeleniogórski, t. 30, s. 63-88.

Demidziuk K., 1999, *KreisLöwenberg w świetle archiwaliów archeologicznych do 1945 r.*, Dolnośląskie Wiadomości Prehistoryczne, t. 5., s. 201-237.

Demidziuk K., 2009, *Archeologia ziemi jeleniogórskiej do 1945 r.* Z Otchłani Wieków, r. 64, nr 1-2/2009, s. 12-27.

Firszt S., 2006 *Badania archeologiczne nad dolnośląskim górnictwem kruszcowym w latach 1975-2000*, Prace Naukowe Instytutu Górnictwa Politechniki Wrocławskiej, nr 117, Studia i Materiały, nr 32, s. 75-79.

Firszt S., 2009, *Badania archeologiczne nad śląskim górnictwem złota*, Z Otchłani Wieków, r. 64, nr 1-2/2009, s. 133-142.

Jaworski K., 2005, *Grody w Sudetach(VIII-X w.)*, Wrocław

Jaworski K., 2009, *Wczesnośredniowieczne grodziska z okresu plemiennego na górnym i środkowym Bobrem*, Z Otchłani Wieków, r. 64, nr 1-2/2009, s. 145-154.

Kaźmierczyk J., 1976, *Wyniki badań wykopaliskowych na terenie zagłębia złota koło Lwówka Śląskiego*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, t. 18, s. 78-81.

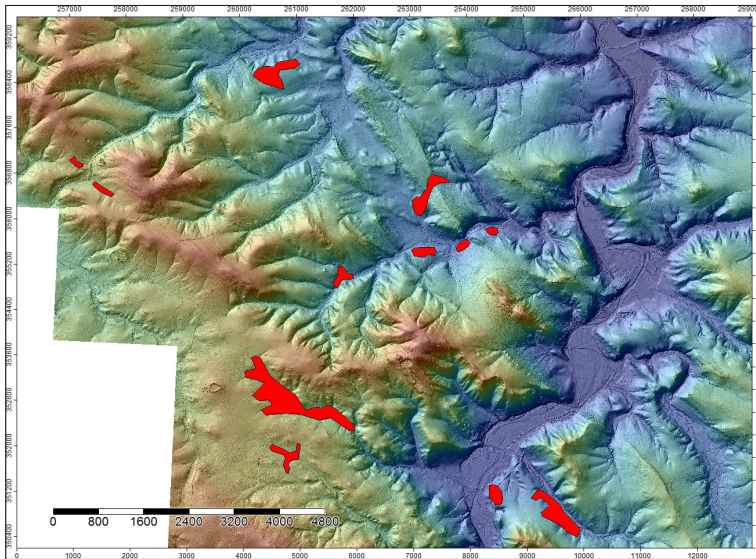
Legut-Pintal M., 2013, *LiDAR w badaniach nad średniowiecznymi fortyfikacjami i siedzibami obronnymi. Przykład założeń obronnych księstwa biskupów wrocławskich*, [w:] III Forum ArchitecturaePoloniaeMedievalis, K. Stala (red.), Kraków, s. 209-223.

Prus O., 2002, *Katalog publikowanych stanowisk archeologicznych Dolnego Śląska*, Jelenia Góra.

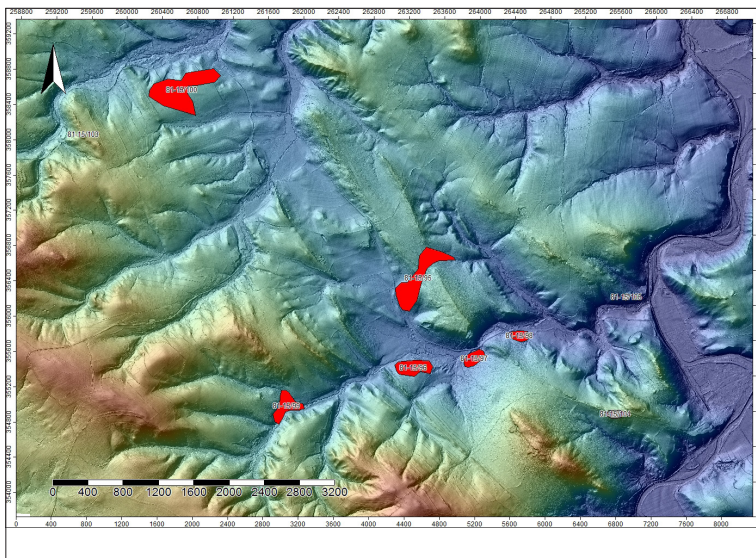
Weryfikacja stanu wiedzy o złożach złota wraz z aktualną oceną perspektyw złożowych, Raport PiG, Warszawa 2010.

Wrocławski T., 2009, *Działalność konserwatorska w zakresie ochrony zabytków archeologicznych w regionie jeleniogórskim po 1945 roku*, Z Otchłani Wieków, r. 64, nr 1-2/2009, s. 30-37.

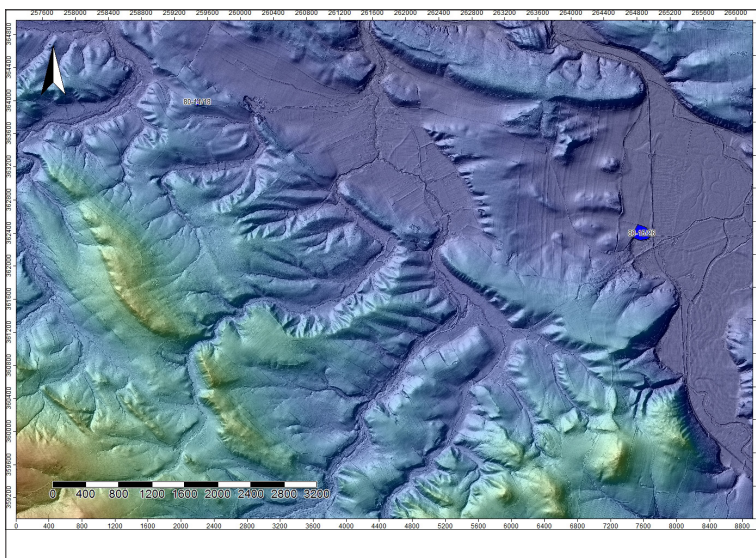
REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 1. Nowoodkryte stanowiska górnicze w obrębie dawnej kasztelanii wleńskiej (opr. M. Legut-Pintal).

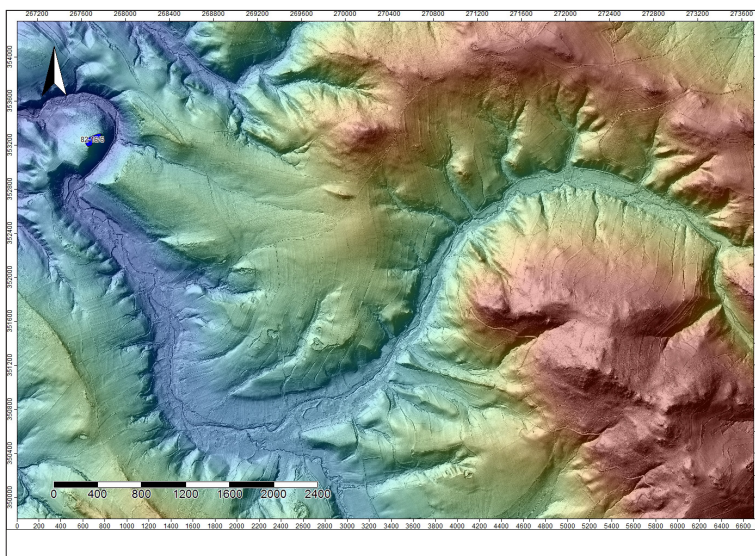
Ryc. 2. Nowe stanowiska zidentyfikowane w obrębie arkusza AZP 81-15 na podstawie NMT (opr. M. Legut-Pintal)

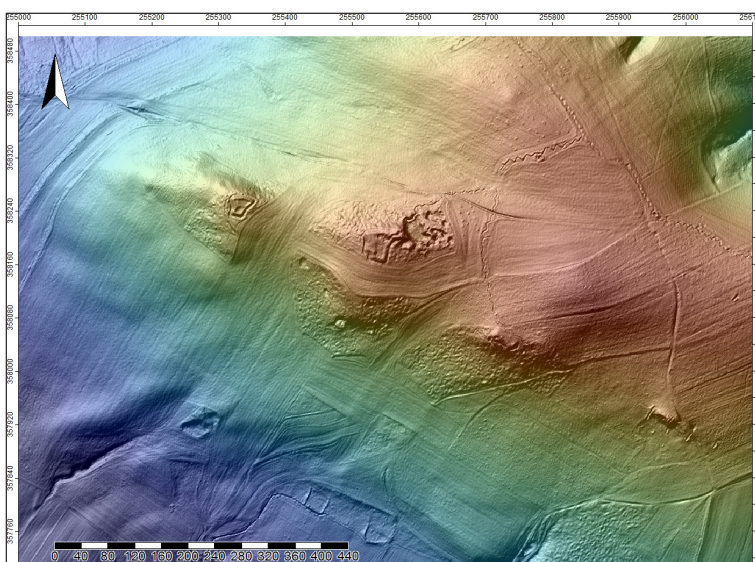
Ryc. 3. Nowe stanowiska odkryte na podstawie NMT na obszarze arkuszy 80-14 i 80-15 (opr. M. Legut-Pintal).

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

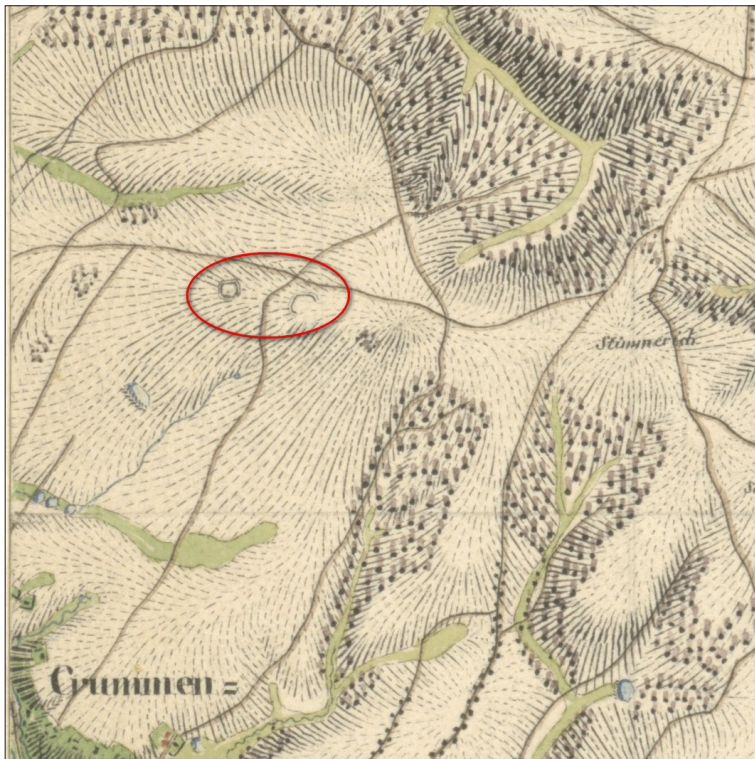
Ryc. 4. Nowe stanowisko zidentyfikowane na obszarze AZP 82-16 (opr. M. Legut-Pintal).

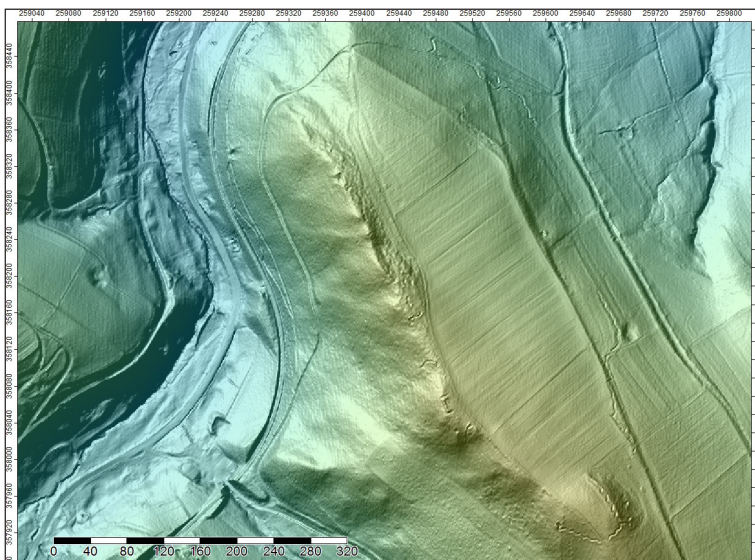
Ryc. 5. Nowożytne fortyfikacje polowe na terenie gruntów wsi Oleszna Podgórska (opr. M. Legut-Pintal).

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

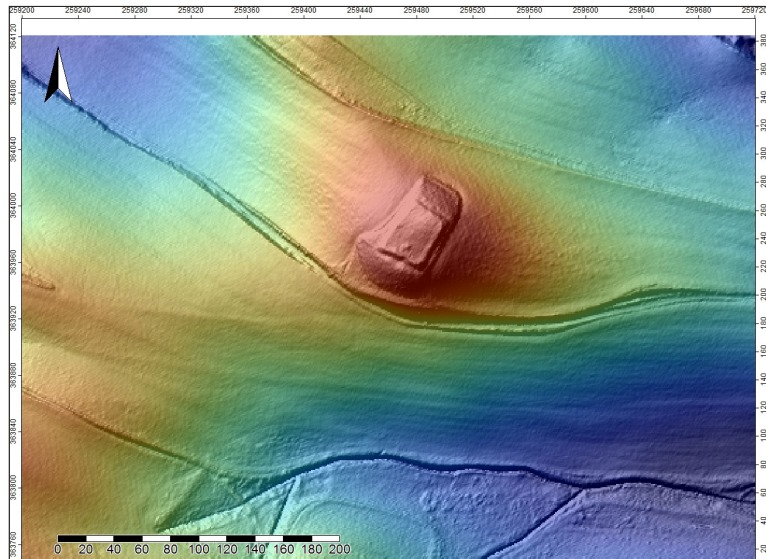
Ryc. 6. Fortyfikacje w Olesznej Podgórskiej na mapie topograficznej Urmesstischblätter z 1 poł. XIX w.

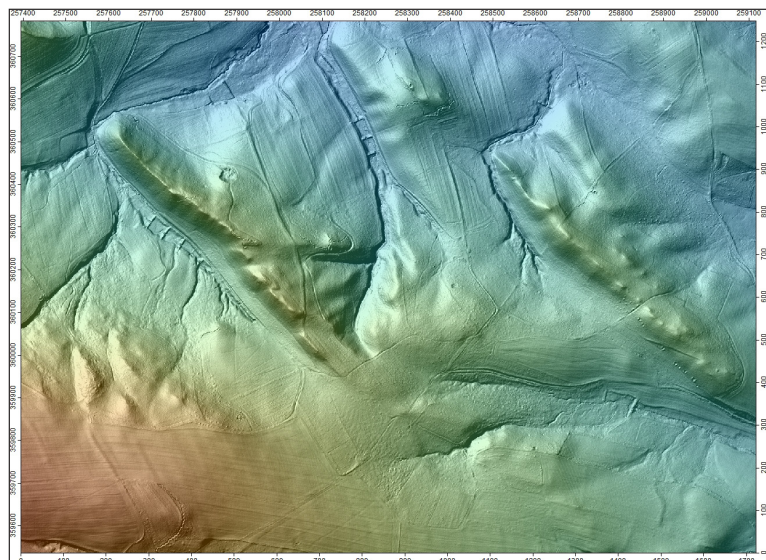
Ryc. 7. Fortyfikacja polowa w Pławnej Górnej (AZP 81-15/103) (opr. M. Legut-Pintal).

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

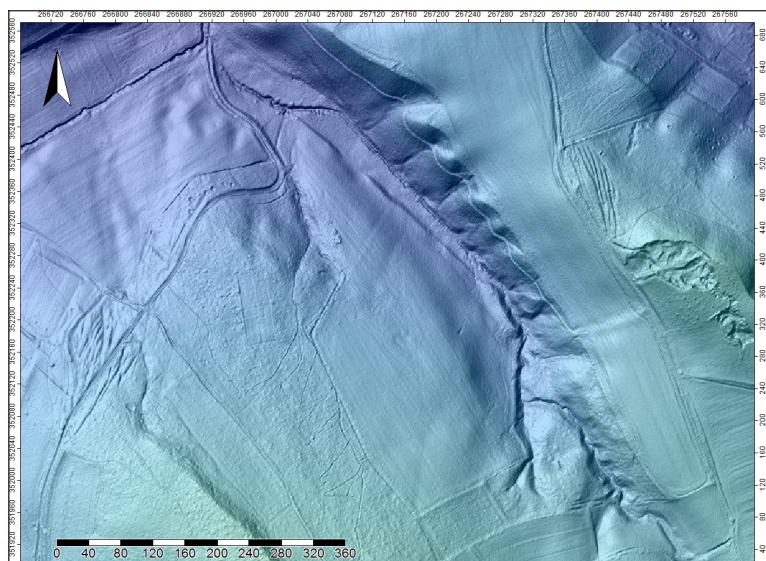
Ryc. 8. Domniemany obóz wojskowy w Płóczkach Dolnych (AZP 80-14/18) (opr. M. Legut-Pintal).

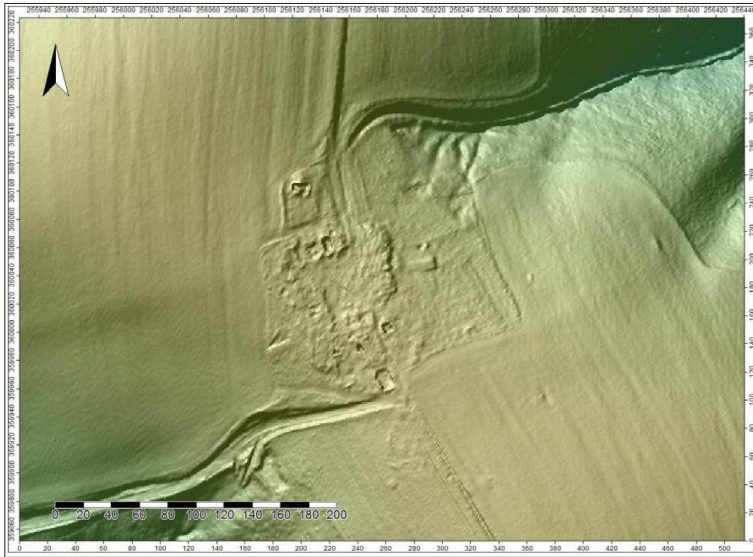

Ryc. 12. Zespoły grobli na dopływach Płuczki i Srebrnej w rejonie Płóczek i Pławnej (opr. M. Legut-Pintal).

Ryc. 13. Fragmenty starych dróg w wąwozach (tzw. holwegów) między Nieleśnem a Strzyżowcem (opr. M. L-P).

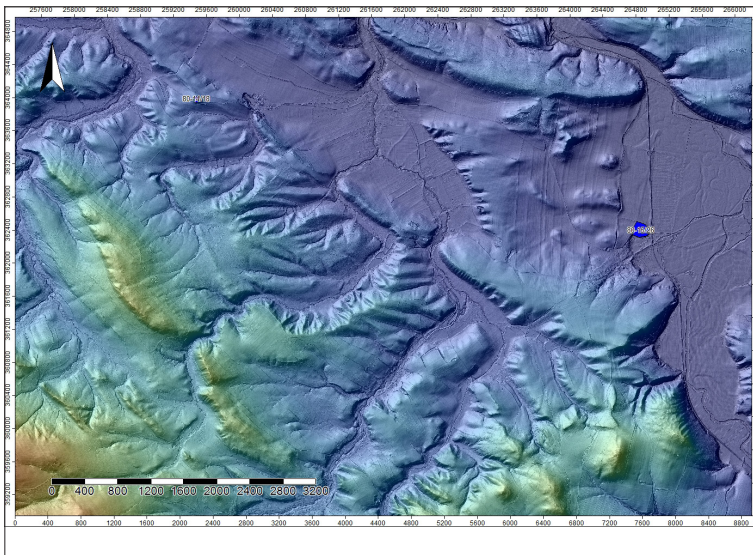

Ryc. 14. Relikty zanikłego folwarku w Nagórz, NMT (opr. M. Legut-Pintal)

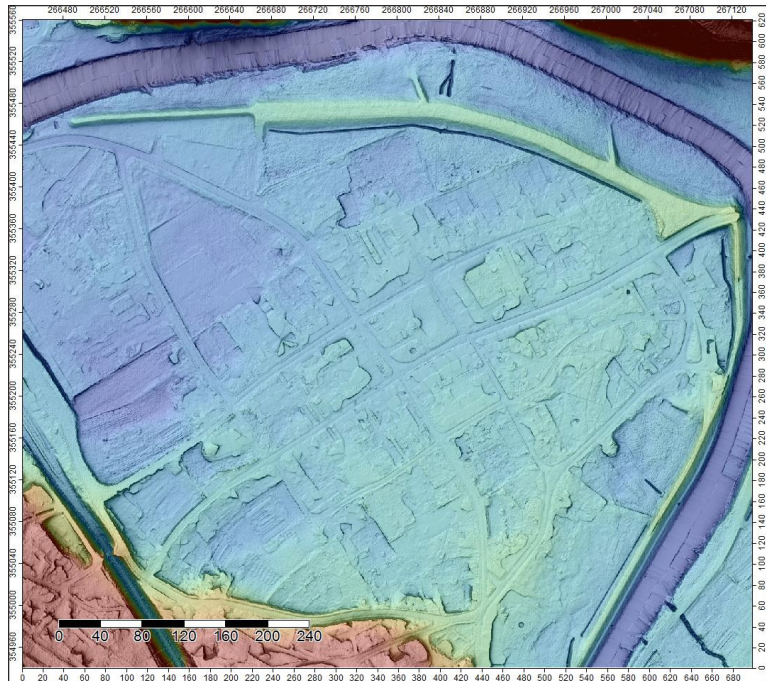
Ryc. 15. Góra Zamkowa we Włeniu, strzałkami oznaczono wymagające weryfikacji terenowej anomalie, prawdopodobnie związane z relikdami umocnień z różnych faz istnienia założenia, NMT z cieniowaniem i skyviewfactor (opr. M. Legut-Pintal)

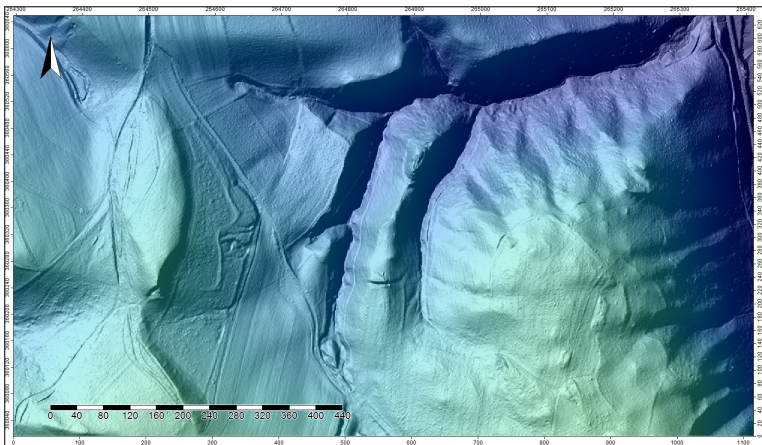
Ryc. 16. Góra Zamkowa we Włeniu, NMT i skyviewfactor, strzałkami oznaczono anomalie, prawdopodobnie związane z relikdami umocnień z różnych faz istnienia założenia (opr. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

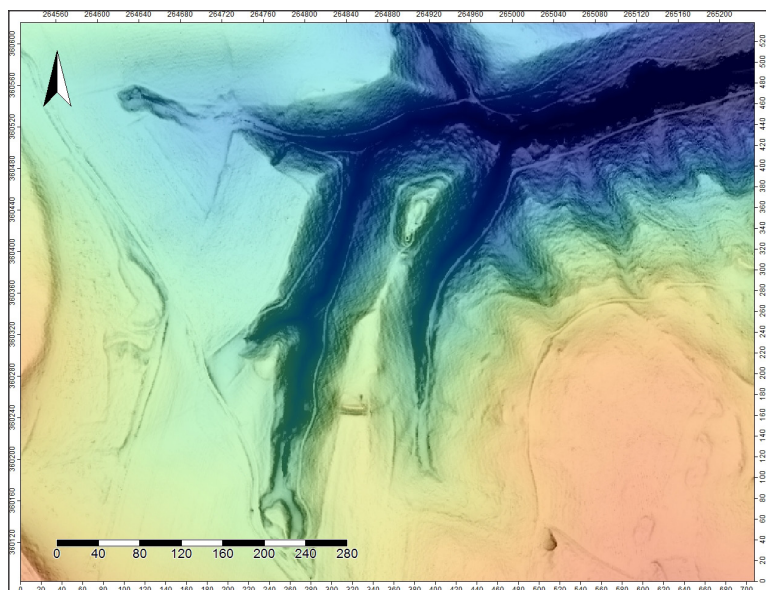
Ryc. 17. Góra Zamkowa we Wleniu, NMT z cieniowaniem i skyviewfactor (opr. M. Legut-Pintal)

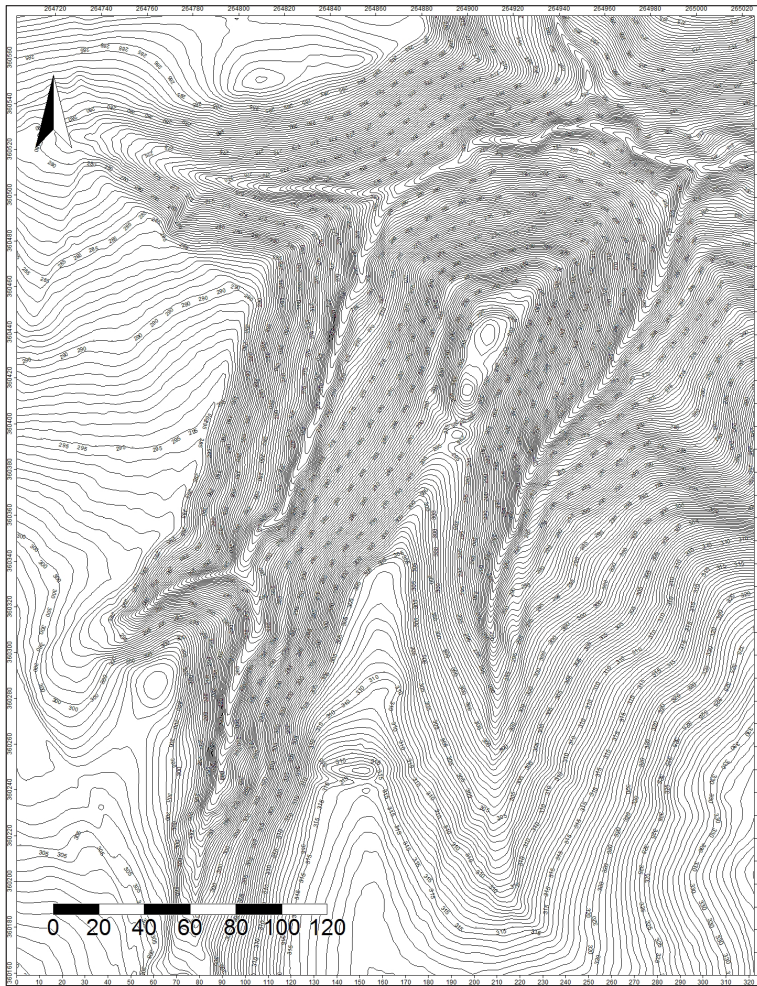

Ryc. 18. Grodzisko w Marczowie (AZP 80-15/18) (opr. M. Legut-Pintal)

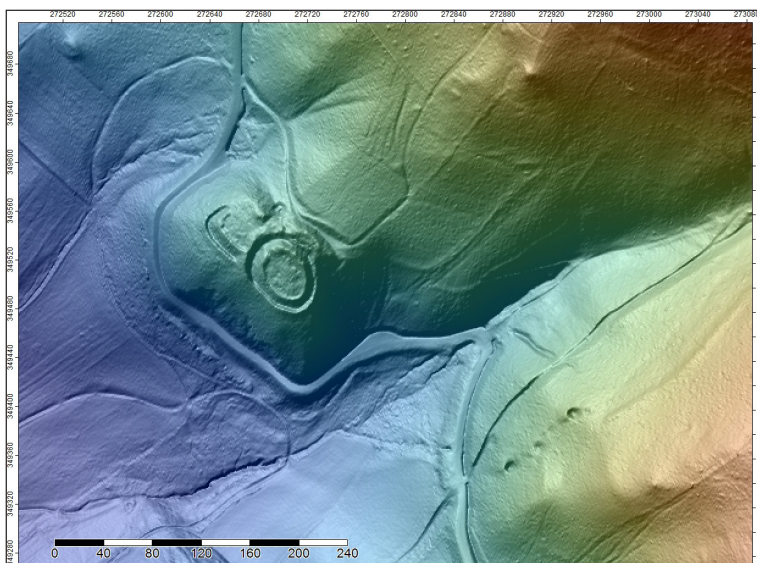

Ryc.19. Grodzisko w Marczowie, NMTskyviewfactor (opr. M. Legut-Pintal)

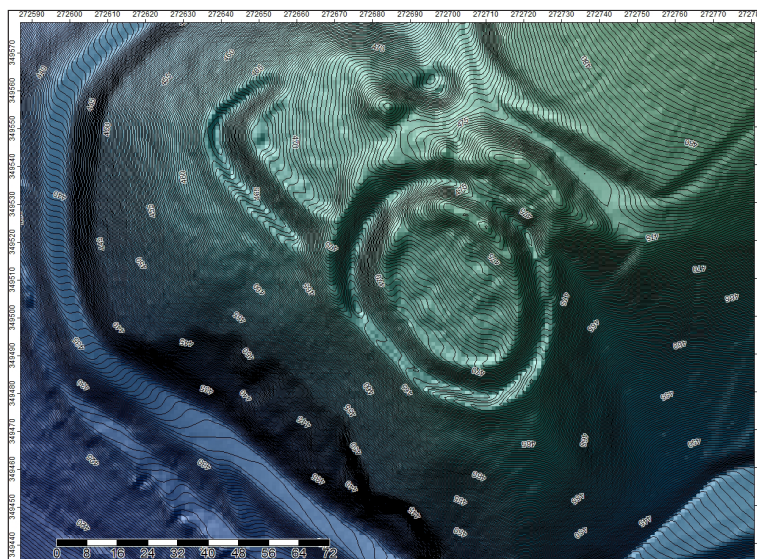

Ryc. 20. Grodzisko w Marczowie, plan warstwiczny wygenerowany z NMT (opr. M. Legut-Pintal)

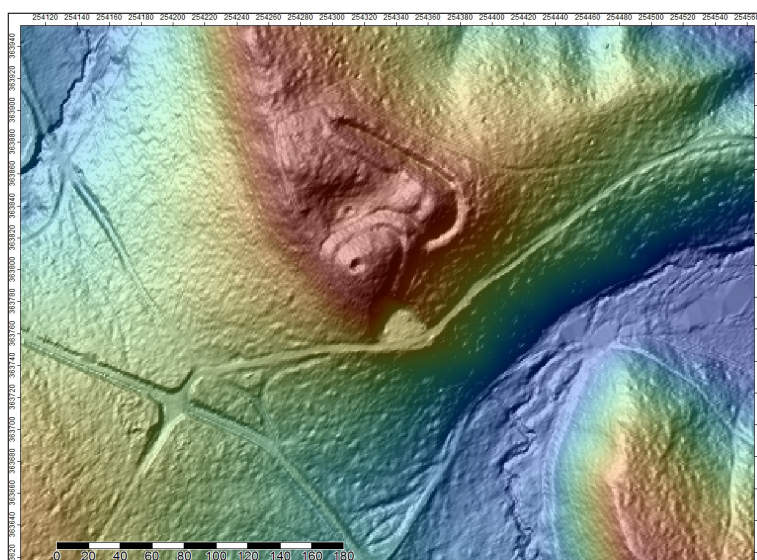

Ryc. 21. Płaszczyna (AZP 82-16/1), NMT. Strzałką oznaczono wyrobiska górnicze (opr. M. Legut-Pintal)

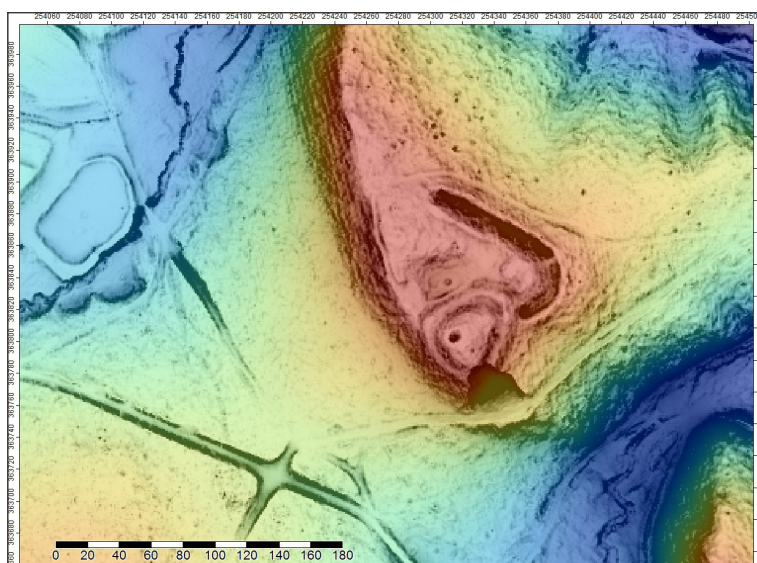
Ryc. 22. Płaszczyzna, grodzisko. NMT z warstwicami (opr. M. Legut-Pintal)

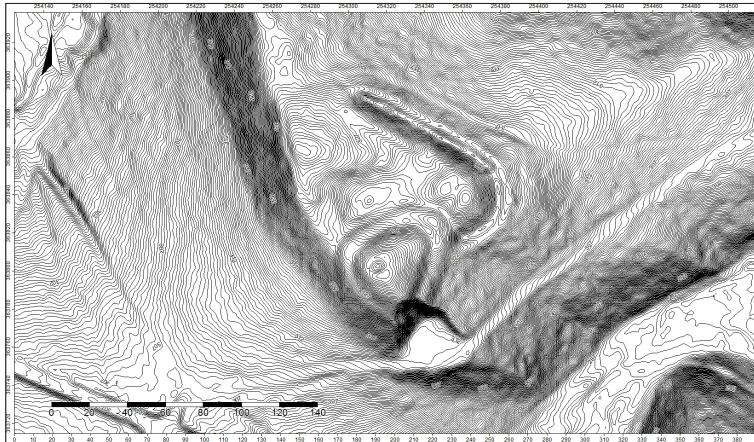
Ryc. 23. Zamek Pirszyn (AZP 80-14/1), NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

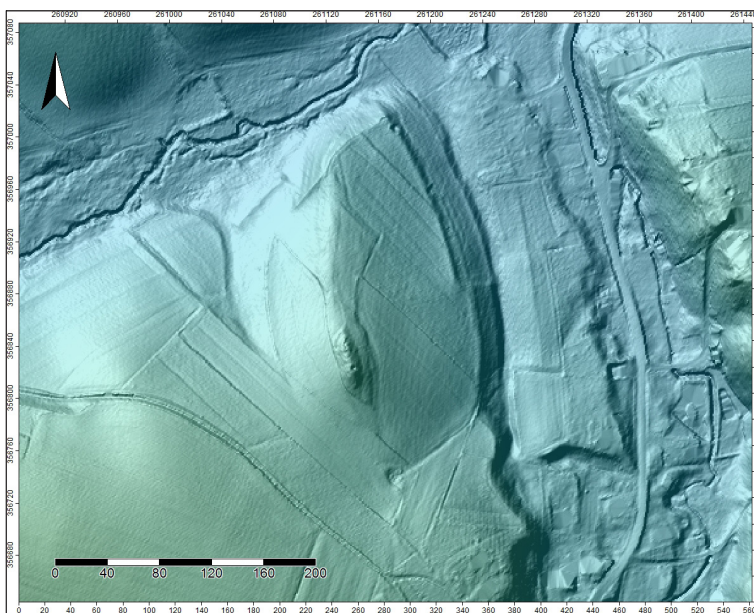
Ryc. 24. Zamek Pirszyn, Sky view factor (opr. M. Legut-Pintal)

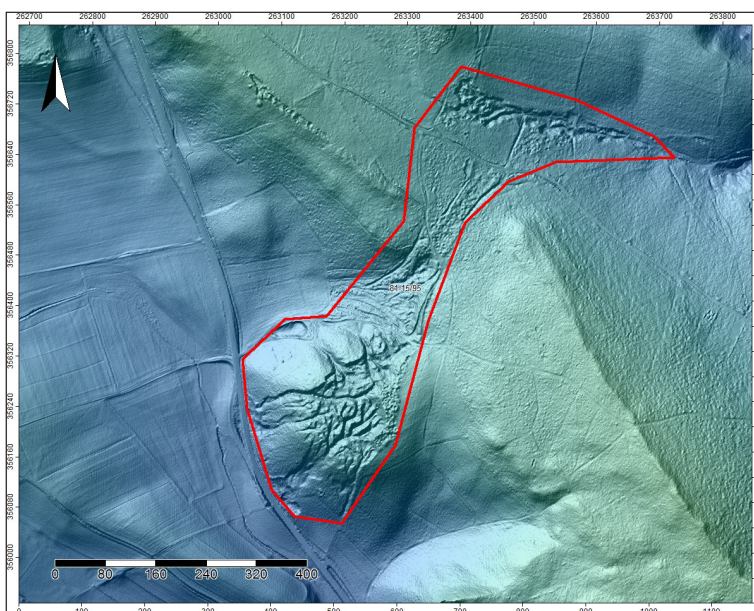
REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 25. Zamek Pirszyn, plan warstwicy wygenerowany z NMT (opr. M. Legut-Pintal)

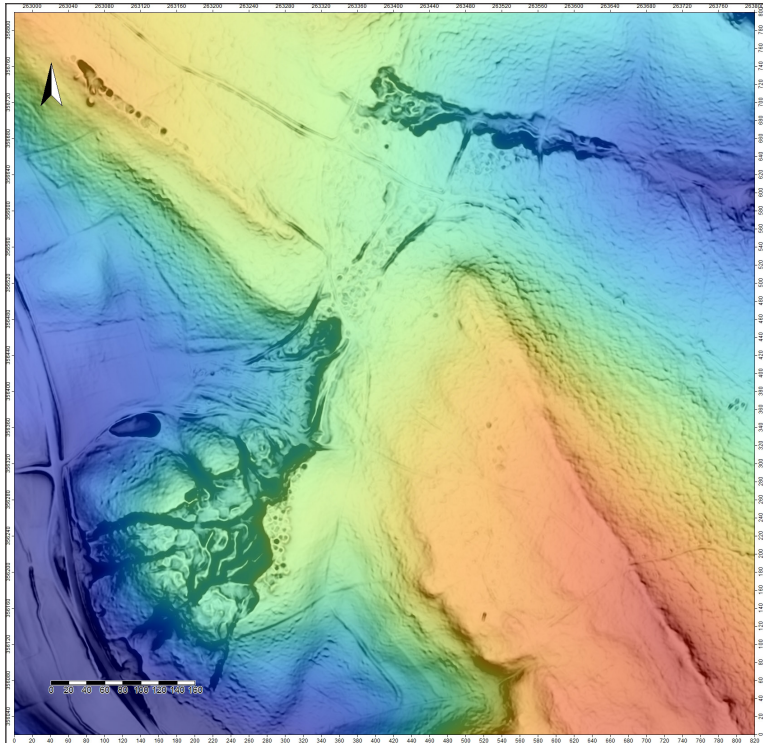
Ryc. 26. Rejon domniemanego obiektu obronnego w Golejowie, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

Ryc. 27. Łupki 44, AZP 81-15/95, zasięg stanowiska (opr. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

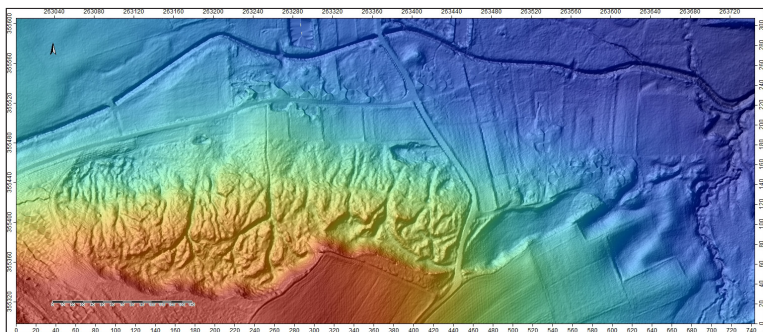
Ryc. 28. Łupki 44, AZP 81-15/95, nmt sky view factor (opr.M. Legut-Pintal)

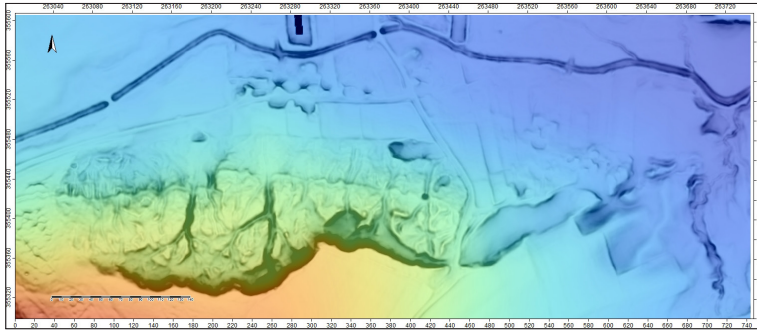
Ryc. 29. St. Klecza 1 (81-15/96), zasięg stanowiska (opr. M. Legut-Pintal)

Ryc. 30. St. St. Klecza 1 (81-15/96), NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

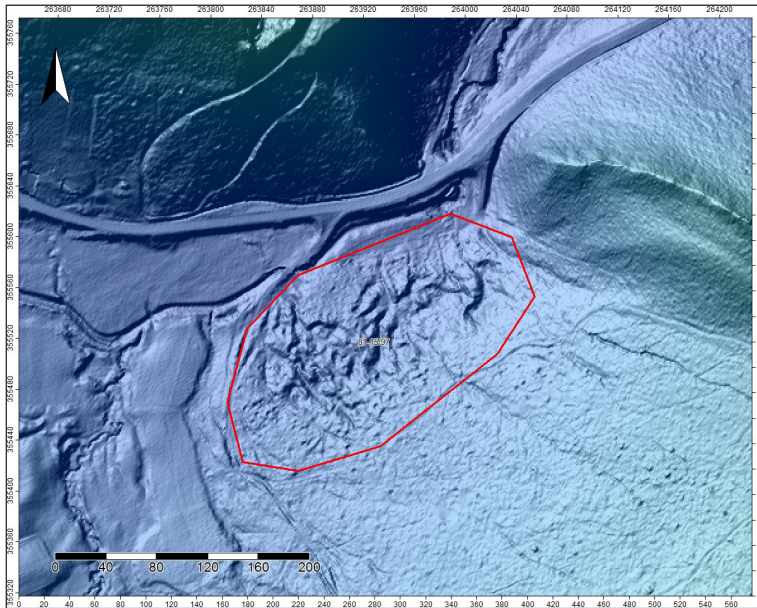
REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 31. St. Klecza 1 (81-15/96), NMT sky view factor (opr. M. Legut-Pintal)

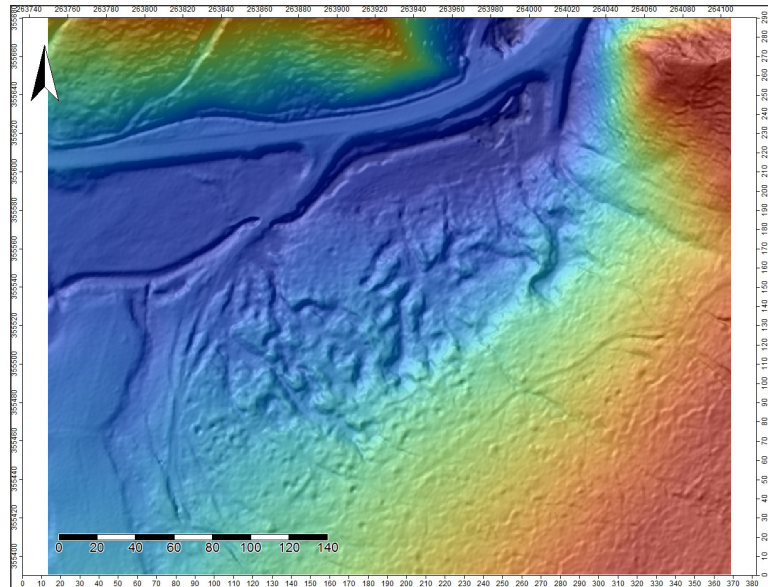
Ryc. 32. St. Klecza 1 (81-15/96), plan warstwowy (opr. M. Legut-Pintal)

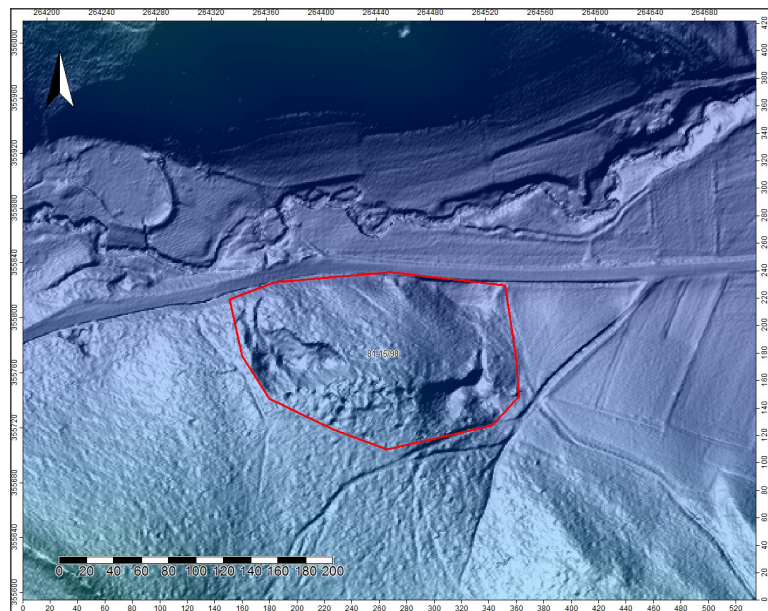
Ryc. 33. St. Łupki 45, AZP 81-15/97, zasięg stanowiska (opr. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

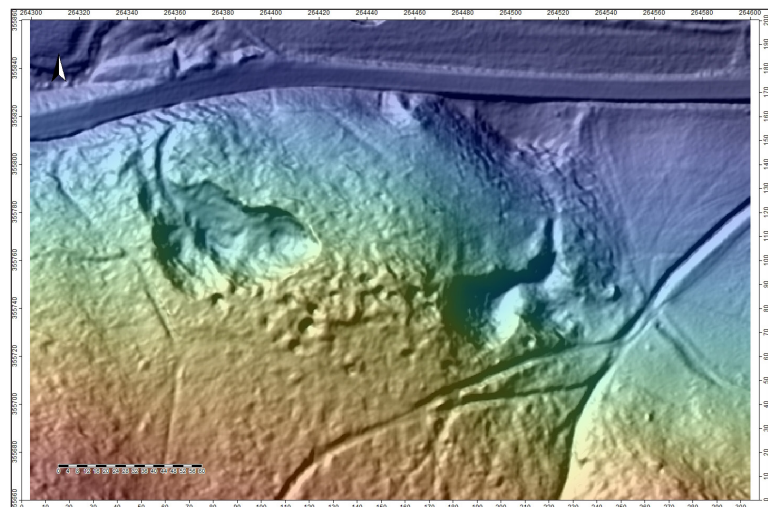
Ryc. 34. St. Łupki 45 (AZP 81-15/97), NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

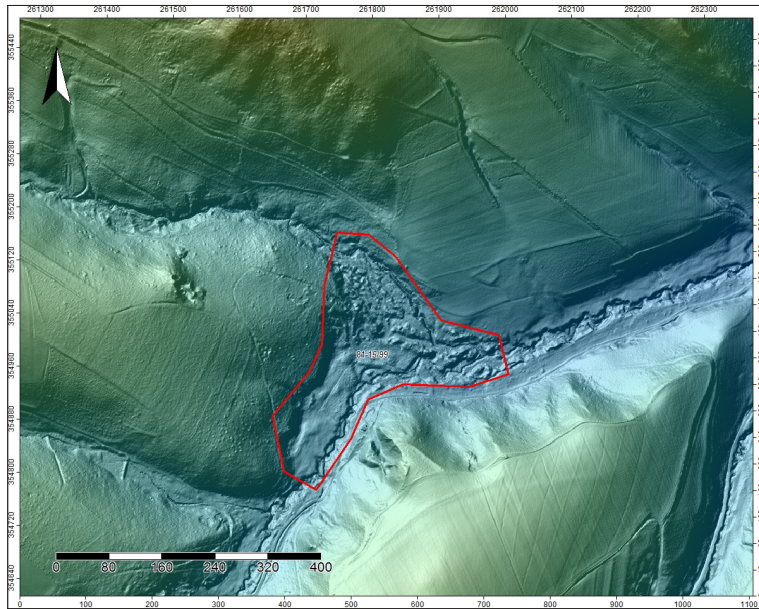
Ryc. 35. St. Łupki 46, AZP 81-15/98, zasięg stanowiska (oprac. M. Legut-Pintal)

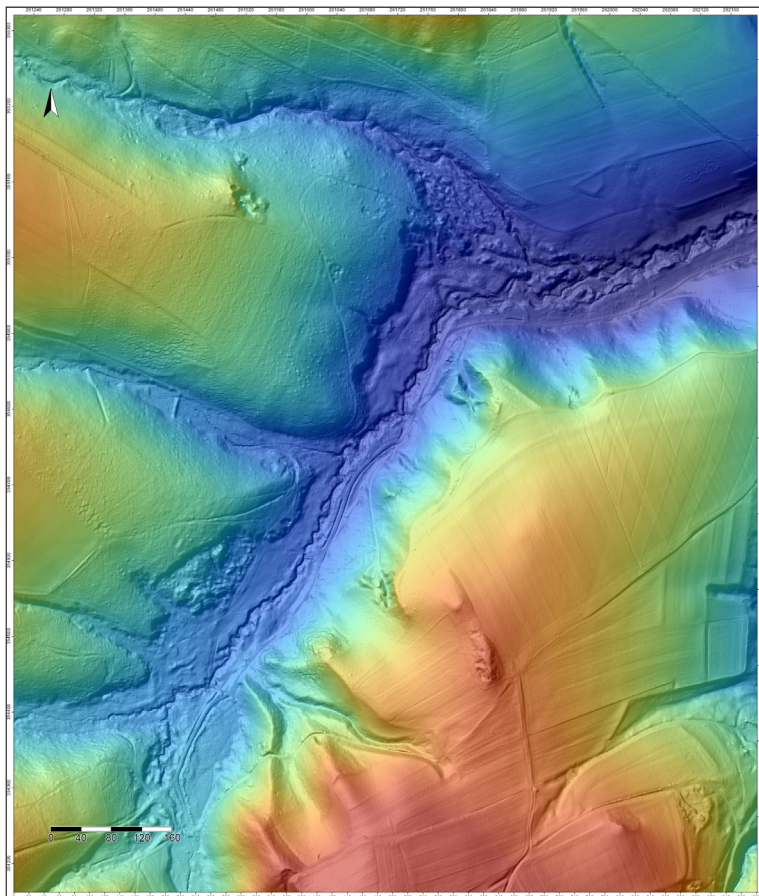
Ryc. 36. St. Łupki 46 (AZP 81-15/98), NMT z cieniowaniem (oprac. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

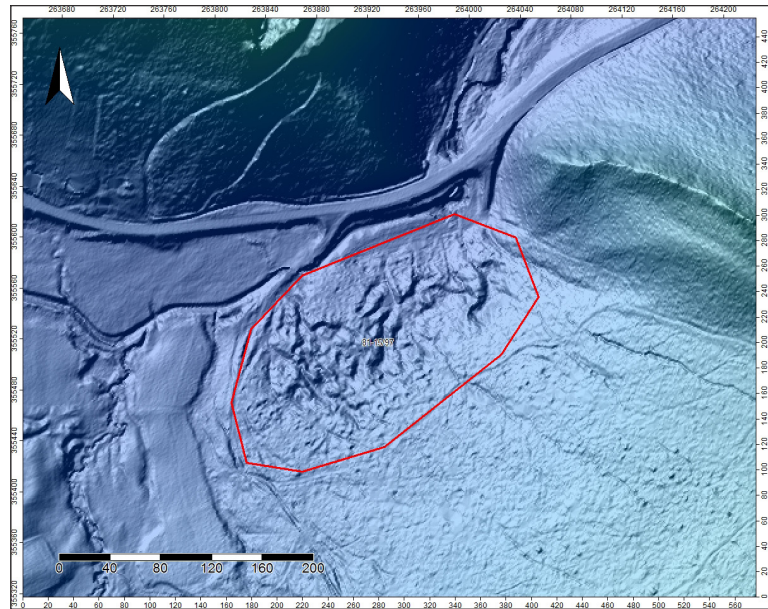
Ryc. 37. St. Golejów 6 (AZP 81-15/99), zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

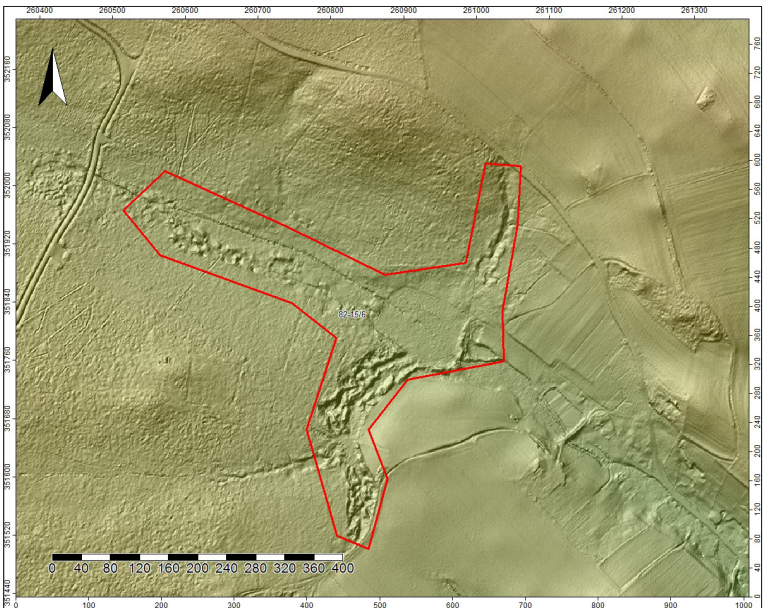
Ryc. 38. St. Golejów 6 (AZP 81-15/99), NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 39. St. Radomice 1 (AZP 82-15/5), zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

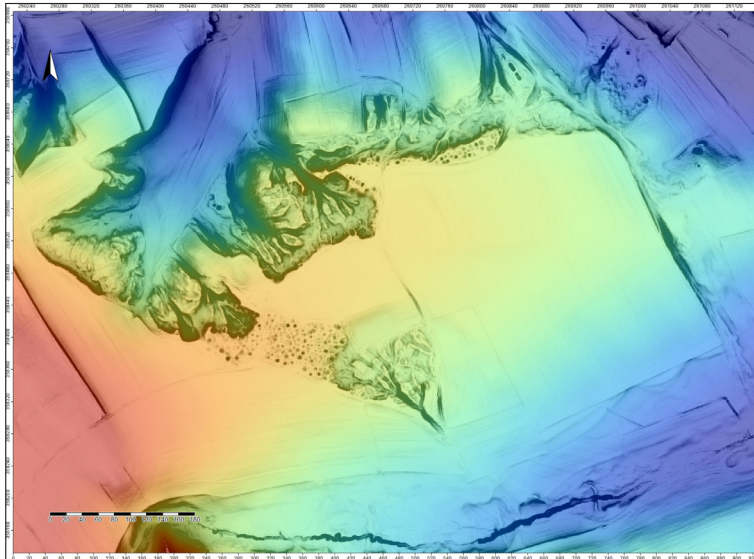
Ryc. 40. St. Maciejowiec 1 (AZP 82-15/6), zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

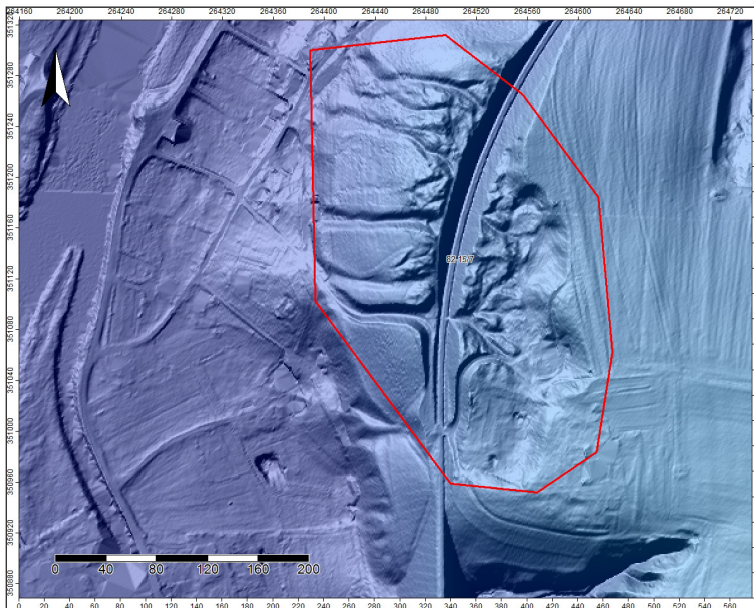
Ryc. 41. St. Pławna Górna 19 (AZP 81-15/100), zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

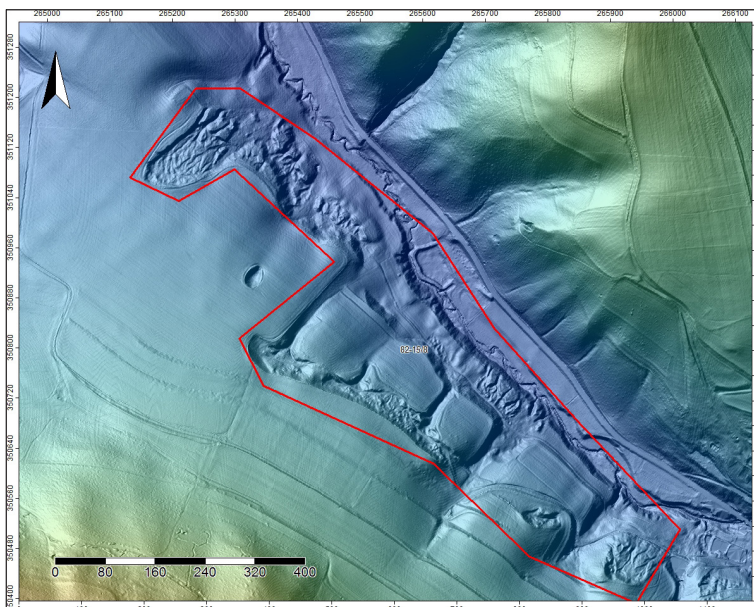
REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 42. St. Pławna Góra 19 (AZP 81-15/100), NMT sky view factor (opr. M. Legut-Pintal)

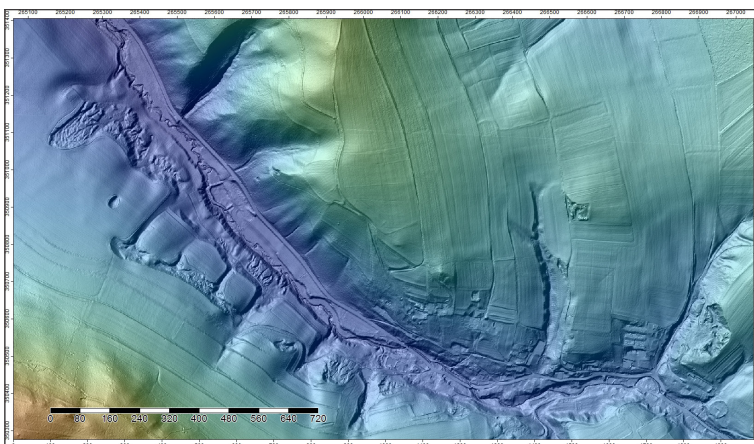
Ryc. 43. St. Pilchowice 4 (AZP 82-15/7), zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

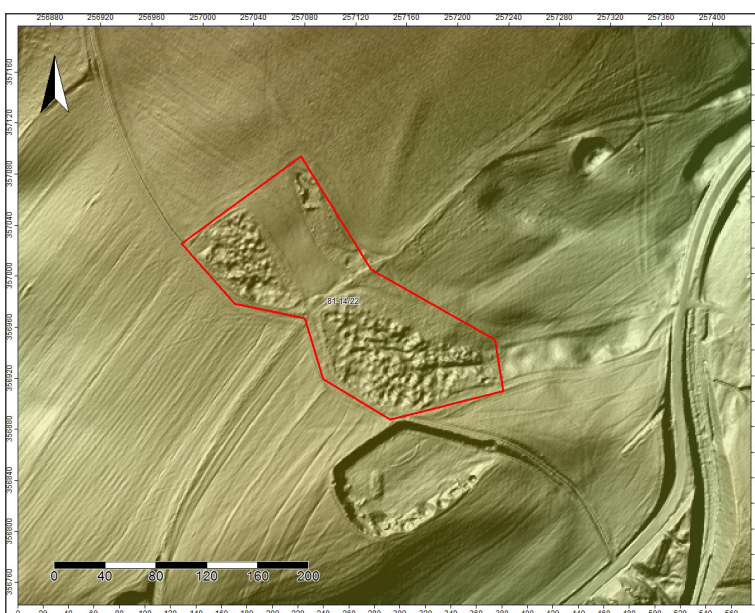
Ryc. 44. St. Strzyżowiec 2 (AZP 82-15/8), zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

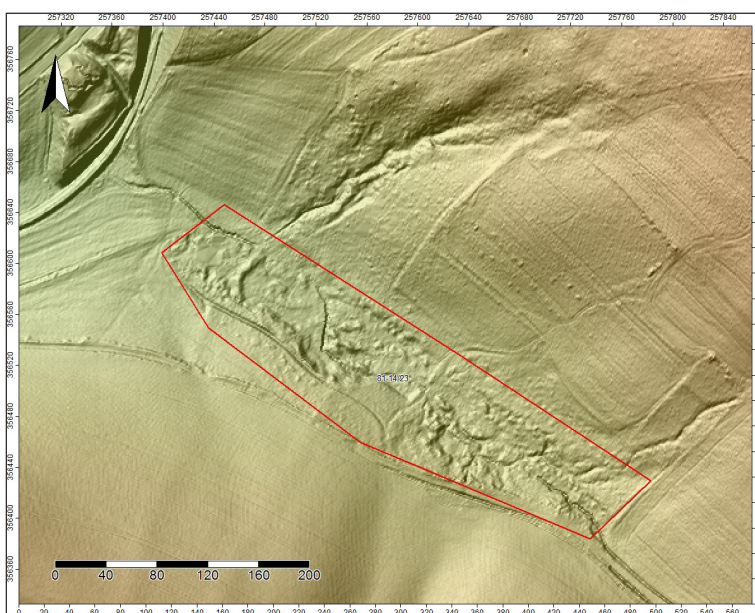
Ryc. 45. St. Strzyżowiec 2 (AZP 82-15/8), NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

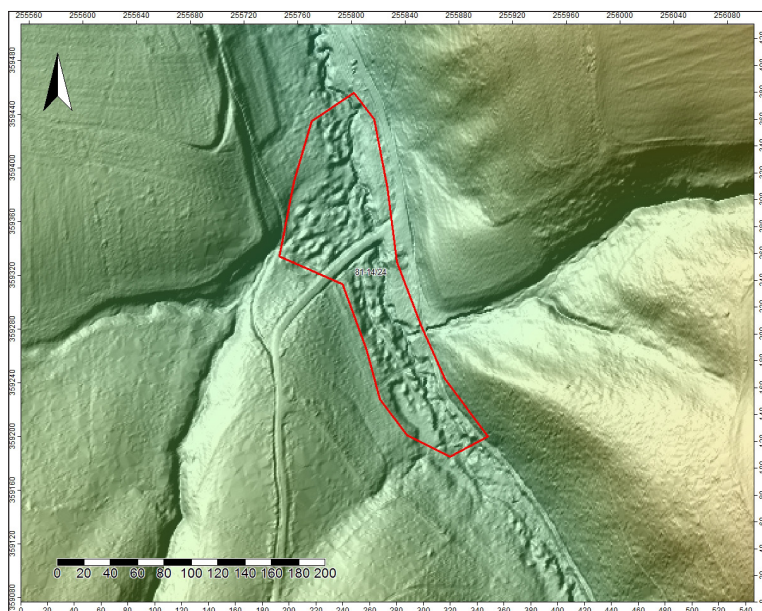
Ryc. 46. AZP 81-14/22, St. Miłęcice 7, zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

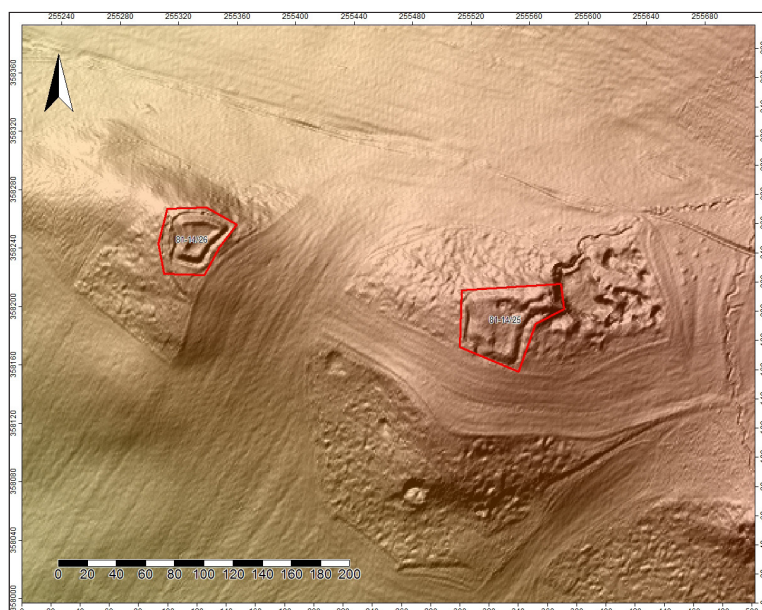
Ryc. 47. AZP 81-14/23, St. Miłęcice 8, zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

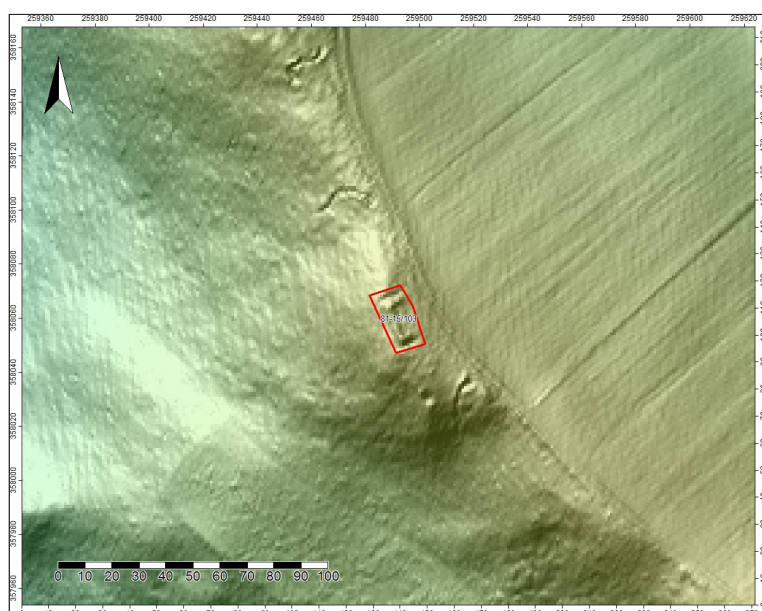
REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 48. AZP 81-14/24, st. Oleszna Podgórska 7, zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

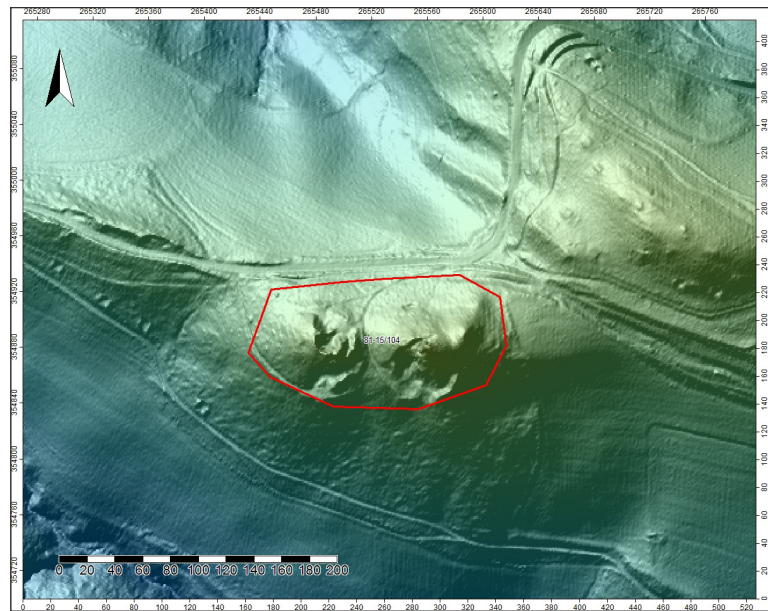
Ryc. 49. AZP 81-14/25 i 81-14/26, st. Oleszna Podgórska 8 i 9, zasięg stanowiska NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

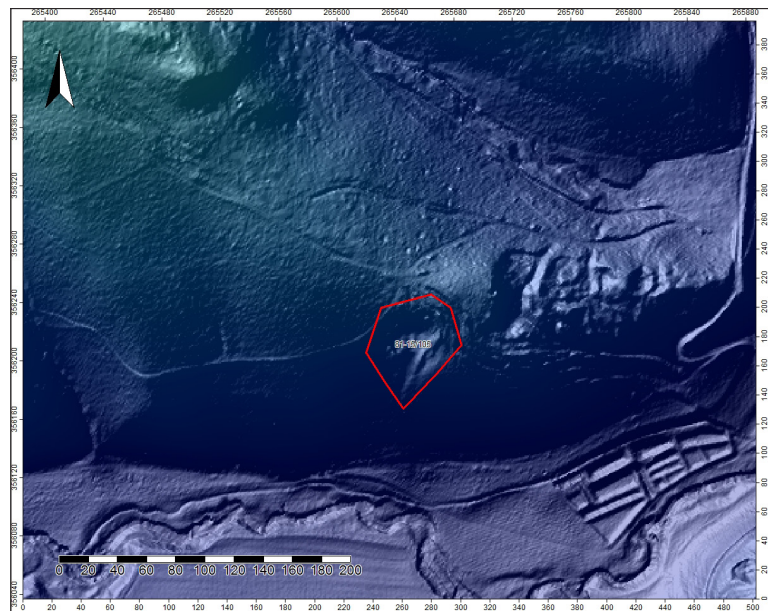
Ryc. 50. AZP 81-15/103, st. Pławna Górna 20, zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

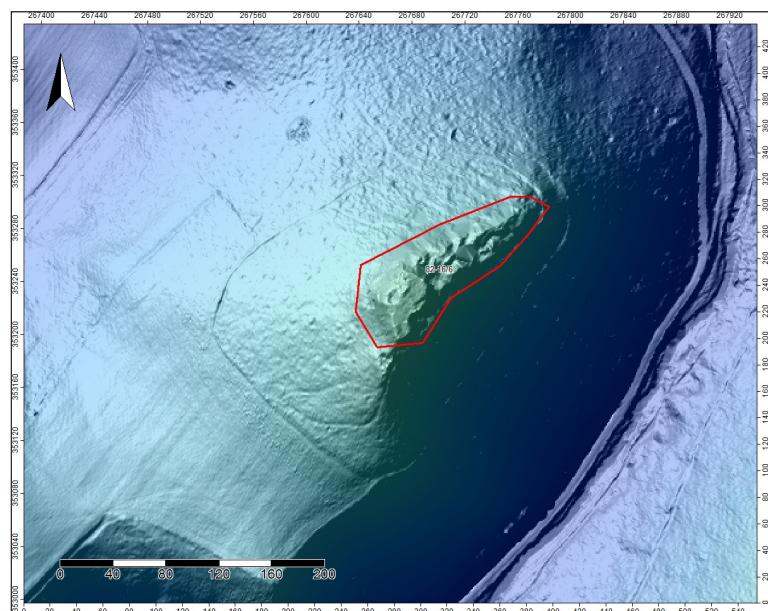
Ryc. 51. AZP 81-15/ 104, st. Łupki 48, zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

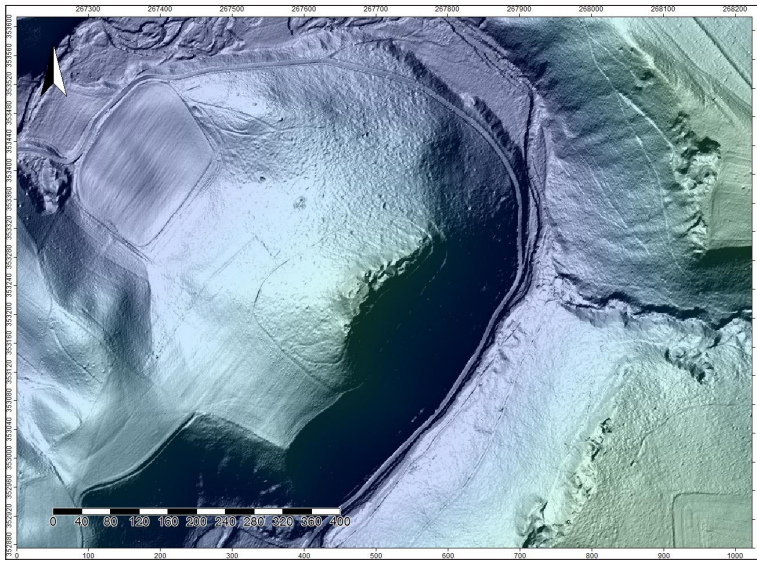
Ryc. 52. AZP 81-15/ 105, st. Łupki 49, zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

Ryc. 53. AZP 82-16/ 6, st. Nielestno 3, zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 54. Nieleśtno, rejon Góry Grodowej, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

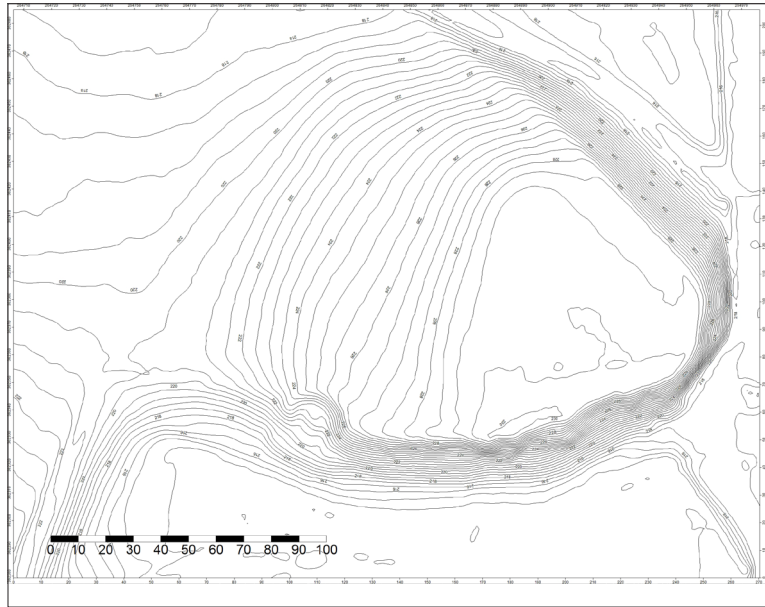
Ryc. 55. AZP 80-15/ 24, st. Dębowy Gaj 7, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

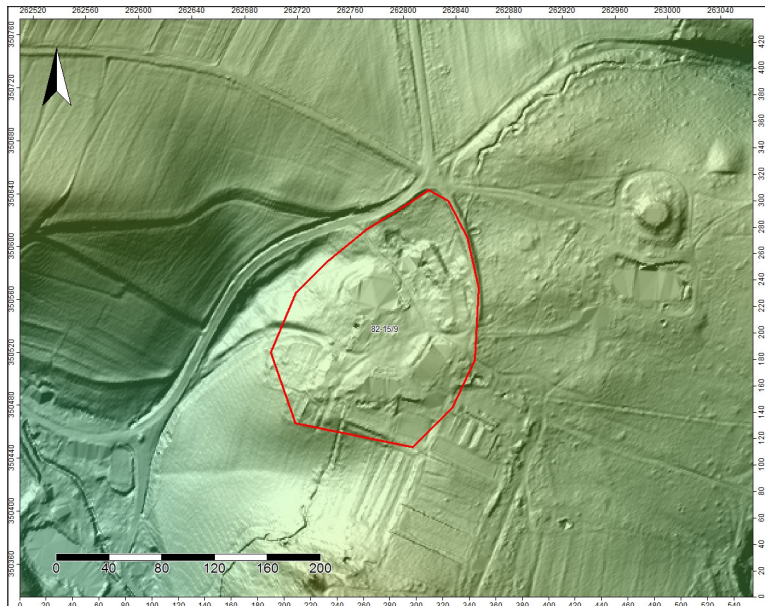
Ryc. 56. St. Dębowy Gaj 7 (AZP 80-15/24), NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

REKONSTRUKCJA FORM OSADNICZYCH NA GÓRZE ZAMKOWEJ

Ryc. 57. St. Dębowy Gaj 7 (AZP 80-15/24), plan warstwicowy (opr. M. Legut-Pintal)

Ryc. 58. AZP 82-15/9, st. Maciejowiec 2, zasięg stanowiska, NMT z cieniowaniem (opr. M. Legut-Pintal)

5c. Wyniki badań nieinwazyjnych przeprowadzonych w Dębowym Gaju, gm. Lwówek Śląski i w Łupkach, gm. Wleń w 2014 r.

UWAGI OGÓLNE

W związku z realizowanym projektem przeprowadzono badania nieinwazyjne obejmujące prospekcję geofizyczną (geomagnetyczną) w obrębie dwóch stanowisk: Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski i Łupki, stan. 7, gm. Wleń

Celem podjętych badań geofizycznych była próba określenia zasięgu stanowisk oraz określenia ich form zagospodarowanie przestrzennego. Obiekt w Dębowym Gaju był wcześniej nie rozpoznany archeologicznie i nie był traktowany jako stanowisko archeologiczne. W przypadku stanowiska w Łupkach pierwszym celem badawczymi była weryfikacja obecności osadnictwa wczesnośredniowiecznego.

METODA

Od wielu lat w badaniach archeologicznych z powodzeniem stosowane są różnorodne metody geofizyczne, które najczęściej wykorzystywane są na etapie prospekcji. Istotną cechą stosowania tych metod jest ich nieinwazyjny charakter, umożliwiający bez ingerencji w substancję zabytkową określenie wielu istotnych informacji na temat stanowisk archeologicznych. Metody te opierają się na pomiarze cech fizycznych powierzchni Ziemi, a zakres ich badań sięga w niektórych przypadkach do kilku metrów głębokości. Wachlarz stosowanych metod jest bardzo duży i można je podzielić na metody aktywne, w których wykorzystywana aparatura wywołuje określone zjawisko fizyczne i następnie je rejestruje oraz pasywne mierzące istniejącą zmienność cech fizycznych gruntu.

Szczególne miejsce w tych badaniach ze względu na uzyskane efekty ma metoda geomagnetyczna. Dzięki jej zastosowaniu można zarejestrować zalegające w ziemi obiekty archeologiczne, wykorzystując wywołane przez nie zaburzenia pola magnetycznego ziemi. W badaniach tych wykorzystuje się różnego typu magnetometrię, które mierzą całkowitą wartość natężenia pola magnetycznego lub jego składową pionową (gradient). Do pomiarów tego drugiego typu służą gradiometry, zbudowane z dwóch, znajdujących się nad sobą sensorów.

Badania geomagnetyczne w Dębowym Gaju i Łupkach wykonano z wykorzystaniem gradiometru firmy Bartington 601-2. Należy on do urządzeń typu fluxgate, magnetometrów transduktorowych, mierzących składową pionową (gradient) pola magnetycznego. Rejestracja gradientu natężenia pola magnetycznego

odbywała się w systemie „zyg-zag”, podczas, którego instrument był przenoszony z południa w kierunku północnym i z powrotem. Pomiar wykonywano z dokładnością 0,1 nT, z pomiarami co 0,25 wzdłuż linii pomiarowych o odległości 0,5 m w obrębie kwadratów o bokach 10 x 10 m. Siatka pomiarowa została wytyczona przy użyciu urządzenia GPS-RTK firmy Hi-Target w Państwowym Układzie Współrzędnych Geodezyjnych 1992.

Analizę rozkładu zmian pola magnetycznego przeprowadzono z wykorzystaniem programu ArchaeoSurveyor, v. 2.4.0.11, firmy DW Consulting. W efekcie uzyskano mapy zmian wartości pola magnetycznego zobrazowane odcieniami szarości, których skala odpowiada wartościom pola magnetycznego. Zmienność natężenia pola magnetycznego widoczna w formie jego anomalii może być następnie interpretowana jako pozostałość różnego typu obiektów archeologicznych, śladów działalności człowieka itp.

WYNIKI

Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski (AZP 80-15/24)

Stanowisko 7 w Dębowym Gaju zlokalizowane jest na północ od współczesnych zabudowań wsi. Zajmuje ono wyróżniającą się w terenie formę ostańca skalnego wchodzącego w głąb doliny Bobru (ryc. 3). Ma on formę zbliżoną do trójkąta, o ekspozycji dookolnej i rozmiarach ok. 160 x 200 m. Od strony północnej, wschodniej i południowej charakteryzuje się obecnością stromych krawędzi o wysokości ok. 12-14 m, opadających w kierunku dna doliny Bobru. Łagodne zbocze umożliwiające wejście na jego szczyt znajduje się po stronie wschodniej. Szczyt wyniesienia to płaskie, trójkątne plateau z bokami o długości ok. 70-60 m i powierzchni ok. 6000 m² (ryc. 4).

Stanowisko to dotąd nie było rozpoznane archeologicznie. Być może należy je wiązać z grodziskiem badanym powierzchniowo w 1959 r. W 1998 r. podczas badań powierzchniowych realizowanych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski w południowo-zachodniej części cypla zarejestrowano dwa ślady osadnictwa datowane na pradziej i średniowiecze.

Miejsce lokalizacji stanowiska oznaczone jako „Burg B.” (Góra Zamkowa) występuje na mapie archiwalnej z początku XIX w. (Urmesstischblatt 2883 Liebenthal; ryc. 1). Obszar wzgórze jest wówczas wolny od zabudowy. Na późniejszej o 100 lat mapie nie pojawia się już nazwa Góra Zamkowa (ryc. 2), a sam obiekt pozostaje niezabudowany.

Nowych informacji na dotyczących występowania struktur archeologicznych dostarczyło jedno ze zdjęć satelitarnych (data wykonania 21.04.2011 r.) zamieszczonych przez Google Earth (ryc. 5). Widoczne są na nim wyróżniki wegetacyjne, które mogą sugerować obecność obiektów o charakterze antropogenicznym. Są to anomalie o charakterze liniowym związane najprawdopodobniej z obecnością fos i dróg. Nie można wykluczać, że niektóre z nich uwidocznili się jako elementy związane z budową geologiczną i ukształtowaniem terenu. Na innych fotografiach publikowanych przez Google (daty wykonania: 30.09.2009 r., 27.03.2014 r.), jak również fotografiach z innych ogólnodostępnych źródeł wyróżniki te nie pojawiają się.

Przebieg zaobserwowanych wyróżników podporządkowany jest ukształtowaniu cypla. Pierwszy z nich, który można interpretować jako fosę „odcina” najbardziej wschodnią część wysoczyzny, przebiegając w obrębie płaskiego w tym miejscu plateau (ryc. 5). Ok. 53 m na zachód od niego widoczny jest kolejny wyróżnik, który również można interpretować jako fosę oddzielającą najwyższą, wypłaszczoną partię wzgórze. Ok. 58-60 m dalej w kierunku zachodnim znajduje się kolejna anomalia o podobnym charakterze. Ostatnia z zaobserwowanych wyróżników znajduje się ok. 35 m dalej na zachód, biegnie w kierunku północnym, gdzie ok. 40 m na N od współczesnej drogi polnej skręca w kierunku wschodnim. Wstępnie można go interpretować jako rów (fosę?) lub, co chyba wydaje się być bardziej prawdopodobne, jest śladem przebiegu w tym miejscu nieistniejącej obecnie drogi.

Obiekty te znajdują najprawdopodobniej potwierdzenie w efekcie analiz wizualnych danych lotniczego skanowania laserowego (LiDAR, por. ryc. 6). Dane te poddano serii analiz wizualnych, przy czym najwięcej elementów w mikrotopografii powierzchni stanowiska można zaobserwować na wielokierunkowym modelu

cieniowanym, analizowanym w 32 kierunkach i kątem padania światła 15° (multi-directional hillshading). Zauważalne są na nim wszystkie elementy zaobserwowane na wcześniej analizowanym zdjęciu satelitarnym.

W celu weryfikacji tych obserwacji podjęte zostały badania geomagnetyczne. Objęły one powierzchnię 0,51 ha (ryc. 7).

Nie przyniosły one jednoznacznych efektów, ale zarejestrowane anomalie mogą być podstawą do dalszych rozważań. Zwraca uwagę duża ilość anomalii dipolowych, szczególnie licznych w obrębie wypłaszczenia cypla. Część z nich wskazuje na obecność przedmiotów żelaznych, inne mogą być wywołane przez kamienie i inne przedmioty.

Analizowane magnetogramy nie potwierdziły obecności fos, których wystąpienie sugerują wcześniej opisane wyróżniki roślinne. Ich brak może być związany z ograniczeniami sprzętowymi lub właściwościami terenu oraz charakterem ich wypełniska.

Można jednak podjąć próbę interpretacji pozostałych anomalii. Niezwykle interesująca jest regularna, kolista koncentracja anomalii dipolowych w północnej części badanego obszaru (ryc. 10, nr 4) o średnicy ok. 17 m. Można na tej podstawie sądzić, że jest to pozostałość fundamentów budynku, wykonanych z wykorzystaniem surowca kamiennego.

Od tej anomalii w kierunku południowym biegną dwie równoległe anomalie o podwyższonym gradientie pola magnetycznego (ryc. 10, nr 5). Ich szerokość wynosi 1,4 m, odległość pomiędzy ich krawędziami wewnętrznymi 3,4 m, całkowita szerokość 6,2 m. Forma i przebieg tej anomalii może sugerować, że jest to pozostałość konstrukcji wykorzystującej dwa rowki, najprawdopodobniej fundamentowe. Stąd można ją wstępnie interpretować jako pozostałość wału lub muru. Jego funkcję obronną wzmacnia sugerowana przez zdjęcia satelitarne możliwość wystąpienia fosi bezpośrednio po stronie zachodniej (ryc. 10 nr 2).

Po jej zachodniej stronie zarejestrowana została słaba anomalia o charakterze rowków układających się w formę prostokąta, zorientowanego dłuższą osią wzdłuż linii SE-NW (ryc. 10, nr 6). Nie można wykluczyć, że jest to pozostałość konstrukcji (fundamentów?) budynku naziemnego w wymiarach 6,30 x 13,15 m.

W sąsiedztwie kolistej skupienia anomalii dipolowych zaobserwowano kolejne skupisko podobnych anomalii (ryc. 10, nr 7), które można interpretować jako relikty budynku, być może prostokątnego o przybliżonych wymiarach 7,50 x 11,60 m.

W SE narożniku badanej przestrzeni zarejestrowano anomalię liniową o przebiegu SW-NE (ryc. DG 10, nr 8), którą może wskazywać na obecność w tym miejscu fundamentu wykonanego z wykorzystaniem kamienia lub cegieł.

Wyniki dotychczasowej prospekcji geomagnetycznej, dodatkowo wzbogaconej o analizy danych satelitarnych i LiDAR sugerują możliwość wystąpienia na badanym obszarze nieznanego wcześniej założenia obronnego, wykorzystującego formę naturalnie obronnego cypla, składającego się najprawdopodobniej z systemu 3 fos (ryc. 10, nr 1-3) oraz wału lub muru (ryc. 10, nr 4) oraz elementów architektury w formie prawdopodobnie wieży (ryc. DG 10, nr 5) i innych budynków drewnianych i murowanych (ryc. 10, nr 6-8).

Nie można też wykluczyć, że zidentyfikowane relikty są pozostałością kilku różnoczasowych obiektów (np. grodzisko?, wiatrak? i inne). Ich weryfikacja będzie możliwa dzięki przeprowadzeniu dalszych badań nieinwazyjnych, jak również wykopaliskowych.

Łupki, stan. 7, gm. Wleń

W rejonie stan. 7 w Łupkach, znajdującego się u południowego i południowo-zachodniego podnóża Góry Zamkowej we Wleńcu badania przeprowadzono w celu weryfikacji możliwości wystąpienia w tym miejscu wczesnośredniowiecznej osady. Objęły one dwie strefy jedną położoną w obrębie sadu (strefa „sad”) oraz strefę w obrębie ogrodów dworskie (strefa „ogród”).

Badania w obrębie sadu objęły powierzchnię 600 m². W obrębie badanej przestrzeni stwierdzono obecność anomalii dipolowych, których nie należy łączyć z pozostałościami pradziejowego lub średniowiecznego osadnictwa, a wskazują najprawdopodobniej na obecność kamieni lub przedmiotów żelaznych (ryc. 12-13).

W obrębie sektora „ogród” badaniami objęto przestrzeń 2180 m². W ich efekcie uzyskano rozkład zróżnicowanych anomalii o różnym charakterze (ryc. 14-15). Środkiem badanej przestrzeni, wzdłuż linii SE-NW przebiega intensywna anomalia wywołana przez przebiegającą w tym miejscu współczesną infrastrukturę związaną z istnieniem ogrodów (instalacje nawadniające). Podobna anomalia przebiega w części południowo-zachodniej badanego obszaru (ryc. 16, kolor żółty).

W części południowej badanego obszaru zarejestrowano skupisko anomalii dipolowych koncentrujących się zwłaszcza wzdłuż linii wschód-zachód i północ-południe. Najprawdopodobniej można je interpretować jako relikty północnej części budynku, wzniesionego z fundamentów z wykorzystaniem kamienia (lub cegły). Budynek dłuższą osią zorientowany jest wzdłuż linii wschód-zachód i ma najprawdopodobniej długość ok. 30 m, jego zarejestrowana fragmentarycznie szerokość wynosi ok. 11 m (ryc. 16, kolor czerwony).

Oprócz tych najintensywniejszych anomalii, w obrębie większości przestrzeni wystąpiły również, w większości przypadków owalne anomalie, o podwyższonych wartościach dodatnich gradientu pola magnetycznego, które można najprawdopodobniej interpretować jako pozostałości obiektów o charakterze archeologicznym. W obrębie badanej przestrzeni można wyróżnić 9 takich anomalii. Nie jest wykluczone, że wskazują one na istnienie w tym miejscu reliktyw poszukiwanej osady wczesnośredniowiecznej (ryc. 16, kolor zielony). Można na tej podstawie przyjąć, że osada wczesnośredniowieczna funkcjonowała w późniejszych obrębie ogrodów natomiast nie sięgała na teren sadu.

WNIOSKI

Badania geomagnetyczne przeprowadzone w związku z realizowanym projektem wniosły nowe i istotne dane do rozpoznania niektórych elementów krajobrazu kulturowego okolic Wlenia. Zwłaszcza istotne jest wstępne rozpoznanie stanowiska w Dębowym Gaju, gdzie udało się wyznaczyć elementy zagospodarowania przestrzeni stanowiska, które mogą sugerować istnienie w tym miejscu grodu lub zamku (?).

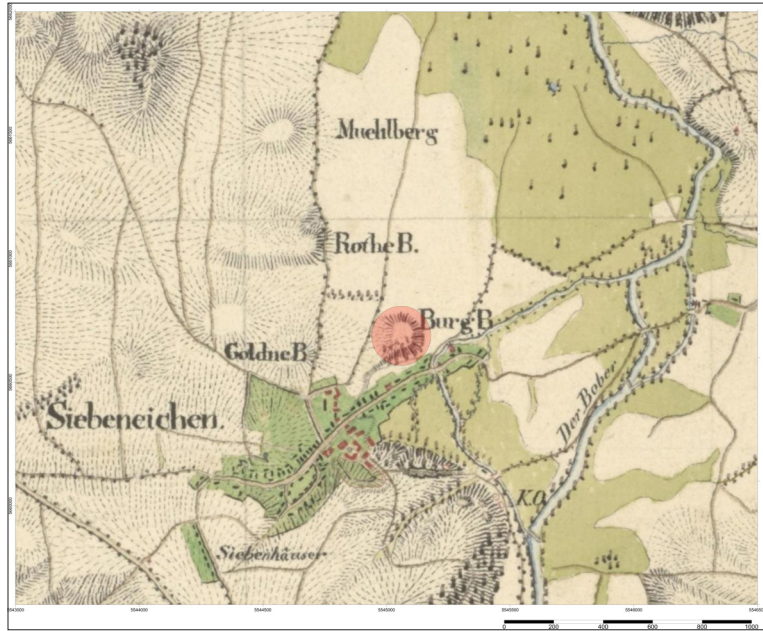
Istotnych informacji dostarczyły również wyniki badań stan. 7 w Łupkach, zlokalizowanego u podnóża Góry Zamkowej we Wleniu. Udało się zweryfikować w strefie ogrodów obecność anomalii związanych prawdopodobnie z obiektami o charakterze archeologicznym, które można wiązać z poszukiwaną w tym miejscu osadą wczesnośredniowieczną. Anomalie takie nie wystąpiły natomiast w strefie sadu położonej ok. 100 m na północ od obszaru badanego w rejonie ogrodów. Obserwacje te wskazują, że najprawdopodobniej osada ta nie sięgała tego rejonu.

Dodatkowo odkryto tu najprawdopodobniej pozostałości nieznanego wcześniej budynku murowanego.

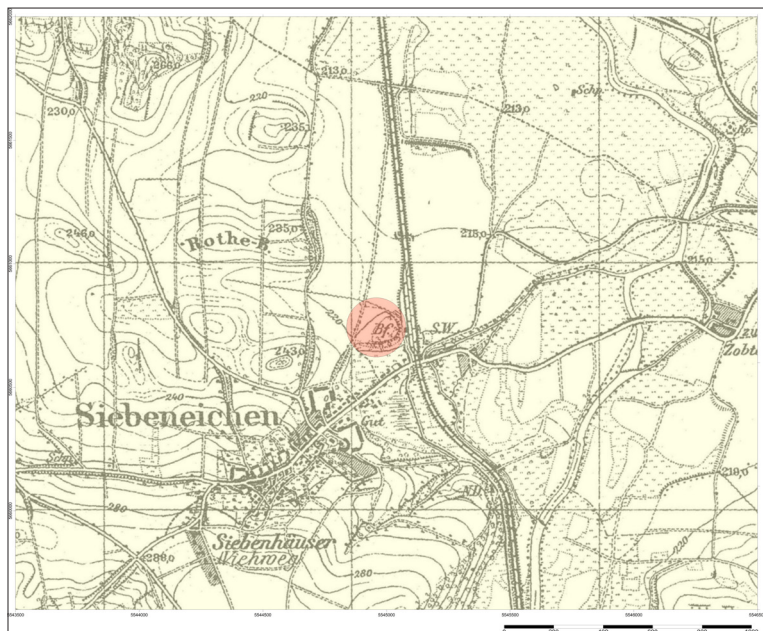
Otrzymane wyniki zrealizowanych badań nieinwazyjnych mają charakter hipotez i wymagają jednak weryfikacji terenowej metodami inwazyjnymi.

WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

Ryc. 1. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Mapa archiwalna z początku XIX wieku) PUWG 1992

Ryc. 2. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Mapa archiwalna z początku XX wieku

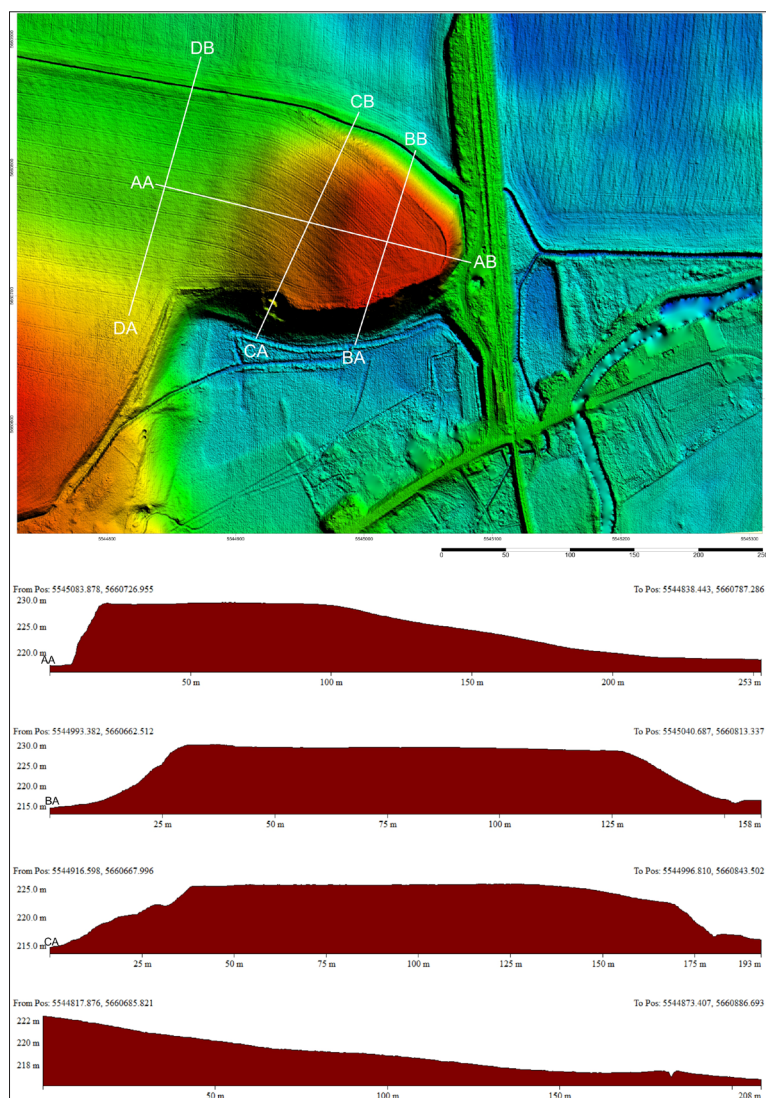

Ryc. 3. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Widok stanowiska od strony północno-zachodniej

WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

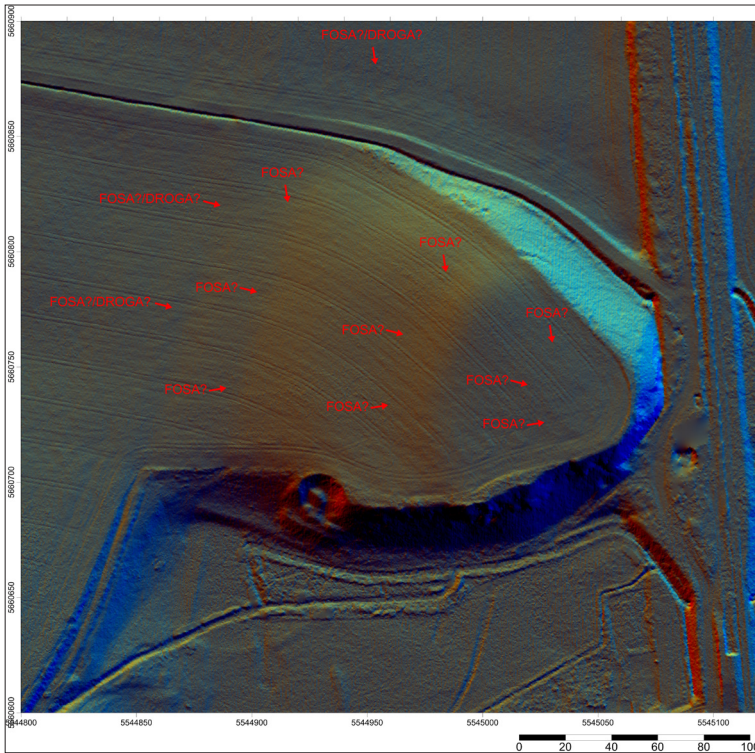
Ryc. 4. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Przekroju ostańca, na którym zlokalizowane jest stanowisko

WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

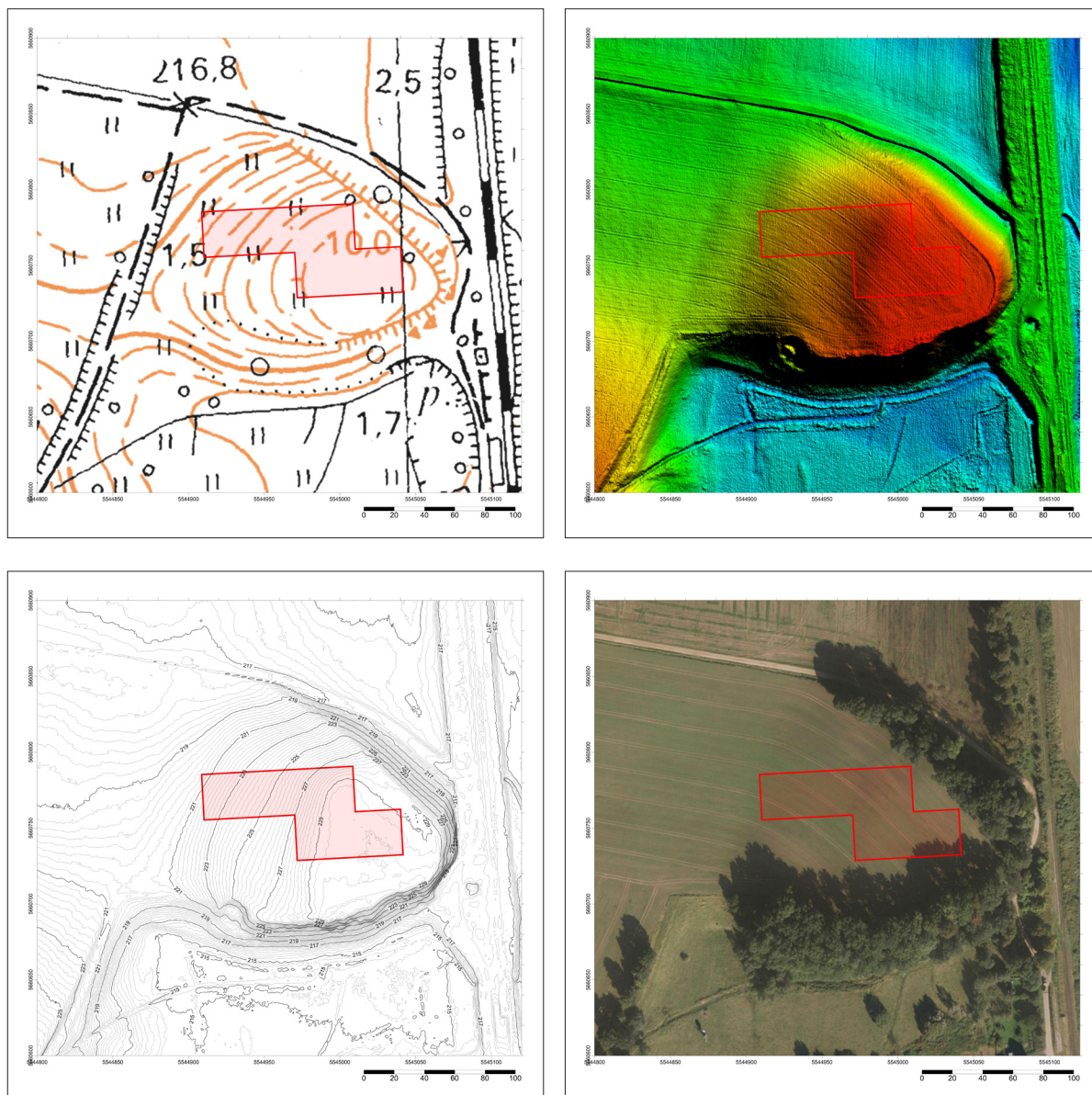

Ryc. 5. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Zdjęcie satelitarne z interpretacją wyróżników wegetacyjnych (źródło: Google Earth, data wykonania zdjęcia: 21.04.2011)

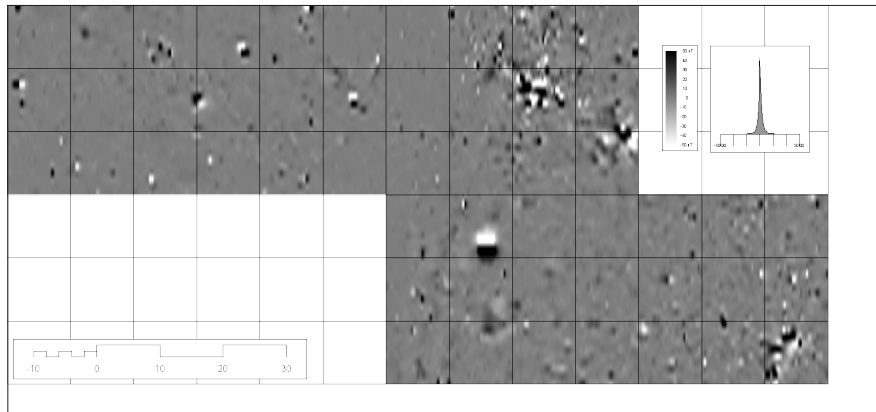

Ryc. 6. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Wizualizacja danych lotniczego skanowania laserowego (model: hillshading from multiple directions, D32, H15)

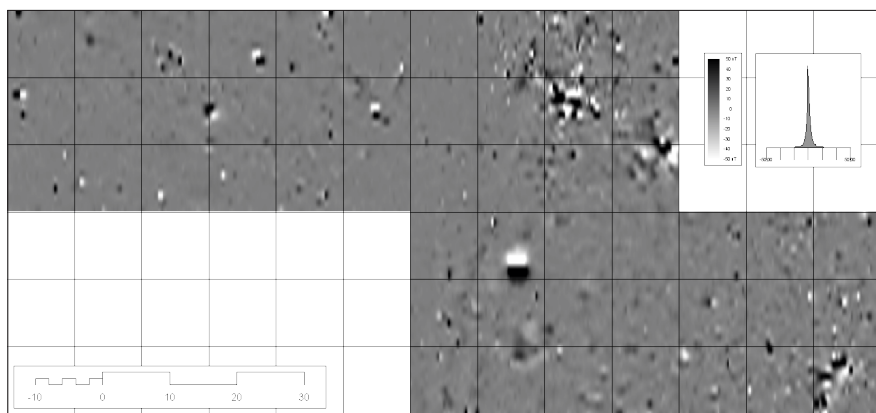
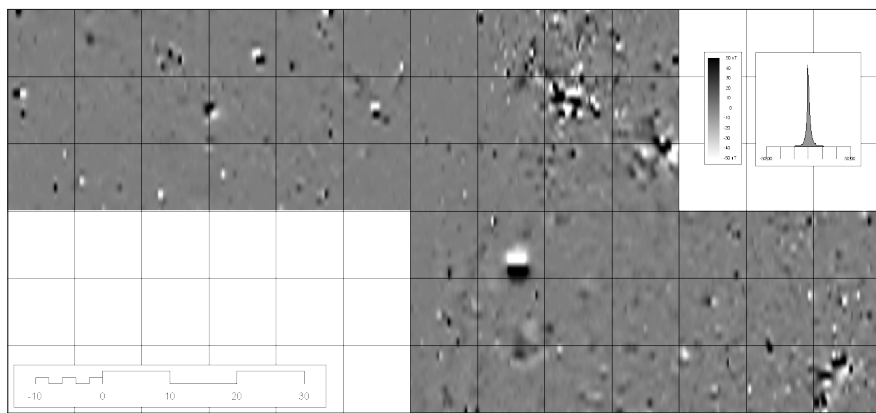
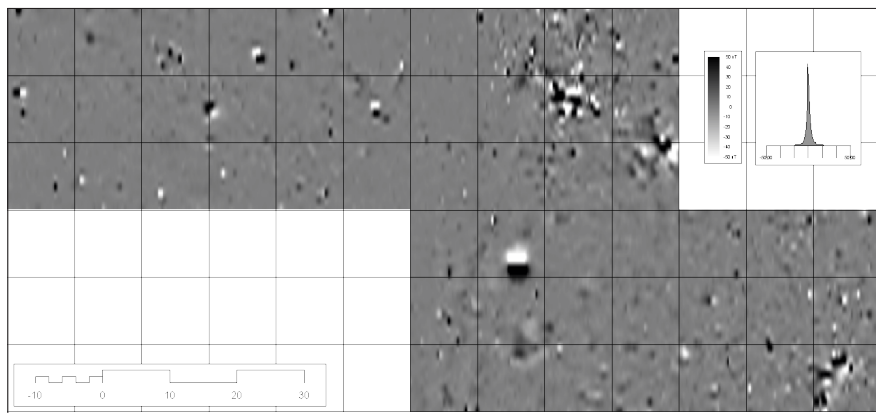
WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

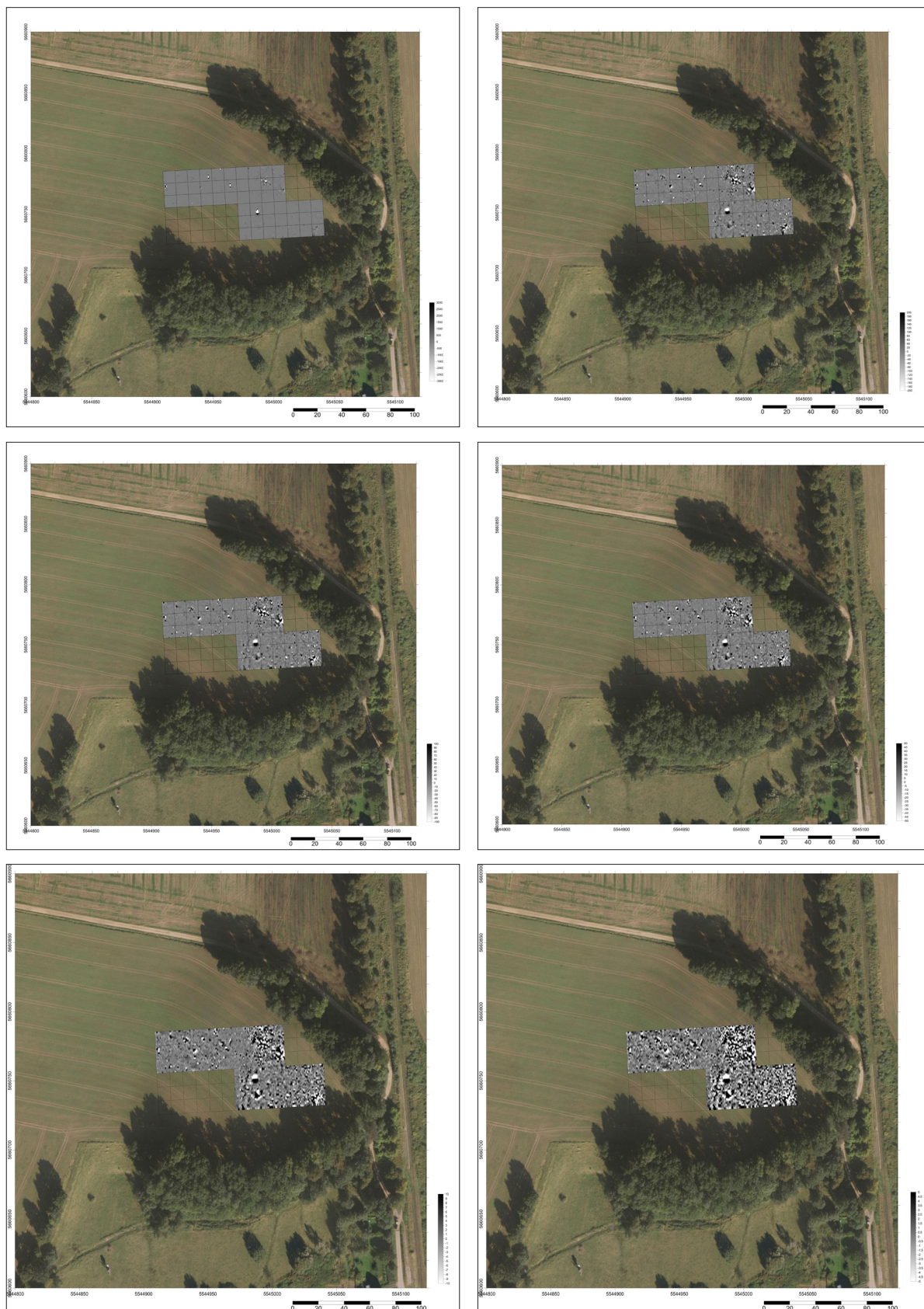
Ryc. 7. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Zakres badań gradiometrycznych

Ryc. 8. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Magneto-gramy wyników badań geo-magnetycznych w skali szarości: A – zakres -3000/3000 nT, B - -50/50 nT, C - -10/10 nT, D - -10/10 nT, w skali red and blue

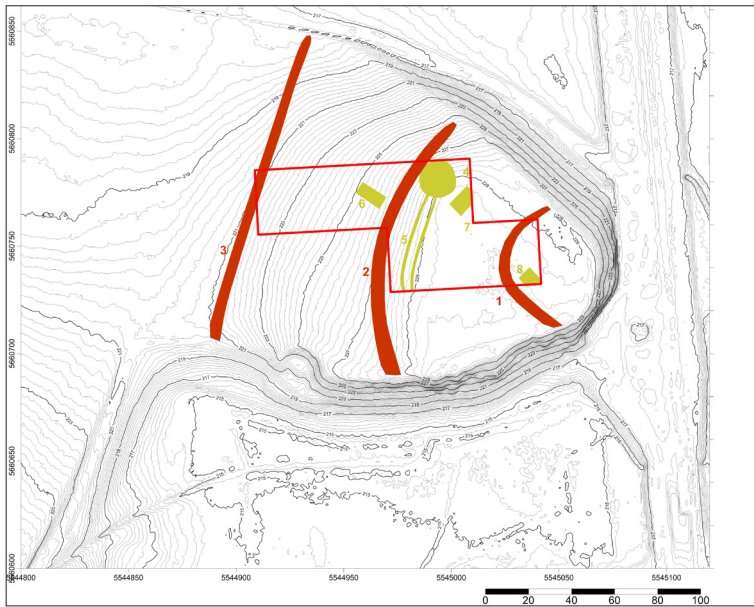

WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

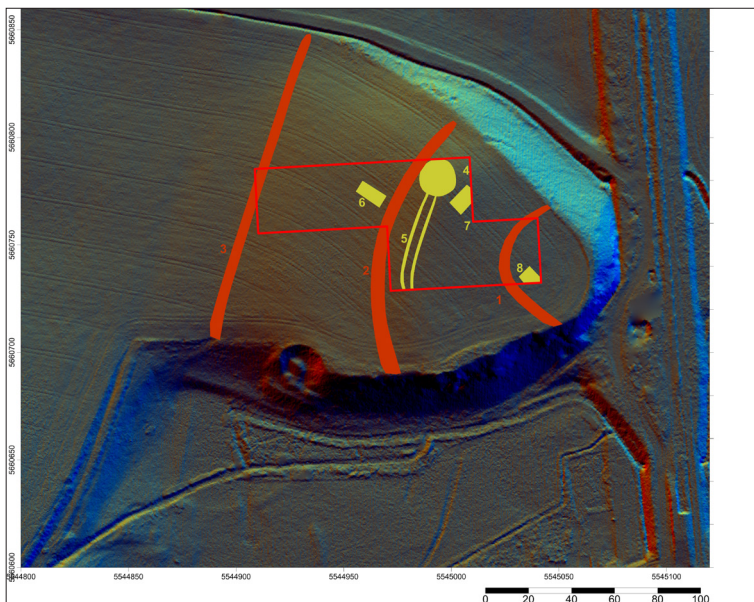

Ryc. 9. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości na podłożu ortofotomapy

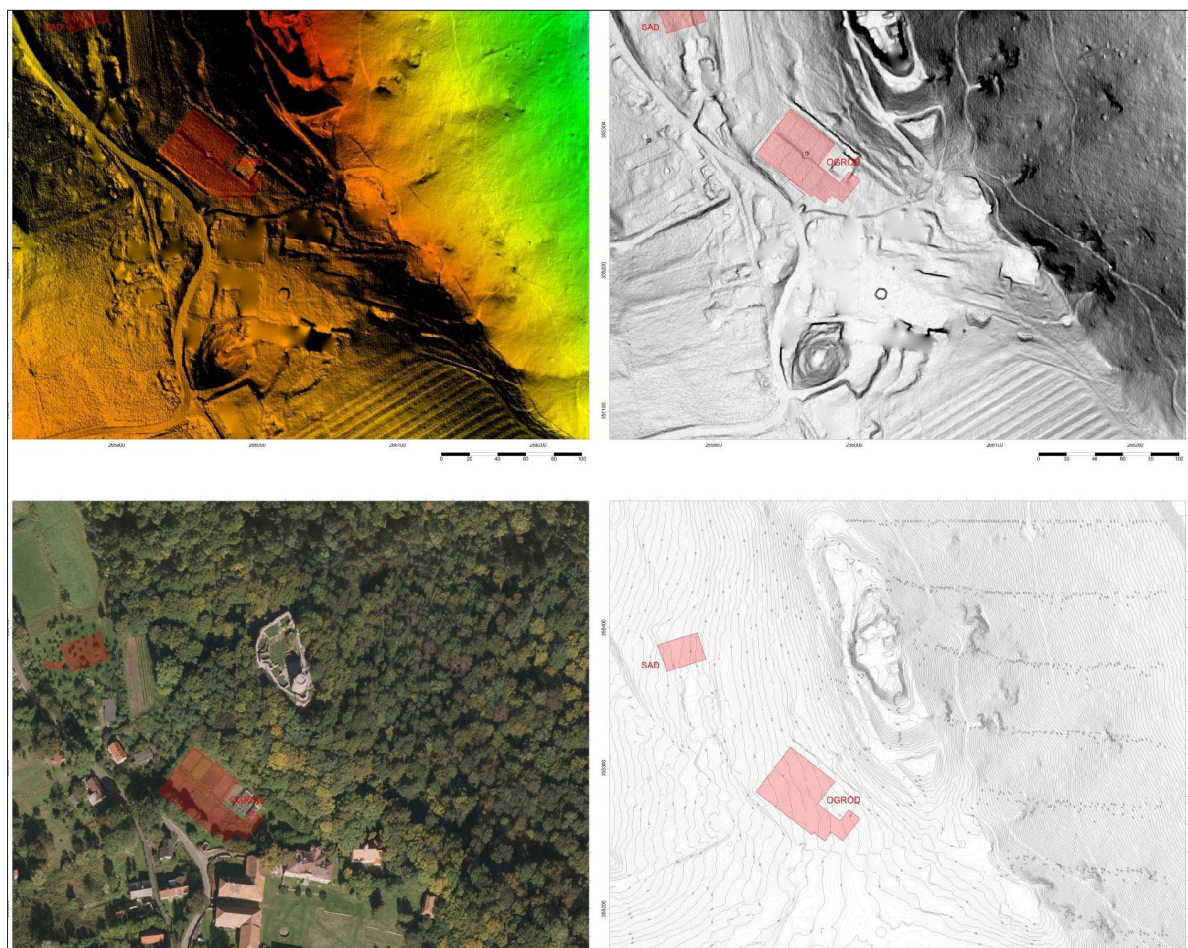
WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

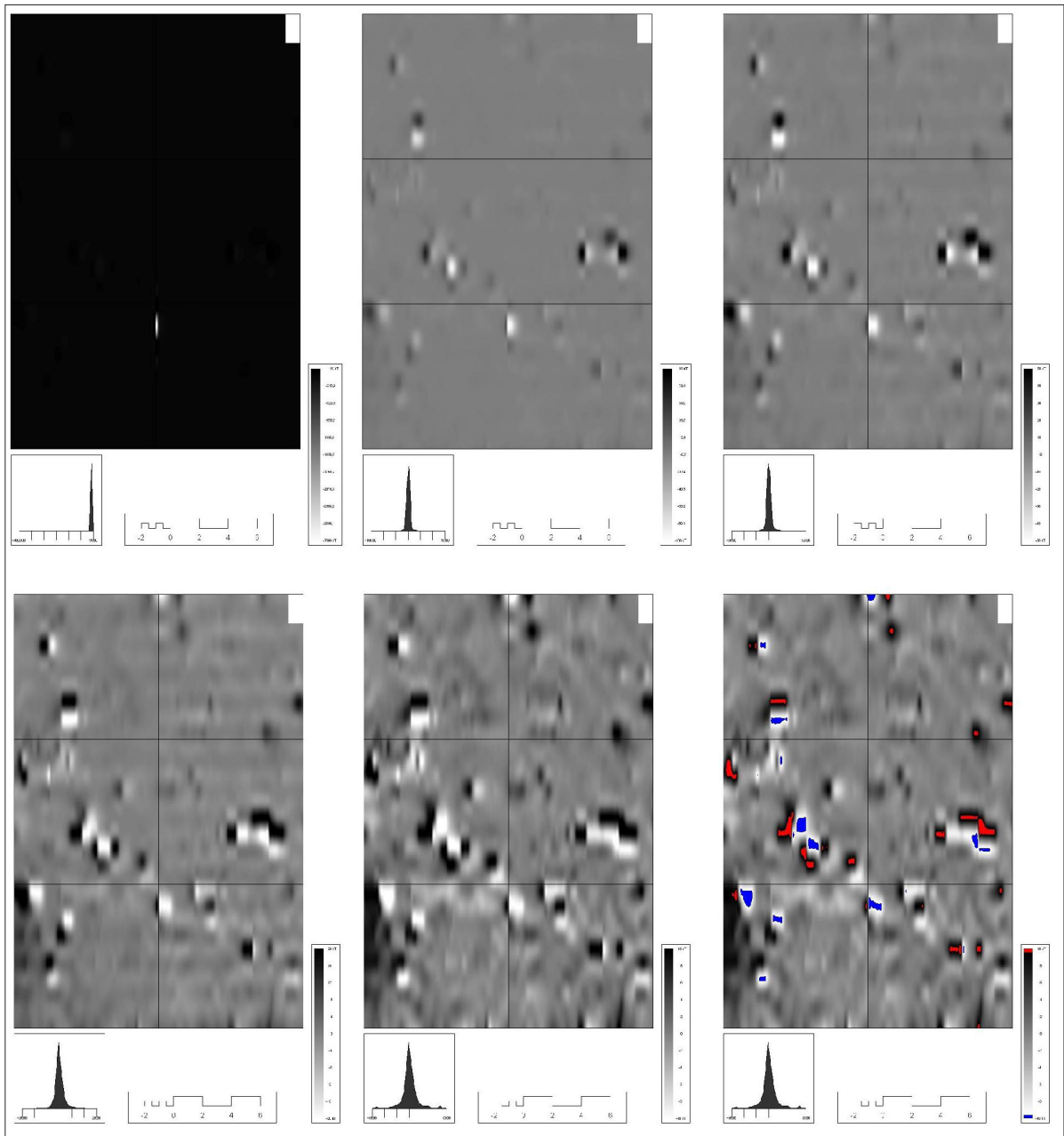
Ryc. 10. Dębowy Gaj, stan. 7, gm. Lwówek Śląski. Interpretacja wyników badań gradiometrycznych (kolor żółty) oraz zdjęć satelitarnych (kolor czerwony)

WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

Ryc. 11. Łupki, stan. 7, gm. Wleń. Lokalizacja obszarów objętych badaniami geomagnetycznymi (strefy „sad” i „ogród”)

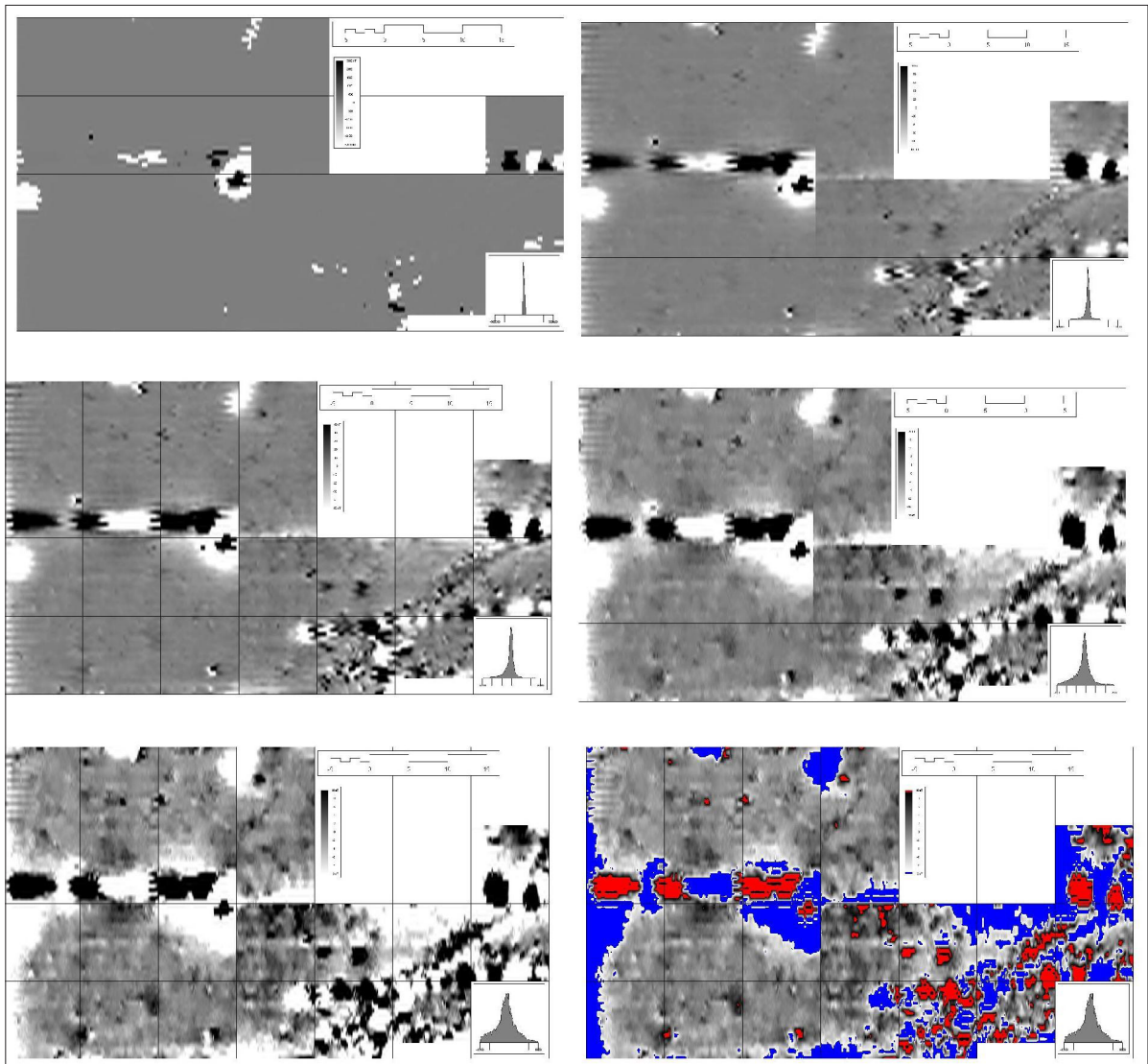

Ryc. 12. Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor „sad”. Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości: zakresy: -3000/99 nT, -100/100 nT, -50/50 nT, -20/20 nT, -10/10 nT, oraz -10/10 nT w skali red and blue

WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

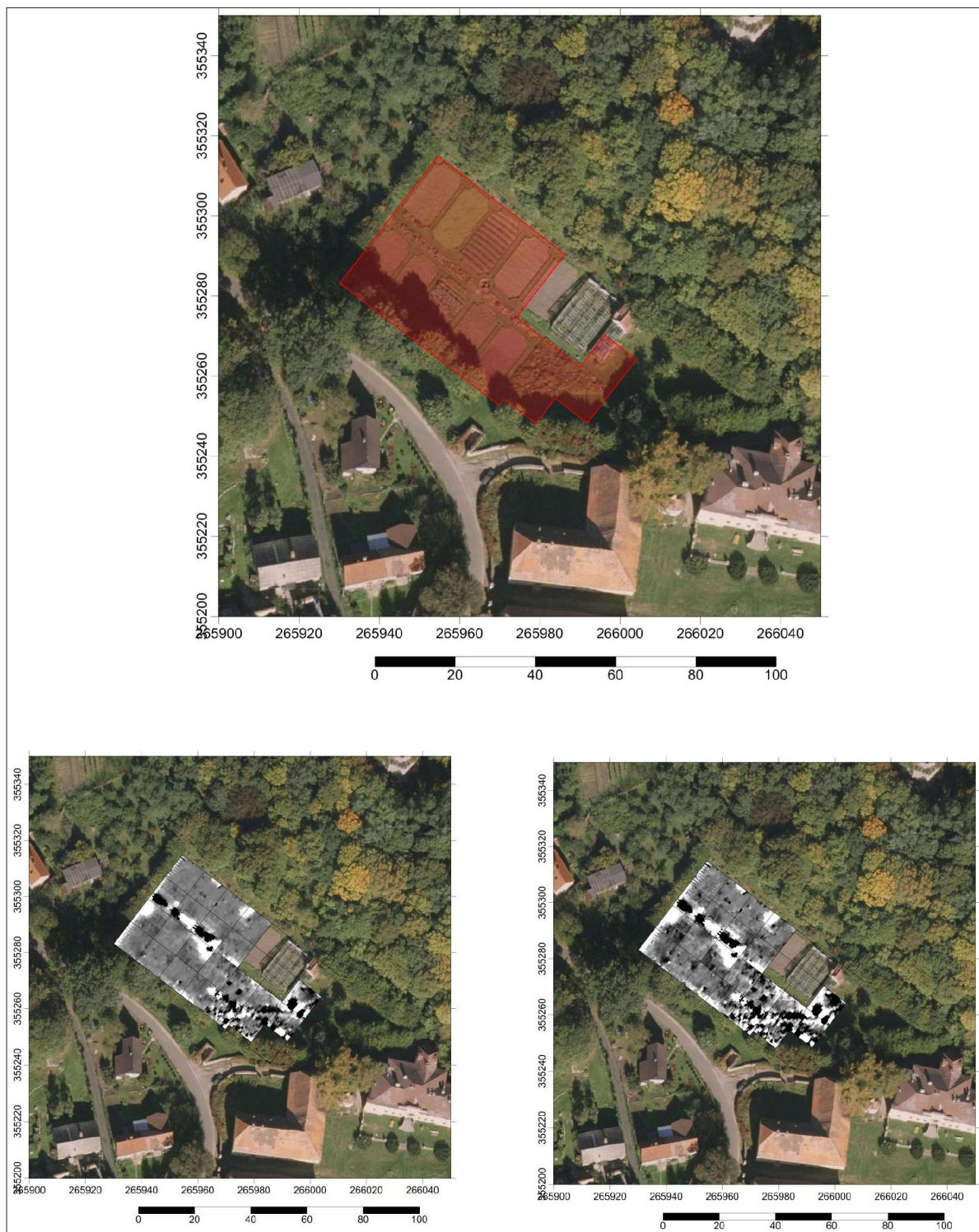
Ryc. 13. łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor :sad". Lokalizacja miejsca badań oraz magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości:

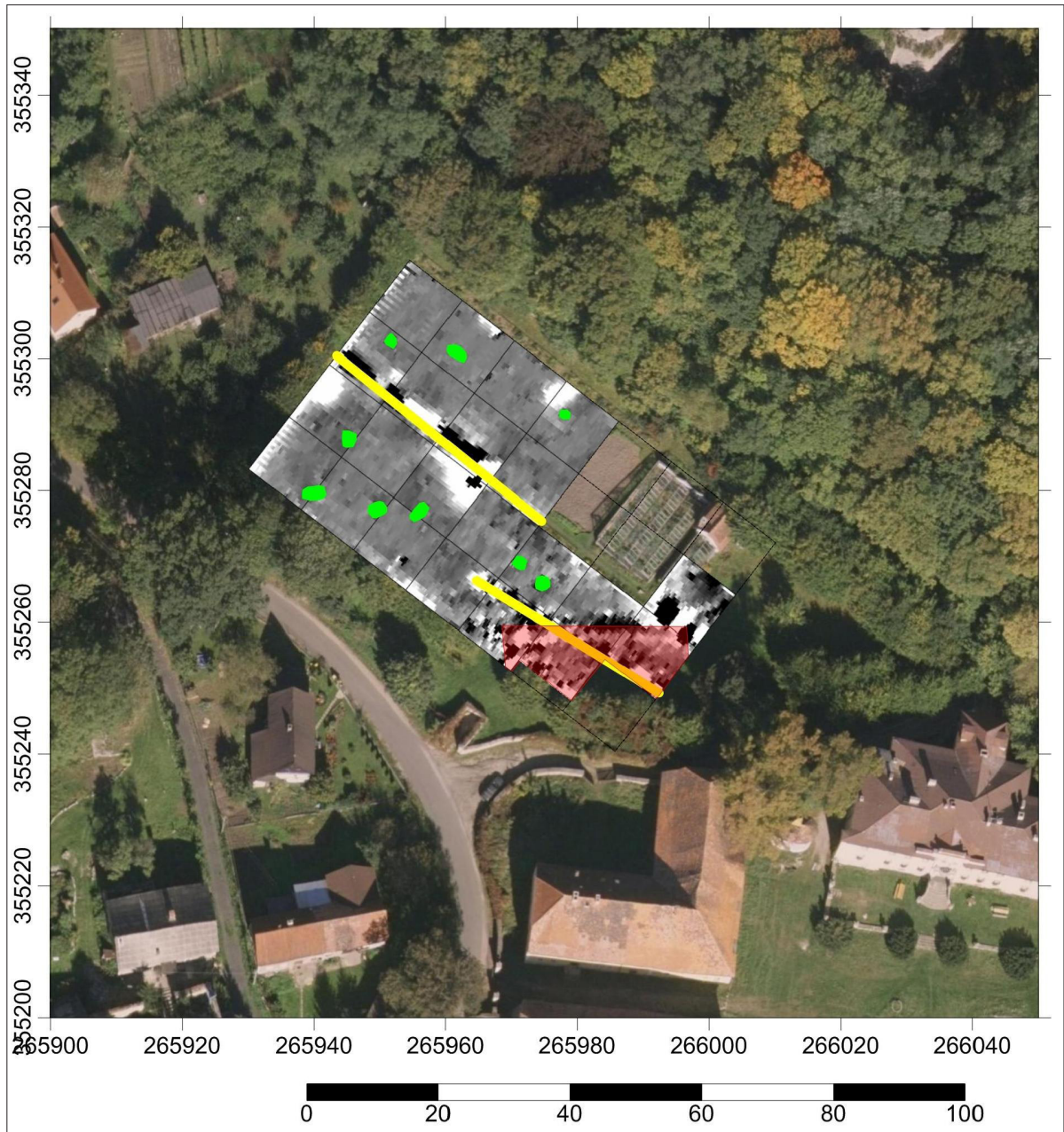

Ryc. 14. Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor :ogród". Magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości: zakresy: -3000/99 nT, -100/100 nT, -50/50 nT, -20/20 nT, -10/10 nT, oraz -10/10 nT w skali red and blue

WYNIKI BADAŃ NIEINWAZYJNYCH

Ryc. 15. łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor :ogród”. Lokalizacja miejsca badań oraz magnetogramy wyników badań geomagnetycznych w skali szarości

Ryc. 16. Łupki, stan. 7, gm. Wleń, sektor :ogród". Interpretacja wyników badań: kolor żółty – anomalie związane ze współczesną infrastrukturą, kolor zielony – prawdopodobne obiekty o charakterze archeologicznym, kolor czerwony – prawdopodobny zarys budynku o kamiennych fundamentach

6. Próba rekonstrukcji pierwotnego układu przestrzennego miasta Wleń i ustalenia czasu jego powstania

Miasto Wleń jest położone u stóp Góry Zamkowej na Pogórzu Izerskim, w rozległym zakolu rzeki Bóbr. Na Górze Zamkowej (384 m n.p.m., Wzgórza Radomickie) znajdował się niegdyś gród, a później zamek, wzmiankowane w bullach papieskich wydanych dla biskupstwa wrocławskiego w 1155¹ r. i 1245² r. Miasto zostało założone u przeprawy przez Bóbr, przy drodze prowadzącej na północny-zachód, w stronę Legnicy, niegdyś głównego centrum grodowego tej części Śląska. Droga ta miała charakter lokalny i w początkowym okresie rozwoju osadnictwa wiejskiego i miast na omawianym terenie jej główną funkcją było połączenie grodu i zamku na Górze ze Złotoryją (1211 r.³) i Legnicą. Na planie z 1823⁴ r. widzimy, że przeprawa znajdowała się na południe od obecnego mostu, w odległości około 170-180 m (ryc. 1).

Drugim ważnym dla Wlenia szlakiem drożnym, choć także o znaczeniu lokalnym, prowadził wzdłuż lewego brzegu Bobru, z południa na północ, a więc do Lwówka (przed 1233⁵), gdzie łączył się z tranzytową, tzw. Wysoką Drogą: Kraków – Wrocław – Legnica – Budziszyn – Drezno (ryc. 2).

Miasto uzyskało plan pasmowy, zamknięty w swej głównej części w prostokąt o wymiarach 375-376 m na 280 m. Prostokątny rynek o wymiarach 102 m na 77 m, usytuowano w samym centrum tego układu. Kościół parafialny, wzmiankowany w 1217 r., zajął położenię lekkim wyniesieniu, u stóp Góry Zamkowej, na zachodniej granicy właściwego miasta. Mimo znacznego oddalenia od rynku (bo o pełny blok zabudowy długości około 120 m), jego usytuowanie wyznaczyło oś, biegnącą przez środek rynku i całego układu. Wspomniana wcześniej droga do Lwówka, przecięła miasto w poprzek, pozostając w zgodzie z położeniem zachodniej pierzei rynku. Warto odnotować, że na odcinku, na którym przebiegała się przez miasto została całkowicie podporządkowana geometrii nowego układu przestrzennego (ryc. 3).

Regularność planu miasta, a zwłaszcza części zachodniej z rynkiem była tak duża, że zachęciła do podjęcia prób poszukiwań miar długości zastosowanych przy wytyczaniu go w terenie i wielokrotności modułów powierzchni, z których zbudowano schemat pierwotnego rozmierzenia.

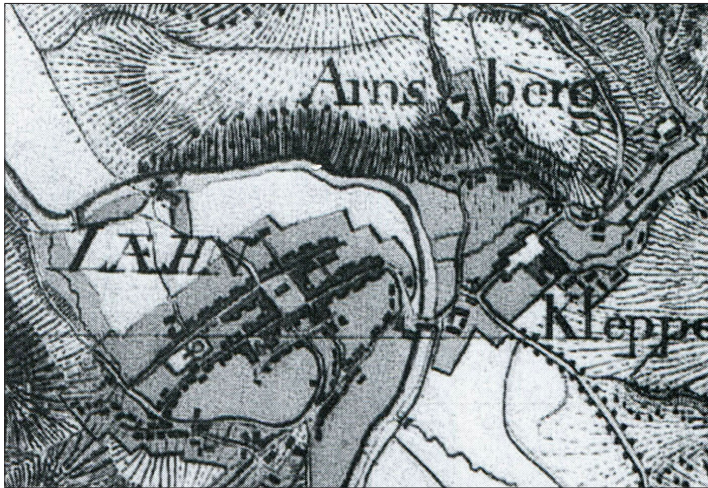
¹ Kodeks Dyplomatyczny Śląska, t. 1, wyd. K. Maleczyński 1951, Wrocław, , nr 35.

² Schlesisches Urkundenbuch, t. 2. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien 1977, nr 287.

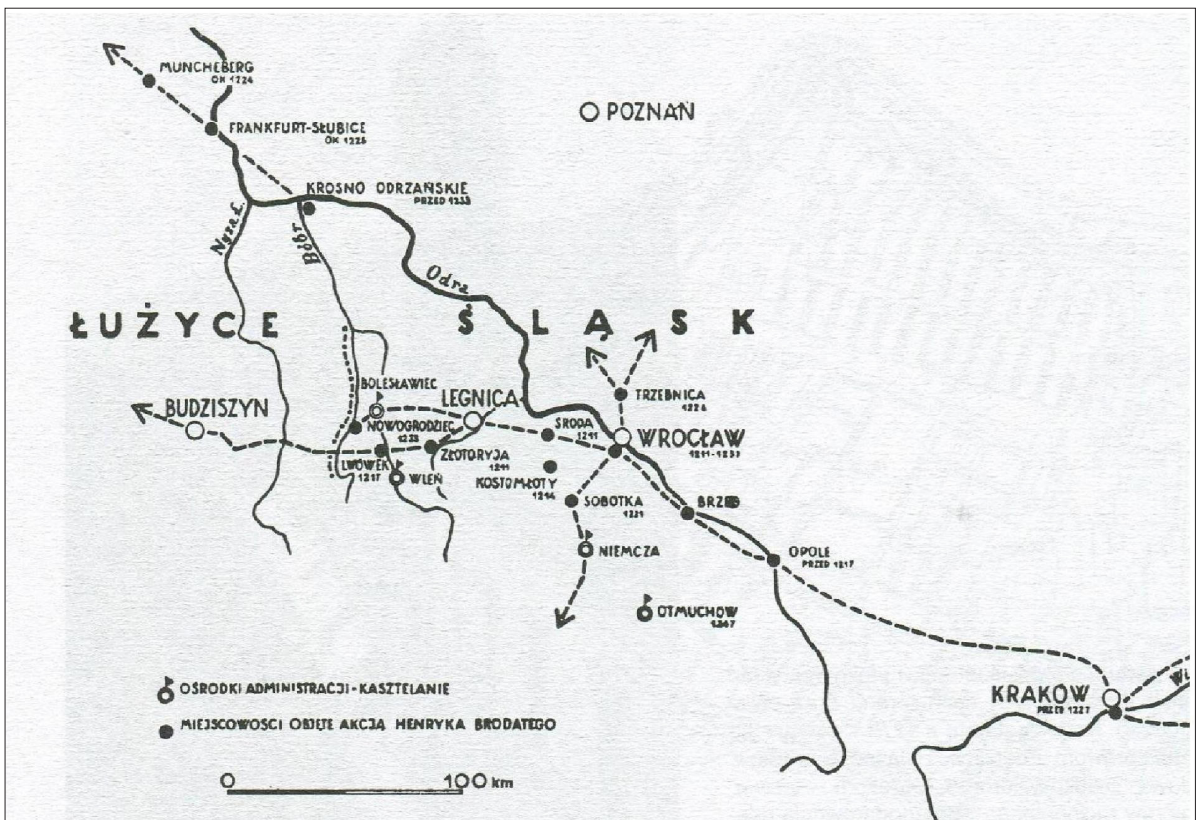
³ Młynarska-Kaletynowa M., *Rozwój sieci miejskiej na Śląsku na przełomie XII/XIII i w XIII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 28, 1980, z.3, s. 335.

⁴ Urmesstischblatt nr 2884, cyt. za Eysymontt R., *Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne Dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej*, Wrocław 2009, s. 561, przyp. 1737.

⁵ Młynarska-Kaletynowa, op. cit., s. 353.

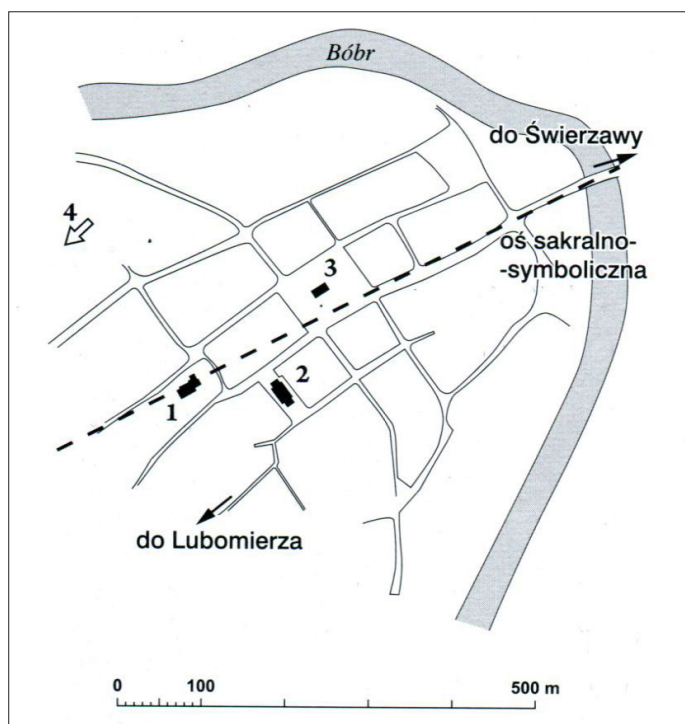
Ryc. 1. Mapa topograficzna Wlenia z 1823 r. wg Eysymontt, op. cit., s. 561, il. 554

Ryc.2. Szlaki drożne i ośrodki grodowo-miejskie na Śląsku w 1 tercji XIII w., wg. Młynarska-Kaletynowa, Rozwój sieci miejskiej

PRÓBA REKONSTRUKCJI PIERWOTNEGO UKŁADU PRZESTRZENNEGO MIASTA WLEŃ

Ryc. 3. Plan rekonstrukcyjny Wlenia wg Eysymontt, op. cit., s. 562, il. 557. 1 – kościół parafialny, 2 – kościół ewangelicki, 3 – ratusz, 4 – zamek. Schemat błędnie pokazuje przeprawę do Świerżawy.

Tabela 1. Podstawowe wymiary miasta Wleń w metrach i stopach dwojga długości (31,3 cm i 28,8 cm), oprac. M. Chorowska

odległości	w metrach	w stopach 31,3 cm	w stopach 28,8 cm	w stopach 31,3 cm w zaokrągleniu	w stopach 28,8 cm w zaokrągleniu
Długość miasta w kierunku W-Z	375-376	1198-1201	1302-1305	1200	1300
Szerokość miasta w kierunku N-S	280-286	894-913	965-993	900	980
Długość rynku (W-Z)	102	325,8	354	325	350
Szerokość rynku (N-S)	77	246	267	250	270
Odległość od wsch. pierzei rynku do wlotu ul. Wojska Polskiego	93	297	322	300	320
Odległość od wsch. pierzei rynku do wlotu ul. Słowackiego	76	242	264	240	260
Odległość od wsch. pierzei rynku do zach. granicy miasta	226	722	784	720	780
Odległość od wsch. pierzei rynku do wsch. granicy miasta	150	479	520	480	520
Odległość od pn granicy miasta do ul. Dworcowej	75	240	260	240	260
Odległość od pn granicy miasta o ul. Kościelnej	150	479	520	480	520
Odległość od pn granicy miasta do ul. Ogrodowej	225	718	781	720	780

W XIII w., na Śląsku stosowano dwa systemy miar długości: starszy oparty na stopie reńskiej o długości 31,3 cm i młodszy – oparty na stopie chełmińskiej o długości 28,8 cm⁶. Aby rozstrzygnąć, który z nich został użyty we Wleniu przeliczono na stopy o obu długościach wszystkie podstawowe wymiary planu miasta⁷. Dane liczbowe w metrach pochodzą z mapy zasadniczej miasta Wleń w skali 1:500, opracowanej przez Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne we Wrocławiu z dnia 31. VII. 1976 r., arkusze 461.223.0121-461.223.0124.

Analiza podstawowych odległości możliwych do odczytania z planu miasta, wyrażonych w systemie dawnych miar pokazała, że przy rozmierzeniu Wlenia najpewniej posłużono się stopą reńską o długości 31,3 cm. Wymiary prostokąta, w którym zawiera się część miasta o zwartej zabudowie, wymierzone w stopach reńskich wynosiły 1200 x 900 stóp, co można przeliczyć na pełne wielokrotności sznura (długości 150 stóp) otrzymując wynik 8 x 6 sznurów. Te same wymiary wyrażone w stopach chełmińskich wynosiłyby 1300 x 980 stóp, czego nie można przeliczyć na wielokrotności pełnychsznurów.

Także wymiary rynku wyrażone w stopach reńskich – 325 x 250 stóp – wydają się być bardziej okrągłe niż wymiary 350 x 270 stóp chełmińskich. Jednoznacznie kwestię wielkości stopy zdają się rozstrzygać szerokości bloków budowlanych, wynoszące 240 stóp reńskich lub 260 stóp chełmińskich. Szerokość bloków równa 240 stopom była na Śląsku jednym z częściej spotykanych, zwłaszcza w miastach pierwszej fali lokacji. Bloki o szerokości 260 stóp stanowiłyby zupełny wyjątek.

Metodą na odtworzenie pierwotnych wymiarów działek budowlanych jest analiza metrologiczna szerokości frontów kamienic wyrażonych w jednostkach dawnych miar. Najlepiej nadają się do tego kamienice przyrynkowe, ponieważ są na ogół najstarsze w danym ośrodku miejskim. Wleńskie kamienice w większości powstały w I i II ćwierci XIX w. Były to murowane domy ustawione kalenicą do rynku. Zastąpiły one budynki drewniane, zapewne ryglowe. Te ostatnie wznoszono, zamieszkiwano i burzono przez około 700 lat, co stanowi wystarczająco długi okres do powstawania przesunięć w obrębie granic sąsiedzkich, a czasem wręcz do zatarcia pierwotnych podziałów na działki. Badania nad działką prowadzone w wielu miastach z terenu Śląska pokazały, że dopiero budowa masywnych murów sąsiedzkich skutkowałą petryfikacją granic. Najczęściej spotykane zmiany w obrębie działek to wtórny rozpad kurii na połówki lub trójce oraz przesunięcia granic dopuszczone prawem w średniowieczu o około 2 stopy. Żeby je choć częściowo wyeliminować należy szerokości poszczególnych parcel sumować z szerokościami parcel położonych po sąsiedzku.

W przypadku Wlenia analizie poddano kamienice przyrynkowe w liczbie 29. Wyniki zebrane w tabeli powyżej pokazują, że 3 kamienice i aż 11 par kamienic sąsiednich miało szerokość zbliżoną do 50 stóp reńskich (3,13 cm). Wynik ten nie pozostawia wątpliwości, że szerokość pełnokuryjnej działki we Wleniu wynosiła 50 stóp a półkuryjnej 25 stóp. Nie wykluczone, że od początku rozmierzenia funkcjonowały wyłącznie działki półkuryjowe o szerokości 25 stóp (z powodu dopuszczonych prawem zmian granic sąsiedzkich należy brać pod uwagę działki o realnych szerokościach 22/23 stopy – 27/28 stóp), gdyż frekwencja takich posesji, zwłaszcza w pierzejach południowej i północnej jest bardzo wysoka. Także długości pierzei przyrynkowych – wschodniej – około 200 stóp, zachodniej – 200 stóp i południowej – ok. 250 stóp (a dokładnie: 225,5 stopy + szerokość uliczki 22,4 = 248 stóp) były wielokrotnościami modułu 50-stopowego, a szerokość ulic głównych wytyczono na 25 stóp (ryc. 4).

Wpisanie w plan miasta ulic o szerokości połowy działki spowodowało powstanie kilku działek półkuryjnych. Na obecnym etapie badań nad parcelacją miasta lokacyjnego na Śląsku nie można rozstrzygnąć, czy

⁶ Stamm E., *Miary powierzchni w dawnej Polsce*, Kraków 1936, s. 7-9.

⁷ Metoda analizy metrologicznej została opisana i skutecznie stosowana przez Janusza Pudełkęw latach 60. XX w. (Pudełko J., *Próba pomiarowej metody badania planów niektórych miast średniowiecznych w oparciu o zagadnienie działki*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” (dalej „KAIU”), 9, 1964, 1, s. 3-28; idem, *Działka lokacyjna w strukturze przestrzennej średniowiecznych miast śląskich XIII wieku*, „KAIU”, 9, 1964, 2, s. 115-137). Obecnie stosuje ją autorka według zasad opisanych w Chorowska M., *Regularna sieć ulic. Powstanie i przemiany do początku XIV w.*, w: *Ulice średniowiecznego Wrocławia*, pod red. Piekalskiego J. i Wachowskiego K., *Wratislavia Antiqua. Studia z Dziejów Wrocławia* 11, Wrocław 2010, s. 69-70.

Tabela 2. PODPIS

Adres kamienicy	Szerokość frontu w metrach	Szerokość frontu w stopach 31,3 cm	Suma szerokości sąsiednich kamienic w stopach 31,3	Długość pierzei w stopach 31,3 cm
Rynek 1	8,8	28,1	50,4	199
Rynek 2	7,0	22,4		
Rynek 3-5	25,5	75	97,5	
Rynek 6	7,0	22,4	51	
Rynek 7-8	16	51		
Rynek 9	7,5	24	44	240
Rynek 10	6,3	20	54,2	
Rynek 11	9,0	28,6		
Rynek 12	8,0	25,6	43,9	
Rynek 13-14	13,75	43,9		
Rynek 15	7,5	24	46,4	
Rynek 16	7,0	22,4		
Rynek 17	10,5	33,5	51,1	
Rynek 18	5,5	17,6		
Rynek 20	16,5	52,7	52,7	
Rynek 21	8,5	27,2	54,4	
Rynek 22	8,5	27,2		
Rynek 23	6,5	20,8	44,7	
Rynek 24	7,5	24		
Rynek 25-26	15	48	48	
Rynek 27	10	31,9	52,7	225,5
Rynek 28	6,5	20,8		
Rynek 29	6,5	20,8	46,4	
Rynek 30	8,0	25,6		
Rynek 31	8,0	25,6	49,6	
Rynek 32	7,5	24		
Rynek 33	7,0	22,4	49,6	
Rynek 34	8,5	27,2		
Rynek 35	8,5	27,2	49,6	
ulica	7,0	22,4		

we Wleniu zastosowano działki pełnokurcyjne (50-stopowe) i półowkowe (25-stopowe), czy też wyłącznie działki 25-stopowe. W dotychczasowych analizach metrologicznych nad parcelacją miasta lokacyjnego na Śląsku tej wielkości działki się nie pojawiały. Należy jednak odnotować odkrycie przez Jerzego Niegodę we Wrocławiu, przy ul. Piaskowej reliktyw ciągu 5 domów szkieletowych na działkach o szerokości 25-26 stóp reńskich i jeszcze jednego budynku o szerokości ponad 29 stóp, datowanych dendrochronologicznie na lata 30. XIII w.⁸ Być może odnotowanie kolejnych takich przypadków, jak pełnowymiarowa działka 25-stopowa na Śląsku jest tylko kwestią czasu lub przeprowadzenia analiz metrologicznych planów miast w liczbie pozwalającej na wyciągnięcie wniosków.

Konieczność wprowadzenia we Wleniu działek o szerokości 25 stóp wynikała też ze specyficznego przesunięcia względem siebie, równo o pół modułu, dróg wychodzących z rynku na północ (do Lwówka) i na południe (w kierunku Lubomierza). Przesunięcie to nie było wynikiem błędu lub przypadkowego skrzywienia osi ulicy. Niemal na pewno powstało ono intencjonalnie, gdyż takie rozwiązanie należało do

⁸ Niegoda J., *Zmiany w zagospodarowaniu przestrzeni w rejonie placu Nowy Targ w XII-XIV w.*, w: *Wschodnia strefa Starego Miasta we Wrocławiu w XII-XIV wieku. Badania na placu Nowy Targ*, pod red. Buśko C., Wrocław 2005, s. 72-73.

repertuaru środków stosowanych na Śląsku przez średniowiecznych mierniczych. Podobne przesunięcia osi ulic notujemy na rynku Głogowa (1253?)⁹, Dzierżoniowa (Rychbach, lokacja z lat 60. XIII w.) i na wrocławskim Nowym Targu (rozmierzenie kwadratowego placu z lat 60. XIII w.).

Badania nad wieloma miastami z XIII w. z terenu Śląska pokazały, że moduł 50-stopowy był organicznie związany ze sznurem o długości 150 stóp, ponieważ w jednej długości sznura mieściły się 3 działki budowlane. Zależność tę obserwujemy także i we Wleniu. Zamknięta w prostokąt główna część miasta otrzymała wymiary 1200 stóp długości na 900 stóp szerokości, co można przeliczyć na 8 sznurów długości i 6 sznurów szerokości. Powierzchnia takiego prostokąta równałaby się 48 sznurów kwadratowych, co stanowiło nieco ponad połowę małego łanu flamandzkiego (łan liczył 90 sznurów kwadratowych). Taką właśnie powierzchnię (8 x 6 sznurów) uzyskał lokacyjny Głogów w swym zasadniczym jądrze złożonym z rynku i bloków budowlanych. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja zlokalizowano tam w pasie dodatkowego, siódmego sznura. We Wleniu, lokalizacja kościoła parafialnego też miała miejsce poza ścisłym terenem zabudowy, w pasie dziewiątego sznura. Do miast o powierzchni 9 x 6 sznurów, czyli 56 sznurów kwadratowych, zaliczały się przykładowo Kąty Wrocławskie i Namysłów. Była to typowa powierzchnia dla dolnośląskiego miasta o średniej wielkości.

To co wyróżniało Wleń na tle innych założeń miejskich na Śląsku, to długość działek budowlanych, które w znakomitej większości osiągały wymiar 225 stóp. W porównaniu z parcelą wrocławską – 120 stóp długości, legnicką – 120 stóp, namysłowską – 120 stóp, głogowską i strzeleńską – po 125 stóp, jeleniogórską – 100 stóp, działki wleńskie wydają się być nieproporcjonalnie długie i, być może, przeznaczone do jakiś dodatkowych, na wpół wiejskich działañ. Także mało intensywny charakter zabudowy wypełniającej tylne części działek, występowanie pustek, specyficzne położenie kościoła oraz brak obwarowań w postaci muru miejskiego sprawiają wrażenie jakby Wleń się zatrzymał w połowie drogi do typowego, na ogół przegęszczonego miasta. O ile jednak brak murów czy niską intensywność zabudowy można tłumaczyć załamaniem się koniunktury w późniejszym okresie rozwoju ośrodka, to decyzja o położeniu kościoła czy podwójnej długości działek budowlanych musiała zapaść już w momencie lokacji.

Specyficzne położenie kościoła – poza terenem objętym parcelacją, lecz w kluczowym miejscu, bo niemal na osi założenia, znamy z takich wczesnych rozplanowań jak Złotoryja, Lwówek, Środa Śląska, czy Sobótka¹⁰. W Środzie Śląskiej, Złotoryji i Lwówku zastosowano też działki o podobnej długości do wleńskich, natomiast w Sobótce, którą należy traktować jako typowo wiejską lokację, kościół zajął pozycję na środku placu (?), czy raczej nawsia. Na obecnym etapie badań nie da się udowodnić, że we Wleniu było podobnie, ale są pewne przesłanki by tak właśnie myśleć, jak choćby niska intensywność zabudowy w bloku położonym pomiędzy rynkiem a kościołem. Również zabieg planistyczny z przeskokiem ulic poprzecznych o pół modułu we wszystkich innych znanych mi przypadkach występował pośrodku placu rynkowego, a nie na jego obrzeżu, co we Wleniu ma miejsce obecnie. Gdyby założyć, że pierwotnie blok pomiędzy rynkiem a kościołem był pusty, to „przeskok” ulic wypadałby mniej więcej pośrodku placu o wydłużonym, prostokątnym kształcie. Place rynkowe tego typu występowały na Śląsku we wczesnych miastach jak Złotoryja, Lwówek i Nowogrodziec (1217?, 1233).

Analizując układ przestrzenny Wlenia należy też zauważyć, że moduł 50-stopowy odkryty w pierzejach rynku stoi w pewnej sprzeczności z częścią wyników przedstawionych w tabeli I, a wskazujących na dominację w realnych odstępach pomiędzy ulicami wielokrotności modułu 60-stopowego (120, 240, 480 stóp). Sprzeczność tę można by wytłumaczyć przy założeniu dwuetapowego modelu rozwoju miasta.

Według tradycji Wleń został założony w 1214 r., a związany z nim kościół parafialny konsekrowano w 1217 r.¹¹ Pierwsza pewna wzmianka o wójcie Marcynie, a zatem też o mieście lokacyjnym pochodzi dopiero z 1261 r.¹² Wobec zaginięcia dokumentów na których opierali swe datowania badacze przedwojenni,

⁹ Chorowska M., *Parcelacja Głogowa na tle lokacji miejskich na Śląsku*, w: *Glogovia Maior. Wielki Głogów między blaskiem dziejów i cieniem ruin*, pod red. Czechowicza B. i Konopnickiej M., Głogów – Zielona Góra 2010, s. 138 i 450.

¹⁰ Młynarska-Kaletynowa, op. cit., passim.

¹¹ SUB, t. 1, nr 164, s. 117; cyt. za Eysymontt, op. cit., s. 562 i 678, przyp. 1741. Na temat początków Wlenia też J. Piekalski, *Opracowanie historyczne z wykorzystaniem źródeł archiwalnych i autorska analiza wyników dotychczasowych badań archeologiczno-architektonicznych zamku we Wleniu*, opracowanie niepublikowane, Wrocław 2014.

¹² SUB t.3, nr 362, s. 363, cyt. za Eysymontt, op. cit., s. 562 i 678, przyp. 1740.

ulic poprzecznych „z przeskokiem” o pół modułu. Gdyby nie przywołana wyżej sprzeczność pomiędzy powtarzaniem się wielokrotności 60 stóp między ulicami o przebiegu równoleżnikowym, a parcelacją na działki o szerokości 50 lub 25 stóp x 225 stóp, można by rozplanowanie Wlenia datować podobnie jak Świdnicy, na lata 40. XIII w. Jednakże, z powodu owej sprzeczności nie można całkowicie odrzucić pomysłu o dwóch etapach kształtowania się planu miasta – w drugiej i piątej-szóstej dekadzie XIII w.

LITERATURA:

Chorowska M., *Parcelacja Głogowa na tle lokacji miejskich na Śląsku*, w: *Glogovia Maior. Wielki Głogów między blaskiem dziejów i cieniem ruin*, pod red. Czechowicza B. i Konopnickiej M., Głogów – Zielona Góra 2010, s. 123-138 i 445-450.

Chorowska M., *Regularna sieć ulic. Powstanie i przemiany do początku XIV w.*, w: *Ulice średniowiecznego Wrocławia*, pod red. Piekalskiego J. i Wachowskiego K., *Wratislavia Antiqua. Studia z Dziejów Wrocławia* 11, Wrocław 2010, s. 67-89.

Eysymontt R., *Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne Dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej*, Wrocław 2009.

Kodeks Dyplomatyczny Śląska, t. 1, wyd. K. Maleczyński 1951, t. 2, wyd. K. Maleczyński, A. Skowrońska 1959, t. wyd. K. Maleczyński 1964, Wrocław.

Młynarska-Kaletynowa M., *Rozwój sieci miejskiej na Śląsku na przełomie XII/XIII i w XIII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 28, 1980, 3, s. 349-361.

Młynarska-Kaletynowa M., *Stan badań nad miastem średniowiecznym na Śląsku*, [w:] *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Miasto*, pod red. Krzysztofa Wachowskiego, Wrocław 1995, s. 9-22

Niegoda J., *Zmiany w zagospodarowaniu przestrzeni w rejonie placu Nowy Targ w XII-XIV w.*, w: *Wschodnia strefa Starego Miasta we Wrocławiu w XII-XIV wieku. Badania na placu Nowy Targ*, pod red. Buśko C., Wrocław 2005, s. 69-84.

Pudełko J., *Próba pomiarowej metody badania planów niektórych miast średniowiecznych w oparciu o zagadnienie działki*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” (dalej „KAIU”), 9, 1964, 1, s. 3-28;

Pudełko J., *Działka lokacyjna w strukturze przestrzennej średniowiecznych miast śląskich XIII wieku*, „KAIU”, 9, 1964, 2, s. 115-137.

Pudełko J., *Zagadnienie wielkości i proporcji rynków w badaniach nad rozplanowaniem niektórych miast średniowiecznych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Wrocławskiej”, Architektura IV, 36, 1960.

Piekalski, *Opracowanie historyczne z wykorzystaniem źródeł archiwalnych i autorska analiza wyników dotychczasowych badań archeologiczno-architektonicznych zamku we Wleniu*, opracowanie niepublikowane, Wrocław 2014.

StammE., *Miary powierzchni w dawnej Polsce*, Kraków 1936.

Schlesisches Urkundenbuch, t.1. wyd. H. Appelt, Graz-Wien 1963-1971, t. 2. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien 1977, t. 3. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien 1984, t. 4. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANOWISK

Fot. 1a. seria II 81-15/24

Fot. 2b. seria II 81-15/24

Fot. 1c. seria II. 81-15/24

Fot. 1d. seria I (kopiec na planie pierwszym) oraz kamień serii II 81-15/24

Fot. 2a. seria II 81-15/25

Fot. 2b. seria II 81-15/25

Fot. 2c. seria II 81-15/25

Fot. 3a. seria II 81-15/31

Fot.3b. seria II 81-15/31

Fot. 3c. seria II 81-15/31

Fot. 4a. seria III. 81-15/33

Fot. 4b. seria III 81-15/33

Fot. 5a. seria II. 81-15/34

Fot. 5b. seria II. 81-15/34

Fot.6a. seria III. 81-15/36

Fot.6b. seria III. 81-15/36

Fot. 7a. seria VIIb. 81-15/63

Fot. 7b. [seria VIIIb](#). 81-15/63

Fot. 8a. [seria VIIa](#). 81-15/64

Fot. 8b. [seria VII b. 81-15/64](#)

Fot. 8c. [seria VII b. 81-15/64](#)

Fot. 9. seria III? 81-15/65

Fot. 10b. seria IV. 81-15/66

Fot. 10b. seria IV.81-15/66

Fot. 11a. seria IV. 81-15/67

Fot. 11b. seria IV .81-15/67

Fot. 12a. seria IV 81-15/68

Fot. 12b. seria IV 81-15/68

Fot. 12c. seria IV. 81-15/68

Fot. 13a. seria IV .81-15/69

Fot. 13b. seria IV .81-15/69

Fot. 14a. seria III. 81-15/70

Fot. 14b. seria III. 81-15/70

Fot. 15. seria Va. 81-15/71

Fot.1 6. seria Va. 81-15/72

Fot.1 7. seria Vb. 81-15/73

Fot.1 8. seria VIb. 81-15/74

Fot.19a. seria Vla. 81-15/75

Fot.19b. seria Vla. 81-15/75

Fot. 20a. seria I. 81-15/76

Fot. 20b. seria I. 81-15/76

Fot. 21a. seria I. 81-15/77

Fot. 21b. seria I. 81-15/77

Fot. 22a. seria VII a. 81-15/78

Fot. 22b. seria VII a. 81-15/78

Fot. 23a. seria Va. 81-15/79

Fot. 23b. seria Va. 81-15/79

Fot. 24. Vla. 81-15/80

Fot. 26. seria VII c. 81-15/82

Fot. 27a. seria VIa. 81-15/83

Fot. 27b. seria VIa. 81-15/83

Fot. 28. seria VIa. 81-15/84

Fot. 29. seria VIb. 81-15/85

Fot. 30. seria VII b. 81-15/86

Fot. 31a. seria Va. 81-15/87

Fot. 31b. seria Va. 81-15/87

Fot. 32a. seria Va. 81-15/88

Fot. 32b. seria Va. 81-15/88

Fot. 33a. seria VIb. 81-15/89

Fot. 33b. seria VIIb. 81-15/89

Fot. 34a. seria VIII. 81-15/90

Fot. 34b. seria VIII. 81-15/90

Fot. 35a. seria Vb. 81-15/91

Fot. 35b. seria Vb. 81-15/91

Fot. 36a. seria VIb. 81-15/92

Fot. 36b. seria VIb. 81-15/92

Fot. 37. seria VIa. 81-15/93

8. Rozwój sieci dróg w obrębie dystryktu wleńskiego

Badania nad przebiegiem dawnych dróg i traktów od zawsze znajdowały się w kręgu zainteresowań archeologów i historyków. Rozwój szlaków handlowych, czy też mniej ważnych dróg o lokalnym charakterze, miały wpływ na rozwój lokalnych społeczności, przyczyniając się do rozwoju sieci osadniczej, rozwoju miast czy w końcu wzrostu ich znaczenia gospodarczego. Rekonstrukcje przebiegu dróg nie są tylko domeną archeologii historycznej. Stanowią również jeden z elementów badań okresów wcześniejszych i często łączone są z analizami terytoriów eksploatowanych przez wybrane stanowiska czy grupy osadnicze. Zainteresowania badaczy analizami i odtwarzaniem potencjalnego przebiegu szlaków wzrosło wraz z pojawieniem się nowych narzędzi i metod, dostarczonych przez programy komputerowe związane z Geograficznymi Systemami Informacyjnymi (GIS). Rozwój oprogramowania GIS i wykorzystania go m.in. w archeologii otworzył wiele nowych możliwości w badaniu zjawisk przestrzennych na znacznie większą niż wcześniej skalę (nie tylko regionalną) i z większą dokładnością. Dostarczyło to archeologom nowych, empirycznych danych o charakterze zjawisk przestrzennych, które były nieuchwytnie przy zastosowaniu tradycyjnych metod. Tak też jest, jeśli badanym zjawiskiem są drogi i ich przebieg (Jasiewicz, Makohonienko 2009).

Celem niniejszych analiz będzie modelowa rekonstrukcja przebiegu dróg na obszarze *weichbildu* wleńskiego w okresie od średniowiecza po czasy późnonowoczesne. W dotychczasowej literaturze nie znajdziemy wielu informacji na ten temat. Głównym i właściwie jedynym opracowaniem jest stara, choć ciągle aktualna praca Janiny Nowakowej (1951). Autorka ta zrekonstruowała przebieg głównych szlaków handlowych na Śląsku dla okresu średniowiecza w oparciu o źródła pisane związane m.in. z komorami celnymi, opłatami za przeprawy przez rzeki i organizacją targów. Na podstawie zebranych informacji badaczka ta, w oparciu o XVIII-wieczne źródła kartograficzne, nakreśliła główny przebieg dróg między poszczególnymi miejscowościami. J. Nowakowa w trakcie swych prac zdawała sobie sprawę z tego, że obraz szlaków przez nią przedstawiony jest zbyt ogólny. Ich przebieg mógł być uwarunkowany nie tylko czynnikami kulturowymi, ale także czynnikami środowiska naturalnego, jak rzeźba terenu, występowanie obszarów podmokłych, czy też szata roślinna. Autorka świadoma była również, że ze względu na przyjęty szeroki zakres pracy (obszar całego średniowiecznego Śląska) oraz ograniczenia techniczne, nie uwzględniła pozostałych dróg o charakterze lokalnym. Lokalne trakty uważała za równie istotne, gdyż mogły być związane z rozwojem głównych szlaków handlowych i osadnictwa średniowiecznego (Nowakowa 1951). Na terenie omawianego tu dawnego *weichbildu* wleńskiego wg ustaleń J. Nowakowej nie przebiegał żaden ważniejszy szlak handlowy, a najbliższy (od strony północnej), prowadził m.in. od Wrocławia do Zgorzelca i przebiegał przez

Lwówek Śląski. Od strony południowej biegła mniej ważna droga prowadząca z Wrocławia przez Bolków, Jelenią Górę, Gryfów Śląski do Zgorzelca (ryc. 1). Na tej podstawie można stwierdzić, że Wleń znajdował się między głównymi szlakami handlowymi i brak jest informacji na temat dróg prowadzących przez dystrykt wleński w kierunku głównych szlaków handlowych, jak i dróg o charakterze lokalnym. W celu wypełnienia tej luki i rekonstrukcji prawdopodobnego przebiegu tych dróg wykorzystano możliwości, jakie daje w tym zakresie oprogramowanie GIS. Z powodu braku źródeł pisanych na temat dróg na tym obszarze, analizy oparto na przesłankach pośrednich, dotyczących chronologii powstania poszczególnych miejscowości.

OPIS METOD

W podjętych tu próbach rekonstrukcji dróg wykorzystano metodę związaną z analizą kosztu dystansu (CostDistance Analysis). Analiza ta opiera się na metodach obliczenia najkrótszej ścieżki (LeastCostPath) na podstawie skumulowanego kosztu przemieszczania się między wybranymi punktami, wykorzystując do tego informacje o terenie zawarte w numerycznym modelu rzeźby terenu. Spośród wielu dostępnych w programach GIS algorytmów wybrano metodę opartą na wzorze funkcji wspinaczki Waldo Toblera (Toblerhikingfunction)¹ (Tobler 1993; Conolly, s. 234-262; Ejstrud2005). Wzór ten oblicza trudność poruszania się w po terenie o różnym nachyleniu i uwzględnia średnią prędkość poruszania się (np. pieszego wędrowcy = ok. 5.03 km/h). Dodatkowo, istnieje także możliwość wykorzystania w obliczeniach informacji o pokryciu terenu i przeszkodach utrudniających poruszanie się, jak np. tereny podmokłe, zbiorniki wodne, lasy itd. Niestety, przez wzgląd na brak danych o pokryciu terenu (lasy, łąki, tereny uprawne) nie zostały one włączone do analiz. Wzięto pod uwagę tylko jedną przeszkodę naturalną, jaką była rzeka Bóbr, której przebieg został częściowo zrekonstruowany na podstawie źródeł kartograficznych. Na tej samej podstawie wskazano prawdopodobne miejsca przepraw przez rzekę, przy założeniu, że istniały one również w średniowieczu. Fundamentem obliczeń był wspomniany wcześniej numeryczny model terenu o rozdzielczości komórki rastra 5x5 metrów w terenie, który na potrzeby tej analizy utworzono na podstawie digitalizacji warstwicy mapy topograficznej w skali 1:50000.

W pierwszej części obliczono ścieżki (drogi) między 8 większymi miastami, leżącymi w sąsiedztwie *weichbildu* wleńskiego oraz na jego obszarze, a więc między Wleniem, Lwówkiem Śląskim, Jelenią Górą, Lubomierzem, Gryfowem Śląskim, Nowogrodem, Złotoryją, Świerzawą i Mirskiem. Obliczenia wykonano dla każdego miasta z osobna a punktami docelowymi było 139 miejscowości z obszaru dystryktu wleńskiego oraz jego sąsiedztwa. Otrzymano w ten sposób 8 modeli rastrowych, ilustrujących najkrótsze drogi między tymi lokalizacjami. W celu sprawdzenia, które z powstałych modeli dróg i ich odcinków powtarzały się najczęściej, dodano wszystkie te modele do siebie otrzymując 1 model rastrowy z wartościami od 0 do 8 (0 - brak drogi, 1- jednokrotnie wykorzystana ścieżka, itd.). Model ten przekonwertowano do postaci wektorowej (typ liniowy), a na jego podstawie, do wizualizacji, wykonano mapę gęstości podróży², w oparciu o częstotliwość wyboru tej drogi.

Do weryfikacji otrzymanych wyników modeli dróg, utworzonych za pomocą oprogramowania GIS, wykorzystano mapy archiwalne pochodzące z XVIII wieku. m.in.: mapy małoskalowe Mattheusa von Schubartha i Johanna Wolfganga Wielanda (w skali ok. 1:100 000 - ok. 1:200 000, mapy wydano w 1750 r.) oraz mapy średnioskalowe Christiana Friedricha von Wrede (mapy powstały w 1747-1753 r. w skali ok. 1:35 000) i Ludwika Wilhelma Reglera (mapy powstały w 1764-1770 r. w skali ok. 1:24 000) oraz mapy pochodzące z poł. XIX i XIX wieku znane jako *Urmesstischblätter* i *Messtischblätter*. Wszystkie te mapy poddano procesowi georeferencji i rektyfikacji sprowadzając je do wspólnego układu współrzędnych PUWG 1992. Wszystkie etapy pracy oraz analiz wykonane zostały w programie ArcGIS 9.3.

¹ $W = 6 * \exp \{-3.5 * \text{abs}(S + 0.05)\}$, gdzie W = prędkość poruszania się (km / hr), S = nachylenie terenu (dh/dx)

² Za pomocą algorytmu KernelDensity (funkcja Line Density); możliwości tej metody przedstawiła Jadwiga Brzuchowska (2013)

WYNIKI

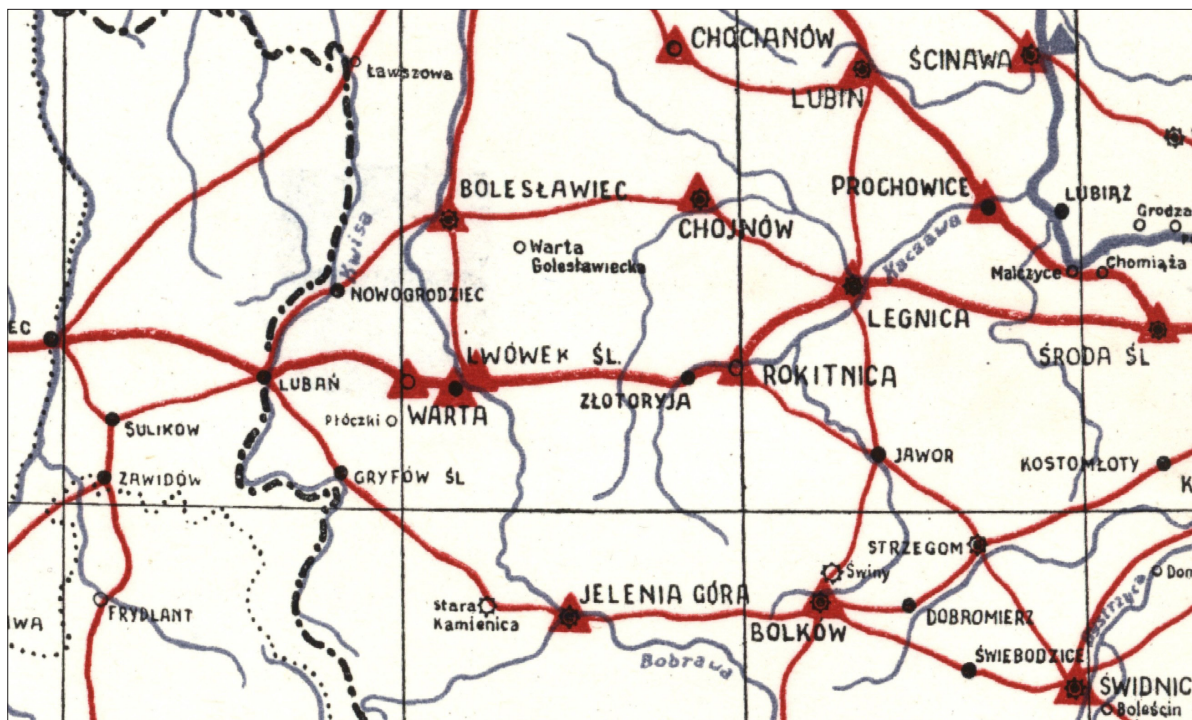
Otrzymane wyniki zostały przedstawione na rycinach 2-11. Analizując przebieg utworzonych dróg, można zauważyć, że wykorzystany do ich powstania algorytm poprowadził najkrótsze ścieżki wzdłuż doliny rzeki Bóbr oraz przez dolinki mniejszych cieków wodnych, czyli tam, gdzie teren jest w miarę równy (ryc. 2 i następne). Przyjęte tu metody pozwoliły również wskazać drogi, które algorytm wytyczył wielokrotnie, sugerując, że ta właśnie droga lub jej odcinek jest/byłby optymalny pod względem poniesionego kosztu podróży (wysiłku fizycznego pieszego) (ryc. 2 i 3). Ciekawe rezultaty otrzymano w wyniku porównania wybranych odcinków rekonstruowanych dróg z drogami przedstawionymi na mapach archiwalnych z różnych okresów. Pierwszą z porównywanych map było dzieło autorstwa Wielanda-Schubartha z 1736 r. wydane przez wydawnictwo Hommana (ryc. 4 i 5). Prawdopodobnie na tej mapie opierała się w swoich badaniach Janina Nowakowa (1951). Przedstawiono na niej tylko niektóre drogi, i to w znacznym uproszczeniu, oddając tylko symbolicznie ich kształt i przebieg. Istnienia pozostałych dróg można się domyślać po ułożeniu zabudowań wiejskich (oznaczonych kropkami) wzdłuż cieków (także schematycznie przedstawionych). Biorąc pod uwagę małą skalę tej mapy (powyżej 1: 100 000) oraz z uwagi na niekartometryczność tego dzieła, trudno jest na jej podstawie rekonstruować przebieg dróg. Mimo to można zauważyć pewne podobieństwa w przebiegu modelowanych dróg oraz wyznaczonego przez nie zakresu gęstości (obszar obliczonej gęstości 150 m²), ciągnących się wzdłuż dolin i obniżen terenowych.

Uproszczenia w rysunku dróg widoczne są także na mapach średnioskalowych autorstwa Christiana Friedricha von Wrede (ryc. 6) i Ludwika Wilhelma Reglera (ryc. 7). Zwłaszcza na mapie autorstwa C. F. von Wrede widać bardzo symboliczne przedstawienia dróg, nawiązujące swą formą do obrazu dróg z mapy Wielanda-Schubartha. Omawiana mapa również nie nadaje się do przeprowadzenia szczegółowej rekonstrukcji dróg z uwagi na swą niekartometryczność. Nieco inaczej wyglądają drogi na mapach Reglera (ryc. 7). Autor ten, w odróżnieniu od poprzedników, przedstawił na mapie wszystkie znane mu drogi, nawet prowadzące na pola, co świadczy o porządnie wykonanym przez niego zdjęciu terenowym. Także i ta mapa jest niekartometryczna co powoduje, że rekonstrukcja dróg w oparciu o nią staje się możliwa jedynie poprzez identyfikowanie i nanoszenie przedstawionych na nich dróg na drogi pojawiające się na mapach późniejszych np. XX-wiecznych. Pomimo tego, modele dróg, a zwłaszcza utworzony z nich zakres gęstości (który można traktować jako swego rodzaju strefę buforową wyznaczającą margines błędów położenia modelowanych dróg) pokrywa się częściowo z przebiegiem dróg na mapach Wrede'go i Reglera (ryc. 6 i 7).

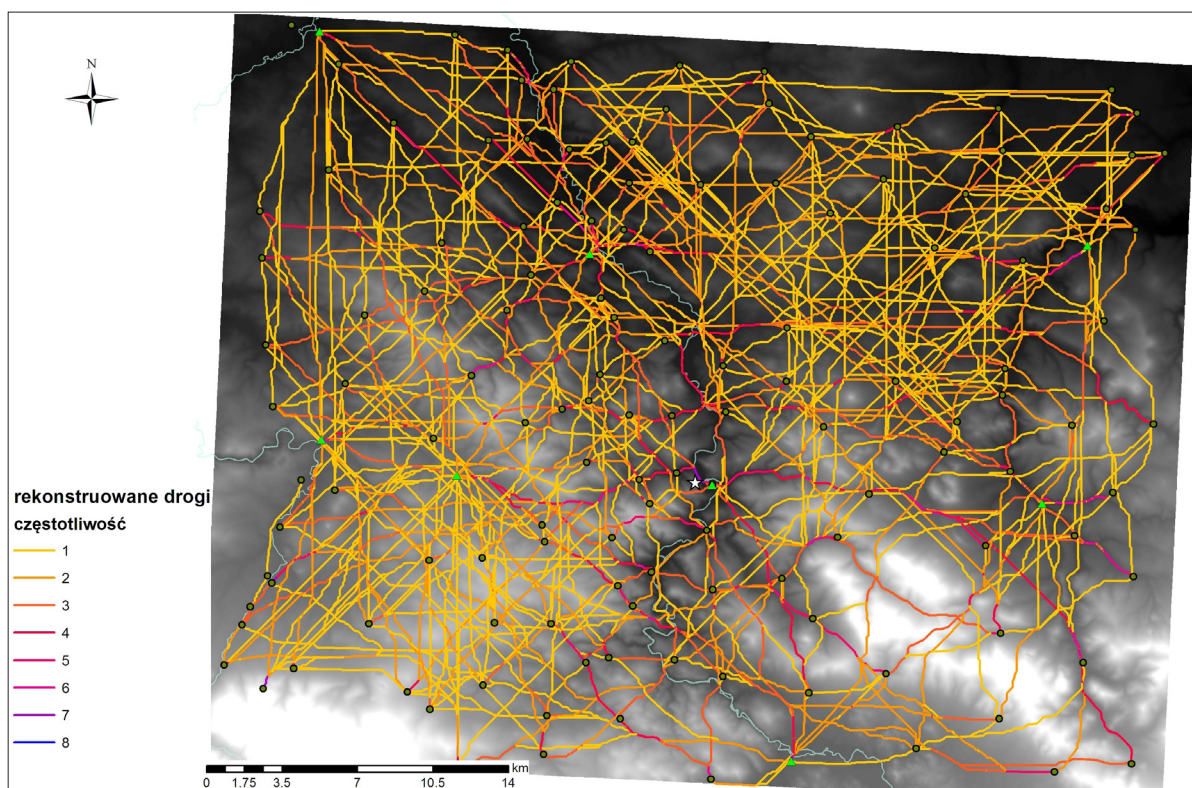
Więcej szczegółów oraz większa dokładność pomiarów terenowych widoczna jest na mapach XIX i XX-wiecznych. Mapy XIX-wieczne, mimo pomiarów opartych na triangulacji, wykorzystywanych do jej stworzenia, także można mówić o niepełnej kartometryczności. Drogi naniesione na te mapy odznaczają się dużym błędem pomiaru odległości i niekiedy przypominają swym rysunkiem drogi znane z map XVIII-wiecznych (ryc. 8 i 9). Z kolei mapy z XX wieku są w pełni kartometryczne, a elementy na nich przedstawione zostały dokładnie pomierzone (z dokładnością i szczegółowością odpowiednią dla skali 1: 25 000) (ryc. 10-11). Przebieg modelowanych dróg wraz z towarzyszącym im zakresem gęstości, w porównaniu z drogami przedstawionymi na mapach z XIX i XX wieku wykazują bardzo wiele podobieństw. Jednym z dowodów na to jest porównanie na rycinie 10 modelowanej drogi z drogą biegnącą z Wlenia przez Gościradz w kierunku Bystrzycy, która mimo iż biegnie w nieznacznym oddaleniu od drogi przedstawionej na mapie, to pokrywa się niemal całkowicie z drogą pieszą przedstawioną tam pod postacią przerywanej linii.

Podsumowując przeprowadzone analizy można stwierdzić, że zastosowaną tu metodę modelowania dróg przebiegu można uznać za skuteczną w celu rekonstrukcji ich prawdopodobnego przebiegu dla średniowiecza i nowożytności (być może także dla pradziejów?). Oczywiście trzeba mieć na uwadze, że wprowadzenie do analiz większej ilości informacji o terenie może wpłynąć znacząco na poprawność i na kształt modelowanych dróg, tak samo jak wykorzystanie dokładniejszego numerycznego modelu terenu. Bardzo przydatne jest również porównanie otrzymanych wyników z materiałami kartograficznymi, pochodzącymi z różnych okresów, co pozwala ocenić prawidłowość wykonanych obliczeń.

ROZWÓJ SIECI DRÓG W OBRĘBIE DYSTRYKTU WLEŃSKIEGO

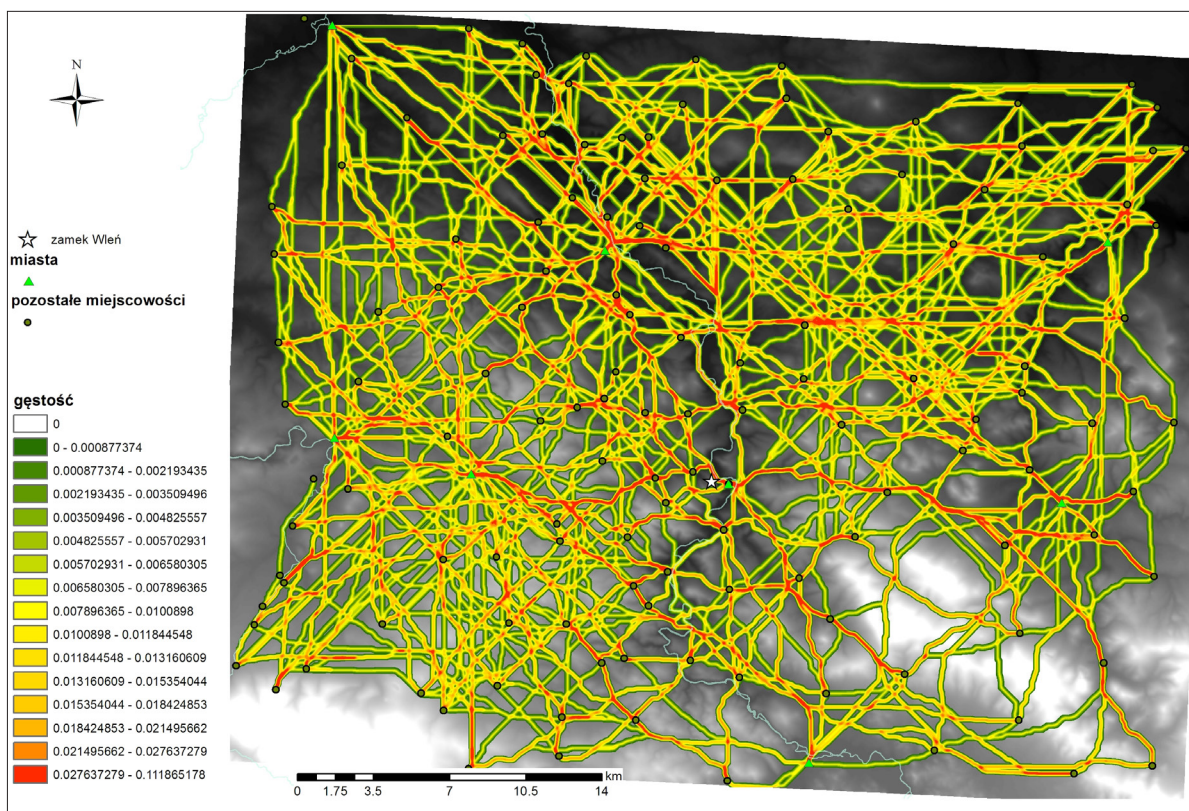

Ryc. 1. Fragment mapy przedstawiającej rozmieszczenie komór celnych i przebiegu dróg handlowych na Śląsku do końca XIV wieku. (za: Nowakowa 1951)

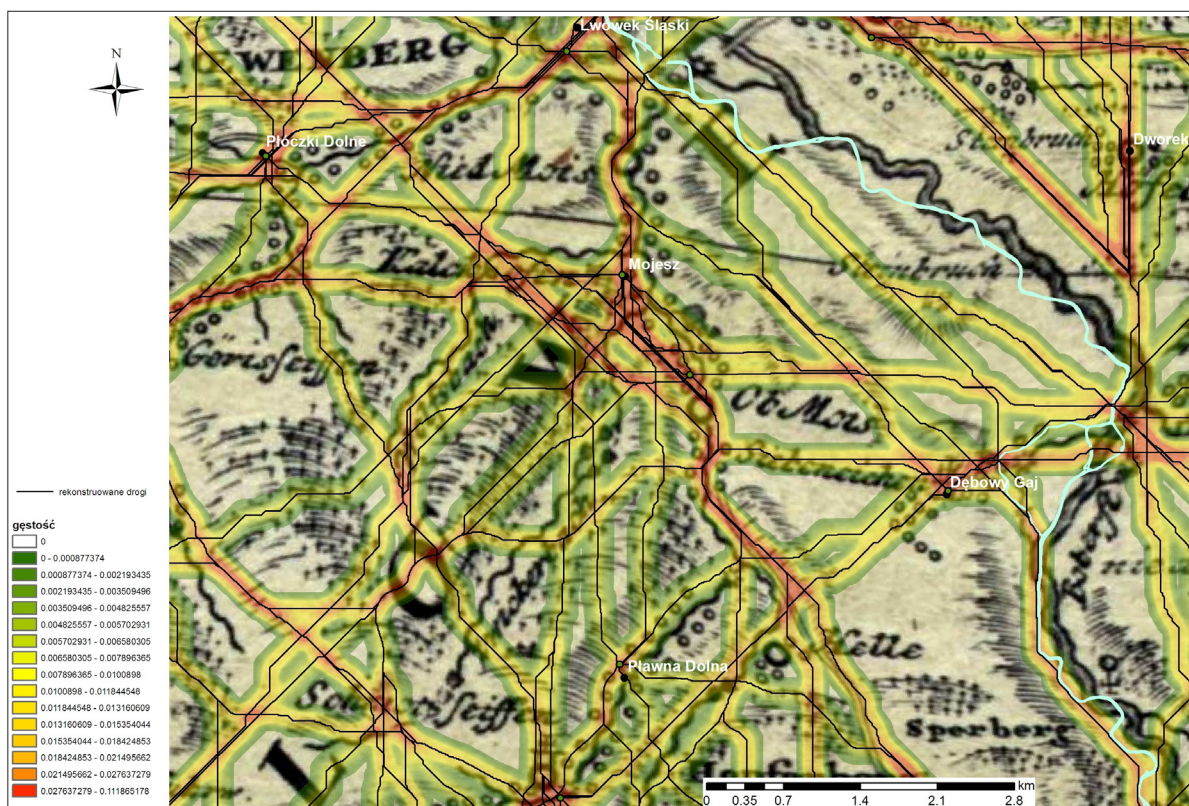

Ryc. 2. Przebieg rekonstruowanych dróg wraz z przedstawieniem ich częstotliwości na obszarze weichbildu wleńskiego oraz terenach przyległych. (oprac. A. Łuczak)

ROZWÓJ SIECI DRÓG W OBRĘBIE DYSTRYKTU WLEŃSKIEGO

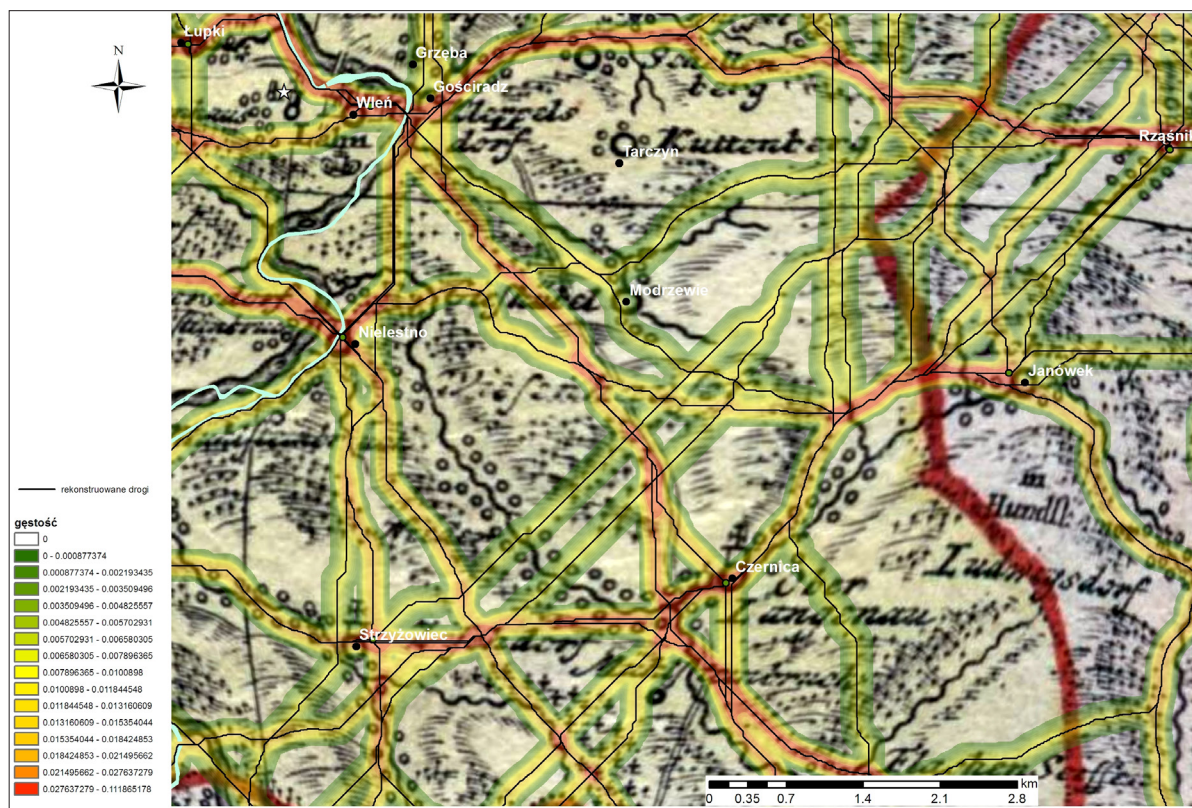

Ryc. 3. Mapa gęstości podróży przez rekonstruowane drogi na obszarze weichbildu wleńskiego oraz terenach przyległych. (oprac. A. Łuczak)

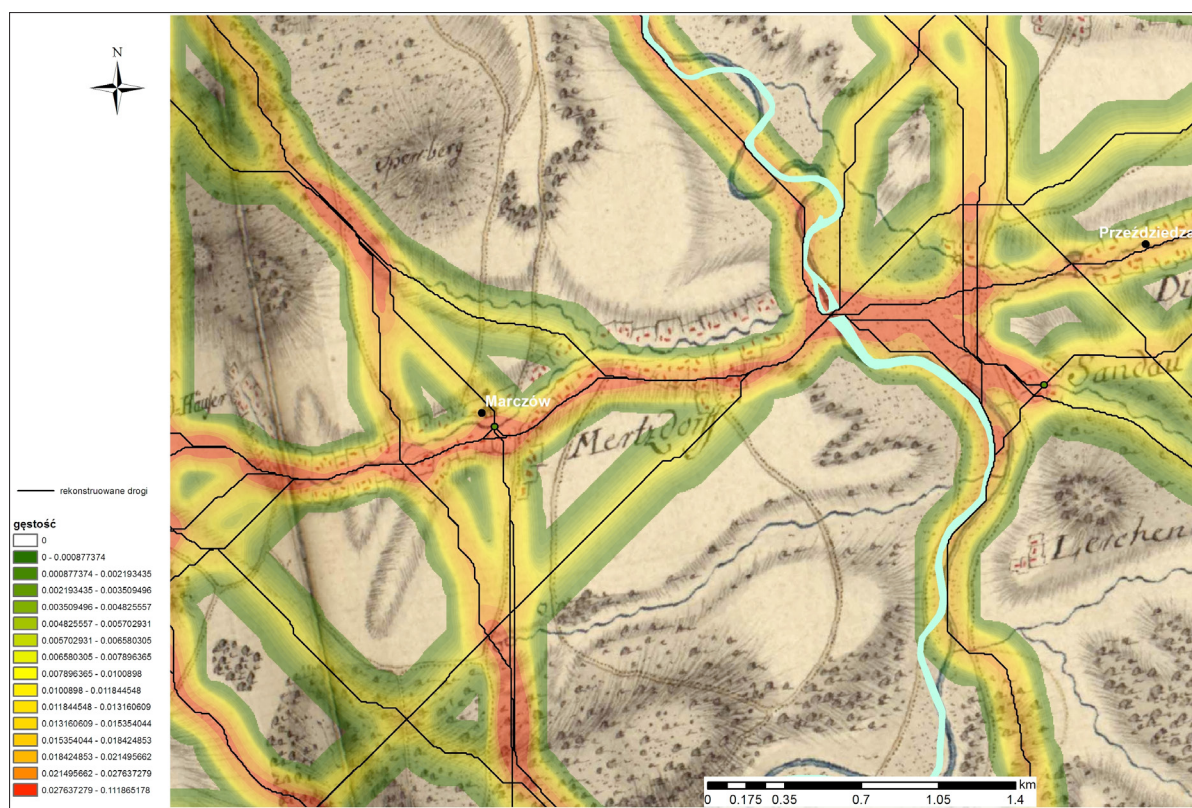

Ryc. 4. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Wielanda-Schubartha z 1736 r. (oprac. A. Łuczak)

ROZWÓJ SIECI DRÓG W OBRĘBIE DYSTRYKTU WLEŃSKIEGO

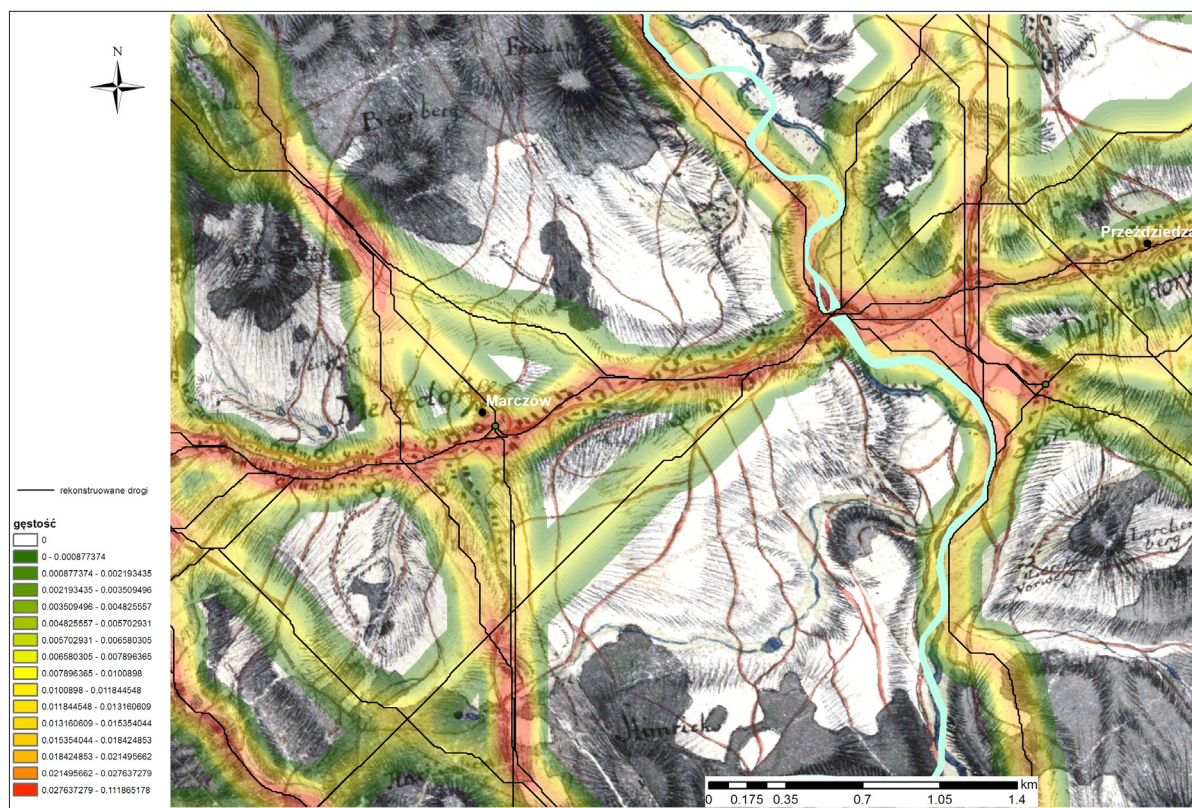

Ryc. 5. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Wielanda-Schubartha z 1736 r. (oprac. A. Łuczak)

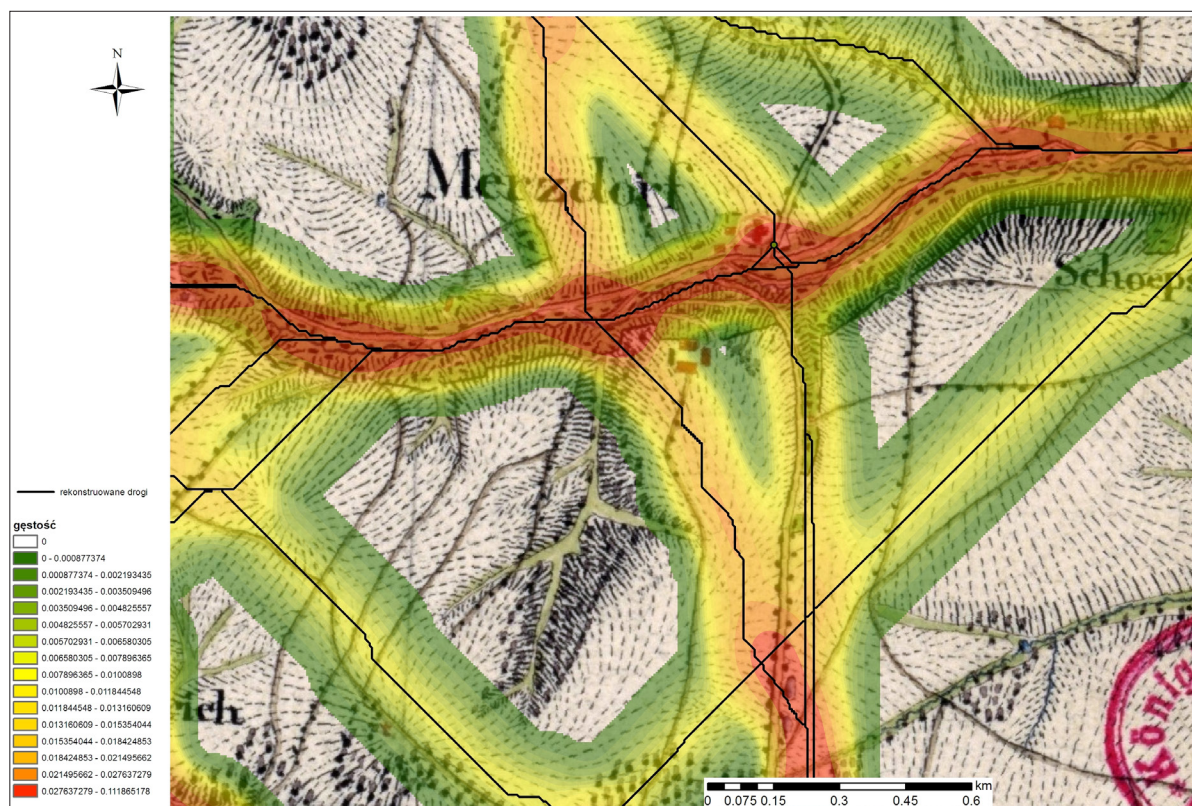

Ryc. 6. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie Ch. F. von Wrede z 1747-1753 r. (oprac. A. Łuczak)

ROZWÓJ SIĘCI DRÓG W OBRĘBIE DYSTRYKTU WLEŃSKIEGO

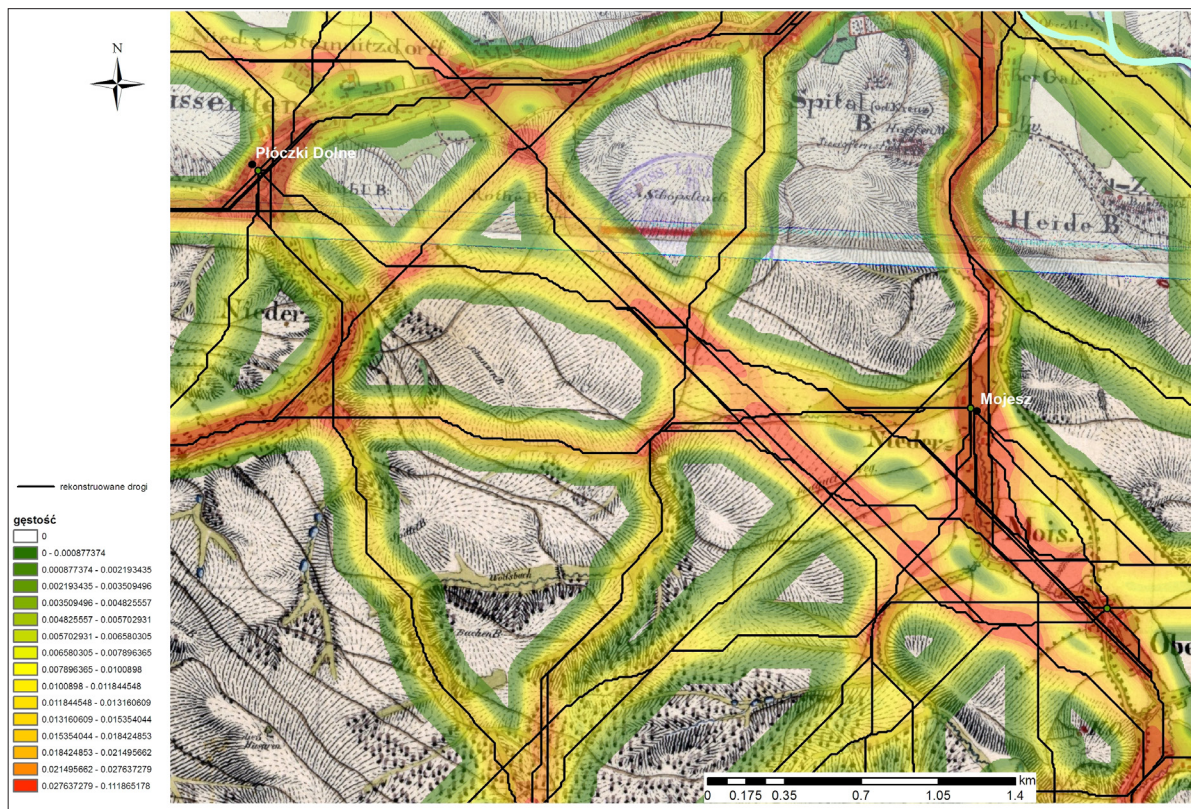

Ryc. 7. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na mapie L. W. Reglera z 1764–1770 r. (oprac. A. Łuczak)

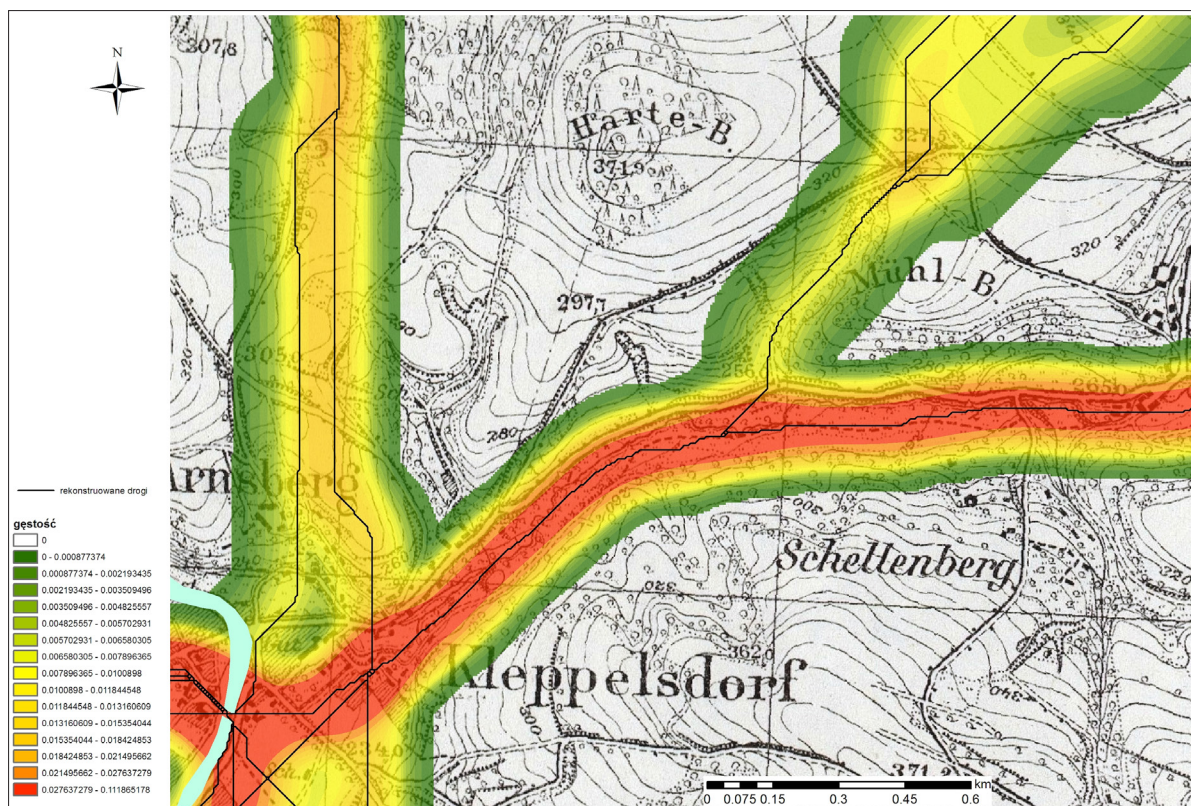

Ryc. 8. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na Urmesstischblätter z 1824 r. (oprac. A. Łuczak)

ROZWÓJ SIECI DRÓG W OBRĘBIE DYSTRYKTU WLEŃSKIEGO

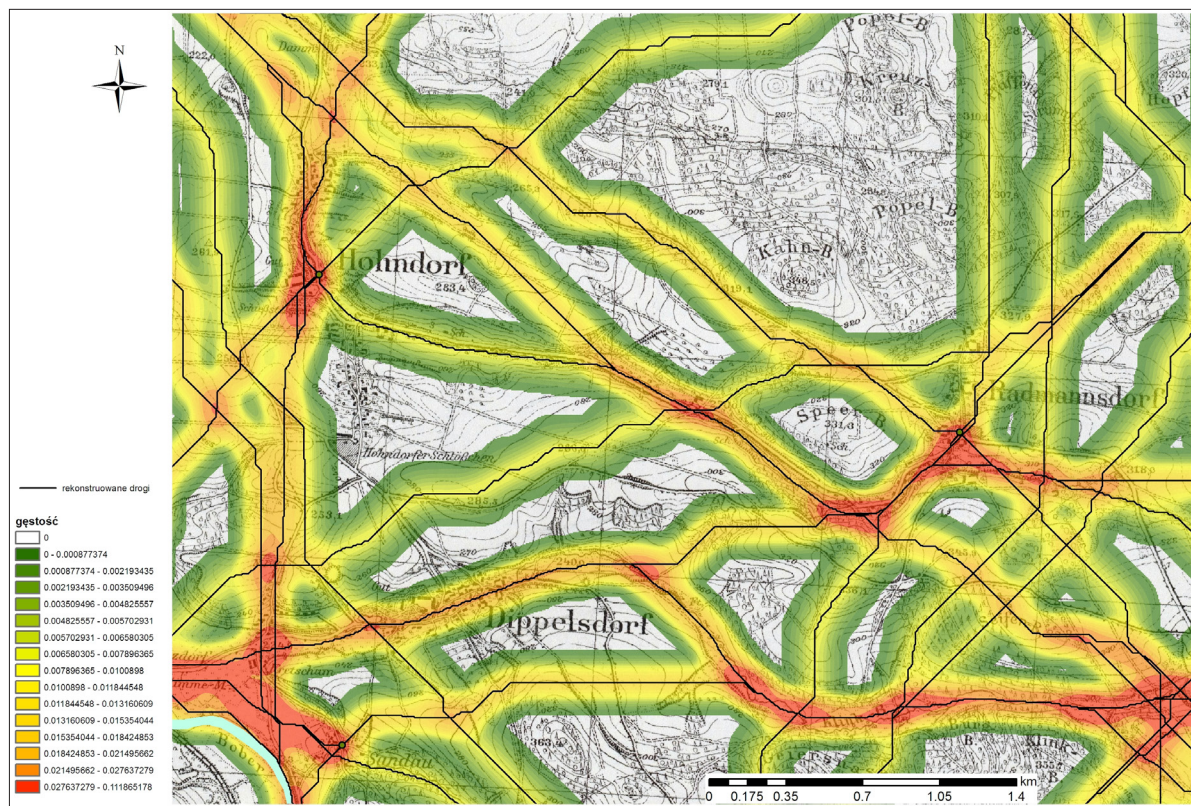

Ryc. 9. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na Urmesstischblätter z 1824 r. (oprac. A. Łuczak)

Ryc. 10. Porównanie wybranych odcinków przebiegu rekonstruowanych dróg i ich gęstości z drogami przedstawionymi na Messtischblätter z II poł. XX w. (oprac. A. Łuczak)

ROZWÓJ SIECI DRÓG W OBRĘBIE DYSTRYKTU WLEŃSKIEGO

LITERATURA

Materiały kartograficzne

Ducatus Silesiae tabula geographica prima, Inferiore meius partem, seu novem Principatus, quorum insignia hic adjecta sunt, secundum statum recentissimum complectens. Ad mentem Hasianae autographi majoris legitime delineata et edita curis Homanni Heredum, 1745, Haas J. M., Oficyna Hommana, Wittembergia.

Krieges-Carte von Schlesien – 1747-1753, Ch.F. von Wrede, Staatsbibliothek in Berlin, sign.: Kart N 15 060 Princip. Silesiae laboriensis in IV circulos laver, Hirschberg, Lemberg und Buntzlau, Wieland, J. W., von Schubarth M., Norimbergae 1736.

Schlesien 1764–1770, L. W. Regler, Staatsbibliothek in Berlin, sign.: Kart N 15 140

Urmesstischblätter, Staatsbibliothek in Berlin, sign.: Kart N 729

OPRACOWANIA

Connolly J., Lake M., 2006, *Geographical Information Systems in Archaeology*, Cambridge University Press, 2006.

Brzuchowska J., 2013, *Rozszerzenie możliwości analiz rozkładu przestrzennego kontaktów z wykorzystaniem GIS*, *Acta Universitatis Lodzianae Folia Geographica Socio-Oeconomica* 14, 2013, 107-115.

Ejstrud B., 2005, *Cost surface analysis and ancient roads: a comparison*, [in:] *TEMPS ET ESPACES DE L'HOMME EN SOCIÉTÉ, ANALYSES ET MODÈLES SPATIAUX EN ARCHÉOLOGIE XXV rencontres internationales d'archéologie et d'histoire d'Antibes* Sous la direction de J.-F. Berger, F. Bertoncello, F. Braemer, G. Davtian, M. Gazenbeek Éditions APDCA, Antibes, 2005, s. 135-139.

Jasiewicz J., Makohonienko M., 2009, *Zastosowania metod GIS w analizie pradziejowych i średniowiecznych szlaków migracji - uwagi wstępne*, [w:] (red.) Hildebrandt-Radke I., Jasiewicz J., Lutyńska M., *Zapis działalności człowieka w środowisku przyrodniczym, środowisko i kultura*, vol. 6, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2009, s. 57-59.

Nowakowa J., 1951, *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV wieku*, Wrocławskie Towarzystwa Naukowe, 1951.

Tobler W., 1993. *Three presentations on geographical analysis and modeling: Non-isotropic geographic modeling speculations on the geometry of geography global spatial analysis*". Technical report (National center for geographic information and analysis) 93 (1).

9a. Relikty prawa penitencjarnego w krajobrazie okolic Wlenia

SZUBIENICE I MIEJSCA STRACEŃ

Murowane konstrukcje znajdujące się na dawnych miejscach straceń były powszechnym elementem krajobrazu głąb czasów nowożytnych. Szubienice, nieraz znacznych rozmiarów, wystawiano głównie w okolicy miast i miasteczek, ale również wsi. Szczególnie widoczne jest to na terenie Śląska, gdzie do badań nad tym tematem dysponujemy bogatą bazą, nie tylko źródeł historycznych, ale również kartograficznych i coraz częściej archeologicznych.

Nim przejdziemy do omówienia interesującego nas obszaru warto wspomnieć, że sam Dolny Śląsk należy do jedyne w Polsce regionu, gdzie wykopaliskowo udało się przebadać wiele relikwów murowanych szubienic, które wbrew powszechnym opiniom były wystawiane także na gruntach wiejskich. Do niedawna przeważał pogląd, że podobnego rodzaju urządzenia penitencjarne, z racji nakładów inwestycyjnych, znajdowały się tylko przy miastach. Zgodnie z tymi poglądami, mniejsze ośrodki, o ile posiadały miejsca straceń, były w stanie zaopatrzyć je tylko w nietrwałą i tanią konstrukcję drewnianą. Na podstawie naszych ustaleń należy ten pogląd zweryfikować.

Wydzielone miejsca straceń i znajdujące się na nich szubienice zaczęły znikać razem ze zmianami prawnymi i oświeceniowymi prądami w 1. poł. XIX w. Będąc symbolem minionego porządku, który był negatywnie postrzegany przez ówczesne elity, szubienice były konsekwentnie likwidowane. Proces systematycznych rozbiórek murowanych szubienic doprowadził do niemalże całkowitego zniszczenia urządzeń tego typu. Spośród setek obiektów do obecnych czasów przetrwało zaledwie kilka, zlokalizowanych głównie na Dolnym Śląsku (np. Wojcieszów, Miłków, Złotniki Lubańskie — obiekt mocno przebudowany).

Odokładnej lokalizacji dawnych miejsc straceń z murowanymi szubienicami informują nas wczesne źródła kartograficzne. Wczesne mapy powstawały już w czasach zaniku tych urządzeń, ale skrupulatnie nanoszono je na arkusze, traktując jako ważne punkty orientacyjne m.in. dla wojska. Zaznaczano konsekwentnie dobrze zachowane obiekty, jak i te będące wówczas w ruinie. O istnieniu innych miejsc straceń, być może zaopatrzonych w konstrukcję drewnianą, informują nas zachowane nazwy terenowe, występujące najczęściej w postaci wzgórza szubienicznego (niem. *Galgenberg*). Jednak w przypadku, jeśli miejsce takie nie zostało oznaczone odpowiednią sygnaturą szubienicy, lub nie mamy odpowiednich źródeł historycznych mogących potwierdzić jej istnienie, należy zachować daleko idącą ostrożność.

Z analizowanego przez nas obszaru możemy wymienić miejscowości, na których gruntach znajdowały się miejsca straceń z trwałymi konstrukcjami. W dalszej części uwzględnimy oznaczenia form terenowych, które możemy ostrożnie łączyć z funkcją miejsca straceń w przeszłości. Istnienie pozostałości jednej szubienicy murowanej udało się udowodnić metodami archeologicznymi. Jest to jednocześnie odosobniony jak do tej pory przypadek, kiedy o istnieniu obiektu informuje nas mapa, natomiast źródła historyczne milczą, mimo tego, że konstrukcja, jak na ówczesne warunki, charakteryzowała się przesadnym rozmachem, nie odpowiadającym jej przeznaczeniu praktycznemu.

Wybierając miejsce pod plac egzekucyjny i szubienicę kierowano się widocznością urzędnika. Wiadomo, że podobne konstrukcje celowo były budowane w przesadnych proporcjach, co podkreśla ich charakter przewencyjny. Wybierano zazwyczaj wyniesienia eksponowane. W razie ich braku szubienica była lokowana przy głównej drodze prowadzącej do miejscowości. Czasem można zauważyć, że miejsce straceń nie znajdowało się na kulminacji wyniesienia, ale raczej na jego krawędzi. Być może w kwestii wyboru omawianego placu były brane pod uwagę inne czynniki, trudne do ustalenia na podstawie obecnej wiedzy. Wiemy, że liczyła się m.in. odległość od granicy, sytuacja własnościowa gruntu (np. do miasta należały tylko wybrane pola), lub stopień zalesienia wyniesienia i płynące stąd problemy związane z pełną widocznością z drogi, czy też miejscowości. Sytuacja była bardziej skomplikowana w mniejszych miejscowościach. Nie każdy właściciel wsi mógł sobie pozwolić na wykupienie prawa wyższego sądownictwa. A tylko takie prawo pozwalało na wytyczenie miejsca straceń i wybudowanie szubienicy. Stąd, możemy podejrzewać, że prócz znaczenie przewencyjnego, szubienica była również w jakimś względzie manifestacją stanu majątkowego. Stwierdzenie to nabiera sensu, jeśli sobie uświadomimy, że inwestycja podobnego rodzaju nie ograniczała się tylko do kosztów murowanego urządzenia, lecz wiązała się z wieloma pobocznymi wydatkami (koszty opłacenia licznych rzemieślników, pokrycie należności wystawnej imprezy, zapłata dla kata za odebranie urządzenia itd.). Niech za przykład posłuży historia z miasta Halle z 1534 r., kiedy to władze miejscowości wiedząc o wizycie kardynała, postanowiły wymienić drewnianą szubienicę na murowany obiekt. Zaniechano jednak inwestycji z powodu braku wystarczających środków (Trzciniński 2001, s. 187).

Potwierdzone lokalizacje omawianych urządzeń mamy dla kilku miejscowości w omawianym regionie. Murowana szubienica znajdowała się w pobliżu Wlenia (na wyniesieniu w kierunku półd.-zach. od miasta). Obiekt ten zaznaczono na widoku miasta wykonanym pod koniec XVIII w. Teren wokół miejscowości, przynajmniej na grafice, był pozbawiony szaty leśnej. Autor grafiki przedstawił okrągłą konstrukcję murowaną, z wejściem od strony miasta i trzema filarami znajdującymi się na koronie studni szubienicy. Filary są pozbawione drewnianych belek, więc być może urządzenie nie było już wówczas remontowane i popadało w ruinę (Dzieje Wlenia, 2014, s. 67). Naprzeciwko tego miejsca straceń widnieje zaznaczona sygnaturą szubienica leżąca już na gruntach wsi Modrzewie (którą omówimy dalej). Inna szubienica znajdowała się w przesieci, na półd. od drogi łączącej miejscowości Maciejowiec (niem. *Matzdorf*) i Chmielęń (niem. *Langwasser*)¹. Szubienica ta musiała być również bardzo dobrze widoczna z miejscowości Pasiecznik (niem. *Spiller*), leżącej na półd.-zach. od miejsca straceń. Teren ten obfituje w podobnego rodzaju murowane urządzenia penitencjarne. Kolejna szubienica znajdowała się na krawędzi obecnej Góry Szybowcowej, na działce położonej na półn.-zach. od Dziwiszowa (niem. *Berbisdorf*), i na półn.-wsch. od Jeżowa Sudeckiego (niem. *Grunau*). Konstrukcja była dobrze widoczna ze skrzyżowania dróg znajdującego się na półn.-zach. od Dziwiszowa².

Na dostępnych planach ciekawie prezentuje się murowana szubienica położona na południe do wsi Sobota (niem. *Zobten*). Na planie z 1747-1753 r. konstrukcja jest zaznaczona na zachód od drogi. Na młodszym planie nie widzimy już sygnatury szubienicy, co może wskazywać na to, że urządzenie zostało rozebrane po tej dacie. Natomiast w jego miejscu (lub blisko tej lokalizacji) pojawia się wybijerzysko żwiru. Pamięć po miejscu straceń przetrwała jednak w nazwie wyniesienia – *Galgenberg* – możemy zauważyć, że teren opisany w ten sposób na planie ma dużo większy zasięg niż pierwotne miejsce straceń. Kierując się dalej

¹ *sygn.:N 15060*

² *Ibidem*

na południe drogą prowadzącą do Grzęby (niem. *Arnsberg*), natrafimy na kolejną szubienicę³, która stała przypuszczalnie na gruntach wymienionej miejscowości, na zachód od traktu. Konstrukcja znajdowała się na tyle blisko samego Wlenia, że możemy być pewni, że była widziana z samego zamku. Jak zresztą donosi kronika, z zamkowej wieży można było dostrzec trzy szubienice: miejską szubienicę we Wleniu, szubienicę wiejską pod miejscowością Modrzewie i tę wymienioną powyżej.

Inną kategorię stanowią formy terenowe zaznaczone na mapach, które w przeszłości mogły pełnić funkcję miejsca straceń. Skądinąd wiemy jednak, że nie każde wzgórze określane mianem *Galgenbergu*, służyło w przeszłości jako miejsce o wzmiankowanym przeznaczeniu. W innych przypadkach nazwa odnosząca się do oryginalnego miejsca straceń w ciągu stuleci mogła ulec przesunięciu, przechodząc na bardziej wyróżniającą się w terenie formę – najczęściej wzgórze. Ograniczymy się zatem tylko do zasygnalizowania takich nazw terenowych w interesującym nas rejonie.

Częściowo zalesione Wzgórze Szubieniczne możemy dostrzec na płd. od miejscowości Maciejowiec. Wzgórze⁴ było widoczne zarówno ze wspomnianej miejscowości, jak i z blisko położonej wsi Pokrzywnik (niem. *Riemendorf*). Być może jest to właśnie przypadek przeniesienia nazwy dawnego miejsca straceń na wyniesienie o braku podobnej tradycji. Jak podaliśmy wcześniej, na starszym planie tej okolicy, szubienica znajduje się w przesieci oddalanej na zachód od miejscowości.

Kierując się na południe dostrzeżemy kolejne wzgórze o nazwie *Galgenberg*, położone na gruntach należących do wsi Rybnica (niem. *Reibnitz*). Znajdując się w centrum miejscowości można było dostrzec wyniesienie kierując wzrok na wschód. Co ciekawe na płn.-zach. od wyniesienia znajdowało się obniżenie terenowe o nazwie *Galgenbergsacke*. Teren obecnie jest porośnięty zwartym lasem, natomiast na dostępnych planach widać, że w dużym stopniu był wówczas uprawiany.

ROZPOZNANIE ARCHEOLOGICZNE RELIKTÓW SZUBIENICY W MIEJSCOWOŚCI MODRZEWIE

Dzięki źródłom kartograficznym udało się ustalić położenie dawnego miejsca straceń zlokalizowanego przypuszczalnie na gruntach wsi Modrzewie. W toku prospekcji terenowej przeprowadzonej przez Leszka Różańskiego (Różański 2012a, 2012b) odnaleziono pozostałości konstrukcji murowanej w terenie. Były to głównie resztki zaprawy wapiennej, gruz kamienny, oraz niewielkich rozmiarów kamienie łamane pokryte zaprawą. Stwierdzenie dokładnej lokalizacji umożliwił fakt ulokowania konstrukcji na krawędzi nieczynnego wybieżyska żwiru, które istniało już pod koniec XVIII w. Jak się okazało w toku prac archeologicznych szubienica znajdowała się na jego krawędzi, stąd badania miały charakter prac ratowniczych (por. ryc. 1).

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że murowana konstrukcja znajdowała się praktycznie naprzeciw szubienicy miejskiej Wlenia. Fakt ten, jak i rodzaj konstrukcji urządzenia sugerują, że lokalizacja była ściśle przemyślana. Być może właściciel miejscowości, będąc w konflikcie z władzami miejskimi, chciał zmanifestować swoją pozycję realizując podobnego rodzaju inwestycję. Niestety z powodu bardzo szczupłej bazy źródłowej musimy pozostawić podobne hipotezy w sferze domysłów. Nic bliższego nie jesteśmy w stanie powiedzieć o chronologii obiektu. Możemy tylko przypuszczać, że jego rozbiórka miała miejsce w 1. poł. XIX w. Badania archeologiczne nie dostarczyły zabytków ruchomych, które mogłyby być czułymi datownikami. Przejdziemy do omówienia wyników badań archeologicznych.

Położenie

Szubienica znajdowała na dobrze czytelnym wyniesieniu (ok. 292 m n.p.m.), widocznym z zamku we Wleniu i z ważnego szlaku łączącego miasto z Jelenią Górą. Obecnie jest to droga polna o niewielkim znaczeniu.

³ Ibidem

⁴ Blatt 2946

Na planie Wredego, wykonanym w połowie XVIII w., główny szlak wiodący z Wlenia do Jeleniej Góry mija szubienicę od strony północnej. Możemy dojrzeć również, że istniało już wzmiankowane wyrobisko żwiru, lecz jego rozmiary były wówczas nieznaczące. Najbliższa okolica była niemalże całkowicie wylesiona, co dodatkowo wzmacniało walory ekspozycyjne opisywanego miejsca straceń. Szubienica została wybudowana przy dobrze czytelnej do czasów współczesnych miedzy oddzielającej pola. Obecnie teren jest porośnięty lasem. Należy zaznaczyć, że w stosunku do sąsiedniego, południowego pola, urządzenie wystawiono na wyraźnie obniżonym terenie, a nie tak jak moglibyśmy się spodziewać w najwyższym punkcie wyniesienia terenu. Możliwe, że było to podyktowane ówczesnymi stosunkami własnościowymi gruntu, trudnymi obecnie do dokładnego odtworzenia.

W trakcie badań archeologicznych założonych zostało 9 wykopów (oznaczonych kolejno numerami: I, II, IIa, III, IV, V, VI, VII, VIII – por. ryc. 6). Ich łączna powierzchnia wynosiła 1,037 ara. Część wykopów miała charakter sondażowy, lub stanowiła poszerzenie poprzednich w celu pełniejszego rozpoznania pozostałości szubienicy (wykop nr II, IIa, III, V).

W trakcie eksploracji wykopu nr I, po zdjęciu warstwy humusu o miąższości 20-35 cm, natrafiono na całec składający się z ciemnożółtego żwiru sporadycznie zawierającego kamienie średnich rozmiarów. Poza podłużnymi śladami lemiesza, świadczącymi o uprawie tego terenu, nie stwierdzono innych obiektów nieruchomych. Podobna sytuacja wystąpiła w obrębie wykopów nr IV (3×5 m), nr VI (1×4 m), VII (1×4 m) oraz VIII (2×4 m). W wykopach IV oraz VI-VIII jedynie warstwa humusu posiadała mniejszą miąższość (10-20 cm) niż miało to miejsce w wykopie nr I.

W wykopie oznaczonym nr 2 pod warstwą humusu o miąższości od 15 do 25 cm odnaleziona została warstwa rozbiórkowa szubienicy przemieszana z ciemną próchnicą. Jej obecność potwierdzono w obrębie całego wykopu. Składała się głównie niewielkich rozmiarów grudek zaprawy wapiennej, z widocznymi fragmentami niezlasowanego wapna, oraz kamieni małych i średnich rozmiarów (5×8 do 8×15 cm). Od strony południowej wytyczony został wykop nr III, zaś od północnej nr V. W wykopach nr II i V, po zdjęciu przemieszanej warstwy rozbiórkowej o miąższości od 1 do 15 cm, odsłonięto fragmentarycznie zachowany fundament murowany oraz dobrze czytelny negatyw wypełniony porozbiórkowym gruzem. Jak się okazało, ok. 15 % pozostałości szubienicy uległo zniszczeniu na skutek osunięcia się krawędzi żwirowni.

W stropie gruzu znajdującego się w negatywie fundamentu (wykop nr II) natrafiono na szczątki ludzkie zalegające bez porządku anatomicznego (por. ryc. 4). Pochodziły one z prawej kończyny górnej dorosłej osoby (por. ryc. 5). Ponadto w humusie odkryto jeszcze fragment żebra. Możliwe, że w trakcie rozbiórki obiektu zniszczony został pochówek, lub nawarstwienia zawierające szczątki ludzkie, obecne w byłej cembrowinie. Teren ten po zburzeniu szubienicy był uprawiany, przez co nie zachowały się czytelne nawarstwienia kulturowe związane z funkcjonowaniem obiektu.

Odkryty w trakcie prac fundament szubienicy zachował się na odcinku ok. 2,8 m. Resztę stanowił negatyw zagłębiony w podłoże na 30 cm. Wspomniany fragment składał się z ociosanych kamieni, przeważnie dużych rozmiarów (105×62×18; 72×43×22 cm), połączonych zaprawą z niewielkim udziałem wapna (por. ryc. 2, 3). Szerokość fundamentu wahała się od 85 do 88 cm. Średnica zewnętrzna szubienicy wynosiła 6,3 m, wewnętrzna natomiast ok. 4,5 m.

W trakcie dalszych prac prowadzonych w okolicach szubienicy nie odkryto żadnych pochówków. Możliwe zatem, że wykorzystywano ją incydentalnie, np. na jedną egzekucję. Nie możemy zapominać, że miejsce straceń zajmowało większy obszar, który nie ograniczał się tylko do murowanego urządzenia. Niestety, jego spora część została wchłonięta przez żwirownię.

W przypadku murowanej szubienicy w miejscowości Modrzewie mamy do czynienia z konstrukcją o gabarytach spotykanych przy szubienicach typowo miejskich. Przykładowo szerokość odkrytego niedawno fundamentu szubienicy w Kamiennej Górze wahała się od 58 do 62 cm. Natomiast odkryty w maju 2013 r. roku fundament szubienicy w Jeleniej Górze miał szerokość od 91 do 97 cm, natomiast wyżej opisywany od 85 do 88 cm. Możemy zatem zastanowić się, na ile obiekt ten służył wymiarowi sprawiedliwości, a na ile świadczył o statusie majątkowym właściciela miejscowości.

Ryc. 1. Modrzewie, gm. Wleń. Widok ogólny stanowiska z zaznaczeniem miejsca, gdzie odkryte zostały fundamenty szubienicy. Fot. autor.

Ryc. 2. Modrzewie, gm. Wleń. Widok częściowo zachowanych fundamentów i negatywu w trakcie eksploracji. Widok w kierunku poł.-zach. Fot. autor.

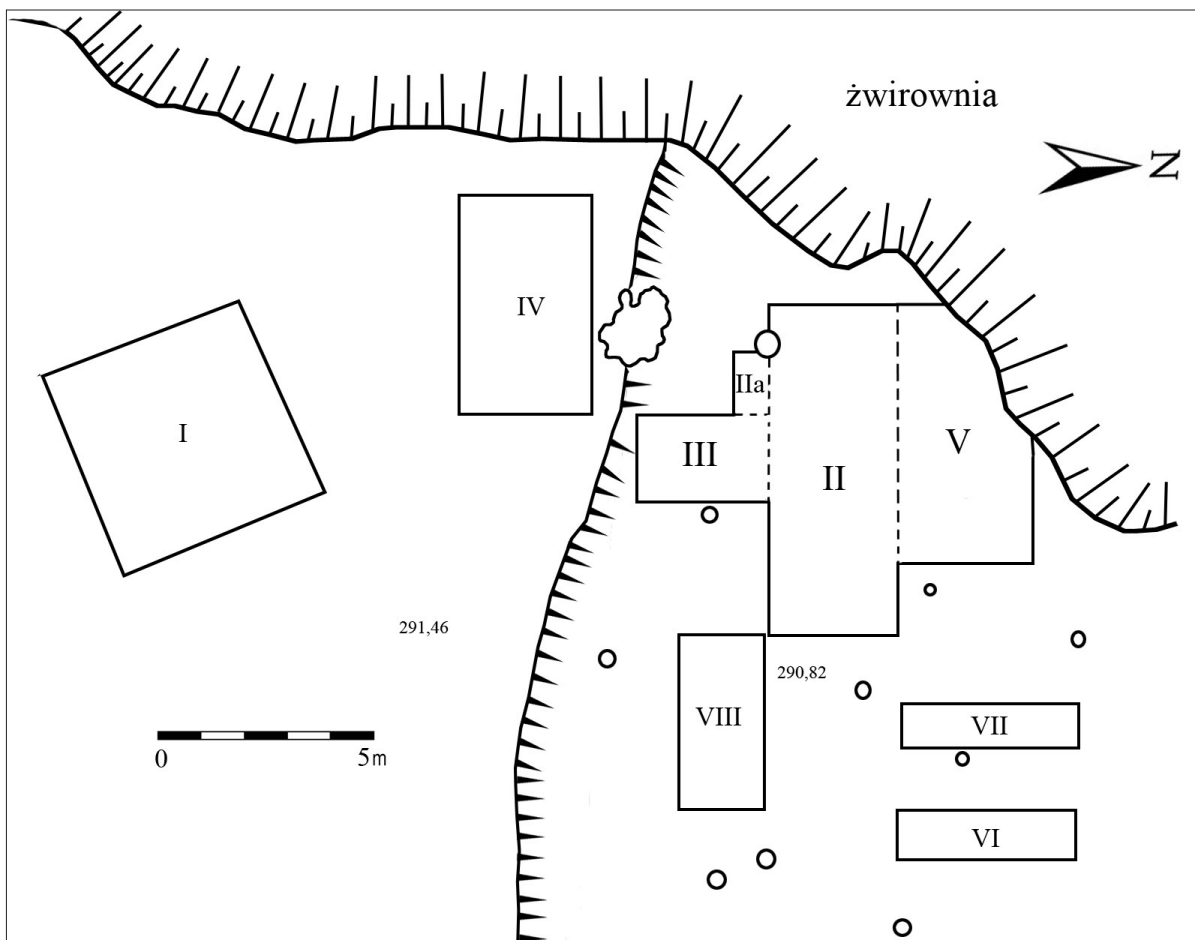
Ryc. 3. Modrzewie, gm. Wleń. Widok częściowo zachowanych fundamentów i negatywu w trakcie eksploracji. Widok w kierunku półn.-zach. Fot. autor.

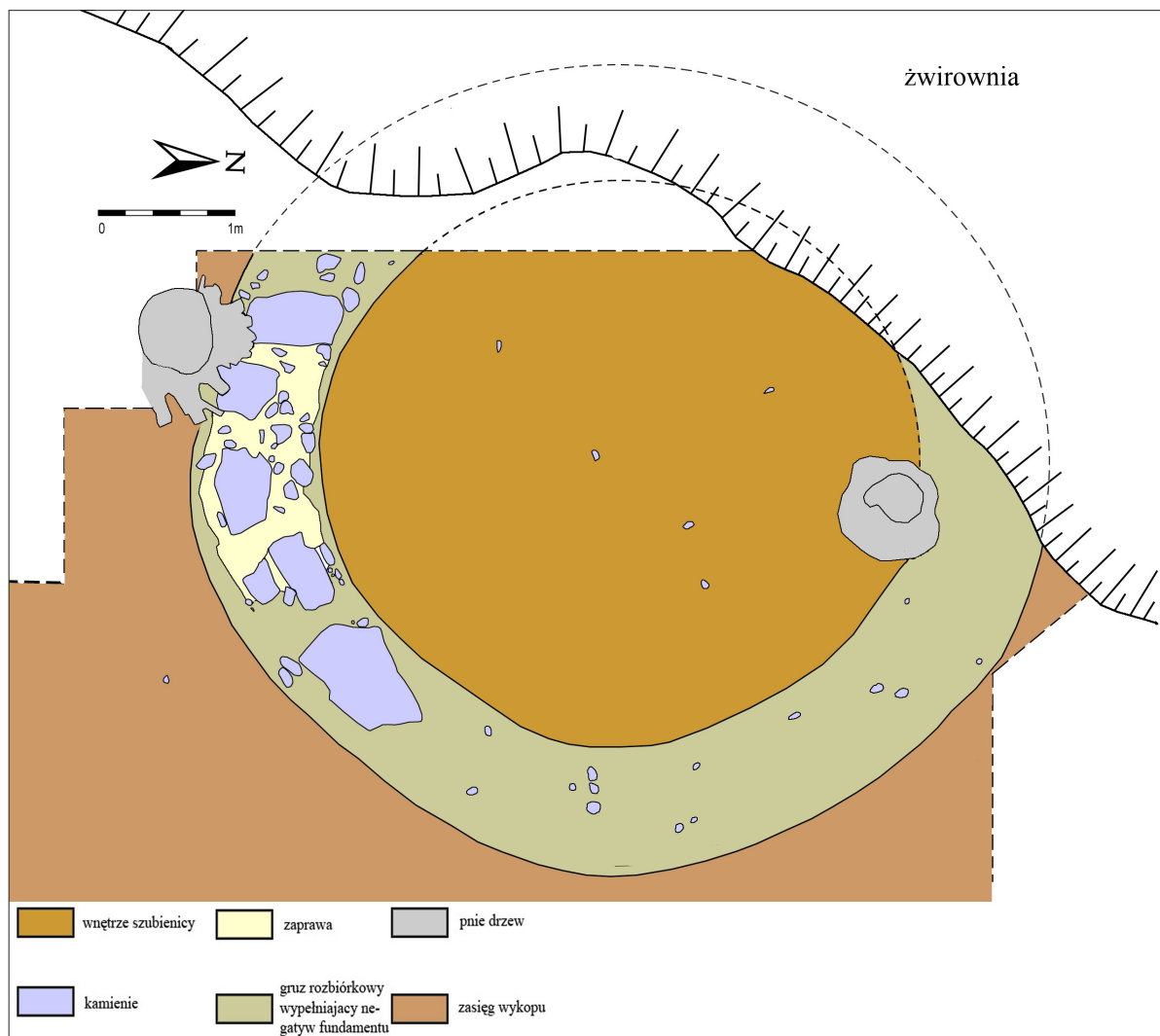
Ryc. 4. Modrzewie, gm. Wleń. Szczątki ludzkie in situ w warstwie rozbiórkowej wypełniającej negatyw fundamentu szubienicy. Fot. autor.

Ryc. 5. Te same szczątki po złożeniu. Fot. autor.

Ryc. 6. Modrzewie, gm. Wleń. Plan ogólny stanowiska z zaznaczeniem poszczególnych wykopów badawczych. Rys. autor.

Ryc. 7. Modrzewie, gm. Wleń. Plan fragmentu wykopu zawierający relikty szubienicy. Rys. autor

Niestety, jak dotąd, nie udało się odnaleźć żadnych informacji odnośnie właściciela odpowiedzialnego za opisywaną inwestycję. Na temat samego obiektu również nie posiadamy żadnych wzmianek źródłowych.

Z drugiej strony może się okazać, w miarę napływu nowych informacji, że na ówczesnym Śląsku obiekty o takich gabarytach należały do pewnego standardu budowlanego, a brak źródeł na ich temat, jak widać na podstawie powyższego przykładu, wcale nie przesądza o fakcie istnienia lub nieistnienia szubienicy w danej miejscowości. Należy zatem założyć, że w skali samego Śląska może być to kilkaset stanowisk, gdzie możemy spodziewać się podobnych konstrukcji, które do tej pory nie zostały zinwentaryzowane. W wielu przypadkach taki stan może doprowadzić do ich degradacji.

KAMIENNE KRZYŻE POJEDNANIA (ZWANE POKUTNYMI)

Kamienne krzyże są pomnikami ściśle związanymi w egzekwowaniem przepisów prawa średniowiecznego. W powszechnej opinii miały być stawiane przez zabójcę na miejscu popełnienia zbrodni, obecnie jednak skłonni jesteśmy twierdzić, że sprawa wyglądała bardziej skomplikowanie niż sądzono. Podkreślić wypada, że podobne rozwiązania stosowano tylko w przypadkach nieumyślnego zabójstwa. Winny zabój-

stwa tego rodzaju mógł zawrzeć ugodę z rodziną ofiary, jeśli ta wykazała się dobrą wolą. Warunki takiego porozumienia spisywano na kształt umowy zwanej kompozycyjną (od łac. *compositio* — uгода, układ). W ramach tej umowy sprawca deklarował kwotę zadośćuczynienia dla rodziny (zwaną „główszczyzną”, niem. *Wehrgeld*), zobowiązywał się odwiedzić określoną miejscowość pielgrzymkową. Musiał również pokryć koszty pogrzebu, sądu, mszy za duszę zmarłego oraz wystawić widoczny symbol pojednania w postaci drewnianej lub kamiennej kapliczki i/lub krzyża (niem. *Marter*) (Wojtucki, Zobniów 2007, s. 7). Nie do końca jest jasna kwestia autorstwa podobnego rodzaju zabytków. Powszechna opinia przypisuje ich autorstwo samemu zabójcy, lecz z niektórych zachowanych zapisów wynika, że zabójca miał jedynie pokryć koszty wystawienia krzyża lub kapliczki (Wojtucki, Zobniów 2007, s. 10). Być może rzeczywiście tak było w przypadku obiektów wysokiej klasy artystycznej, o dobrze dobranych proporcjach i dopracowanych szczegółach. Są jednak krzyże, które noszą wyraźne znamiona nieporadności w wykonaniu i braków warsztatowych. Stąd wniosek, że jeśli zostały wykonane przez kamieniarzy, to raczej takich, którzy na co dzień zajmowali się tylko wstępną obróbką materiału budowlanego (łamanie kamienia pod budowę, lub wykonywanie bruku). W innym przypadku być może zabójca sam wykonywał krzyż z zakupionego materiału. Jeśli ten pogląd ma uzasadnienie to obala tezę o datowaniu podobnych zabytków tylko na podstawie cech stylistycznych. Jeśli chodzi o wybór lokalizacji posadowienia takiej pamiątki to najczęściej było to miejsce, gdzie dokonano zabójstwa, lub inne wskazane przez rodzinę.

Kamienne krzyże prezentują różne formy. Nieraz pojawiają się na nich ryty, interpretowane najczęściej jako przedstawienia narzędzi zbrodni. Nie zawsze jednak jest to broń, więc przynajmniej w kilku przypadkach ryty mogły mieć inne znaczenie.

Należy również zaznaczyć, że nie każdy z zachowanych krzyży jest związany z zawarciem umowy kompozycyjnej, atym samym jego wykonanie można by łączyć z faktem dokonania morderstwa. Były również krzyże o charakterze pamiątkowym, stawiane przez rodzinę ofiary (np. wskutek nieszczęśliwego wypadku), krzyże dewocyjne lub nawet graniczne (Maisel 1982, s. 165). Znane są krzyże średniowieczne, które stawiano na szczytach kościołów. W trakcie późniejszych remontów, albo przenoszono je na teren przykościelny, albo umieszczano w murze okalającym cmentarz. Niektóre z krzyży podobnego rodzaju mogły mieć charakter nagrobkowy (jak krzyż z rytem kielicha z kościoła w Lutyni, pow. Środa Śląska).

Najwięcej krzyży kamiennych znajduje się obecnie na terenie Dolnego Śląska. Najciekawsze z zachowanych zabytków tego rodzaju możemy odnaleźć w kilku miejscowościach wchodzących w zakres interesującego nas obszaru. Kamienny krzyż wykonanych z piaskowca (wym. 94×64×26 cm) znajduje się przy drodze polnej prowadzącej z Czernicy (gm. Jeżów Sudecki) do Strzyżowca. Przy krzyżu zlokalizowanym na lekkim wyniesieniu terenowym rośnie samotna lipa. Dodajmy na marginesie, że lipa posiada bogatą symbolikę związana z dawnym prawem. Być może drzewo zostało posadzone w tym miejscu celowo. W tej samej Czernicy znajduje się kolejny krzyż (wym. 98×90×?) wkomponowany w mur prywatnej posesji nr 102b, nieopodal kościoła. Obok niego wkopano z kolei kamień z przedstawieniem szabli (?), o trudnym do ustalenia pochodzeniu. Być może jest to również krzyż, któremu utracono ramiona. Najbardziej unikatowy zabytek z zakresu omawianego tematu znajduje się w lesie w odległości ok. 600 m od domu nr 8 także w Czernicy (Dolnej). Wykonano go z piaskowca (wym. 90×59×24 cm) i znajduje się na nim ryt poziomy pistoletu z zamkiem kołowo-krzosowym oraz data 1661 (Wojtucki, Zobniów 2007, s. 66-68). Krzyże z takimi przedstawieniami zdarzają się ekstremalnie rzadko, nie wspominając o samej dacie. W tym przypadku możemy zakładać, że jest ona ściśle związana z datą wystawienia obiektu. Zdarzało się, że na krzyżach średniowiecznych pojawiały się daty związane z momentem odnalezienia, lub przeniesienia zabytku. Inny obiekt o tak późnej metryce stoi w miejscowości Janówek, gm. Jeżów Sudecki. Krzyż wykonano z piaskowca (wym. 112×54×29 cm). W górnej partii trzonu wyryto inicjały MB oraz datę 1699 (Wojtucki, Zobniów 2007, s. 70).

LITERATURA:

- Dzieje Wlenia, *Jak Feniks z popiołów*, Jelenia Góra 2014.
- Maisel W., 1982 *Archeologia prawna Polski*, Warszawa-Poznań.
- Różański L., 2012a *Tropem wleńskich szubienic*, „Pomniki Dawnego Prawa”, z. 18, s. 46-49.
- Różański L., 2012b *W poszukiwaniu wleńskich szubienic*, „Pomniki Dawnego Prawa”, z. 17, 2012, s. 52-57.
- Trzeciński M., 2001 *Miecz katowski, pręgierz, szubienica. Zabytki jurysdykcji karnej na Dolnym Śląsku (XIII-XVIII w.)*, Wrocław.
- Wojtucki D., 2009 *Publiczne miejsca straceń na Dolnym Śląsku od XV do połowy XIX wieku*, Katowice.
- Wojtucki D., Zobniów S., 2007 *Pomniki dawnego prawa karnego na pograniczu polsko-czeskim*, Wrocław.

9b. Przestrzenna analiza lokalizacji szubienic

Uwarunkowania lokalizacji miejsc straceń nie są do końca jasne. Badacze zajmujący się tą kwestią zwracają uwagę w trakcie analizy materiałów kartograficznych, czy też obserwacji przeprowadzonych w terenie, na kilka czynników mogących mieć duży wpływ na dobór miejsca na szubienicę. Podobnie czyni w podrozdziale 9a. Paweł Duma. Jednym z tych czynników miałyby być dobra widoczność szubienicy z pobliskich osad, siedzib obronnych czy dróg. Innym wskazywanym czynnikiem jest odległość od najbliższych osad, dróg czy nawet granic administracyjnych. Te uwagi z reguły formułowane są w formie luźnych i subiektywnych twierdzeń, niekiedy niepotwierdzonych żadnymi empirycznymi dowodami. Głównym problemem w rozpoznaniu tego zagadnienia pozostaje kwestia precyzyjnej lokalizacji wspomnianych urządzeń penitencjarnych. Niestety, dokładna lokalizacja niektórych szubienic nie jest znana a ich położenie wskazują jedynie niekartometryczne mapy z XVIII i XIX wieku. Tylko nieliczne relikty szubienic zostały odkryte i tylko na ich podstawie można przeprowadzać dalsze analizy ich relacji do innych elementów krajobrazu kulturowego. Na obszarze weichbildu wleńskiego rozpoznana i przebadana metodą archeologiczną została tylko jedna szubienica w Modrzewiu, o pozostałych wiadomo tylko z map. Dlatego niniejsze próby analiz będą głównie oparte na niepewnych lokalizacjach szubienic, a uzyskane wyniki należy potraktować ostrożnie jako modelowe, mając na uwadze ich hipotetyczny charakter. Na podstawie wspomnianych spostrzeżeń badaczy podjęte tu próby opierać się będą na analizie widoczności i na pomiarze odległości. Przyjęto przy tym zasadę przybliżonych (uśrednionych) wyników odległości, zaś wokół punktów położenia szubienic założono strefę buforową o promieniu 50-ciu metrów (w oparciu o błędy pomiarów na mapach). Analizy wykonano wykorzystując oprogramowanie GIS (GRASS GIS i ArcGIS 9.3). Przed rozpoczęciem analiz zrektyfikowano archiwalne mapy do lokalnego układu współrzędnych (PUWG 1992), a następnie utworzono przestrzenną bazę punktów lokalizacji szubienic. Dla domniemanych i niepewnych miejsc szubienic obliczone zostały strefy buforowe. Pierwszą z wykonanych analiz na podstawie tekstu Pawła Dumy była analiza widoczności wykonana w programie GRASS GIS. O samej analizie, podstawach teoretycznych, zastosowaniach i przydatności w badaniach archeologicznych, powstało wiele opracowań (m. in. w Conolly...), powielanie tego tematu wykracza poza ramy niniejszego tekstu. Do badania widoczności, ze względu na wyjątkowo czasochłonny proces obliczeniowy, wybrano tylko kilka punktów obserwacyjnych, z których to widoczność miejsc straceń mogła mieć znaczenie.

W obliczeniach uwzględniono średni wzrost obserwatora na 1,65 metra. W przypadku widoku z wieży zamkowej we Wleniu wysokość ta została ustawiona na 22 metry, czyli przybliżona wysokość ok. 20-21

metrów, jaką mogła mieć wieża przed zniszczeniem zamku (niestety w tej kwestii nie ma żadnych pewnych informacji) plus wysokość obserwatora (1.65 m). Przyjęto promień odległości od obserwatora na 4-10 km, ponieważ jest to optymalna odległość ludzkiego zakresu widzenia i z drugiej strony uzależnione to było możliwości obliczeniowych programu GRASS GIS. Lokalizacja punktów obserwacyjnych oraz szubienic została przedstawiona na rycinie 1, a informacje o nich zostały zestawione w tabeli nr 1 i 2. W modelowaniu wykorzystano numeryczny model terenu z pomiarów Lidar o rozdzielczości 1x1 metr w terenie, który następnie wygładzono w celu usunięcia pozostałości antropogenicznych zmian w rzeźbie terenu i zmniejszono jego rozdzielczość do 5x5 metrów w terenie. W obliczeniach nie uwzględniono czynników utrudniających obserwacje, jak lasy, zabudowania czy przejrzystość powietrza natomiast uwzględniono współczynnik krzywizny ziemi. Warto także zaznaczyć, że przeszkody naturalne (roślinność) przynajmniej w pobliżu szubienic były usuwane, tak aby były one widoczne. W końcu miały pełnić rolę ostrzeżenia i pouczenia tych, którzy chcieliby złamać prawo. Drugi typ analiz jaki tu wykonano obejmował pomiar odległości i dotyczył: 1. odległości od najbliższych osad, 2. odległości od dróg, 3. odległości od granic jednostek terytorialnych. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż uwzględniono drogi rekonstruowane na podstawie map archiwalnych i przeprowadzonych analiz przebiegu dróg w oparciu o analizę kosztów dystansu (CostDistance). Z kolei granice jednostek administracyjnych (gmin) pozyskano z map z I poł. XX wieku, które na podstawie badań nad kamieniami granicznymi wraz z weryfikacją terenową i źródłową (mapy) funkcjonowały także w okresie istnienia szubienic.

Wyniki analiz widoczności zostały przedstawione na rycinach 1-13. Pierwszy z analizowanych punktów obserwacyjnych, dla którego obliczono obszar widoczny była wieża zamkowa (ryc. 2). Uwzględniając przyjętą wysokość pierwotną wieży na 22 m można założyć, że istotnie miejsca lokalizacji szubienic: miejskiej we Wleniu i Modrzewiu mogły być widoczne. Jeśli wziąć pod uwagę założony zakres niepewności (strefa buforowa o promieniu 50 m) dla lokalizacji szubienicy k. wsi Grzęba to obszar widoczny mieści się w tym zakresie i prawdopodobnie szubienica była także widziana z wieży. Zbliżony wynik otrzymano dla punktu obserwacyjnego dla centrum Wlenia (ryc. 3), z Gościradza (ryc. 4) (wysokość obserwatora 1.65 m), gdzie prawdopodobnie szubienica k. Grzęby nie była z tego miejsca widoczna. Identyczny rezultat otrzymano dla wybranego punktu obserwacji we wsi Grzęba (ryc. 5), gdzie szubienica we Wleniu i Modrzewiu znajdowały się w zasięgu wzroku, a pobliska szubienica już nie. Negatywny wynik przyniosły obliczenia obszarów widocznych dla wsi Tarczyn oraz Nielestna (ryc. 6 i 7), z których to żadne z trzech omawianych tu szubienic nie znajdowały się w zasięgu wzroku.

Ciekawe rezultaty otrzymano dla czwartej omawianej szubienicy znajdującej się przy drodze z Górzycy do Soboty. Z punktu położenia obserwatora o średnim wzroście 1.65 m stojącego w centrach wsi Sobota i Dębowy Gaj (ryc. 8 i 9) była możliwa obserwacja pobliskiego miejsca straceń, co nie było możliwe od strony wsi Górzycy.

Kolejnym elementem podjętej tu analizy widoczności była próba oceny, czy przy wyborze miejsca pod budowę szubienicy ich fundatorzy lub budowniczy brali pod uwagę zasięg obszaru widocznego z miejsca przyszłej lokalizacji szubienicy. Aby odpowiedzieć na to pytanie, obliczono zasięg widoczności z punktu położenia trzech szubienic, znajdujących się wokół miasta Wleń (tab. 2.) i również przyjęto średni wzrost obserwatora na 1.65 m oraz założono, że obserwacji nie utrudniały żadne przeszkody. Otrzymane wyniki informują, że z miejsca lokalizacji szubienic każda z pozostałych mogła być widoczna, nawet przy uwzględnieniu strefy buforowej (promień 50 m) dla szubienic o przybliżonym położeniu. Szubienica k. wsi Grzęba, o ile została poprawnie zlokalizowana, była najłatwiej widoczna.

Pomiary odległości od najbliższych osad, rekonstruowanych dróg oraz od granic jednostek terytorialnych ilustrują ryciny 14-16. Pomierzony został dystans w linii prostej od szubienicy do tychże miejsc a wyniki zestawiono w tabeli 3. Na podstawie otrzymanych wyników, z przyjętym zakresem błędów pomiaru dla szubienic niezlokalizowanych precyzyjnie, można zauważyć, że szubienica w Modrzewiu była najbardziej oddalona od najbliższej miejscowości (o ponad 1 km) oraz od granic administracyjnych, lecz znajdowała się najbliżej drogi prowadzącej z Wlenia do Jeleniej Góry. Szubienica miejska we Wleniu z kolei znajdowała

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

się najbliższej granic administracyjnych (136 m ±50m), a od rekonstruowanej drogi z Wlenia do Lubomierza znajdowała się w znacznym oddaleniu (349m ±50m). Wiadomo jednak, że obok tej szubienicy biegnie stara droga z Wlenia na zamek, co mogło być czynnikiem ważniejszym niż droga do Lubomierza. Szubienica k. wsi Grzęby znajdowała się w pewnym oddaleniu od rekonstruowanej drogi prowadzącej do Soboty, nawet na podstawie mapy z 1747-1753, można zauważyć, iż faktycznie mogła leżeć dalej od tej drogi. Odległość wspomnianej szubienicy od najbliższej osady była najmniejsza w porównaniu z pozostałymi szubienicami. Ostatnia z analizowanych szubienic znajdowała się stosunkowo najbliższej granic administracyjnych i drogi (190-195 m ±50m), lecz była znacznie bardziej oddalona od najbliższej osady niż szubienice we Wleniu i Modrzewie.

Chcąc podsumować niniejsze próby analizy, można stwierdzić, że duży wpływ na lokalizację szubienic mógł mieć zasięg obszarów widocznych zarówno z miejsc straceń, jak i pobliskich miejsc. Być może wzajemna widoczność tych urządzeń była czynnikiem decydującym (?). Biorąc pod uwagę inne prawdopodobne elementy krajobrazu kulturowego, istotne wówczas dla lokalizacji tych miejsc, trudno jest na podstawie kilku zaledwie obiektów wskazać jakiś trend. Badania zależności między proponowanymi tu czynnikami, jak drogi, granice czy osady są na tyle niepewne, na ile niepewna jest dokładna lokalizacja miejsc straceń.

Tab. 1. Zestawienie informacji o lokalizacji punktów obserwacyjnych

Miejscowość	lokalizacja obserwatora	X	Y	pomierzona odległość od punktu obserwacyjnego
Wlen	rynek	266798.6432450	355259.3686700	10000m
Łupki	wieża zamku Wleń	266017.5284830	355386.4835850	10000m
Dębowy Gaj	centrum wsi	264583.5000000	361938.9687500	4000m
Gościradz	dwór	267344.5098300	355326.0310930	10000m
Górzycza	centrum wsi	267257.3399510	360949.3270990	5000m
Grzęba	obok dawnego folwarku	267184.4365940	355632.9483730	5000m
Sobota	centrum wsi/dwór	266855.2636860	362578.2740500	3500m
Tarczyn	centrum wsi	269060.7117480	354735.7462010	5000m
Nielestno	dwór	266662.7086240	353094.4999520	5000m

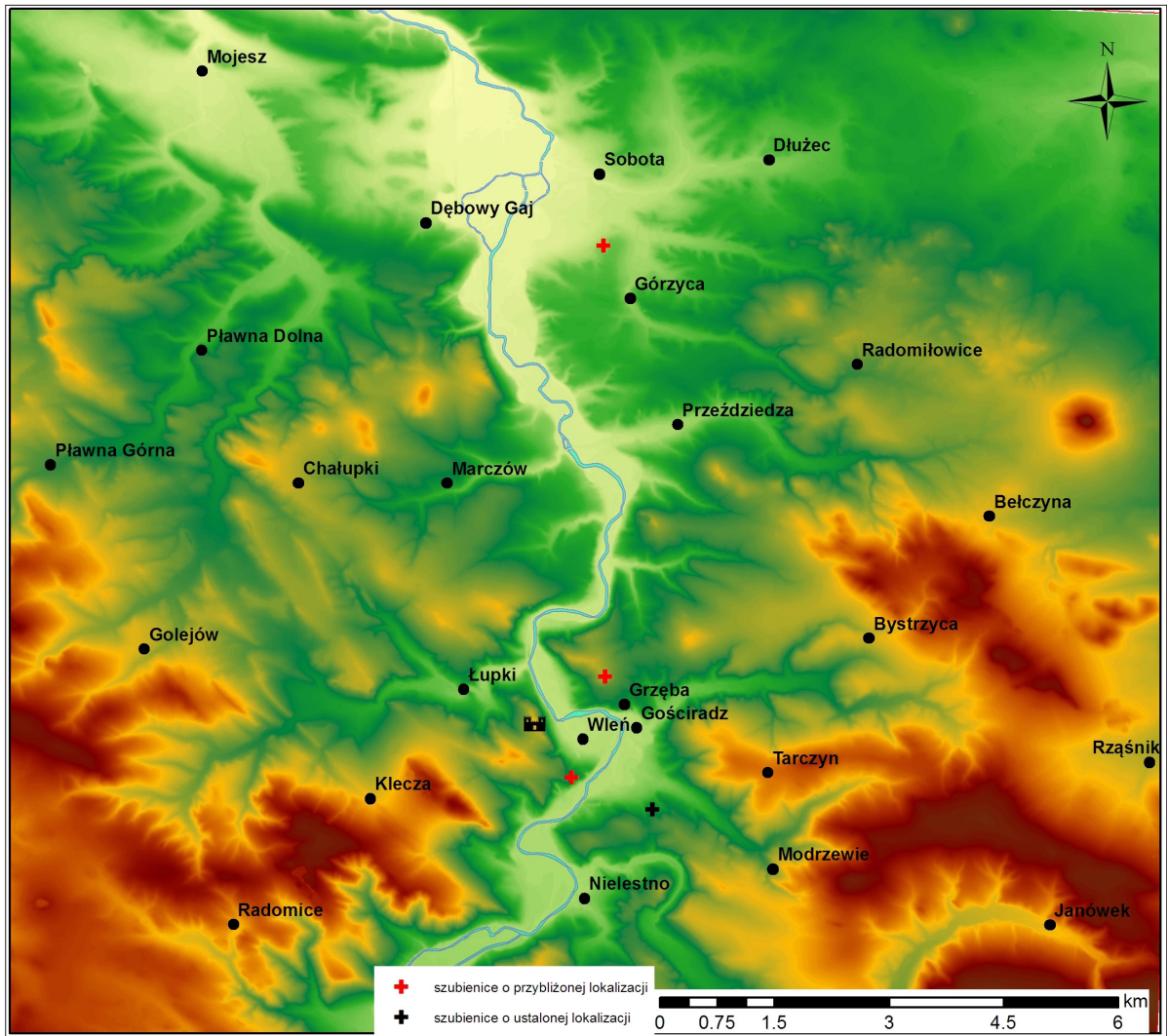
Tab. 2. Zestawienie informacji o punktach obserwacyjnych z miejsc lokalizacji szubienic

szubienice	X	Y	pomierzona odległość od punktu obserwacyjnego	wysokość obserwatora
Wlen	266494.1987310	354673.2265800	5000m	1.65m
Modrzew	267551.0938980	354256.1620890	5000m	1.65m
k. Grzęby	266935.7071165	355998.5855220	5000m	1.65m

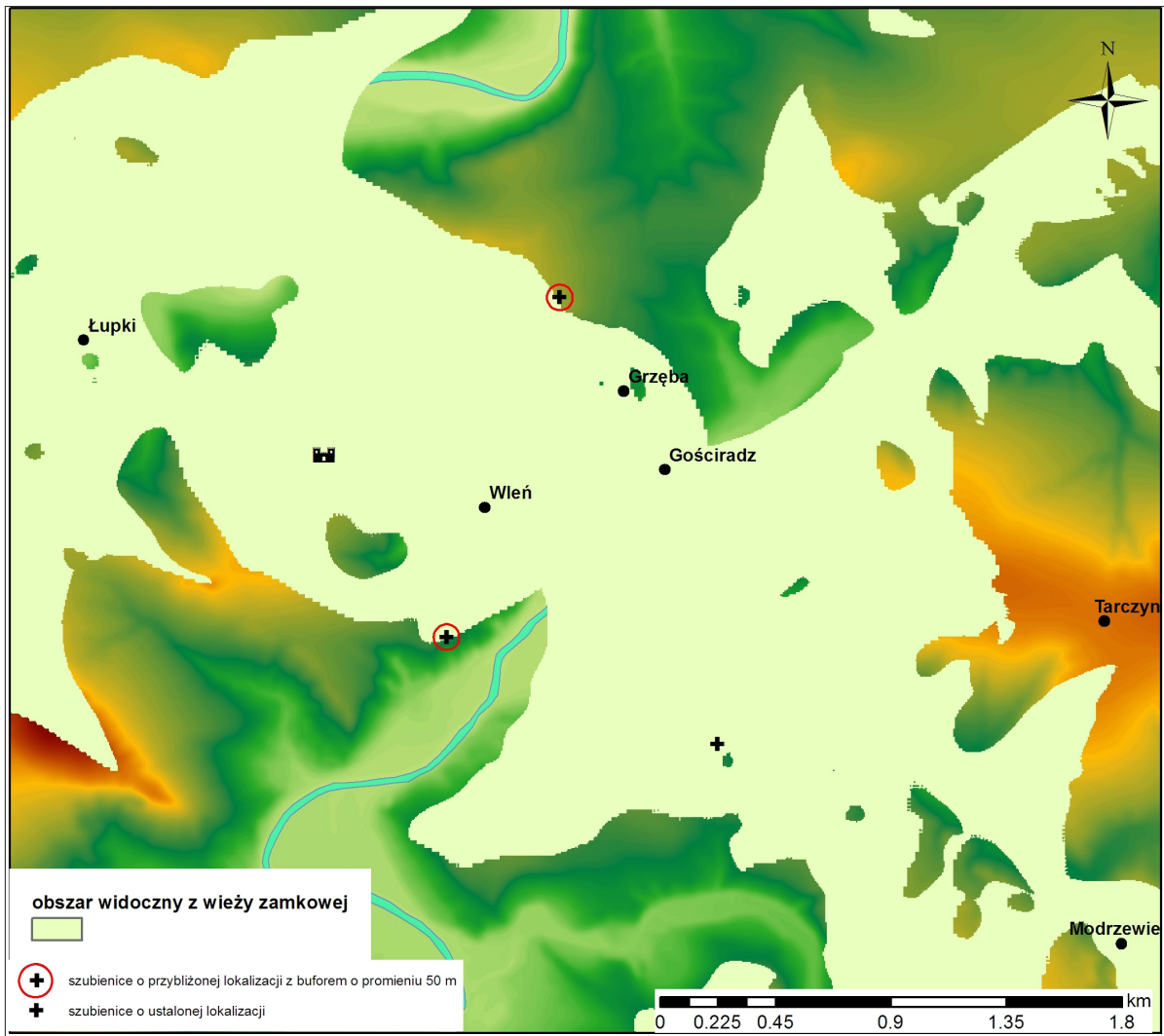
Tab. 3. Wyniki pomiaru odległości od szubienic do najbliższych osad, granic i dróg

Szubienica	Odległość od najbliższej osady [m]	Odległość od granic administracyjnych [m]	Odległość od najbliższej drogi [m]	Przyjęty zakres błędu ±
Wleń	527.86	136.32	349.40	50 m
Modrzewie	1088.53	595.80	98.87	-
Grzęba	441.31	242.98	354.40	50m
Sobota	771.63	190.31	194.61	50m

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

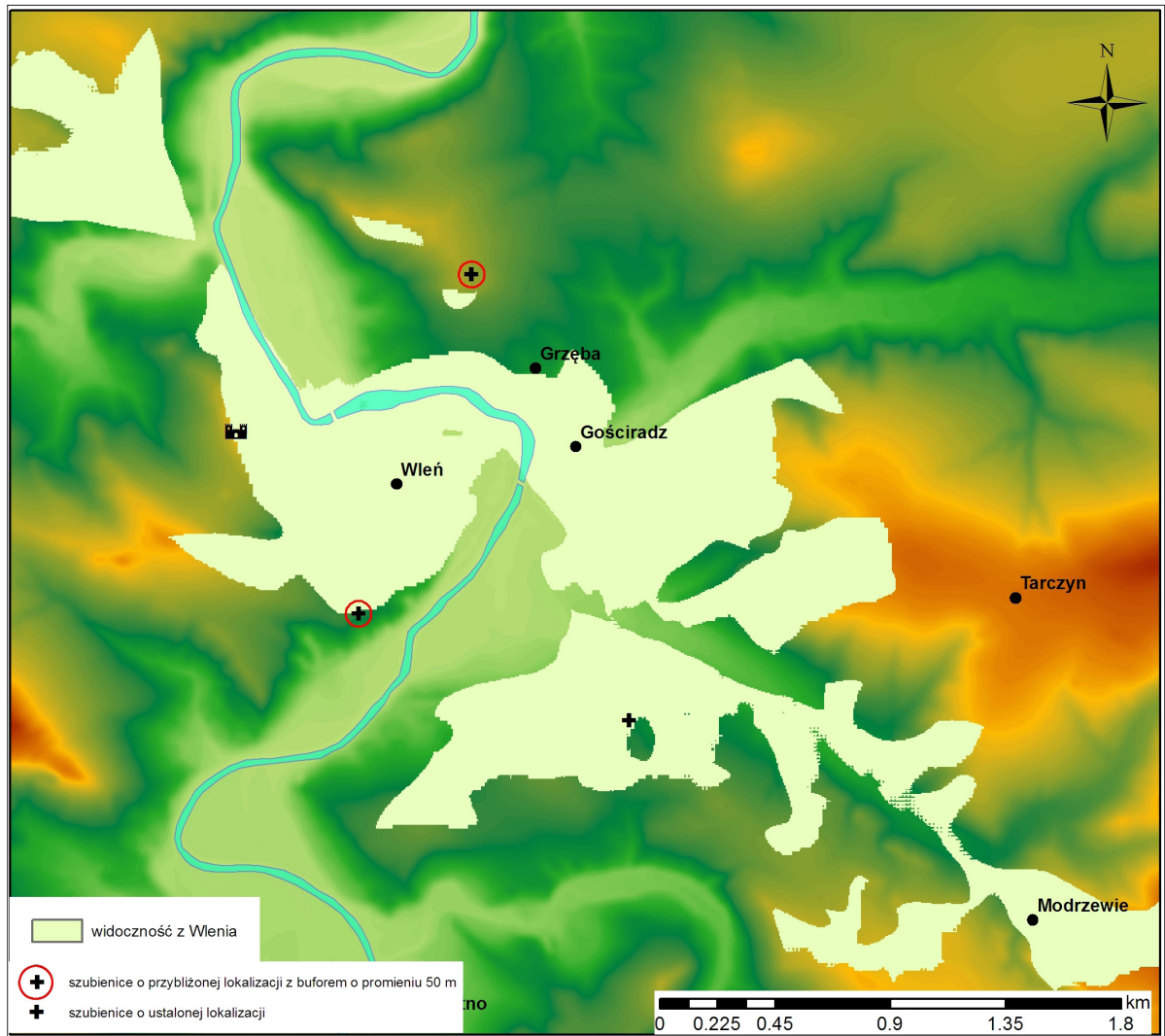

Ryc. 1. Lokalizacja szubienic na terenie weichbildu wleńskiego. Oprac. A. Łuczak

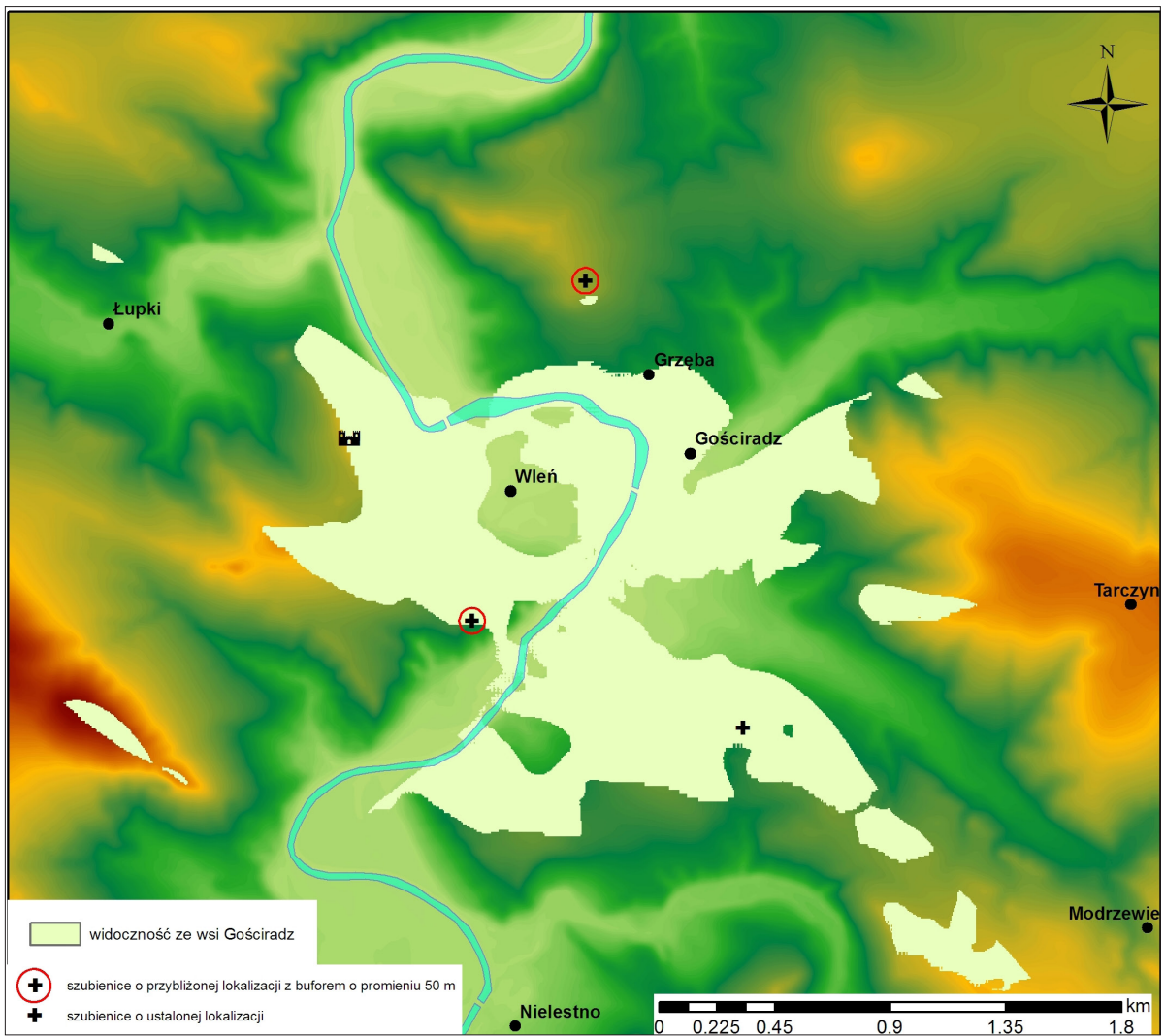

Ryc. 2. Analiza obszarów widocznych z wieży zamku we Wleń. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

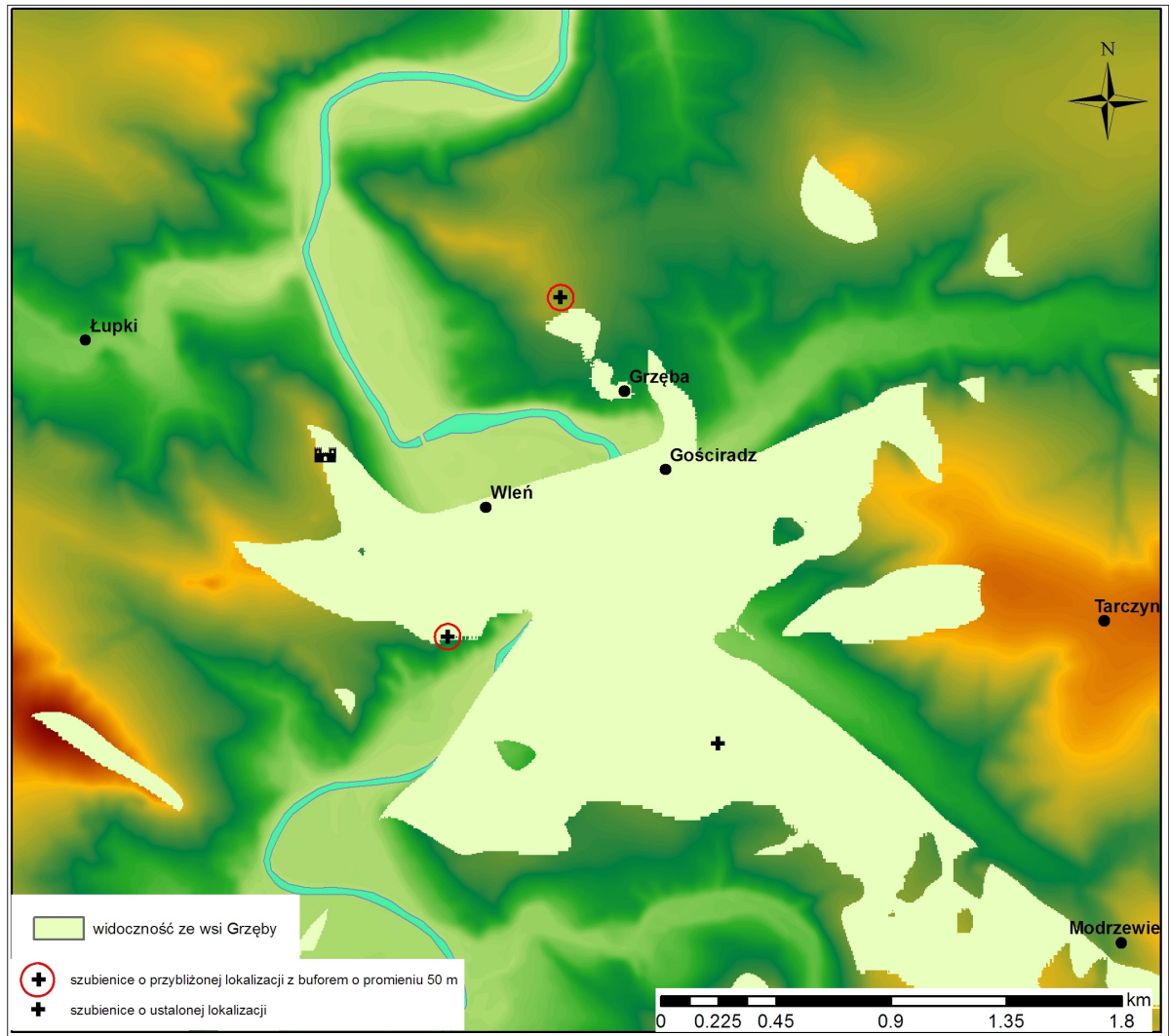

Ryc. 3. Analiza obszarów widocznych z centrum miasta Wleń. Oprac. A. Łuczak

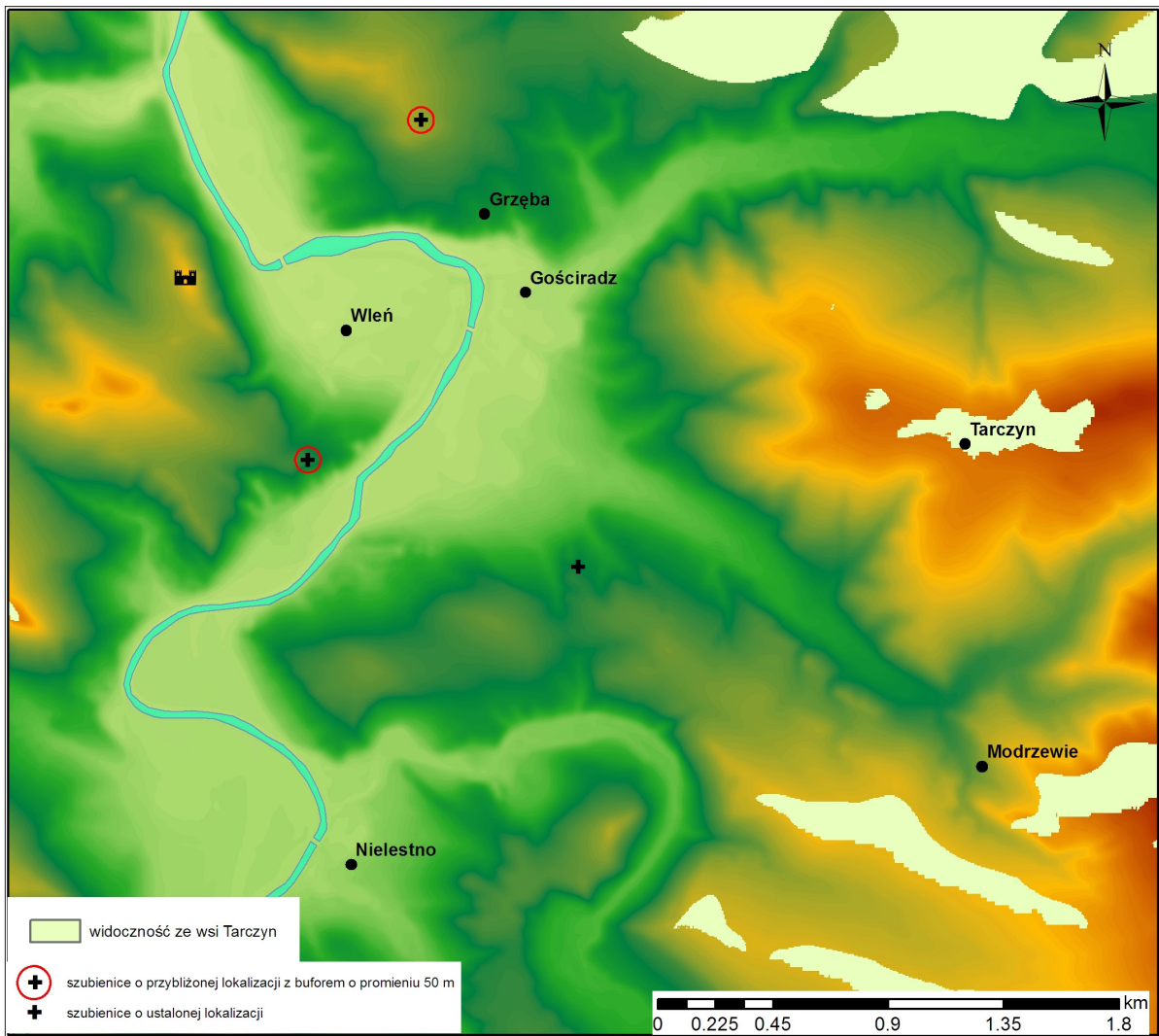

Ryc. 4. Analiza obszarów widocznych z Gościradza. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

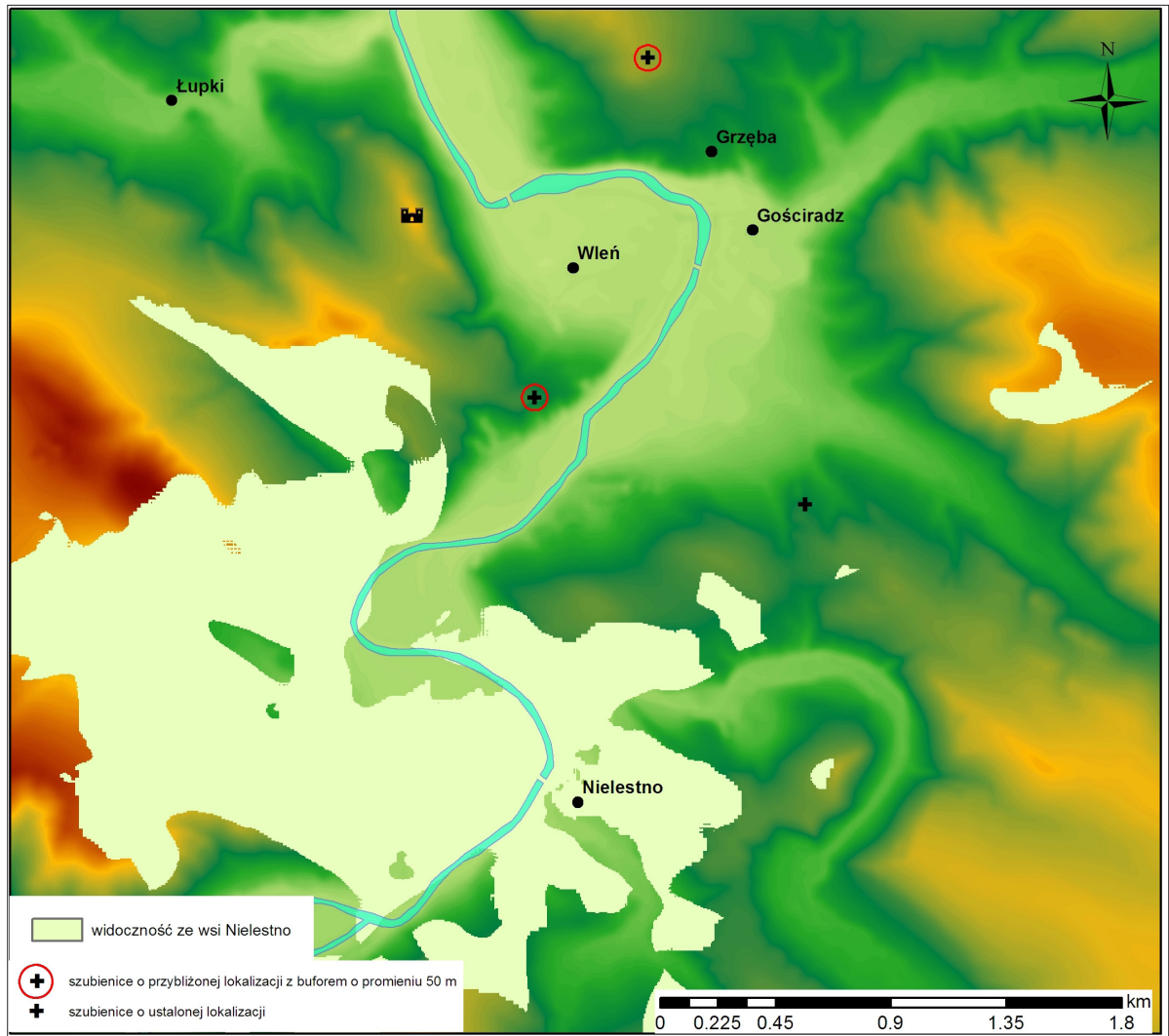

Ryc. 5. Analiza obszarów widocznych ze wsi Grzęba. Oprac. A. Łuczak

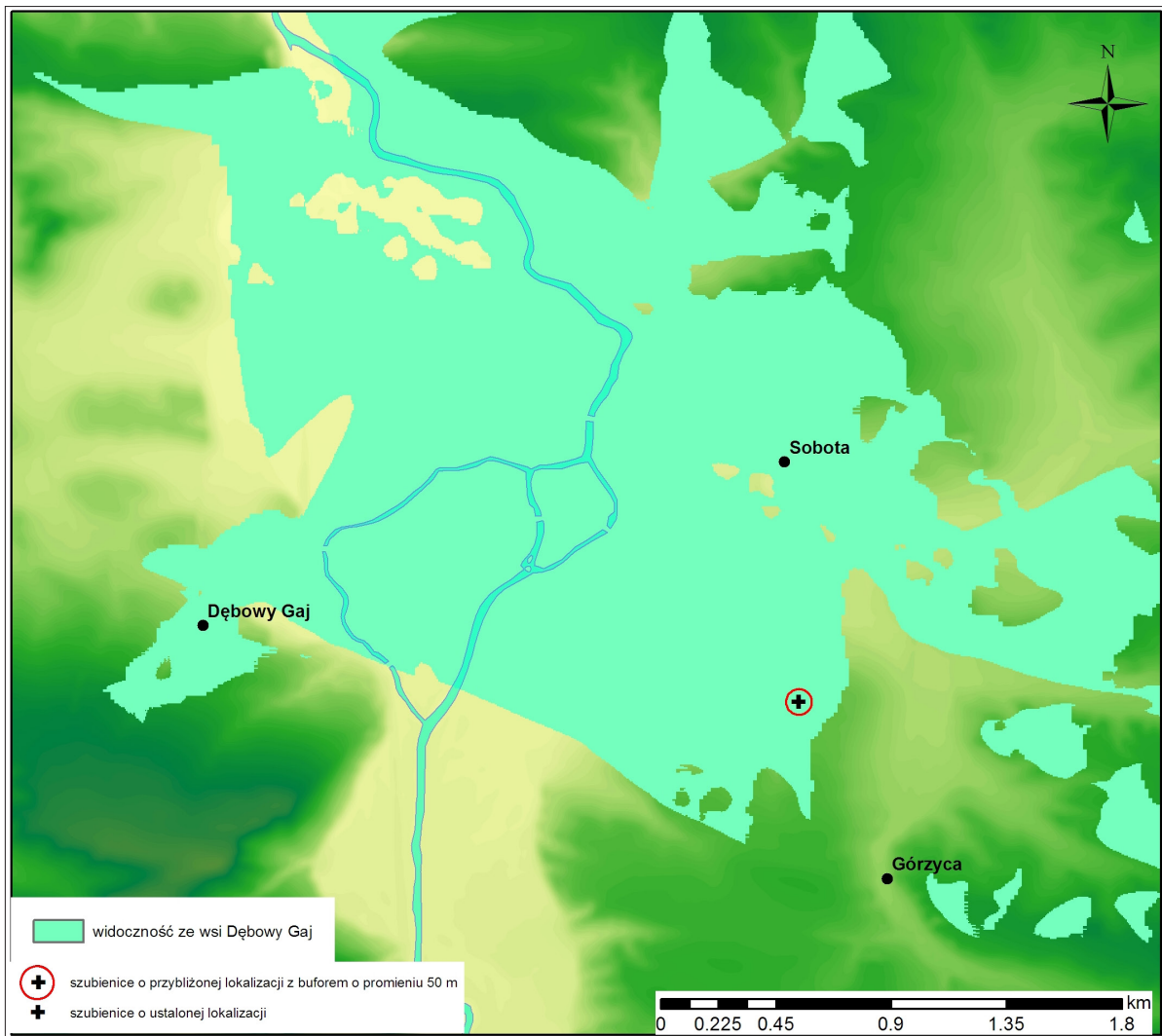

Ryc. 6. Analiza obszarów widocznych ze wsi Tarczyn. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

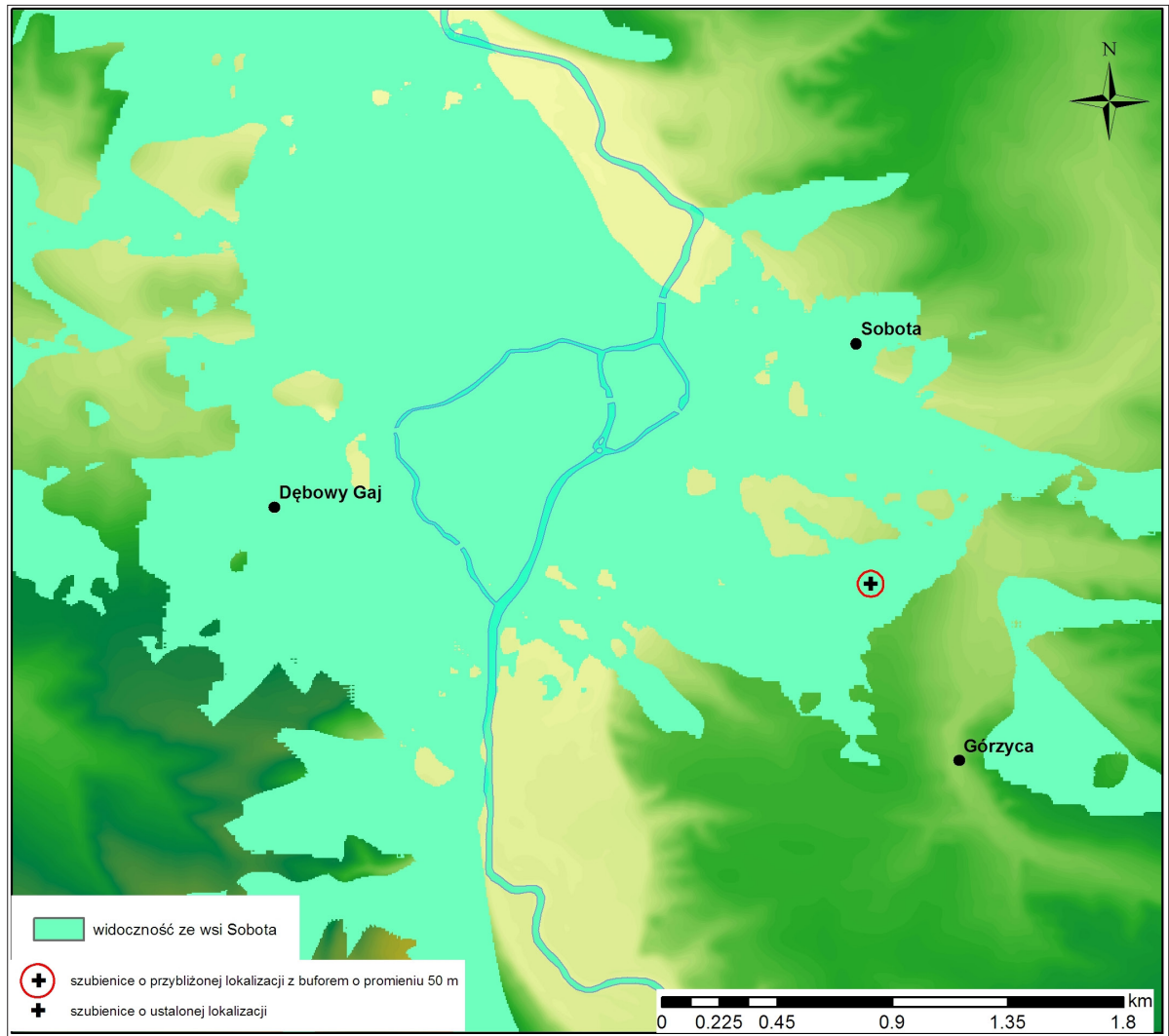

Ryc. 7. Analiza obszarów widocznych ze wsi Nieleśno. Oprac. A. Łuczak

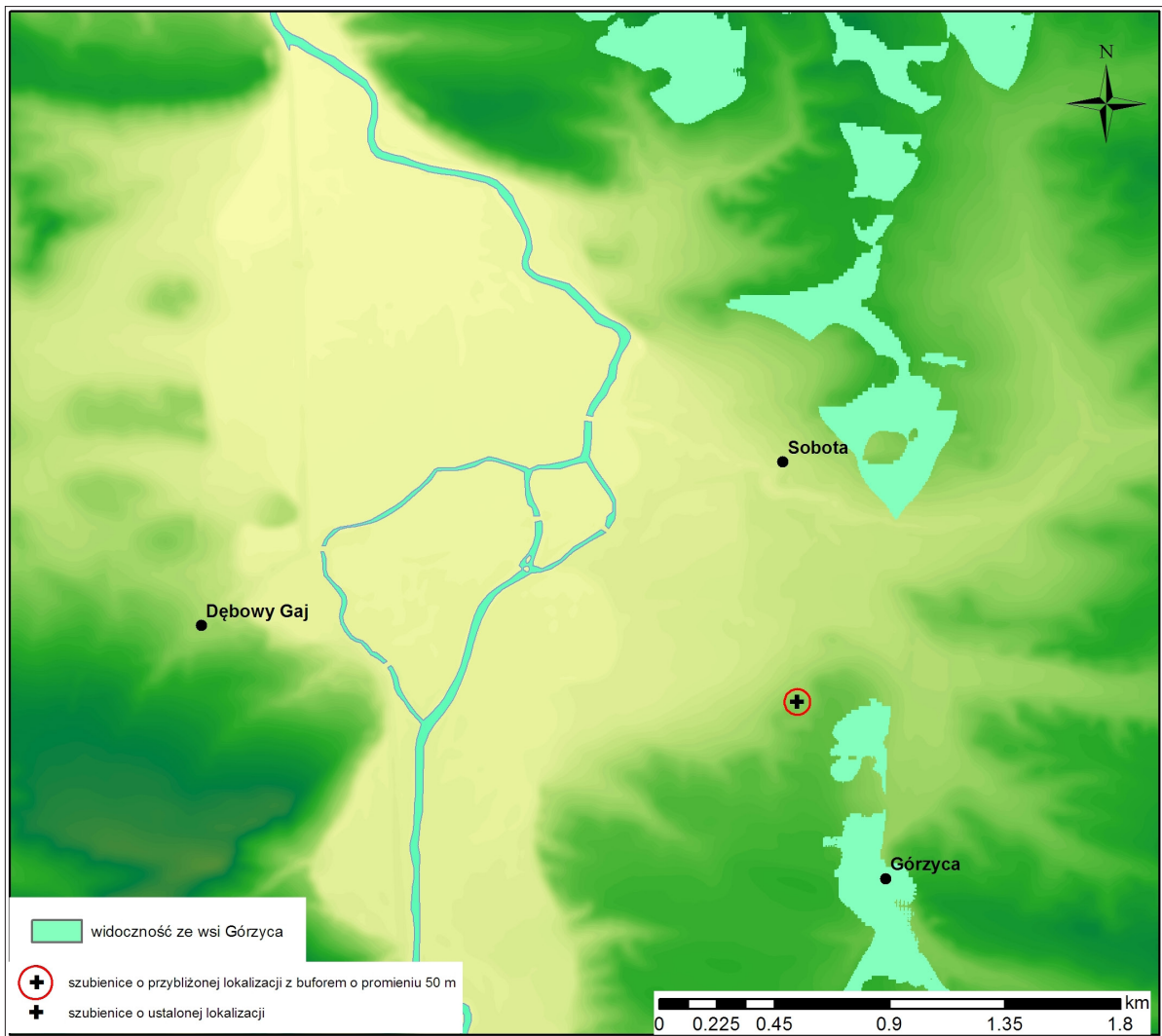

Ryc. 8. Analiza obszarów widocznych ze wsi Dębowy Gaj. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

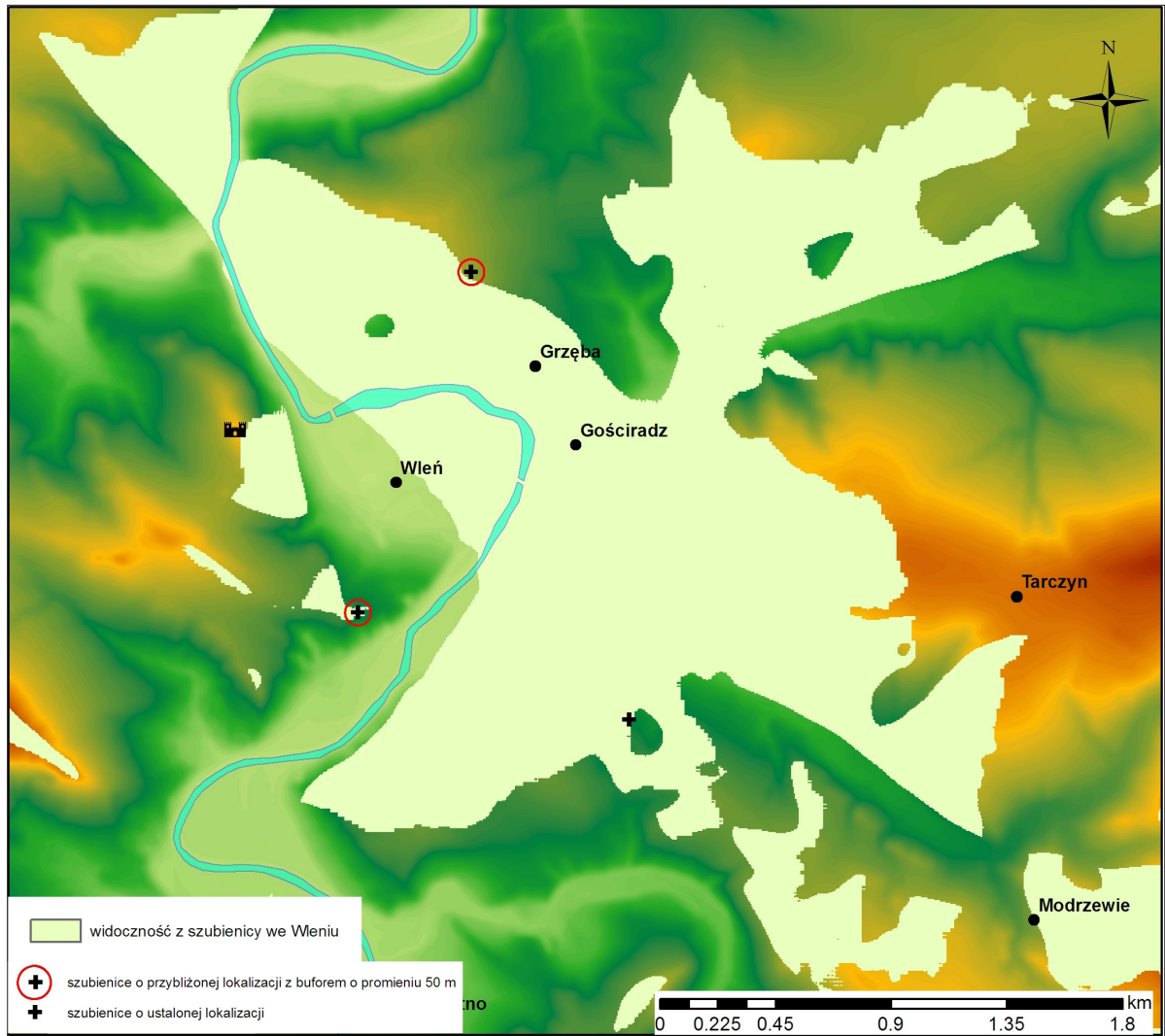

Ryc. 9. Analiza obszarów widocznych ze wsi Sobota. Oprac. A. Łuczak

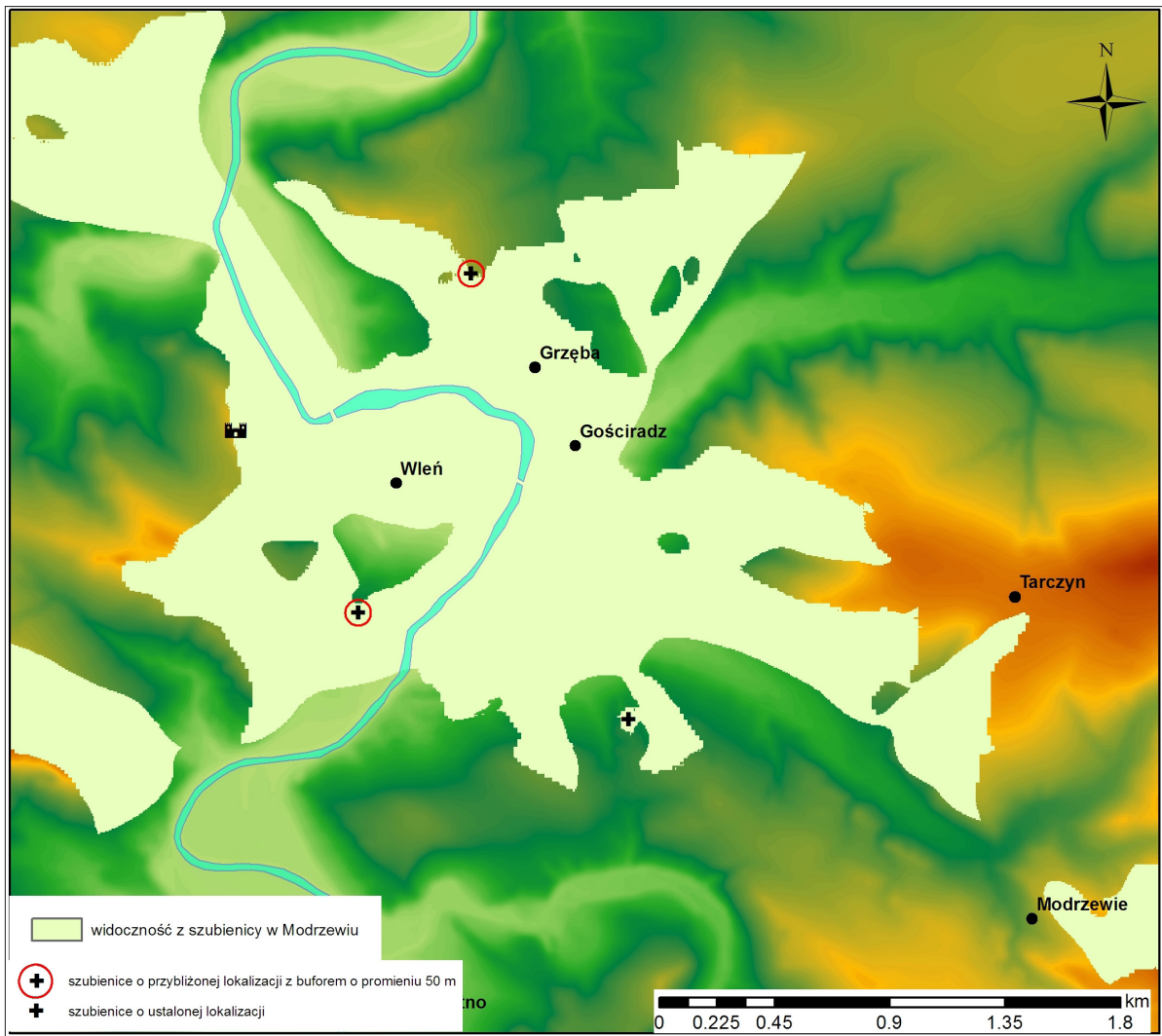
Ryc. 10. Analiza obszarów widocznych ze wsi Górzycza. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

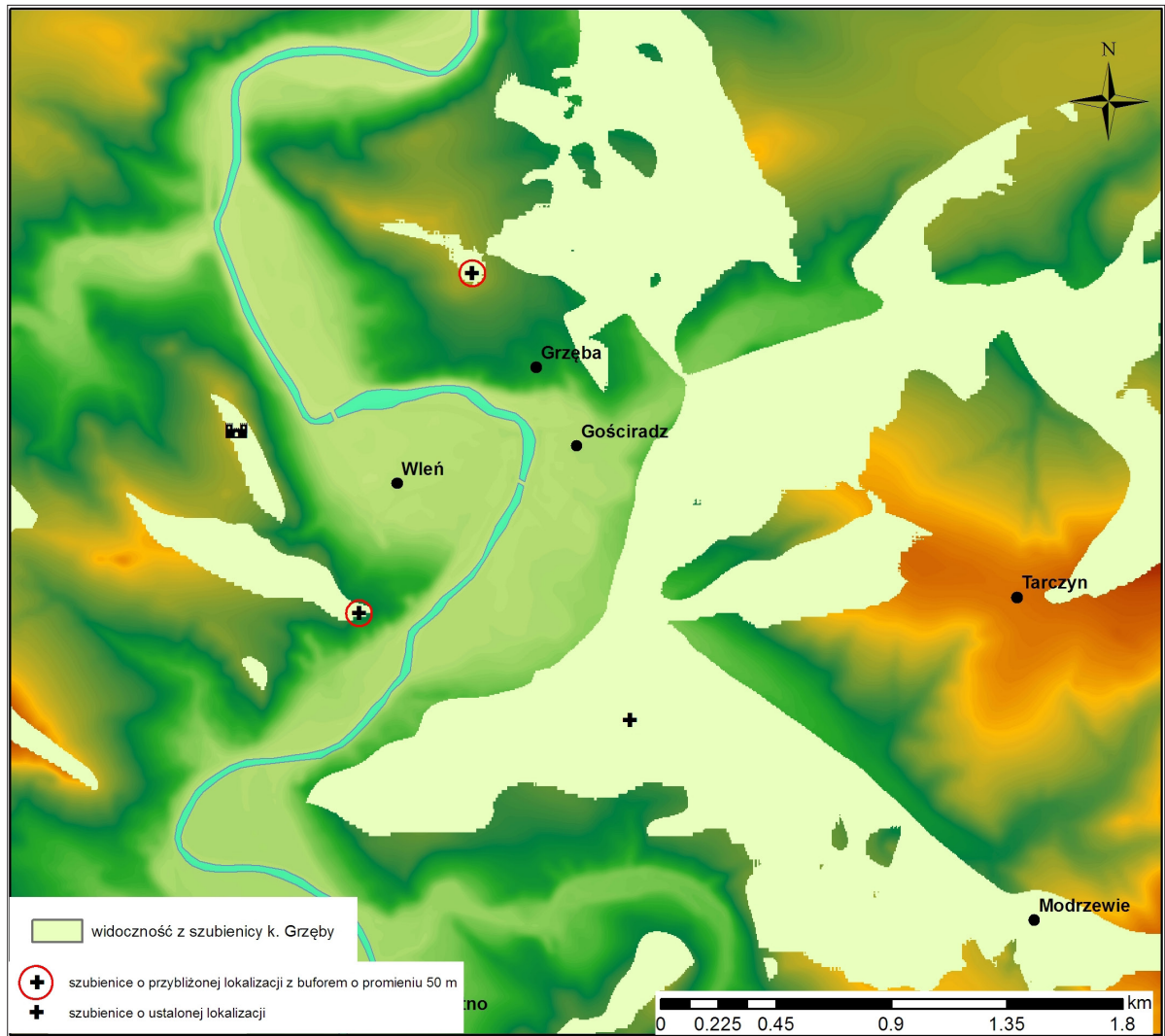
Ryc. 11. Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy we Wleń. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

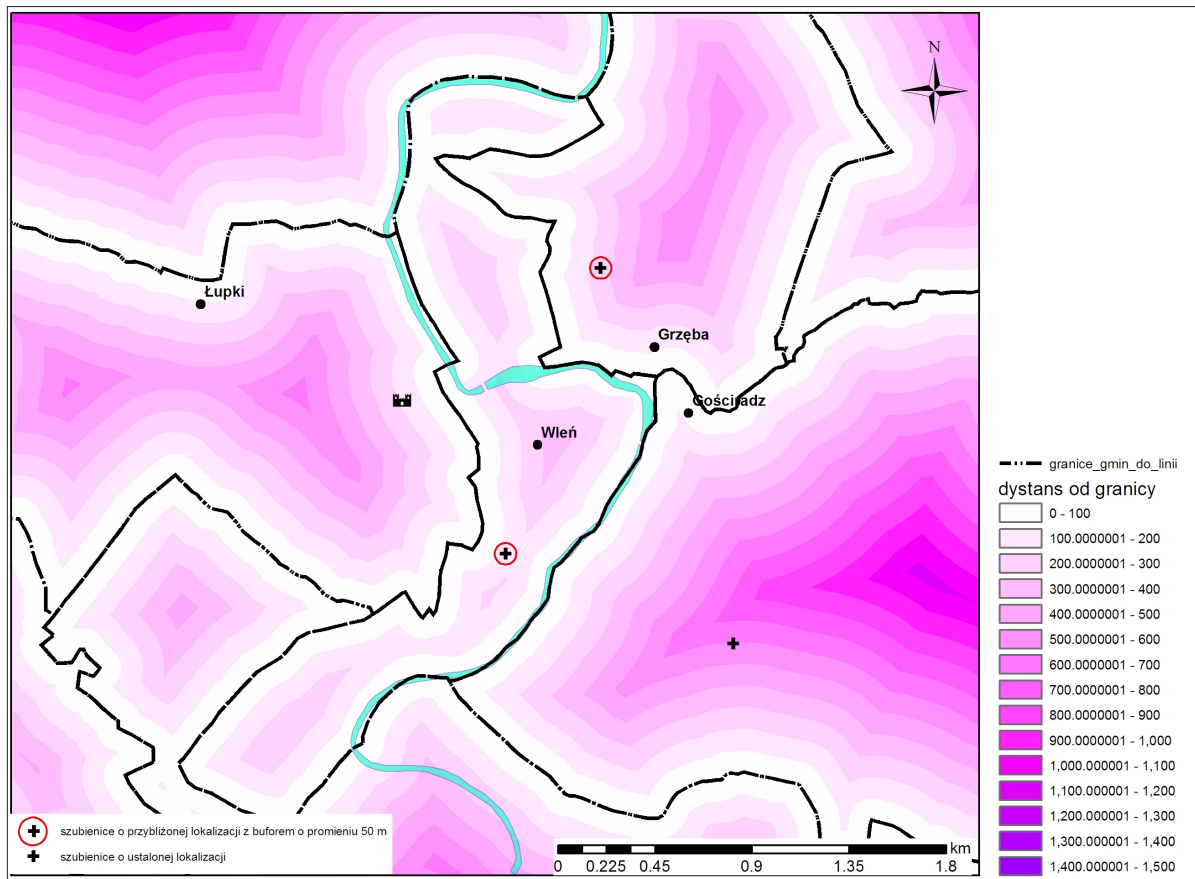
Ryc. 12. Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy w Modrzewiu. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

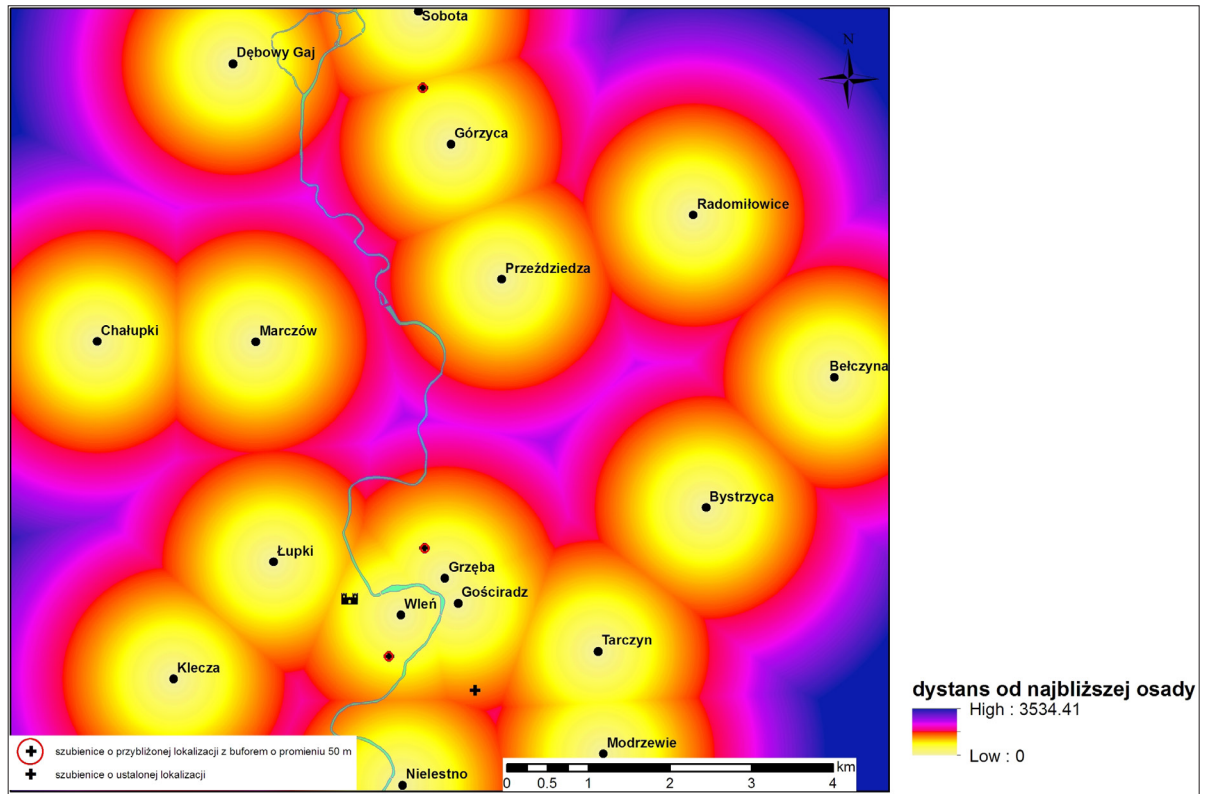
Ryc. 13. Analiza obszarów widocznych z punktu położenia szubienicy z szubienicy k. wsi Grzęba. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

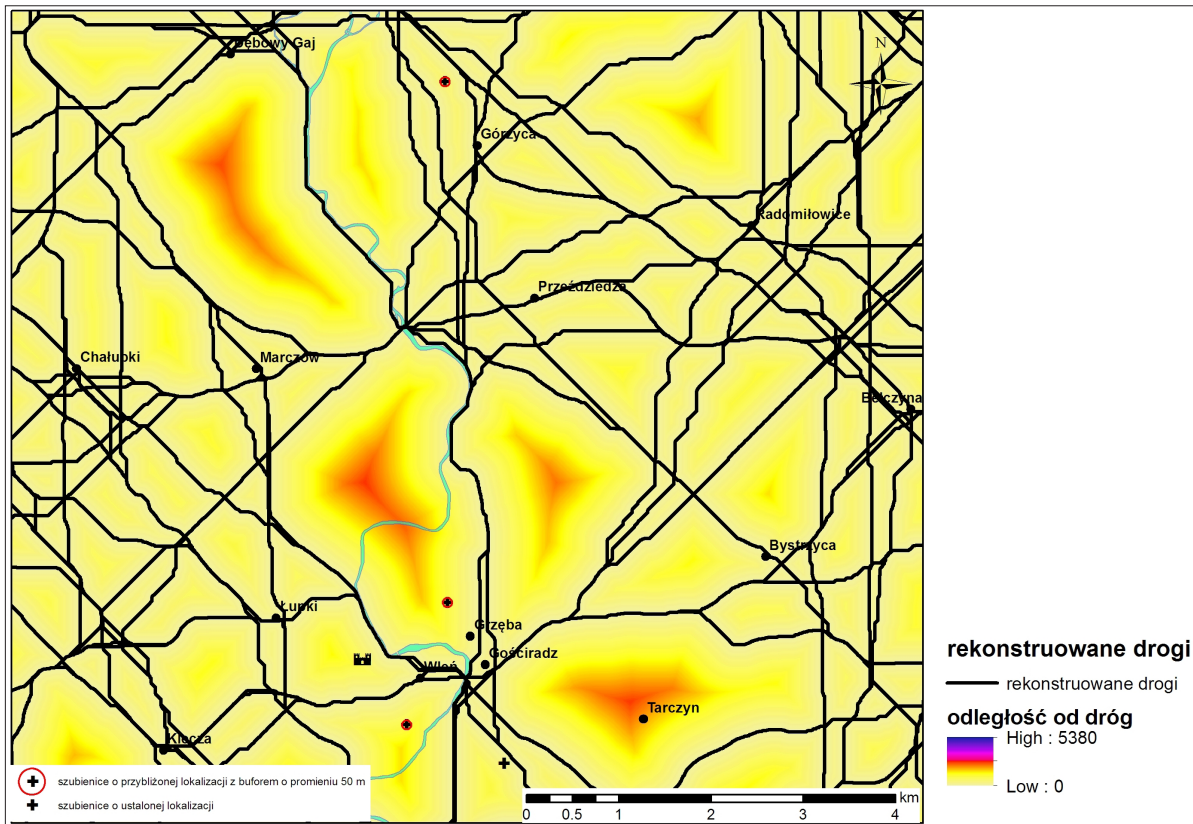
Ryc. 14. Lokalizacja szubienic względem odległości od granic gminnych. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

Ryc. 15. Lokalizacja szubienic względem odległości od najbliższych miejscowości. Oprac. A. Łuczak

PRZESTRZENNA ANALIZA LOKALIZACJI SZUBIENIC

Ryc. 16. Lokalizacja szubienic względem odległości od rekonstruowanego przebiegu dróg. Oprac. A. Łuczak

10. Zaplecze surowcowe

Według objaśnień Szczegółowych Map Geologicznych Sudetów (Milewicz 1964, 1970, Szałamacha i Szałamacha 1964, 1993, Szałamacha 1978, Baranowski 1988, Milewicz i Frąckiewicz 1988, Janeczek i in. 1991, Milewicz i Kozdrój 1994, Bogdański 2001, Burda 2001) pokrywających zasięg mikroregionu osadniczego Wlenia obszar ten nie jest intensywnie nasycony surowcami mineralnymi, zarówno pod względem ich rodzajów jak i ilości kopalin.

Według objaśnień Szczegółowych Map Geologicznych Sudetów (Milewicz 1964, 1970, Szałamacha i Szałamacha 1964, 1993, Szałamacha 1978, Baranowski 1988, Milewicz i Frąckiewicz 1988, Janeczek i in. 1991, Milewicz i Kozdrój 1994, Bogdański 2001, Burda 2001) pokrywających zasięg mikroregionu osadniczego Wlenia obszar ten nie obfituje w surowce mineralne, zarówno pod względem ich rodzajów jak i ilości kopalin. Zdecydowanie przeważają surowce skalne, z których tylko część może mieć znaczenie przemysłowe. Opinia ta ma swoje podłoże w inżynierskim charakterze badań wykonanych nad surowcami analizowanego obszaru, w których pod uwagę brano przede wszystkim zasobność złóż, jakość surowca i efektywność eksploatacji z punktu widzenia współczesnej wydajności ekonomicznej i rentowności wydobywania. Według tych kryteriów największe znaczenie w obszarze badań mają złoża wapieni krystalicznych, barytu i fluorytu, melafirów, andezytów oraz piasków i żwirów.

Opinia dotycząca braku, czy też niskiej jakości złóż surowców, przedstawiona przez geologów kartujących obszar analizy nie oznacza jednak, że jest on pozbawiony złóż surowców, które mogły być z powodzeniem i rentownie eksploatowane w przeszłości. Poniżej przedstawiono dane literaturowe dotyczące występowania i jakości kopalin mikroregionu osadniczego Wlenia i jego bezpośredniego otoczenia w oparciu o literaturę (Milewicz 1964, 1970, Szałamacha i Szałamacha 1964, 1993, Szałamacha 1978, Kryza i Kryza 1982, Milewicz i Frąckiewicz 1988, Milewicz i Kozdrój 1994).

RUDY METALI

Rudy żelaza:

Występują na zachód od Pławnej Górnej. Stwierdzono je w małym kamieniołomie, na bocznym, wschodnim grzbiecie Skalnika. Występują w formie smug hematytowych w wapieniach. Mineralizacja ma charakter lokalny, a współcześnie złoża są określane jako pozbawione znaczenia przemysłowego.

Rudy polimetaliczne:

Największa mineralizacja polimetaliczna w górach Kaczawskich występuje poza mikroregionem osadniczym Wlenia, na wschód od niego, wokół ryolitowych masywów Żeleźniaka i Bukowinki (złoże Stara Góra), w Radzimowicach. Mineralizacja ta ma genezę hydrotermalną i jest związana z żyłami kwarcowymi zawierającymi również kalcyt, dolomit i baryt. Żyły okruszczone są siarczkami Cu, As, Fe, Zn, Pb, z domieszkami Au i Ag. Złoża te były przedmiotem eksploatacji górniczej począwszy od średniowiecza. Według badań geofizycznych polimetaliczne złoża Cu-Pb-As, V-Ni-Co-Mo-Sn mogą występować także na Szybowisku w Jeżowie Sudeckim. Stwierdzono, że tamtejszej żyły barytowe towarzyszy na pewno mineralizacja Zn-Pb-Cu.

SUROWCE CHEMICZNE

Baryt i fluoryt:

Występują między Jeżowem Sudeckim o Dziwiszowem, w formie żyły z dodatkową mineralizacją Zn-Pb-Cu. Na SE stoku Szybowiska obecne są ślady starego wyrobiska i hałdy barytowej.

Wapienie krystaliczne i dolomity wapniste:

Surowce chemiczne, budowlane i drogowe. Główne, współcześnie eksploatowane złoża wapieni krystalicznych znajduje się w Wojcieszowie, poza mikroregionem osadniczym Wlenia, na wschód od niego. Inne złoża, których ogólną zasobność określono jako dużą, występują w rejonie Podgórek, na wzgórzu Widok, na Wzgórzach Radomickich (np. od Radomic po Pławnę Górną, na N i E od Golejowa i na S od kolonii Pławna). Nieczynne obecnie kamieniołomy wapieni znajdują się w Radomicach, nad potokiem Łupkowskim, w Pławnie Górnej, na zachód od Mojesza, w Płóczkach Dolnych i na zachód od Radłówki.

W złożach rejonu Wlenia występują w nich wapienie drobnokrystaliczne barwy szarej, jasnoszarej bądź białej, smugowane, często przeławiczone z łupkami i wraz z nimi sfałdowane. Nadają się one do produkcji wapna budowlanego i cegły wapienno-piaskowej, wapna niegaszonego dla celów budowlanych oraz klinkieru cementowego, do produkcji wapna rolniczego, nawozowego, dla przemysłu chemicznego do produkcji sody, sody potasowej, jako surowiec dla przemysłu cukrowniczego oraz do produkcji wapiennego topiku wielkopiecowego.

Dolomity stwierdzono w okolicy miejscowości Mojesz, jednak w większości są one już wyeksploatowane. Były stosowane głównie do produkcji wapna budowlanego i nawozowego.

SUROWCE SKALNE

Melafiry:

Złoża melafirów w analizowanym obszarze są bogate, ale ich miąższość jest zmienna (20-150 m). Główne zasoby występują w Lubiechowej, pomiędzy Płóczkami i Pławną, w rozległym masywie w okolicy Bystrzycy, na wzgórzach na północ od Marczowa, w formie grzbietu w okolicy Płóczek Górnych (biegnie od Gradowa na SE). Mniejsze wystąpienia odnotowano w okolicy Łupki-Wleński Gródek. Zasoby te nie były dotąd eksploatowane.

Główną wadą melafirów w analizowanym obszarze jest naprzemienne występowanie odmian migdałowcowych (porowatych, bardziej miękkich i mniej odpornych) i bardziej wartościowych użytkowo odmian zbitych. Melafiry porowate mogą być wykorzystywane głównie jako kruszywo w budownictwie drogowym, a odmiany zbite jako kamień łamany, tłuźceń, grys, kamień drogowy, kolejowy.

Bazalty:

Największe ich wystąpienie w analizowanym obszarze to Ostrzyca Proboszczowicka (obecnie rezerwat). Pozostałe złoża znajdują się w Różanej, Bełczynie, Bystrzycy, na W od Wleńskiego Gródka, w Wojciechowie i Grudzy na Kamienistej. Oprócz tego występują także inne liczne, drobne odsłonięcia. Ich zasobność jest mała, a eksploatacja jest możliwa jedynie na potrzeby lokalne, na kamień łamany, tłuczeń i grys. Bazalty rejonu Wlenia raczej nie nadają się na kostkę brukową, jedynie na tłuczeń drogowy.

Nieczynne kamieniołomy bazaltu znajdują się w Pilchowicach, w Siedlęcinie Górnym, w okolicy Wleńskiego Gródka, w Łupkach, 1,5 km na W od Wlenia, przy drodze do Kleczy. Pięć już nieczynnych kamieniołomów bazaltowych znajduje się we wsi Żerkowice.

Ryolity:

Są silnie spękane i porowate przez co stanowią niskiej jakości surowiec na kamień budowlany, jedynie na potrzeby lokalne. Złoża o lepszych parametrach są nieliczne. Przykładem jest wzgórze Wielisławka, którego wykorzystanie przemysłowe jest współcześnie niemożliwe – jest to rezerwat.

Andezyty:

Występują na wzgórzach ciągnących się od Bełczyny przez Sokołowiec do Lubiechowej oraz w formie małych kominów wulkanicznych w okolic Sędziszowej i Różanej oraz na zachód od Sokołowca. Możliwe zastosowanie tych złóż to produkcja grysu, kruszywa, tynków, krawężników, tłucznia, kamieni budowlanych pod fundamenty i mury oraz wypełniaczy mas bitumicznych. Wykorzystanie przemysłowe złóż jest współcześnie ograniczone, mogą one znaleźć zastosowanie jedynie na potrzeby lokalne.

Diabazy:

Największe zasoby występują w okolicy Wleńskiego Gródka, a mniejsze w Rząśniku w pobliżu Szczechowa, w okolicy Modrzewia. Diabazy mogą być wykorzystywane jako grys lub tłuczeń drogowy, ich zasoby szacunkowe są duże, nie były dotąd eksploatowane na dużą skalę. Wiemy jednak, że właśnie ta skała posłużyła jako podstawowy materiał do budowy wleńskiego zamku.

Łupki grafitowe:

Złoża surowca są rozproszone na znacznej powierzchni w formie smug w pasie łupków metamorficznych. W większości zawierają one także stosunkowo małe ilości substancji węglistej, która jest trudna do pozyskania. W przeszłości były jednak podejmowane próby eksploatacji. Znane są stare hałdy i sztolnie na północ od stacji kolejowej Pilchowice-Nielestno, gdzie występują miękkie, szklisto czarne, brudzące łupki dość bogate w węgiel/grafit. Podobny jakościowo surowiec występuje także na zachód od Czernicy w kierunku Janówka.

Leukogranity i granity porfirowe:

Leukogranity występują na zachodnim zboczu wzgórza Skalnik. W ich obrębie znajdują się dwa nieczynne obecnie kamieniołomy. Leukogranity ze Skalnika są potencjalnym źródłem surowca skaleniowego np. dla przemysłu ceramicznego. Podobne zastosowanie mogą znaleźć granity porfirowe z Sośnicy.

Gnejsy i granity:

Izerskie gnejsy słojuowo-oczkowe, gnejsy średnio- i drobnodziarniste, oraz granity izerskie grubo- i średnioziarniste. Złoża w otoczeniu Wlenia nadają się do eksploatacji na potrzeby lokalne: do budowy dróg, obmurowań, jako kamień budowlany przy budowie zapór, progów wodnych, fundamentów mostów i umocnień. Mogą znaleźć zastosowanie jako kamień budowlany-ozdobny.

Kwarcyty:

Występują w okolicy Tarczyna w formie przewarstwień lub soczewek w łupkach metamorficznych. Mogą stanowić surowiec tylko na potrzeby lokalne. Złoża są zbyt słabej jakości dla wydobycia przemysłowego.

Kwarc i brekcje kwarcowe:

Wychodnie żył kwarcu występują rozproszone na większości analizowanego obszaru. Główne złoża występują jednak na południe od Pokrzywnika, w Siedlęcinie i w pobliżu Jeżowa Sudeckiego, w metamorfiku izerskim. Szerokość tych wychodni to 1-10 m. W ich partiach centralnych, gdzie dominuje czysty kwarc zakładane były kamieniołomy. Obecnie są one nieczynne, n.p.: na Gęziej Górcie, w Siekierkach między Paścicznikiem i Barcinkiem oraz w pobliżu Janic i Nowej Kamienicy. Wydobycie prowadzono dla przemysłu materiałów ogniotrwałych, ceramicznego i hutniczego. Współczesne normy jakościowe spełnia jedynie surowiec z Nowej Kamienicy, reszta jest zbyt kiepskiej jakości i nadaje się tylko do produkcji wyrobów krzemionkowych.

Piaskowce:

Piaskowce występują:

a) w rowie Wlenia, gdzie znajdują się ich liczne drobne wyrobiska – piaskowce były tam eksploatowane dla potrzeb budownictwa lokalnego (pod budownictwo wiejskie: pod fundamenty, szczególnie fundamenty nadziemne, schody wewnętrzne, obudowy otworów okiennych i drzwi); wielkość kamieniołomu w okolicy Nielestna sugeruje, że wydobycie było znaczne, ale piaskowce te są silnie porowate i z przeważającym spoiwem ilastym – szybko wietrzejący; piaskowce o spoiwie ilasto-kwarcowym występują na północ od mostu kolejowego przy stacji Pilchowice-Nielestno, na północnym brzegu Bobru; były one eksploatowane dla budownictwa drogowego, budowano z nich mosty kolejowe i wiadukty w okolicy Nielestna; w rowie Wlenia występują także bardziej odporne piaskowce o spoiwie krzemionkowo-ilastym, w obrębie których także znajduje się kilka nieczynnych kamieniołomów;

b) w okolicy Pławnej i Łupek, gdzie występują piaskowce budowlane o dużych zasobach, bardziej odporne (ich spoiwo jest krzemionkowo-ilaste), ale są one spękane na bloki; w tym obszarze znajduje się kilka kamieniołomów;

c) w masywie Radzieja i w masywie Gniazda, gdzie odnotowano znaczne zasoby, jednak surowca dość krucho i różnoziarnistego, słabej jakości;

d) w okolicy Lwówka, gdzie stwierdzono bardzo obfite złoża surowca o zróżnicowanej jakości; występują tam liczne kamieniołomy, z których obecnie czynne są tylko dwa.

Margle:

Występujące w rowie Wlenia margle mają zbyt niską zawartość węgla wapnia by stanowić surowiec do produkcji cementu.

Pozostałe surowce skalne lite:

Potencjalnymi, lokalnymi źródłami surowców skalnych są w analizowanym obszarze także wychodnie zieleńców (pod kruszywo drogowe i kolejowe) i łupków łuszczkowych (surowiec skalny, budowlany).

Iły, iły zastoiskowe:

Złoże iłów występują w Sokołowcu, są źródłem surowca do produkcji cegieł. W oparciu o nie działała cegielnia.

Iły zastoiskowe występują w obniżeniach Jeżowa Sudeckiego i w pobliżu Pilchowic. Były one koło Pilchowic eksploatowane w gliniankach przy szosie i linii kolejowej Jelenia Góra-Lwówek Śląski. Ich jakość jest dobra – nadają się do produkcji ceramiki, brak jednak warunków i zasobności potrzebnej do wydobycia przemysłowego. Złoże iłów zastoiskowych w okolicach Starej i Nowej Kamienicy oraz w Wojciechowie i w okolicy Janic (fragmentarycznie zachowane iły na głębokości 1,2-2,2 m pod glinami zwałowymi), były eksploatowane na potrzeby lokalne, w małych, płytkich gliniankach.

Żwiry i piaski rzeczne:

Występują w dolinie Bobru, na całej jej długości. Ich miąższość sięga 10-15 m. Przeważają wśród nich żwiry silnie piaszczyste, miejscami zglinione o obniżonej jakości, ze względu na dużą zawartość okruchów skał mało odpornych (nawet około 30%). Poza obszarem analizy złoże lokalnie występuje wzdłuż doliny Kaczawy, w okolicy Sędziszowej i Nowego Kościoła. Są jednak także mało odporne i niskiej jakości.

Piaski i żwiry wodnolodowcowe:

Złoże są dość znaczne, ale rozproszone na dużym obszarze i różnej miąższości. Szczególnie duże zasoby stwierdzono w okolicy Proboszczowa oraz między Sokołowem a Sędziszową, w pasie obejmującym dolinę Jeżowa, okolice Strzyżowca po Pilchowice i na obszarze rowu Wlenia, w pradolinie Bobru, w okolicy Wlenia, Bystrzycy, Bełczyny, Radomiłowic, Gorczyca, Dłużca. W większości jest to jednak materiał mało odporny, niskiej jakości. Był eksploatowany w żwirowniach w okolicy Wrzeszczyna, Strzyżowca, Siedłęcina, w Popielówku, Wojciechowie i Zalesiu. Eksploatację prowadzono na potrzeby lokalnego budownictwa.

Piaski i żwiry moren czołowych:

Występują na wzgórzu Capek na północ od Bełczyny, ich jakość jest podobnie niska jak w przypadku piasków i żwirów wodnolodowcowych.

Żwiry i pospółki:

Występują w niewielkich ilościach, złoże są rozproszone. Żwiry odnotowano w okolicy Mojesza, a pospółki na północny wschód od Lubomierza. Mniejsze zasoby zarejestrowano koło Płuczek, na północny wschód od Nagórza, koło Pławny, Golejowa, Wojciechowa, Oleszny. Złoże te były w przeszłości częściowo eksploatowane. Ich zasoby są małe ale wystarczające na lokalne potrzeby. Bardziej obfite złoże występują w okolicy Lwówka. Kiedyś były one intensywnie (liczne stare, nieczynne żwirownie) wykorzystywane.

Gliny pylaste:

Zasoby występują w rowie Wlenia i w sąsiednich dolinach. Mogą one stanowić dobre jakościowo domieszki przy produkcji ceramiki.

Gliny zwałowe:

Zasoby nie posiadają znaczenia przemysłowego, a jedynie do budownictwa lokalnego. Występują w okolicach Nowej i Starej Kamienicy, Rybnicy-Barcinka oraz w obniżeniu Lubomierza, w Wojciechowie.

Kamienie ozdobne

Na wschód od analizowanego obszaru, w Nowym Kościele (dokładniej na S od Dynowic w dolinie Kaczawy, dolina Piekiełko i szczyt Wygorzel) występują agaty w formie geod w zwietrzelinie ryolitowej i w ryolitach. Agatom niekiedy towarzyszy tam ametyst, kwarc różowy lub dymny. Ich wartość użytkową w przypadku złóż w Nowym Kościele obniża silne spękanie. Złoża agatów w rejonie Wlenia występują także w Sokołowcu Dolnym (szczyt Owczarnia), w Różanej (szczyt Wołek), w Gozdnie, w Lubiechowej, w Płóczkach Górnych, w Przeździecy (wzgórze Folwarczna na SW od miejscowości).

Złoto

Pod względem uwarunkowań geologicznych za najbardziej perspektywiczne pod względem występowania pierwotnych złożowych koncentracji złota w Sudetach uznaje się:

- a) strefy kontaktowo-metasomatyczne wokół waryscyjskich intruzji granitoidowych i porfirowych,
- b) zmetamorfizowane osadowe i wulkaniczne (bazaltowo-andezytowe) formacje paleozoiczne,
- c) piaskowcowo-ilaste osady z pogranicza czerwonego spągowca i cechsztynu.

W związku z powyższym obszar mikroregionu osadniczego Wlenia i jego otoczenia, jako część tzw. obszaru południowo-kaczawskiego oraz niecki północnosudeckiej, uznaje się za jeden najbardziej perspektywicznych w Sudetach. Występują tam stare kopalnie Klecza-Radomice i Radzimowice, o szacowanym wydobyciu Au odpowiednio 2-3? Mg i 2-4? Mg. Złoża te reprezentują typy: żył kwarcowo-złotych, żył polimetalicznych, żył złoto-srebrowych (typ genetyczny: orogeniczne złoża żyłowe). Mediana zasobów rudy w tych złożach waha się od 0,03 do 0,8 mln Mg, a mediana zawartości złota wyrażona w ppm waha się od 1 do 16. Ten typ genetyczny mineralizacji oprócz złota zawierają również stosunkowo wysokie koncentracje srebra (np. w Radzimowicach 100-400 ppm) oraz innych metali takich jak np. miedź, cynk, ołów, bizmut czy kobalt, które podnoszą wartość ewentualnych złóż.

Generalnie cały pas metamorficznych łupków paleozoicznych (szerokość 10 km, długość 50 km) w południowej części struktury kaczawskiej jest silnie złotonośny. Najważniejsze są porzucone złoża złota w rejonach (od zachodu na wschód): Pławna Górna – Pławna Dolna – Mielęcice – Lubomierz, Golejów – Radomice – Klecza – Nielesto – Pilchowice oraz Wielisław Złotoryjski, Radzimowice i Grudno. Złoża te były przedmiotem eksploatacji górniczej w okresie od średniowiecza do lat 30-tych ubiegłego stulecia, a suma wydobycia najprawdopodobniej nie przekroczyła łącznie 4-7 Mg Au. Złoża Au w analizowanym regionie były eksploatowane do głębokości maks. ok. 200 m, a ich skomplikowana budowa geologiczna (prawie pionowe zaleganie żył oraz uskoki poprzeczne) oraz trudne warunki hydrogeologiczne spowodowały, że tylko część, głównie płytko zalegających, złotonośnych rud siarczkowych została z nich wydobyta.

Dawny rejon złożowy Radzimowice leży 4 km na E od Wojcieszowa we wschodniej części struktury kaczawskiej. Z żył kwarcowo-siarczkowych uzyskiwano tam Cu, Ag oraz Au. Najwięcej złota pochodziło z żyły Wanda (ok. 0,5-0,8? Mg), gdyż była ona najbogatsza w złoto (średnio ok. 18 ppm). Ponadto perspektywiczne zasoby złota występują ok. 2 km na wschód od złoża w Radzimowicach, w Lipie i Grudnie gdzie stwierdzono kilka żył rudnych z mineralizacją siarczkową wraz ze złotem oraz żyły z hematytem i śladami

złota. Perspektywiczny jest także rejon dawnego złoża w okolicy Pławnej Górnej i Dolnej, gdzie maksymalna głębokość eksploatacji osiągnęła zaledwie 18 m i żyły były prawie pionowe.

W obszarze południowo-kaczawskim można spodziewać się zasobów perspektywicznych złota nie tylko w obrębie starych obszarów kopalnictwa złota, ale również pomiędzy tymi obszarami, gdzie żyły złotonośne nie wychodzą na powierzchnię. Za perspektywiczne uznawane są głównie sfałdowane i słabo zmetamorfizowane łupki (grafitowych i/lub zieleńcowych) oraz utwory strefy kontaktowej białego spągowca i wapienia podstawowego, występujących pod niewielkim nakładem młodszych utworów w rejonie Nowego Kościoła-Leny w niecce północnosudeckiej (złoża Cu-Ag z możliwością występowania Au).

W obszarze mikroregionu osadniczego Wlenia i w jego otoczeniu występują także okruchowe i antropogeniczne złoża złota. Złoża okruchowe to kopalina towarzysząca w aluwjach żwirowych, żwirowo-piaskowych i piaskowo-żwirowych (kruszywa naturalnego) w dolinie Bobru pomiędzy Pilchowicami a Kraszowicami (złoża kruszywa „Winna Góra”, „Rakowice”, „Włodzice”, „Kraszowice”, „Nowa”), gdzie stwierdzono jego obecność i wykazano możliwość odzysku w trakcie przeróbki kruszywa naturalnego. Prawdopodobnie złoto okruchowe występuje także z złożu kruszywa „Dębowy Gaj” w dolinie Bobru w sąsiedztwie złoża „Winna Góra” i (poza mikroregionem osadniczym Wlenia, na wschód od niego) w złożu „Rzymówka” zlokalizowanym w dolinie Kaczawy w okolicach Złotoryji.

Perspektywy występowania Au stwierdzono także w trzeciorzędowych pokrywach żwirowo-piaszczystych na wododziale Bobru i Kaczawy oraz Bobru i Kwisy, szczególnie w żwirach kwarcowych rejonu Suszek, Nowych Jaroszewic i Żerkowic, gdzie stwierdzono już obecność złota okruchowego.

Jako kruszywo zawierające złoto okruchowe traktowane są także odpady po średniowiecznych pracach górniczych w rejonie Suszek, Włodzic Wielkich, Nowych Jaroszewic, Żerkowic i Płakowic-Nowego Dworku na prawym (wschodnim) brzegu doliny Bobru towarzysząca w tamtejszych potencjalnych nagromadzeniach kruszywa. Podobnie utwory żwirowo-piaszczyste wieku trzeciorzędowego z rejonu Złotoryji (Kopacz, Sępów) i towarzyszące im odpady po średniowiecznych robotach górniczych są uznawane za złoża złota.

Uwagę zwracają przede wszystkim złoża kamienia budowlanego. Tak więc pokłady granitu występują po obu stronach Doliny Bobru, zarówno na Pogórzu Izerskim, jak i w Górach Kaczawskich. W podobnym natężeniu, także po obu stronach rzeki zalegają obszerne złoża piaskowca. Mniejszy zasięg mają złoża bazaltu, dostępne między Wleniem a Kleczą oraz przy południowym krańcu badanego terenu. Godne uwagi są także obszerne i bogate pokłady łupków, wykorzystywanych na pokrycia dachowe.

ZIDENTYFIKOWANE MIEJSCA EKSPLOATACJI KAMIENIA BUDOWLANEGO

Wśród licznych stanowisk związanych z eksploatacją surowców skalnych na obszarze poddany analizom, chronologię wcześniejszą niż XIX w. wydają się mieć dwa stanowiska położone w niewielkiej odległości od Wlenia, na terenie wsi Łupki. Pierwsze z nich związane jest z eksploatacją surowca bazaltowego i obejmuje dwa niewielkie wierzchołki wzniesienia. Istnieje prawdopodobieństwo, że materiał pozyskany z tego kamieniołomu mógł posłużyć do konstrukcji zamku oraz budynków związanych z położonym pod nim dworem i folwarkiem (ryc 1 i 2).

Drugie stanowisko położone jest na północny-wschód od wsi Łupki, na stromym stoku opadającym do doliny Jamnej, w pobliżu jej ujścia do Bobru (ryc. 3). Na wczesną chronologię wyrobiska może wskazywać jego charakterystyczny, lejowaty kształt. Dokładne określenie datowania i rodzaju eksploatowanego w wyrobisku surowca wymaga dalszych badań.

Warunki glebowe

Na podstawie zgeneralizowanych utworów powierzchniowych wykonano uproszczoną mapę cech utworów powierzchniowych istotnych z punktu widzenia żyzności gleby i jej cech mechanicznych, które z kolei wpływają na łatwość uprawy gleby. Wydzielono utwory powierzchniowe lite, na których wykształ-

cone mogą być gleby o profilach różnej miąższości – w zależności od miąższości zwietrzałej warstwy powierzchniowej. Mogą to być w znacznej części gleby płytkie, kamieniste, trudne do uprawy. Wydzielono także utwory luźne, w obrębie których mogły wykształcić się głębsze profile glebowe, a które są na ogół łatwiejsze w uprawie. Wyjątkami mogą być utwory silnie ilaste (spoisłe, przylepne, zbyt silnie nawodnione) oraz gliny zwałowe (jeśli zawierają znaczne domieszki głązów i głązików narzutowych).

W obrębie skał litych wydzielono także utwory podłoża o odczynie kwaśnym i odczynie obojętnym-zasadowym. Gleby wykształcane na podłożu kwaśnym (o dużej zawartości krzemianów i glinokrzemianów) są na ogół mniej żyzne, ze względu na sam odczyn oraz słaby kompleks sorpcyjny. Gleby wykształcane na podłożu obojętnym i zasadowym są znacznie korzystniejsze dla uprawy roślin.

Nie określano odczynu skał luźnych, który może być zmienny w zależności od np. przewagi ziaren kwarcu różnych frakcji (odczyn kwaśny) lub domieszki węglanów (możliwych w niewyługowanych glinach zwałowych, osadach z domieszką pyłu lessowego – odczyn obojętny lub zasadowy). Żyzność utworów luźnych zależy także od frakcji. Najkorzystniejsze są utwory pylaste i gliniaste (bogaty kompleks sorpcyjny), najmniej korzystne gleby piaszczyste (kwaśne, łatwo przepuszczalne, nie retencjonują wody) i ilaste (zbyt wilgotne, słabo natlenione, zbyt spoiste dla korzeni roślin).

LITERATURA

Baranowski Z. 1988. Łupki radzimowickie Gór Kaczawskich (Sudety Zachodnie): charakterystyka litofajalna zmetamorfizowanych osadów rowu oceanicznego. *Ann. Soc. Geol. Polon.*, 58 (3-4).

Bogdański J. 2001. Agaty Gór Kaczawskich. Multico Oficyna Wydawnicza, Warszawa.

Burda J. 2001. Uczę się geologii w... Górach Kaczawskich. F.H.U. „BIXBIT”, Sosnowiec.

Janeczek J., Kozłowski K., Żaba J. 1991. Zbieramy minerały i skały. Przewodnik po dolnym Śląsku. Wyd. Geologiczne, Warszawa.

Kryza J., Kryza R. 1982. Mineralizacja agatowa w wulkanitach czerwonego spągowca w rejonie Nowego Kościoła (Góry Kaczawskie). *Przegląd Geologiczny*, 3.

Mikulski S.Z. 1999. Złoto z Radzimowic w Górach Kaczawskich (Sudety) – nowe dane geochemiczne i mineralogiczne. *Przegląd Geologiczny*, 47 (11).

Mikulski S.Z., Oszczepalski S., Wojciechowski A. 2011. Weryfikacja stanu wiedzy o złożach złota wraz z aktualną oceną perspektyw złożowych. Wersja skrócona na stronę internetową. Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa.

Milewicz J. 1964. Objasnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Lwówek Śląski (M33-32Ca) 1:25 000. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.

Milewicz J. 1970. Objasnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Lubomierz (M33-32Cc) 1:25 000. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.

Milewicz J., Frąckiewicz W. 1988. Objasnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Wleń 1:25 000. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.

Milewicz J., Kozdrój W. 1994. Objasnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Proboszczów 1:25 000. Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa.

Szałamacha J. 1978. Objasnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Siedlęcín 1:25 000. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.

Szałamacha J., Szałamacha M. 1964. Objasnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Stara Kamienica 1:25 000. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.

Szałamacha J., Szałamacha M. 1993. Objasnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Sudetów. Arkusz Dziwiszów 1:25 000. Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa.

Tabela 1. Surowce skalne

oznaczenia na szczegółowych mapach geologicznych		nowe oznaczenia po zgeneralizowaniu			
typ utworu	wiek utworu				
granity gruboziarniste porfirowate	karbon	granity, leukogranity i granodiority	skały głębinowe i żyłowe	skały kwaśne	skały magmowe
granity drobnoziarniste, miejscami porfirowate					
granity grubo- i średnioziarniste, porfirowate					
mikrogranodiority					
granodiority					
granity porfiroblastyczne dwużyłkowe	proterozoik				
miejscami granity drobno- i równoziarniste					
granity gruboziarniste, dwużyłkowe, porfiroblastyczne					
leukogranity					
leukogranity					
aplity	prekamb	aplity			
ryolity	karbon	ryolity			
ryolity	trias-jura	ryolity			
	perm				
katakazyty, mylonity i brekcje z barytem i fluorystem	trias-jura	tufy ryolitowe	skały wylewne		
tufy ryolitowe	perm				
porfiry	karbon	porfiry			
tufy porfirowe		tufy porfirowe			
keratofiry masywne i złupkowane	kamb-ordowik	keratorify			
kersantyty	karbon	kersantyty	skały głębinowe i żyłowe		
spility i diabazy	ordowik	spility			
spility		spility			
diabazy		diabazy			
bazalty	starszy paleozoik	bazalty			
tufy bazaltowe	trzeciorzęd	tufy bazaltowe	skały wylewne		
dacyty i andezyty	perm	melafiry		skały obojętne i zasadowe	skały lite

Tabela 1. Ciąg dalszy

andezyty i dacyty (melafiry) melafiry, częściowo migdałowcowe melafiry	perm	melafiry	skały wylewne	skały obojętne i zasadowe	skały magmowe
zwietrzeli melafrowe	trzeciorzęd- czwartorzęd	zwietrzeli melafrowe			
zlepnie kwarcowe i piaskowce kwarcowe, miejscami zlepniowate zlepnie	kreda				
zlepnie i piaskowce					
zlepnie, piaskowce i iłowce					
zlepnie drobnoziarniste i piaskow- ce zlepniowane					
zlepnie drobnoziarniste	perm	zlepnie			
zlepnie, piaskowce, łupki i melafiry					
zlepnie piaszczyste					
zlepnie drobnoziarniste i piaskow- ce zlepniowate					
zlepnie drobnoziarniste z porfirem					
zlepnie z wkładkami iłowców i mułowców	karbon				skały lite
piaskowce ciosowe					
piaskowce margliste					
piaskowce ciosowe gruboziarniste i zlepniowate					skały osadowe
piaskowce glaukonitowe i margle					
piaskowce kwarcowe					
piaskowce kwarcowe, piaskowce glaukonitowe i zlepnie					
piaskowce glaukonitowe, miejscami zlepniowate z wkładkami mułow- ców wapienistych z glaukonitów	kreda	piaskowce			
piaskowce z warstwą ilastą w spągu					
piaskowce drobnoziarniste białe ciosowe					
piaskowce gruboziarniste, ciosowe					
piaskowce gruboziarniste, zlepniowate, ciosowe					

Tabela 1. Ciąg dalszy

piaskowce kwarcowe z wkładkami mułowców	trias	piaskowce	skały kwaśne	skały obojętne i zasadowe	skały osadowe	skały lite
piaskowce drobnoziarnistestęgowane, z wkładkami zlepieńców						
piaskowce drobno- i średnioziarniste z wkładkami zlepieńców	perm	piaskowce	skały kwaśne	skały obojętne i zasadowe	skały osadowe	skały lite
piaskowce kwarcowe						
piaskowce						
piaskowce drobnoziarniste z wkładkami mułowców i iłowców						
piaskowce gruboziarniste i zlepieńcowate oraz zlepieńcowate						
piaskowce zlepieńcowate, czerwone z wkładkami piaskowców drobnoziarnistych i zlepieńców brunatnych						
piaskowce z wkładkami iłowców i dolomitów						
piaskowce drobnoziarniste i mułowce						
piaskowce cienkoławicowe z wkładkami łupeków i zlepieńców						
piaskowce zlepieńcowate z wkładkami piaskowców drobnoziarnistych i zlepieńców						
piaskowce i ły z wkładkami dolomitów						
piaskowce i zlepienie z wkładkami mułowców i iłowców						
piaskowce						
łupek piaszczyste						
piaskowce						
piaskowce, zlepienie i mułowce						
piaskowce z wkładkami zlepieńców, iłowców i wapieni						

Tabela 1. Ciąg dalszy

iły i margle	trias	iły, iłowce i łupki ilaste	skały kwaśne	skaly osadowe	skały obojętne i zasadowe
iłowce i piaskowce z wkładkami dolomitów	perm				
łupki ilaste, iły i piaskowce	karbon	wapienie, wapienie dolomityczne i dolomity			
łupki ilasto-piaszczyste, piaskowce i zlepienie					
iłowce złupkowane piaszczyste	perm				
wapienie i margle					
wapienie	trias				
wkładki wapienie dolomitycznych					
wapienie dolomityczne	perm				
wkładki dolomitów					
margle, mułowce i piaskowce margliste	kreda	margle, zlepienie wapniste, piaskowce wapniste			
margle piaszczyste z wkładkami piaskowców wapienistych i iłowców kwarcowych					
margle piaszczyste	kreda				
margle ilasto-krzemionkowe					
margle piaszczyste z wkładkami piaskowców	kreda				
margle piaszczyste					
margle i wapienie	kreda				
piaskowce wapniste					
piaskowce wapniste różnoziarniste	kreda				
piaskowce wapniste drobnoziarniste, margle i iły					
piaskowce drobnoziarniste wapniste	kreda				
zlepienie drobnoziarniste wapniste					
zlepienie wapniste	perm				
zlepienie wapniste graniczne, lokalnie wapienie podstawowe					
margle i wapienie dolomityczne	perm				

Tabela 1. Ciąg dalszy

gnejsy sfojowo-oczkowe	proterozoik	gnejsy i granitognejsy	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite	
gnejsy drobnoziarniste z plastrowa- tymi skupieniami biotyty i pojedyn- czymi porfiroblastami skaleni						
gnejsy cienkolaminowane, miejscami drobnooczkowe lub granodiarytowe						
gnejsy drobnoziarniste z plastrowa- tymi skupieniami biotyty						
gnejsy cienkolaminowane, niekiedy drobnooczkowe, miejscami łupki tyszczykowe						
gnejsy sfojowe i oczkowe						
granitognejsy						
metałupki serycytowo-kwarcowe z wkładkami łupków krzemionkowych						Prekambryj
fyllity, łupki kwarcowo-serycytowe i krzemionkowe						dewon-karbon dolny
łupki grafitowe z wkładkami łupków krzemionkowych i litytów						dewon
łupki krzemionkowe z wkładkami łupków grafitowych i litytów	sylur	łupki metamorficzne i fyllity	skały kwaśne	skały metamorficzne	skały lite	
łupki chlorytowo-kwarcowe z grafi- tem, z wkładkami litytów i łupków krzemionkowych						
łupki krzemionkowe i grafitowe z wkładkami litytów						
łupki kwarcowo-serycytowe						
łupki serycytowo-kwarcowe, łupki kwarcowo-serycytowe i kwarcytowe						ordowik-karbon
łupki kwarcowo-serycytowe, miej- scami kwarcowo-skaleniove						ordowik
łupki kwarcowo-tyszczykowe z graftem						kambro-sylur
łupki kwarcowo-serycytowe i serycy- towo-kwarcowe, często określane jako fyllity, częściowo sfeldspatyzo- wane						

Tabela 1. Ciąg dalszy

zielenie	kambry	zielenie i łupki zielonocowe	skaly obojętne i zasadowe	skaly metamorficzne	skaly lite
łupki zielonocowe i zielenie epidotowo-albitowe					
soczewy wapieni krystalicznych	kambro-sylur	wapienie krystaliczne, marmury, łupki wapieniste			
wapienie krystaliczne i dolomity wapniste (marmury)	kambry				
łupki wapieniste					
wapienie krystaliczne					
rumosze skalne, deluwialne	czwartorzęd	rumosze skalne deluwialne			
namuły torfiaste w/na osadach rzecznych	holocen	torfy w osadach rzecznych			
żwiry rzeczne					
żwiry terasów	plejstocen	żwiry rzeczne			
żwiry rzeczne					
żwiry "preglacialne"					
żwiry	trzeciorzęd				
osady rzeczne w ogólności	holocen	piaski, żwiry, mułki rzeczne			
piaski, żwiry i mułki rzeczne					
piaski i żwiry terasów/rzeczne	plejstocen				
piaski i gliny deluwialne					
piaski deluwialne		piaski deluwialne, zwietrzelinowe			
piaski i gliny zwietrzelinowe	czwartorzęd				
piaski i żwiry wodnolodowcowe		piaski i żwiry wodnolodowcowe			
piaski, żwiry i głazy moren czolowych	plejstocen	piaski, żwiry i głazy moren czolowych			
eluwia piaszczyste gliny zwałowej					
eluwia piaszczyste gliny zwałowej lub gliny zwałowe		eluwia piaszczyste gliny zwałowej			
gliny i piaski zwietrzelinowe	czwartorzęd	gliny deluwialne, soliflukcyjne, zwietrzelinowe			

Tabela 1. Ciąg dalszy

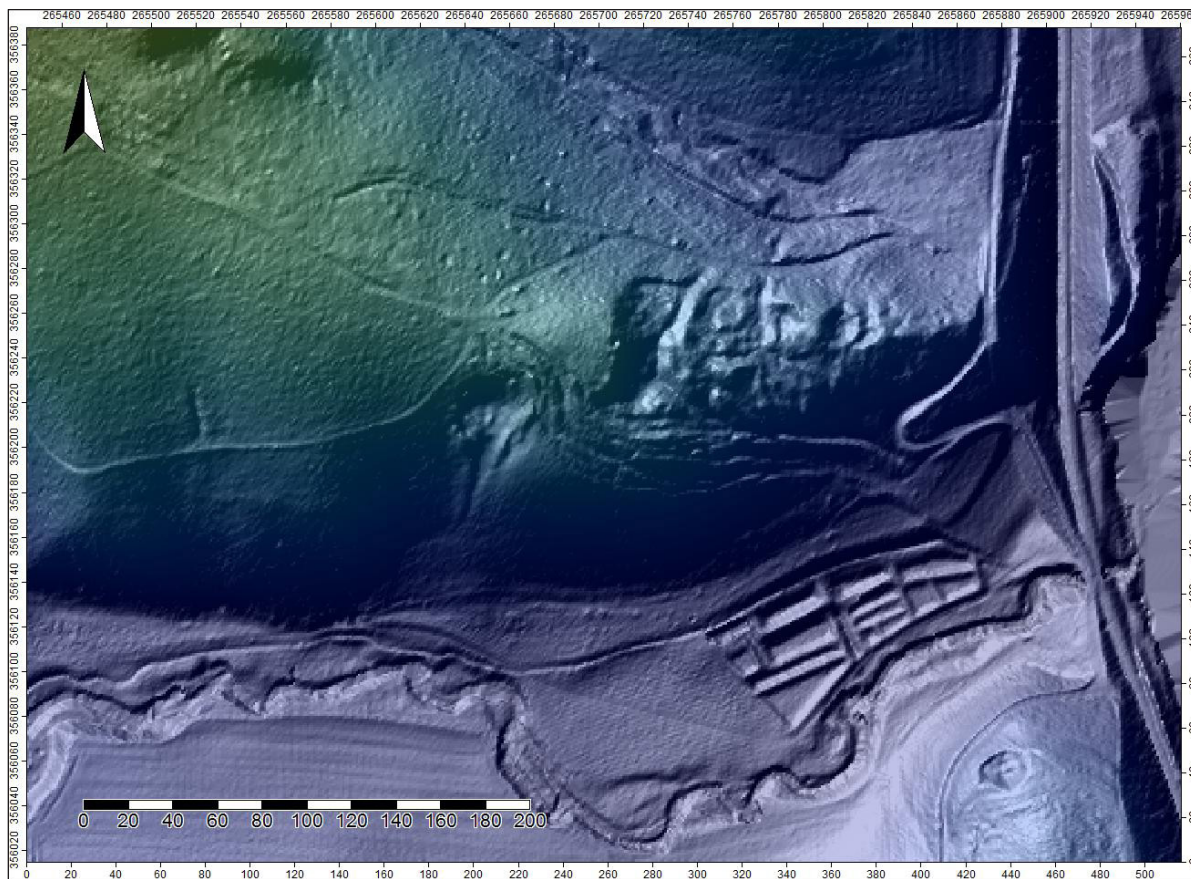
gliny pylaste	czwartorzęd	gliny deluwialne, soliflukcyjne, zwietrzeli- nowe	skały luźne
gliny pylaste na piaskach i żwirach			
gliny i piaski deluwialne			
gliny deluwialne			
gliny piaszczyste i pylaste deluwialne z rumoszem skalnym			
gliny z rumoszem skalnym deluwial- ne	plejstocen	gliny zwałowe	skały luźne
gliny pylaste soliflukcyjne			
gliny pylaste			
gliny pyłowate			
gliny pyłowate na glinach zwało- wych			
gliny zwałowe			
gliny zwałowe na łupkach tyczo- kowych			
gliny zwałowe na gnejsach sfojowo- oczkowych			
iłty zastoisikowe			
iłty zastoisikowe na piaskach i żwirach wodnolodowcowych			
mułki jeziorne	iły, mułki, miejscami piaski zastoisikowe		
piaski zastoisikowe			

ZAPLECZE SUROWCOWE

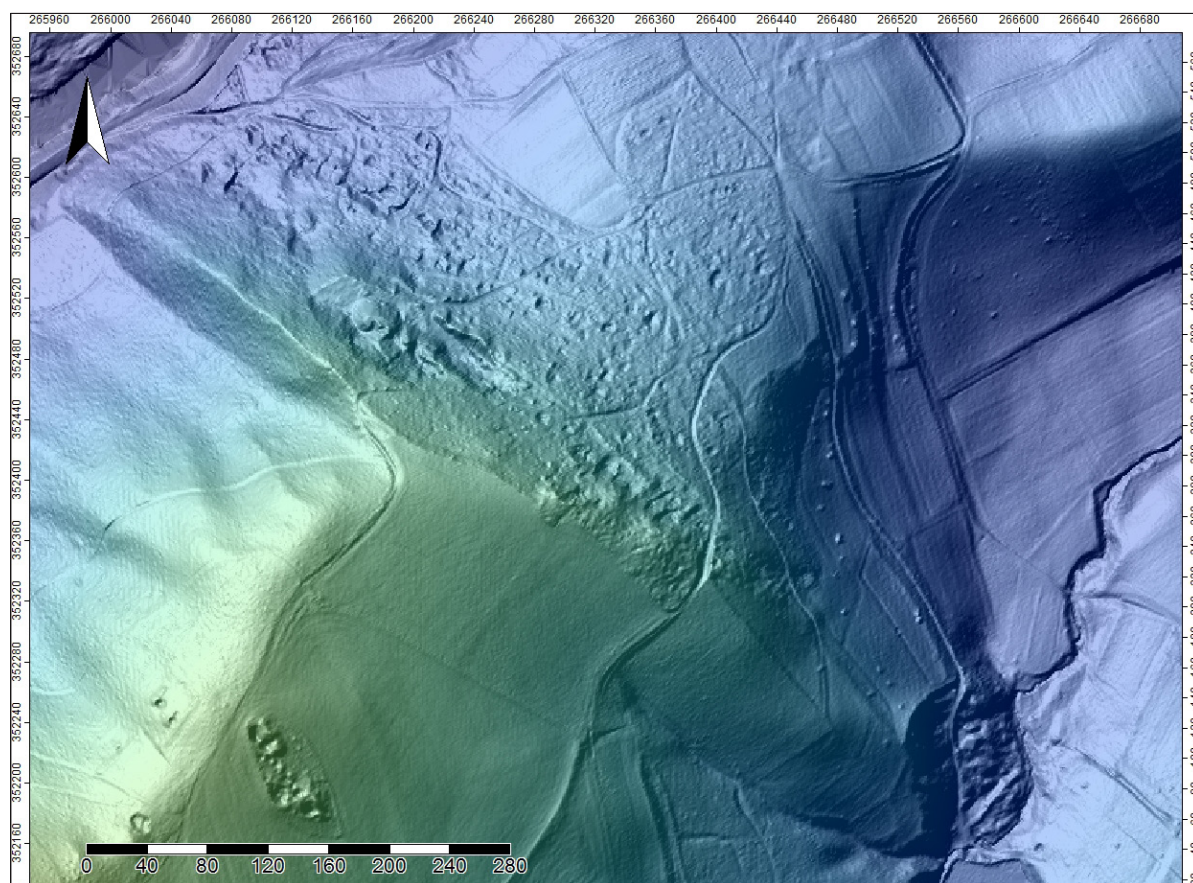
Ryc. 1. Kamieniołom bazaltu w Łupkach (AZP 81-15/104), NMT (opr. M. Legut-Pintal)

ZAPLECZE SUROWCOWE

Ryc. 2. Kamieniołom w Łupkach (AZP 81-15/105), NMT (opr. M. Legut-Pintal)

ZAPLECZE SUROWCOWE

Ryc. 3. Wyrobiska i kamieniołomy w pobliżu Nieleśnia (opr. M. Legut-Pintal)

11. Wnioski

Badania struktur osadniczych mają w Europie Środkowej długie tradycje, a ich konwencja metodyczna opiera się na doświadczeniach zsumowanych w latach 70. XX wieku w pracy Herberta Jankuhna (1977). Zebrane przez niego kompendium dotyczyło głównie monodyscyplinarnych badań archeologicznych, koncentrowanych na okresach pradziejowych i wczesnym średniowieczu. Do okresów późniejszych, badanych niegdyś głównie z pozycji historyka bądź historyka architektury, odnosiły się określenia *melioratioterra-nostrae*, czy też niemieckie *Landesausbau* (Münch 1965; Böhme (ed.) 1991). Koncepcja badawcza określana jako analiza krajobrazu kulturowego daje szersze możliwości obserwacji minionej rzeczywistości. Sam termin „krajobraz kulturowy” nie ma jednoznacznej definicji. Ugruntowany jest w archeologii anglosaskiej w kilku zbliżonych wariantach (Hoskins 1969; Aston 1985; Ashmore, Knapp 1999; Spencer-Wood, Baugher 2010). Główną cechą proponowanego w nich podejścia metodycznego jest możliwości perspektywicznego spojrzenia na całość problemu rozwoju osadnictwa, gospodarki, stylu życia i związanych z tym regulacji społecznych wraz z ideologią i symboliką. Mocno podkreśla się przy tym znaczenie uwarunkowań naturalnych – adaptacji, eksploatacji i antropogennych przekształceń przyrody. Koncepcja „krajobrazu kulturowego” przypomina, że wyniki badań archeologicznych nie przyniosą wartościowego rezultatu bez osadzenia ich w realiach geograficznych i historycznych. Można powiedzieć, że badania krajobrazu kulturowego są ze swej natury interdyscyplinarne, a w największym stopniu dotyczy to archeologii okresów historycznych.

Celem naszego projektu było nie tyle opisanie przedstawionego w tytule zjawiska, co skompletowanie, w możliwie obszernym zakresie, interdyscyplinarnej podstawy źródłowej do badań mikroregionu Wlenia w fazie przedindustrialnej. Punkt ciężkości położono przy tym na wykorzystanie metod nieinwazyjnych. Wstępne fazy analizy tych źródeł pozwoliły wskazać szereg istotnych pytań i problemów badawczych, które zostaną rozwinięte w następnych etapach naszych prac. Ostatecznym rezultatem będzie monograficzne przedstawienie wyniku.

Określenie „mikroregion” Wlenia z definicji niejako akceptuje, że granice badanego obszaru, wraz z zawartymi w nich strukturami, nie uzyskają wyraźnej postaci liniowej. Zasięg tej strefy, wyodrębnionej jako okręg grodowy, kasztelania, *weichbild*, czy też dystrykt, w zależności od przemian chronologicznych, jest raczej obiektem analizy. Punktem centralnym mikroregionu, w rozumieniu funkcjonalnym, zgodnym z teorią Waltera Cristallera (1933), był gród, a następnie zamek na Górze Zamkowej. Obszar, na który zamek oddziaływał administracyjnie, militarnie i gospodarczo, usytuowany był nad rzeką Bóbr, na styku Pogórzy Izerskiego i Kaczawskiego. Jego struktura kulturowa kształtowała się w wyniku skomplikowanych pro-

cesów osadniczych na pograniczu stref politycznej dominacji Polski, Czech i Niemiec lub zawartych w ich obrębie mniejszych dominiów feudalnych.

Granic wczesnośredniowiecznego okręgu grodowego, identyfikowanego niekiedy z wydzieloną administracyjnie kasztelanią, nie odtworzymy. Wiemy tylko, że w pierwszych dziesięcioleciach XIII w. kasztelania wleńska otoczona była od północy i wschodu przez kasztelanie z grodami w Bolesławcu, Legnicy i w Świnach (Moździoch 2002, s. 190). Więcej można powiedzieć o zasięgu weichbildu ukształtowanego w dalszych dziesięcioleciach XIII w. i trwającego do schyłku średniowiecza. Jego zasadniczy zakres wynikał z feudalnych oddziaływań zamku, a częściowo także parafialnego kościoła św. Mikołaja w mieście Wleń. Źródła pisane pozwalają wskazać należące do weichbildu wsie. Istotne informacje uzyskano stosując analizę hipotetycznego zakresu miejscowości (Site Catchment) opartej na metodzie wieloboków Thissena. Retrospektywnie wykorzystano nowożytny przekaz kartograficzny. Tak więc, stosując zróżnicowane źródła i metody zrekonstruowano przebieg południowej i wschodniej granicy weichbildu. Nieostre pozostają granice północna i zachodnia (z późnośredniowiecznym dystryktem lwóweckim). Rekonstruowany maksymalny obszar weichbildu miał powierzchnię nieco poniżej 390 km².

Zawarte w niniejszym raporcie opracowanie warunków naturalnych terenu weichbildu wleńskiego daje szerokie możliwości interpretacji przydatności osadniczej i gospodarczej. Przedstawione w nim mapy ilustrują warunki ogólne, prezentowane przez wyżynny obszar z relatywnie bogatą siecią hydrograficzną, dotyczące rzeźby terenu, w tym zróżnicowania wysokości, nachylenia stoków, ich nasłonecznienia, warunków mikroklimatycznych. Istotne są informacje o warunkach litogenetycznych i oferowanych przez nie surowców mineralnych, a także rolniczej przydatności gleb. Ocenę szczegółowych preferencji osadniczych przeprowadzono z wykorzystaniem numerycznego modelu terenu, utworzonego z pomiarów ALS, uwzględniając w analizie wyszczególnione wyżej kryteria przyrodnicze. Dołączono do nich także aspekty kulturowe – odległość od założeń obronnych oraz od cieków wodnych. Wynik wykazał, że poszukując miejsca pod osadę wybierano lokalizacje względnie niskie, o niewielkim nachyleniu, średnio nasłonecznione, o niskim indeksie wilgotności i stabilnym gruncie. Odległość od cieków jest zróżnicowana, nie przekracza nigdy 1 km, a oddalenie od zamków lub grodów osiąga maksymalnie 4 km. Szczególne położenie mają dwa najistotniejsze funkcjonalnie punkty osadnicze – wleński zamek zajmuje wybitnie obronne miejsce na szczycie Góry Zamkowej, a miasto Wleń założono niekorzystnie na terasie zalewowej, co przyniosło poważnie negatywne konsekwencje w postaci cyklicznych powodzi.

Rozwój osadnictwa w mikroregionie Wlenia zapoczątkowany został powstaniem grodu i osady przygrodowej na Górze Zamkowej. Czas ich powstania określono na 2 połowę X lub początki XI w. Ich ślady są słabo zachowane, utrudniając określenie pierwotnego zasięgu i jego przemian. Obecność zarówno grodu, jak i osady potwierdzono punktowo metodą wykopaliskową. Próby uściślenia zasięgu przeprowadzono technikami nieniszczącymi – prospekcją geomagnetyczną i analizą numerycznego modelu terenu. Uzyskane nieinwazyjnie wyniki przynoszą wnioski o charakterze dość ogólnym, wymagające dalszej weryfikacji. Dotyczy to szczególnie północnego zasięgu osady wczesnośredniowiecznej, a także przemian struktury wsi funkcjonującej w późnym średniowieczu i w czasach nowożytnych. Wiemy, że jej granice nie były stabilne. Ulegały przemianom związanym z organizacją przedpola zamku i budową fortyfikacji wczesnonowożytnych. Zabudowa wsi była cyklicznie niszczone podczas oblężeń warowni, zwłaszcza w wieku XV, w czasie wojen husyckich. O stabilizacji zabudowy wiejskiej można mówić dopiero po opuszczeniu zamku w 1646 r. i po budowie nowej, barokowej rezydencji.

Przekazy pisane dotyczące przemian własności, systemu podatkowego oraz zasięgów parafii pozwalają stwierdzić, że najpóźniej w początkach XIII w. wokół zamku wytworzyło się zaplecze osadnicze. Wymienia się więc w roku 1217 wsie Bystrzycę, Nielestno, Strzyżowiec i Pilchowice, odległe od zamku o kilka kilometrów i pozostające w zależności od niego (KDS 1951-1964, t. 2, nr 192). Wspomniano przy tym Henryka Bawara, proboszcza w kościele Najświętszej Panny Marii we Wleniu, który to kościół miał być przed około półwieczem konsekrowany przez wrocławskiego biskupa Waltera (1149-1169). Z późniejszych przekazów wiemy, że chodziło o kościół poza zamkiem (*eclisia antecastrum*), w miejscu obecnej, barokowej świątyni św.

Jadwigi na Górze Zamkowej (Goliński 1989, s. 2). Wczesne datowanie wsi i źródłowe sugestie o tradycyjnych powinnościach feudalnych pozwalają ostrożnie wnioskować, wymienione wsie należały do miejscowego, przedkolonizacyjnego osadnictwa. Jednocześnie pojawi się informacja o postępujących przeobrażeniach prawno-gospodarczych właściwych dla tzw. kolonizacji wschodniej. Chodzi mianowicie o zamianę tradycyjnej daniny w skórkach wiewiórczych na nowy podatek płacony zbożem. Wprawdzie z 1227 r. mamy przekaz wskazujący, że świadczenia z kasztelanii wleńskiej w dalszym ciągu regulowane były tradycyjnie, skórkami wiewiórczymi (KDS 1951-1964, t. 3, nr 337), ale w tym samym czasie miała miejsce, potwierdzona źródłem z 1228 r., kolonizacja terenów między Wleniem a Bolesławcem, wprowadzająca nowy model fiskalny (SUB, t. 1, nr 285). Nie stwierdzimy precyzyjnie które wsie z okręgu wleńskiego możemy uznać za wynik tej wczesnej fazy kolonizacji. Wiemy jednak, że do końca XIII w. wiejskie zaplecze osadnicze było już dość bogate. Tworzyły je następujące wsie: Bełczyna, Dębowy Gaj, Dłużec, Golejów, Mojesz, Pławna, Płóczki Górne, Rząśnik i Sobota. Kolejne powstawały w wieku XIV, stabilizując sieć osadnictwa wiejskiego. Nieliczne dalsze powstały w czasach wczesnonowożytnych, wypełniając strefy o niższej przydatności rolniczej.

Miasto Wleń założono poniżej zamku, na lewobrzeżnej terasie Bobru, mocno narażonej na powódzie. Pierwsza pewna informacja o mieście pochodzi z 1261 r. Wzmiankowano wówczas Marcina, wójta we Wleniu (SUB, t. 3, nr 362). Istnieje natomiast miejscowa tradycja, oparta na pośrednich przesłankach, według której miasto założono już w 1214 r. Analiza metrologiczna zabytków kartograficznych, planów katastralnych i obecnego rozplanowania zabudowy prowadzi do wniosku, że uzyskało ono plan pasmowy, zamknięty w swej głównej części w prostokąt o wymiarach 375-376 x 280 m. Prostokątny rynek, o wymiarach 102 m na 77 m, usytuowano w centrum tego układu. Kościół parafialny zajął położenie na lekkim wyniesieniu, na zachodniej granicy strefy zabudowanej. Jego pozycja wyznaczała oś biegnącą przez środek rynku i całego, regularnego układu. Analiza numerycznego modelu terenu informuje, że miasto pozbawione było umocnień. Nie stwierdzono pozostałości fos ani wałów. Jediną osłoną od północy i wschodu pozostawała rzeka Bóbr, układająca się w tym miejscu w zakole. Zachodnia krawędź miasta pokrywała się z podnóżem Góry Zamkowej.

Z badań AZP przeprowadzonych w 1986 r. znany jest zespół średniowiecznych i nowożytnych kamieni i kopców granicznych. W poświęconym im artykule przedstawiono próbę ich interpretacji i chronologicznego podziału na kilka serii (Buśko 1991). Powtórne badania powierzchniowe z roku 2014 znacznie wzbogaciły źródłową podstawę do badań granic terytorium miasta i zamku Wleń. Nowo odkryte kamienie i kopce graniczne układają się w nieznanne dotąd z ciągi linii granicznych. Zakres znaków rytych na kamieniach powiększył się, wymagając tym samym nowego podziału typologiczno-chronologicznego. Kierując się lokalizacją znaków i kopców oraz formą rytów zaproponowano nową interpretację w obrębie 7 serii zabytków. Podjęto próbę rekonstrukcji przebiegu granic i wykonano analizę ich widoczności.

Sieć dróg w obrębie weichbildu zrekonstruowano z wykorzystaniem kilku metod. Zasadnicze znaczenie miała przy tym analiza kosztu dystansu (CostDistance Analysis, LeastCostPath) związana z instrumentarium GIS. Fundamentem obliczeń był numeryczny model terenu. Uzyskane wyniki skorelowano ze źródłami kartograficznymi, z których najstarsze datowane są na wiek XVIII. Rekonstrukcja dotyczy połączeń między centrum mikroregionu, a więc zamkiem i miastem Wleń, a sąsiednimi ośrodkami centralnymi – Jelenią Górą, Lwówkiem, Świerzawą, Lubomierzem i Złotoryją – a także dróg lokalnych. Przynajmniej niektóre z dróg rekonstruowanych dla średniowiecza miały znaczną trwałość, potwierdzoną obecnością na mapach XVIII-XX wiecznych.

Za istotny element krajobrazu kulturowego uznano także relikty egzekucji prawa karnego. Poza kilkoma obecnymi w mikroregionie tzw. krzyżami pojednania, należą do nich miejsca straceń. Na badanym terenie miały one postać szubienic budowanych poza strefami zabudowanymi. Źródła kartograficzne pozwalają zlokalizować kilka takich założeń, a jedno z nich poddano ostatnio badaniom wykopaliskowym. W ramach obecnego projektu przeprowadzono analizę widoczności szubienic z zamku, miasta i wsi oraz z ważniejszych dróg. Zastosowano przy tym instrumentarium GIS, zdając sobie przy tym sprawę z przemian stanu zalesienia i zabudowy terenu, zmieniających w pewien sposób uzyskany obraz. Przedstawione wyniki przybliżają symboliczną i odstraszącą funkcję szubienic, wzbogacając wiedzę o organizacji krajobrazu kulturowego.

Materiały uzyskane w trakcie badań elementów krajobrazu kulturowego mikroregionu wleńskiego dały pierwszą w szeroko pojętym regionie, interdyscyplinarną bazę źródłową do studiów nad przemianami sieci osadniczej i jej zaplecza dla czasów przedindustrialnych. Dane te będą podlegały dalszej obróbce i dyskusji. Jako efekt końcowy zamierzamy przedstawić opracowanie monograficzne oraz artykuł w specjalistycznym, indeksowanym periodyku poświęconym archeologii historycznej bądź geografii osadnictwa.

LITERATURA

- Ashmore W., Knapp A. (ed.) 1999, *Archaeology of Landscape. Contemporary Perspectives*, Blackwell Publishers.
- Aston M. 1985, *The Landscape. Landscape Archaeology and Local History*, B.T Batsford Ltd. London.
- Böhme H. (ed.) 1991, *Siedlungen und Landesausbau zur Salierzeit*, Sigmaringen.
- Buśko C., *Średniowieczne kamienie graniczne z okolicy Wlenia, woj. jeleniogórskie*, *Studia Archeologiczne XX, Acta Universitatis Wratislaviensis*, Wrocław 1991.
- Cristaller, W. 1933, *Die zentralen Orte in Süddeutschland*, Jena.
- Goliński M. 1989, *Dzieje zamku Wleń*, maszynopis w DWKZ, delegatura w Jeleniej Górze.
- Hoskins W.G. 1969, *The Making of the English Landscape*, wyd. Hodder and Stoughton, London.
- Jankuhn H. 1977, *Einführung in die Siedlungsarchäologie*, Berlin - New York, (wyd. polskie: *Wprowadzenie do archeologii osadnictwa*, Warszawa 1983).
- KDS, 1951-1964, *Kodeks Dyplomatyczny Śląska*, t. 1, wyd. K. Maleczyński 1951, t. 2, wyd. K. Maleczyński, A. Skowrońska 1959, t. wyd. K. Maleczyński 1964, Wrocław.
- Moździoch S. 2002, *Castrum munitissimum Bytom. Lokalny ośrodek władzy w państwie wczesnopia-
stowskim*, DIG, Warszawa.
- Münch H. 1965, *Melioratio terraenostreae. Szkice z dziejów miast Polski średniowiecznej*, „*Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*”, Bd. 10, S. 65-85.
- Spencer-Wood S, Baugher S. 2010, *Introduction to the Historical Archaeology of Powered Cultural Landscapes*, *International Journal of Historical Archaeology*, t. 14, s. 463-474.
- SUB, *Schlesisches Urkundenbuch*, t.1. wyd. H. Appelt, Graz-Wien 1963-1971, t. 2. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien 1977, t. 3. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien 1984, t. 4. wyd. W. Irgang, Koeln-Wien, nr 418.